

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204413

UNIVERSAL
LIBRARY

శ్రీ సీ తా రా మ ము.

వంగభాషను వ్రాయఁబడిన బంకించంద్రుని నవలనుండి
స్థామండలమునందలి కొప్పురు కోర్టులో న్యాయవాదిగనున్న
తల్లాప్రగడ సూర్యనారాయణరావు బి. ఏ. గారిచే

వాండ్రీకరింపఁబడినది.

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్ వారిచే
బ్రకటితము.

చెన్నపురి.

మొదటి కూర్పు 1000 ప్రతులు.

1912.

All Rights Reserved.

Audi Saraswaty Nilaya Press. Madras.—1912.

అంకితము.

౧. పదియేండ్లకే తండ్రి • పరమపదించిన
నెలలోనే మమువిద్య • నేర్వఁ బనిచె
పుత్రులేపురుమ్మతి • బొందిన దుఃఖంబు
మమ్మూరడింపంగఁగఁ • మదీనడంచె
అబలతానయ్యను • ప్రబలధైర్యమున మా
సంసారికం బెల్ల • చక్కబెట్టె
అతిథులేవేళఁదా • మరుదెంచినను వారి
కాతిధ్యమిడఁ గన్ప • మన్న దెఱుఁగఁ

తే. దేమహాసాధ్వి మహాలక్ష్మీ • నామయామె
నన్నుఁ గన్నట్టి • తండ్రినేఁ గన్నతల్లి
సుబ్బనామాత్యు గధాంగి • సుగుణరాశి
యామెకొనరింతు దీనినే • నంకితంబు.

ప్రతిక

అహూ! బంకించంద్రుని యనుపమాన ప్రతిభా విశేషము! భాషాభిమానముఁ గలిగి యీషద్రచనా సామర్థ్యముఁ గల మనుజులెవ్వ రీ గ్రంథమును జదివినను తమకుఁగలిగిన యానందముతో దృష్టి కెందక తమతోడివారికిఁ గూడ నట్టి యానందముఁ గలిగించి యందఱుంఁ దలసి యానందాంబుధి నోలలాడ నువ్విఘ్నముచున్నవారు. నేనాంధ్రీ కరించిన యీమహామహుని గ్రంథములలో నియ్యది మూఁడవది. ఈ మూఁడు గ్రంథములును గూడ మఱియొకరిద్దరు నాకుముందో వెనుక రో భాషాంతరీకరించియే యున్నవారు. ఈ గ్రంథకర్త ప్రతిభ యెంతటిది మునుఁ గాకయుండిన, యీయన గ్రంథములన్నింటికిని గూడ నిట్టిమహా వ్యాప్తిలభించునా! స్వకపోల కల్పిత గ్రంథము రచించుట ప్రతిభావం కునకు సుకరము. భాషాంతరీకరణము మిక్కిలి కష్టకార్యము. ఇందు గ్రంథకర్త కిసుమంతయు స్వాతంత్ర్యము లేదు. ఆదిమ గ్రంథకర్త భావ ములెవ్వయో వానిని పూర్ణముగ గ్రహించి ఆతని ప్రతిభావిశేషమును తానుగూడ నావేశమునకుఁ దెచ్చికొని చేసిన భాషాంతరీకరణములే గ్రంథకర్త నిజమయిన యుద్దేశ్యములను భాషాంతరమున వ్యక్తీకరింపఁ గలుగు. భాషాంతరీకరణము జదువునప్పు డయ్యది భాషాంతరీకరణము వలెనుండక స్వకపోల కల్పిత మేయని యసిపించుకొనిన భాషాంతరీకర ణములే భాషాంతరీకరణములు. గ్రంథకర్త చెప్పినఁగాని యయ్యది భా షాంతరీకరణమని తెలిసికొనుట కనువుగాకుండనుండవలయు. కేవలదేశ భాషావేత్తలకు మార్గదర్శకములుగనుండఁదగిన గ్రంథములుమాత్రమే భాషాంతరీకరణయోగ్యములు. ప్రతిచెత్తపు స్థకమును భాషాంతరీకరించు ట భాషకనర్థదాయకము. పనికిమాలిన స్వకపోలకల్పిత గ్రంథములు వ్రాయుటవలన భాష కెంతయనర్థముకలుగునో, అట్టి గ్రంథములు భాషాంతరీ

కరణమువలనఁగూడనంతనష్టము సంభవించును. తత్కారణముననే భాషాసేవకులు ముందువెనుక లాలోచించి మఱి గ్రంథములు వ్రాయఁగడంగదురు. గ్రంథప్రాశస్త్యము పూర్ణముగ నందలి యాశయముల గ్రహింపఁగల పాఠకులకు మాత్రమే బోధపడఁగలను. బంకించంద్రుఁ డే గ్రంథము వ్రాసినను తనమతగ్రంథములయందు, తనదేశాచారములయందు, తనదేశమునందు, తనకుఁగల యభిమానమును పూర్ణముగ వ్యక్తీకరింపుచు అందు ఖలమయిన యాచారవ్యవహారముల పునరుద్ధరింపఁ బురికొల్పుచు పనికిమాలినవారిని దోషిసివేయఁ ప్రబోధింపుచు మెత్తమెత్తగ తన సంస్కరణాభిలాష గ్రంథములఁ జూపించియున్నవాఁడు. శాస్త్రాధారము లేనిసంస్కరణ మితనికి రుచింపదు:—శాస్త్రసిద్ధములగు నాచారములకును సాంప్రదాయములకును మూలకారణములు గని పెట్టుటలో నిఁ తటివాఁడు మఱియుఁకఁడుండఁబోఁడు. ఈయన సంస్కరణమొత్తటిదిబోధించినను వెగటుగాఁ గనుపట్టదు. అట్టిమహానుభావుఁడు దారిదీయఁబట్టయే బంగాళీభాష యంతకొలఁది కాలములో వృద్ధిలోనికి వచ్చినది.

మనభాషయందు స్వకపోలకల్పితములయిన గ్రంథములు చాలా మట్టుకు శాస్త్రాధ్యము పూర్ణముగ లేనివారిచేతను, శాస్త్రములయందు విశ్వాసమే లేని వారిచేతను, తమలోకజ్ఞానమే సమస్తముననియునుకొను వారిచేతను, వ్రాయఁబడుచుండుటచే, ఆ గ్రంథములు జనుల కంత యుపయోగకరముగనుండుటలేదు. గ్రంథములు కేవల భాషాభివృద్ధికిమాత్రమే యేర్పడినవికావు. విద్యువి జ్ఞానదాయకములయి, మహాపరంపరలు రెండింటినిగూడ మార్గదర్శకములయి యుండునో అవియే బహుజనపఠనీయములు. అవియేసద్గ్రంథములు. అట్టివే యాచంద్రతారార్కముగ నిలిచి యుండునవి. పాఠకులశ్రమకుఁ దగినఫలము దొరకనిగ్రంథమొక గ్రంథమా! గ్రంథము మొదలిడిన చివరవరకు నాపుటకు బుద్ధి పుట్టకూడదు. ఇట్టినుగుణసంపత్తికంతకును బంకించంద్రుని గ్రంథములు, ఆకరములయి

గనుపట్టు. అందుమూలముననే మూలగ్రంథము వ్రాసిన భాష భాషాంత రీకరణకర్త కంతగారాకుండినను గ్రంథప్రాశస్త్యమును బట్టియు, నందలి రచనాచమత్కారమును బట్టియు, పథకనిర్మాణ చాతుర్యమునుబట్టియు, వస్తు, నేత్ర, గుణపోషణమునుబట్టియు, ఆయాగ్రంథములు మఱియొక్క భాషనుండి కష్టించి వ్రాయఁగఁడంగుచున్నారు. ఈశ్రీసీతారామము యిహిషయములన్నిటిచే నిండియుండి పాఠకులకెంతయు మనోహరముగ నుండుచుటకు సందేహములేదు.

ఈయది, అంగ్లేయభాషనుండి భాషాంతరీకరింపఁబడుటచే మూలగ్రంథమునందలి భావములు కొన్ని యెడల భేదించియుండవచ్చు. ఆభేదములు కథాసందర్భమున కించుకంతయును రసభంగమును గలిగించునవికావు. నేను వ్యాపారబాహుళ్యము గలవాఁడ నగుటచేతను గ్రంథము నేనుండుస్థలమునకుఁ జాల దూరమున ముద్రింపఁబడుట చేతను ముద్రాయంత్రమువారు వ్రాతప్రతినిబట్టి, అచ్చుప్రతిని దప్పులేకుండ సరిచూచి మఱి ప్రకటింతుమని వాగ్దానము చేసియు వారం దొకింత యసడ్లచేసి యుండుటచేతను గ్రంథమంతయు నొక్కసారి వ్రాసినదికాక పోవుటచేతను నిందువోషములు నావికానివి చాలవరకుపడినవి. అట్టి వానిని సనరించి చదువుకొనుడని పాఠకులకు విన్నవించుట డక్క యీ కూర్పునకు నే జేయవలసిన కార్యం బొండు గానబడదు.

ఇందు విసంధు లెచ్చుగా పడినవి. అవియన్నియు నే నంత యుద్దేశ్యపూర్వముగా వేసినవికాకయున్నను గ్రంథమున కవి యించుకంతయును హాసకరములయినవిగాని లాక్షణికదోషముల దెచ్చిపెట్టినవి గానికావు. వాడుకలోనున్న శబ్దములే నేను సాదుచేసి కొన్ని యిందువాడి యుంటిని. అయ్యవి గ్రంథకర్తయశయముల నులభముగఁ దెలుపుటకై యుద్దేశింపఁబడినవి. కాని ప్రస్తుత భాషాసంస్కర్తలపక్ష మవలంబించి

వ్యాకరణ విరుద్ధముగ గ్రామ్యశబ్దములుమాత్ర మెచ్చటను ప్రయోగించలేదని మాత్రము చెప్పఁగలను.

ఈయదినాచేతఁ బ్రకటింపఁబడిన మాధవీకంకణమునకు మున్నే యాంధ్రీకరింపఁబడినను నంతరాయ బాహుళ్యముచే నింతవరకు గ్రంథము బయలుగాంచుటకు వలనుగాక పోయెను. నే నిం దెంతవరకు కృతార్థుండనయితినిో యయ్యది పాఠకులు చెప్పఁదగినది కాని నాపనిగాదు. గుణజ్ఞులు దోషములం దెలిపిన ముందుకూర్చున సవరించుకొన సంసిద్ధుండనై యున్న వాఁడ.

కొవ్వూరు }
17-8-1912 }

ఇట్లు,
విద్యజ్ఞుని విధేయుఁడు,
తల్లాప్రగడ. సూర్యనారాయణరావు.

గ్రంథ విమర్శనము.

సీతారామ రాయల మువ్వరిభార్యలలోపరిత్యక్తయు దూరస్థురాలు నగు నామె. కానిహృదయముల వారిరువురకుంకల యనుబంధమును బట్టిచూడ వారు మిగుల సమీపస్థులనియే యెన్నవలయు. సీతారాముని సుఖదుఃఖముల కన్నిటికిని, ఆతనియుచ్చస్థితికినినీచిస్థితికినినూడ నామెయే కారకురాలు. హిందూరాజ్య సంస్థాపనకు కారకురాలామె. తద్వివాశనమునకు కారణభూతురాలామె. గ్రంథ మామెను గలిగిన విపత్తుతో ప్రారంభమైనది. ఆమెమూలమున సీతారాముని రాజ్యమునకు కలిగిన విపత్తుతో నంత మొందినది. ఆదినుండి ఆంతమువఱకును, సీతారాముఁడు చేసినకార్యము లేవిచూచినను, శ్రీమూలమున జరిగినవిగ నే కన్పట్టును. నందపాపము పత్రివ్రతాలిలకంబయినను ఆమెమూలమున గ్రంథమునకు గలిగిన వృద్ధిక్షయము లేమియును లేకపోవుటచే ఆమె నిందు నాయకగా చేకొనఁదగదు. గ్రంథమున నితి శ్రీగా నెవ్వరిప్రభావము నిండియున్నదో? ఎవ్వరిప్రభావము మూలమున కథారచనకు వృద్ధిక్షయములు గలుగుచుండునో అట్టివారిపేరున గ్రంథము వరలుట న్యాయము. ఉత్తమగ్రంథములన్నియును ఆనియమమును పురస్కరించుకొనియే నామకరణముచేయఁబడినవి. ఇందలి యావత్కార్యములకు కర్త సీతారామరాయలు. కారయిత శ్రీ. వీరిరువురికింకల అన్యోన్యసంబంధమును దెలుపుగ్రంథముగుటచే దీనికి “శ్రీసీతారామము” అని నామకరణముచేయఁబడియె.

బంగాలీభాషను “సీతారామ” యనిమాత్రమే నామకరణము చేయఁబడినట్లు భాషాంతరీకరణ కర్తలవలన చేకొనిన నామమును బట్టి తెలియుచున్నది. బకించంద్రుఁడనేవలమును కార్యనిర్వాహకునిమాత్రమే ప్రధానముగా గ్రహించి యాతని నామమునే గ్రంథమునకుంచి నాఁడు. కాని రాయలకార్యనిర్వాహకత్వము కేవల మస్వతంత్రమయినది. భారతయుద్ధమంతయు నర్జునునిచేతిమీదనే నడచినది. కేవలయోధుఁడతఁడేయని చెప్పవలయును. శ్రీకృష్ణుఁడు రథవోదకుండై ప్రసరించె. కాని యావత్కార్యమునకును మూలకారుఁడు ముఖండుఁడుగాని యర్జునుఁడుకాడు. కథాసూత్రమంతయు నాతనిచేతిలోనున్నది. ఆతఁడేట్లుత్రిప్పిన నర్జునుఁడట్లునడచినాఁడు. అట్లే యిచ్చటను రాయలకార్యములన్నియును శ్రీనాశ్రయించియున్నది. అందు మూలమున శ్రీమంతముగాని సీతారామనామమంత సమంజసముకాదని చెప్పనొప్పు.

ఈగ్రంథమున గ్రంథకర్తకు జ్యోతిశ్శాస్త్రమునందు గల విశ్వాసమును పూర్ణముగా వ్యక్తీకరించినాఁడు. శ్రీకిని రాయలకును జరిగిన వివాహబంధమెడవగుటకు కారణము జ్యోతిశ్శాస్త్రము. ఆమె బాతకమత్యుచ్చ దశనందవలసినజాతకము. సంసారమునందున్న

పట్టమహిషి కావలసినది. తత్పరిత్యాగముగలిగిన సన్యాసినికావలసినది. హిందూస్థానం తమునుబట్టి యీ రెండునుకూడ నుచ్చరణలే. రెండింటికని సామ్యము దండుగల స్వాతంత్ర్య సాధకమునుబట్టి కలిగినవి. ఈమె కీ రెండనది లభించినది. జ్యోతిశ్శాస్త్రవేత్త లీమె బాతకమునుజూచి యీమెతో పరిణయానుబంధముగల మనుజునకు మరణమువిలంఘ్యమనితలంచి పతిమరక బాతకురాలగు నామెను పరిత్యజింపవలెనని బోధించిరి. జ్యోతిష్కులు తమ బుద్ధిబలముకొలది యుక్తియుక్తముగ పరిహారోక్తులు వెదకుచుందురు. అట్లే యిందు దానికితగు పరిహార మొకటి కల్పింపబడియె. శ్రీబాతకమువలనఁగలుగు నగ్గము ప్రియ వియోగము.

“భార్యకు భర్త ప్రాణాప్రియుఁడు. భార్య భర్తను ప్రేమించుకుండునేని యాయ రిష్ట మితరులను గొట్టుకొనిపోవును. వధూవరుల కుభయలకును సమావేశ మే సంఘటిల్లకుండునేని వారి యుభయలకు ననురాగముదయింపబోదు. అఁడుదానికి పురుషునియందనురాగముదయింపదేని నామె యాతని మరణమునకు కారకురాలు కానేరదు. వారుభయలు నేకశయ్యాగతులుకారేని యొకరిమనం బొకరినై బోవుట సంభవింపదు. వారిరువురకు నెడబాటగు నుపాయమాలోచింపు” మని ప్రబోధించిరి. దాని ననుసరించి రాయలకు మఱిరెండు వివాహములు జరిగినవి. అతనిమనస్సు శ్రీనై కరుగకుండనున్నంతమట్టుకాతని కేయిక్కట్టులును కలుగలేదు. రాయలమనస్సున శ్రీప్రవేశించినది. అది మొదలకాతని కన్నియు ననగ్గములే సంభవించినవి. శ్రీనివెనుకబోయి వచ్చునప్పటికి రమ నై యపనిం దపడినది. అది వదల్చుకొనునప్పటి కామెకు రోగము ప్రారంభమైనది. అతఁడో శ్రీసంయోగముకూడ తటస్థుడైనది. రాజ్యకార్యములన్నియును దానితో యాపుమాసినవి. రమ మరణించినది. మఱిచెడినది. అంత రాయలు చేయరాని పనులన్నియేనిచేసినాఁడు. తుదకు రాజ్యమంతయును కోలుపోయినాఁడు. ఇదియంతయును బాతకఫలము కాదా? పతిమరక బాతకముగల స్త్రీకి వివాహానుబంధము కలిగినది. దానికి పరిహారోక్తి జ్యోతిష్కులు చెప్పినారు. దానిని పాటించుకొని తత్ఫలభోక్తలకడ లేకపోయినది. అందుమూలమున బాతకము చెప్పినంత ఫలమునిచ్చి తీరినది.

హిందూశాస్త్రములయందు బకించంద్రునకున్నంత విశ్వాసము మఱియొకరికున్నట్టు చెప్పవలసపడదు. అతనికున్న విశ్వాసము తనగ్రంథపాత్రములం బ్రవేశపెట్టి పాపకులకు కథారూపమునబోధించుట యాయనప్రతిభావైపుణ్యము. వేదాంశాస్త్రవేత్తలలోనగ్రంథుండగు శ్రీమచ్చంకర భగవత్పాదాచార్యులు “ సత్యంగ త్వే నిస్సంగత్వం నిస్సంగ త్వేనిరోహిత్యం నిరోహిత్యే నిశ్చలతత్వం నిశ్చలతత్వే జీవన్ముక్తిః, భజగోవిందం భజగోవిందం గోవిందం భజమూఘవతే.” అని చెప్పియున్నాఁడు. దీని సీతఁడీ గ్రంథమున దృష్టాంతీకరించియున్నాఁడు. శ్రీసన్యాసింది యయంతిచరణశుక్రావసేయుమ నామె

చే నియు క్తయయి పతిసాన్నిధ్యముంజేరి యాతనికి మతాభినివేశముం గలిగింప నుద్యుక్తు రా లయి వచ్చినది. ఆమె జితేంద్రియత్వమున చాలవరకు విజయముం గాంచినది. ఇంద్రియ సౌఖ్యములనెల్ల వర్జించినది. తపస్సంబంధమగు మోజన్సు విశేషముగ సంపాదించుకొన్న డి. తన్మూలమున మనస్సింక నలినపదనుకొని నీ తారామునియొద్ద వైదుకత్సరములుండినది. ఆమెనాక్రమించియున్న యోజో మహిమముచే యింద్రియలోలుండగు రాయ లామెను సమీపింప లేకపోయెను. ఆమెమనస్సు చాలదినములకఱకు చలనరాహిత్యము నందియుం డెను. అతవఱకు రాయలామె నేమియును అనలేకపోయెను. ఆమెవై దుశ్చింతయేని యాతని కుద్భవినపదయ్యెను. తపస్సంబంధములగు కార్యములన్నియును కట్టుబడిపోవుటచే కొన్ని దినములయ్యెడు గరి కామె యార్జించిన యోజ స్సంచయమెల్ల రాయలసాంగత్య దోషంబున వెచ్చమయ్యెను. అతని యిచ్చాశక్తి కొంతతడవైనవెనుక శ్రీ మనశ్శక్తి కన్న హెచ్చయినది. ఎప్పుడు శ్రీకి మనశ్చలనంబు సంభవమయ్యెనో, అతరుణమున రాయలమనంబున దుశ్చింతలుద్భవంబయినవి. ఆమెను బలిమిని బట్టవలెనను దుర్బుద్ధి అప్ప టికికాని పుట్టినదికాదు. రాయలమనంబున నీబుద్ధియుత్పన్నమయినదియును, శ్రీకి చిత్త చాంచల్యముదయమయినదియును, ఒక్కసారియేయని పాఠకులు కనిపెట్టగలరు. అయ్యది వారిద్దరు నొకరికొకరు చెప్పికొనినదికాదు.

శ్రీకిమనంబున రాయలయం దను రాగము పూర్ణముగ నశింపలేదు. కాని యింద్రియ సంబంధమగు నానందము నామె యాతనివలన నభిలషించినదికాదు. దాంపత్యసౌఖ్యము నందలి షరూర్థమునకామె యాశించినది. ఈమెమనస్సిప్పు డైహికాముష్మికవిషయముల రెండింటింకూడ సమానముగ పనిచేయుచున్నది. రాయలమనస్సేకై యైహికవిష యమునందమాత్రమే తడేకదీక్షుగ పనిచేయుచున్నది. ఈతనికాముష్మిక విషయములందు మనస్సుబోవుటయే మానినది. అందుమూలమున నీతని మనశ్శక్తికి ప్రపంచవిషయములు దలి దార్ధ్యము హెచ్చయి శ్రీయందుకూడ ప్రాపంచకవిషయముగు కోర్కెలు కొన్ని యుండుటచే వానినాధారము చేసికొని యామెయందలి యాముష్మికవిషయంబగు నిశ్చ లభావమును క్రమక్రమముగ నశింపజేయుగలిగినది. ఆమెను సత్సాంగత్యము నశించినది దుస్సాంగత్యతరంగములు చాలగ నామెతట్టునకు ప్రసరించి యామె మంచనిముంచివేయ, ప్రాపంచిక వాంఛలే మిగిలిపోయినవి.

అట్టితరుణమున యయంతి యామెను సాయుపడబట్టి గాని శ్రీయప్పుడు రాయలకు తప్పక వశవర్తనియయి మెలంగియుండు. ఆమెకుగల భయము తనమూలమున తనభర్తకు మరణము సంభవించుననుచి. అందులకు తాను కారకురాలు కాకూడదను విశ్వాసముచే నామె జితేంద్రియత్వము నలవరచికొన్నది. ఇంద్రియవశ్యత నలవరించుకొనువారలు త త్సంబంధికులుగు వారలసాంగత్యమెకాని వైలక్షిణ్యమగు సాంగత్యము ననుసరింపరాదు

అందుమూలముననే యట్టివారి కేకాంతాధివాసము మంచినిగ శాసింపబడియె. తదను రూపంబగు వనవాసాచరణము విధింపబడియె. విరాగుల సాంగత్యము నియోగింపబడి యె. ఇందులకు భిన్నముగా ప్రవర్తించినందునలగు గలుగు ప్రత్యవాయములన్నియును గ్రంథకర్త శ్రీసీతారామరాయల ప్రవర్తనముల నాయాపట్టులఁ జూపించియున్నాఁడు.

కామోద్రిక్తుండై యున్నసీతారామరాయలయందు గనంబరిచిన దారుణకర్మ ములబట్టి మోహోన్మత్తులగువారు చేయుదుండగములనెల్ల చాటించినాఁడు. అట్టివారికడ నున్న రాజ్యము లెంతలో నాశనములగునో దానికి వారె యెట్లు మాగ్దగృక్షలగుదురో తెలియజెప్పినాడు.

ఈసీతనిజూపుదు హిందువులు రాజ్యనిర్మాణములకే గాని తత్సంరక్షణముచాలిన వారుకాని నూచించినాఁడు. ఈతనిరాజ్యమశ్రమముగ స్థాపనమయినది. అప్పటికి మహమ్మదీయులు ప్రబలలయుయున్నారు. అట్టిసమయమున రాజ్యమునిలువలయు నన్నజాతిభేదములేకుండ హిందూ మహమ్మదీయ తారతమ్యములేకుండ ప్రవర్తించుట యెంతయవసరముగ వారు కనికెట్టిగో యయ్యది తద్రాజ్యధానికొసంగబడిన మహమ్మదువులమను పేరుచేతనే గ్రహింపఁదగినది. గంగారాముకోట మహమ్మదీయులకు వశముచేయఁదలంచుచున్నవాఁడు. రాయలనన్యసహాయుండై యెట్లోయుద్ధముచేసి శత్రు సైన్యముల నెట్లు నుగ్గాడెనో, అన్యదేశ పరిపాలకుల దొరతనమున స్వదేశరాజులు తమ రాజ్యములు నిలువఁజెట్టుకొనవలెనన్న యెట్లు ప్రవర్తించవలయునో, అవియన్నియుజూపినాఁడు. అట్టిరాయలు తుదకు కాలవిపర్యయముచే నుత్సన్నధర్మమాగ్ధామకర్తయై యెందులకుంగొరమాలినవాఁడయ్యెను. దీపమరిపోవునపుడు ఒక్కసారిగ వెల్తురు వెద్దదగరీ తిని విస్మృతధర్మండుడయిన రాయలు సర్వమును నాశనమునవెనుక కన్ను దెరచెను. అప్పటికన్నియును అయిపోయినవి. ఇంక పశ్చాత్తాపముగలిగియు ప్రయోజనములేద. ఇట్లే హిందువులందఱును తమతమ రాజ్యములఁ బోగొట్టుకొనినని గ్రంథకర్త బోధింపవలెననినాఁడు.

ఇందు కవికి వ్యాసవాల్మీకుల నిరువురముమించవలెనను నుద్దేశమున్నట్లు కథా సం దర్భమునుబట్టి తెలిసికొనందగు రమాకాంతను నిరవసందయొకటి ఘటిల్లినది. అయ్యది దేశ మంతయును బాగ్గినది. శ్రీరాముఁడు చాకితయాడిన వాక్యమును పాటిగాబట్టి సహ ధర్మచారిణియగు సీతను వనవాసినిజేసెను. అట్టిగతియె సీతారామరాయలభార్యను కల్పించి తనమేధావిశేషంబున ఆచిహ్నులనుండి వెడలించి యామెకందలి యవవాద సంపర్కంబును దొలగించినాఁడు. అదియెట్లుబరిగెనో యయ్యది గ్రంథసందర్భమున చదువవలసినదియె గాని మేమిటవ్రాసిన నంతరసవంతముగనుండబోదు. వనవాసభాధలే

కుండ తనభార్యనిరపనిందనుబోధ్యాలిన సీతారామరాయలు దయాశూన్యుడై భార్య నడవులపాలుచేసిన తొల్లింటి సీతారామునికన్న మిన్నయైనట్టు యాభాగముంజదివిన వారికి స్ఫురింపజేయుచుండు.

ఇందు యయంతి శిక్షాసందర్భమున గ్రంథకర్తచేసిన కల్పన మనుష్యప్రకృతి కఠీ తంబగు దివ్యప్రభావంబున ద్రౌపదీసమానసంరక్షణ మొనరించిన వ్యాసుని కల్పనావిశేషమునుద్రోసి రాజని నల్లున్నది. ఆమెతేవో ప్రభావమూలముననే నిరింతరమును, తలలు దలుగుటయే పని గాఁగల తలవరినూడఁ దనచేతనున్న కొరడాక్రింద పారవైచి పాటిపో వలసినవాడయ్యెను. అతికోమలంబగు తనహస్తశలంబున కొరడాకొలఁది మోడికొని రక్త ప్రవాహములు వెలువలగుచుండ, జూచువారందఱును గన్నులనీరు గిరిగిరఁ దిఱుగుచుండ, యయంతి మొగమునఁ జిరునగవు నటనము నేయుచుండెను. జితేంద్రియత్వమలవడిన వాఁలను శారీరికములగు కష్టసుఖములు లెక్కలోనికి రావకుట కిది మొక నిదర్శనము ఆయ్యవి యింద్రియములను వశ్యులై మెలంగినంతవఱుమాత్రమే తమప్రభావమును జూపు చుండును.

రమాకాంతభక్తయడ నత్యంతానురాగముగల యువతీమణి. తనబిడ్డయందామె కుగల మమకారము మేరలేనిది, మహాస్మృదీయులపేరు చెప్పిన నామె కక్కడలేనిభయమును భక్తగరమునలేని సమయమున నట్టివికార మొకటి యామె మనస్సున బారినది. అప్పు డాత్మోక్షణోపాయంబునకై నగరనాయకు నిఁటికి రప్పించెను.

ఆమెయుద్దేశ్యమెంతిమంచియుద్దేశ్యమైనను, ఆతనిని రప్పించినమార్గము సంక యాస్పదమైనది యనుటచే, నామె నందరు ననుమానించుటకు కారణంబైనది. అయ్యది యానోటనుండి యానోటికి బ్రాకి వట్టియపనింద యామెవైబడెను. తాటిచెట్టుక్రింద పాలుద్రావినను మరిమొక్కటియేయందురు. లోకము మూయ మూకుడులేదుగదా?

యయంతి దండనసమయమున రాయలయందలి పశుకృత్యములను గనంబరచి యామె మానభంగమును దలపెట్టినాడు. ఈపట్టు భారతమునందలి ద్రౌపదీమానభంగస దృశముయినదని మున్నే చెప్పబడియె. కాని యీరెంటికిని గలభేదముమాత్రము మనమా రసిచూడవలయు. వ్యాసుడు, అన్యక్తమాహాత్మ్యమూలమున ద్రౌపదీమానమును సంరక్షణ జేసినాడు. మనగ్రంథకర్త దివ్యంబై తనమేధావిశేషంబున, యయంతిని తన్మానభంగం బునుండి బయట బడవేసినాడు. ఆమేధావిశేషం బెట్టిదియో, యాకథాసందర్భమునుబదివి చూచి తెలిసికొనఁతగినదియేకాని, ఇచ్చట వివరించినంతమాత్రమున తనివితీరునదికాదు. ఆ పట్టునందిలి సంబోధనావాక్యములు మిగుల రసవంతములు. కరుణారస ముట్టి పడుచుండును. ఎంతటి తొలిగుండెలవారికిని గుండె నీరు గాకమానదు. ఆపట్టునజరిగిన సభా

వర్ణనమును, గంగారామునినేరము విమర్శబరిగినప్పటి సభావర్ణనమును, పోల్చిచూచిన కవి యొక్క సమయపరిజ్ఞత, డౌచిత్యవివేచన, ప్రపంచవ్యవహారదక్షత, బోధపడకమానవు.

ఈతనికి హిందువులన్నను, వారీయభివృద్ధియన్నను మిక్కిలి యభిమానము. ఈ యభిమానము, వారియెడలగల మక్కువచేత గలిగినదియె గాని, అన్యమితము వారియందు గల యనూయచేత గలిగినదికాదు. ఈరెంటికిని చాలభేదముగలదు. అనురాగము మనుజు నకు స్వతస్సిద్ధమైనది. అయ్యది క్రమక్రమముగ విజృంభించిన సర్వసౌభ్రాతృభావ ముద యింపగలదు. అనూయ చెడుగుణము. ఇయ్యది క్రోధమునకు మూలము. అనూయలేక క్రోధముప్రబృద్ధిల్లబోదు. ఈయనూయప్రాతిపదిక గాగొని చేసినయేపరియను విజయ ము గాంచనేరదు.

మనశ్శృంగారప్రబంధములయందు, కాముకజనప్రచారములు వర్ణించినట్లే, ఈగ్రంథ మున గంగారామునకు రమయెడలగలిగిన యనురాగము ఒహువిధములవర్ణింపబడినది. ఆత నిస్పదయించినమోహముయొక్క సూక్ష్మములగు వేరువేకస్థలము, తదంతరములును, పరి శీలించిచూచిన కవియొక్కవిమర్శనశక్తియును, బుద్ధిసారీశుభ్యమును, వెల్లడికాగలవు. రమాసందర్శనము కట్టుపడిపోవుటతోడనే, ఆరాయబారము నడుపుమాతికతోనైన తన క్షణమావేశముకలిగినచాలునని యనుకొను గంగారాముని మనోవ్యధావర్ణనము మిక్కిలి రసవంతము. ఆమె తనకులానగుటయసంభవమని నిశ్చయముకలిగినపుడు, ఆతనికామెయె డగలిగినయనహానము, ఆమెనెట్టులైన నమలిమ్రొంగివేయవలయునను తలంపు, తనకు మరణ దండనవిధింపబడినపుడుకూడ నాదండనమువలన ననుభవించు బాధమఱచి తనకాబాధ రమవలనే కలిగినదనయెంచి యామెను గోళ్లతోచీల్చివేయవలెనను పగ, మున్నగుకాముక వృత్తులెన్నెన్నియో గుస్తముగ మార్దవముదప్పకుండ వర్ణించినాడు. కాముకుడు తనకార్య సాఫల్యమునకై సిగ్గుబడియములెట్లువిగర్జించునో, నీచకార్యముల కెట్టివానికొడిగట్టునూ, తాంత్రికములెట్టివెట్టివి నడుపుచుండనో, అయ్యవి గంగారామునినేరము విచారణజరుగు సమయమున “రమను విసర్జింపుము” అని సూచించుచు, కోరినకోరెనును బట్టియును, కమనిల్లుబలులు దేరదీయుట కాతడుకన్నిన పన్నాగములనుబట్టియును తెలిసికొనందగు. ఆమెమరణించిన సంగతి తెలియక ఆమెయెడల కోర్కెచే తనమతమునుజ్జగించి, మారువే పమును ధరియించి యెదుటిబలమునగలిసి రాయలనుజంపనుంకించి తనకాపురాలగు సోద రిణలననే జచ్చిన యాలనిమరణవ్యాపారసందర్భముగూడ ఈవైవిషయములనే దృష్టాంతీ కరించుచుండెను.

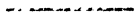
రాయలుచేసినదుండములు నిట్టివే. మహాతపశ్శాలినిని మోహాన్మత్తతచే వస్త్రము లాలిపించి సభారంగమున జావమోదింప బ్రయత్నించెను. రాజ్యమునందలి స్త్రీలనందర

మానభంగము గావించెను. రాయలెట్టివాడు? కేవలభక్తైకపరాయణుడు. అక్షరప్రాయ సంగ్రహాత్మకతనయగ్రమును, ప్రాణమును నర్పింపసాహసించినసభర్తృఁడు. భర్తృరాజ్యసంస్థాపనకొరకై కంకణముగట్టుకొని, జాతిమతవిద్వేషమును నిర్మూలించి హిందువుల రాజధానికి మహమ్మదుపురమని పేరు పెట్టినవాఁడు. అట్టివానికి మోహాంధకారమాచేతమైనది. ఇంక ప్రపంచభగ్యము లెట్టివో, నీతియనెట్టివో, ఛాయామాత్రముగనైన కనపడకుండబోయెను. గ్రంథావసానమునగల రాయల యీదుష్పవృత్తముం గాంచి యీకథయందు గ్రంథారంభమున నున్నంతయుభిరుచి కడపటివరకు నిలిచియుండలేదనియు, అట్టి రాయల ప్రవృత్తము చిట్టచివరకు దుష్పవృత్తముగ మారుట స్వభావమునను విరుద్ధమనియును, కొందరి పాతకుల యభిప్రాయము. కాని యదియంత గణనీయముకాదని మా యభిప్రాయము. గ్రంథపర్యవసానము విషాదాత్మకము. విషాదాత్మకములగు గ్రంథములకు మనదేశమునం దంతగా ప్రచారములేదు. మనకథాకల్పకు లెంత విషాదాత్మకముగ కథనైనను ఏ దివ్యమాహాత్మ్యమువలననో, ప్రమోదాత్మకముగ మార్పుట కలవడియున్నారు. అందుమూలమున విషాదపర్యవసానముగల గ్రంథమునందలి కడపటిభాగమున నభిరుచితగ్గినదినిచెప్పినది యొకవింతలోనిదికాదు. రాయలవృత్తమున స్వభావమునకు విరోధమేమియునులేదు. ఏలయందురా? రాయలప్రవృత్తమును విమర్శించిచూచినచో “అవశ్యమనుభోక్తవ్యం కృతంకర్మశుభాశుభం” అనువాక్యోక్తి ననుసరించి యెఱుగ్యది యాతని పురాకృతమున ననుభవముకాకమిగిలియుండెనో, తల్లెశమిప్పుడాతని కనుభూతంబయ్యెను. మనస్సుననే కోర్కెలుదట్టముగ బాడముచుండునో, యెఱుగిన వానియందంతలగ్నమగును. మఱి యితర విషయములకు చోటులేకుండబోవును. అట్లు దిట్టముగ నాటుకొనిన యాకోర్కెల్నియు ను అనుభవించిననేకాని నశింపనోపవు. రాయలను మొదటినుండియును శ్రీనై యనురాగము అభివృద్ధి గాంచినది. ఆ యనురాగము మోహముక్రిందమారినది. క్రమక్రమముగ విజృంభించి యాతనిగ్రమ్మివేసినది. ఇంక నాతని మనస్సుననే కోర్కెయును గనపడకుండ నంతరించినది. అంత మోహోస్మృత్యై యారంభమైనది. ఉన్మత్తునకు చేయరానిపనులెన్నియుండును. ఇదియే నైదానికి సమాధానము.

మోహముయొక్క వ్యక్తిభేదమేలేదు. ఈప్రేమ ఎవ్వరియందు మనకు గాఢముగనుండునో, అట్టివారియందలి లోపములు యెట్టివియైనను మనకు కనపడకుండబోవును. ఎదుటవారియందలి లోటులును, తనయందలిలోటులునుకూడ కనపడనీయకుండ జేయునది మోహము. ఒక్క ఎదుటవారియందలి లోటులనుమాత్రమే కనపడనీయకుండ జేయునది ప్రేమము. ఇట్టిప్రేమము రక్తస్పర్శగలవారియెడ మోహముకదా? క్రీకీగంగా రామునియెడ కలయనురాగమునకు ఇదియేకదా మూలకారణము. ఈయనురాగమే మరణదండన విధియింపబడిన వెనుకగూడ అతనిని బయటపడవేసినది.

ఇంకను నీ గ్రంథపఠనమున నేర్పదగినవిషయము లెన్నియేనియున్నవి. అందు మహా మృదీయులకును హిందువులకును జాలిమతవిద్వేషములు కూడదనునది యొక్కటి. పర రాజులు దేశమువై దండెత్తివచ్చినప్పుడు, చేతబలగము తక్కువగనున్న దేశాధ్యక్షుడు ఏవియో మాయోపాయములుపన్ని సమయమువచ్చువరకును కాలక్షేపము నేయుచుండ వలయుననునది యొక్కటి.

దినములు బాగుగనున్నప్పుడు ఒక్కడే వెళ్ళజనులనోడించగలుగును. అట్లు కాకున్న గంగారాముని ద్రోహబుద్ధిచే మహాత్ముడుపుగము తోరబుఖానునిచేత బడనున్న నాడు రాయలొక్కడు నెట్లు మహామృదీయుడైనవంతులయు నోడింపగలిగియుండు? దినములు మంచివిగనున్నప్పుడు వలయు నుపకరణములన్నియును తమంతటతాము వచ్చి పోగుపడును. రాయలకు కలిగిన విజయమున వలయు సాధనములన్నియు నట్లేక దా సమకూడినవి.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీ సీతారామము

ప్రథమ బింబము.

కుటుంబజనముతో నున్న దినములు.

మొదటి ప్రకరణము.

పూర్వకాలంబునఁ దూర్పుబంగాళమున భూషణం బనునొక పురంబు కలదు. ఇప్పుడు “భూషణ” యని పేరుచే వఱలుచున్న దదియే. మున్ను కలకత్తానగరము చిన్న పల్లెగా నుండి యందలి జానపదులు పెద్ద పులుల బాధచేత జీకటిపఱచినవెనుక వెలుపటికి రాలేకుండ నున్నదినములలో సీభూషణపురము, అత్యున్నతదశ నంది శోభిల్లుచుండెడిది. అచ్చట ఫౌజుదారులకొలువుకూటముండెడిది. ఫౌజుదారుఁడనఁగా స్థానిక ప్రభుత్వమున కధికారి. మనయిప్పటిగవర్షరువంటివాఁడు. కాని వారి యాదాయము ఇప్పటిగవర్షరులయూదాయముకంటె మెచ్చు. భూషణపురము విశేషవిస్తీర్ణమైనదేశమునకు రాజధాని. మనకథ జరుగుటకు నూటయెనుబదిసంవత్సరములకు పూర్వము, ఒకనాఁటియుదయ కాలమున, కొంచెమించుమించుఉష్ణకాలమనియే చెప్పవలెను. భూషణపట్టణమున నెకగల్లీలో త్రోవకడ్డముగ నొకఫకీరు పంతుకొని యుండెను. అందువల్ల రహదారి కడ్డు కలిగెను. అట్టిసమయమున బాటసారియొకఁడు పాదచారి యై యామార్గమునఁ బోవుచుండెను. అతఁడు తొందరగాఁ బోవలసి యుండెను. ముందుత్రోవ కట్టువడిపోయెను. అతఁడు లేచునట్లు లేదు. ఆకారణమున నాతఁడచ్చట నిలువవలసినచ్యెను. కాని యాతని మనస్సాందోళనము నొందుచున్నది.

ఈపాదచారి హిందువుఁడు. వర్ణమున కాయస్థుఁడు. బంగాళా దేశమునందలి యుత్తరరారాదేశము కాపురస్థలము. అతఁడు వయ

స్నున పిన్నవాడు. గంగారామునకు గొప్పవిపత్తు తటస్థమయినది. తల్లికింటివద్ద వచ్చెడు ప్రాణము పోయెడు ప్రాణముగ నున్నది. అతడు తొందరతొందరగ వైద్యునియింటికి మందు తేవలెనని పోవుచున్నాడు. కాని ముందు ప్రయాణమాటక మయి పోయినది. ఏమి చేయుటకును తోచకుండెను.

ఆరోజులలో మహమ్మదీయులలో ఘోరమైన మిక్కిలి కారవము. మహమ్మదీయమతమునందు విశేషమయిన యభిమానము లేని అక్కరు ఘాదుపావంటివాడుకూడ ఘోరమైన తిలో నుండెడివాడు. హిందువులు వారిని కారవించెడివారు. అట్టియభిమానము లేకున్నవారందఱును ఘోరమయిన గ్రహమునకు పాత్రులు కావలసినవైనను. ఆకారణమున గంగారాము వానిని దాటిపోవ సంశయించి, “సాహేబుగారూ! మీకు సలాము చేసెదను. నాకు కొంచెము దారి యిండు” అని బ్రతిమాలుకొనియెను.

షాహాసాహేబు కదలఁ డయ్యెను. స్రస్యత్రయ మైనను చెప్పు పుణ్యము కట్టుకొనలేదు. గంగారాము రెండుచేతులను జోడించి “నీకు దైవము తోడ్పడును. నే నిప్పుడు గొప్పయాపదలో నున్నాడను. కొంచెము దారియిమ్ము. పోవలెను” అని మరల వేడుకొనియెను.

ఎంత ప్రాధేయపడినను ఘోరమైన కదలలేదు గంగారాము బ్రతిమాలెను; ప్రార్థించెను. మనస్సులో నున్న బాధ యంతయు నాతనిముందర వెల్లఁబోసెను. కాని, ఏమి చెప్పినను ఘోరమైన మనస్సు కరుగలేదు. యథా ప్రకారముగా, కుయ్యమనక కుయ్యమనక యూరకుండెను. ఇంక జాగు చేయవలనుపడక గంగారా మాతనిని దాటి తనపనిమీఁదఁ బోయెను. అట్లు దాటిపోవుటలో కర్తము చాలక గంగారామునికాలు ఘోరమయిన దగిలియుండును. లేదా, ఆఘోరమైన చేయవలెనని కొంతెతనమున కట్లు చేసియుండును. గంగారాము మిక్కిలి తొందరలో నున్నాడు. అందుచేత నతనితోడ, ఉచ్చరించకుండ వైద్యునియింటికి చక్కఁబోయెను. తోడు తనే ఘోరమూడ లేచి ఖాజీయింటివైపుల కరిగెను.

ఇంటివద్ద వైద్యుని గలిసికొని గంగారాము తనయింటికిఁ గొని పోయెను. వైద్యుఁ డతని తల్లినిచూచి నాడి పరీక్షించి, ఆశ్లోకమును

ఈశ్లోకమును చదివి కొన్నిమందులు చెప్పి తుదకు తులసివేరు సేవిపనుపదేశించెను. తులసీచరణసాన్నిధ్యంబున శ్రీహరిస్మరణ సేయుచు గంగారామునితల్లి పరలోకప్రయాణము చేసెను. తనతల్లి దహన సంస్కారమునకై గంగారాముడు ఇరుగుపొరుగున నున్న తనవర్ణము వారిని నలుగురిని బోగుచేసి విధ్యుక్తకర్మము నడిపెను.

స్త్రీతనంస్కార మైనది. ప్రొద్దు గ్రుంకుచున్నది. గంగారాముడును, అతనిసోదరి శ్రీయును తదితరులును, ఇంటికి వచ్చుచుండిరి. అపుడిరువురుభటులు బల్లెములును, డాలును చేతఁబూని యీతనిని సమీపించి పట్టి బంధించిరి. ఈభటులు కడఁజాతివాండ్రు. వారు వచ్చి ముట్టుకొనఁగానే గంగారాముగుండె పగిలిపోయినది. మనస్సున, నలజడి పుట్టి గుండెలు తటతట కొట్టుకొనుచుండ, క్రితమురాత్రి తారసిల్లిన ఫకీరు చండాలులను వెంబడించి వచ్చుచుండెను. గంగారాము వారిని గాంచి, “నే నెచ్చటకు రావలెను? నావల్ల నేరమేమి? నన్నేల కట్టుకొని పోయెదరు” అని ప్రశ్నించెను.

ఫకీరు కేకలు వేసికొనుచు, “కాఫర్, బద్ భూఖల్, చల్” (నడు దుర్మార్గుఁడా, పరమనాస్తికుఁడా), అని యనెను.

భటులు రమ్మ రమ్మని వాడినపదములే వాడుచుండిరి. అందొకఁడు గంగారామునిమెడఁ బట్టుకొని క్రింద పడఁద్రోయుచుండెను. రెండవవాఁ డితనిని బట్టుకొని తన్నుఁజొచ్చెను. అందొకఁడు గంగారాముని భద్రముగాఁ దీసుకొనిపోవ త్రాడు తెచ్చి కట్టెను. రెండవవాఁ డితని సోదరిని పట్టి బంధింపఁ బరుగెత్తెను. గంగారాముని బట్టి బంధించి దారినడుమ మోఁదుచు బాఁదుచు దీసుకొనిపోయి ఖాజీయెదుటఁ బెట్టిరి. ఫకీరు వారిని వెంబడించి చనుచు దారిలో హిందువులను గూర్చియు వారిచెఱుసీతులను గూర్చియు నెవరికి నర్థముగాని హిందూస్థానిభాషలో నుపన్యాసముల నిచ్చుచుండెను.

గంగారాముని దెచ్చి ఖాజీయెదుటఁ బెట్టఁగానే యాతఁడు విచారణ మొదలుపెట్టెను. ఫిర్యాది.షాహాసాహేబు. సాక్షి షాహాసాహేబు. తీర్పుకర్తయును షాహాసాహేబె. ఖాజీ తనవీరమునుండి లేచి యీతనిని తనయాసనమునందె కూర్చుండఁ జేసెను. ఫకీరు తనకథ నంతయును జెప్పి

ముగించినపిమ్మటఁ గొర్రానును, తన సులోచనమూలజోడును, ఘోరగారి పొడుగుపాటిగడ్డమును పూర్ణముగ పరిశీలించి పరిశీలించి గంగారాముని బ్రతికియుండఁ బాతివేయు మని తీర్పు చెప్పెను. గంగారాము తనలో “కానున్నది. కాకమానదు. నేను విచారించిన ఫలమేమి” యని విచారించి ఘోరను మొగముమీఁద నొకతన్ను తన్నెను. ఘోర మొగముపై చేతు లడ్డము పెట్టుకొని “వానిపెదవుల కాల్పుఁడు కాల్పుఁ డని” భూమి కడ్డముగ వడియెను. అతని పెద్దవయసున నూడకుండ మిగిలి యున్నపండ్లు నాలుగో మూఁడో యున్నవి. గంగారము పాదస్పర్శచే నందులో కొన్నిటికి ముక్తి కలిగెను. కూడనున్న భటులు గంగారాముని వెంటఁ బడి పరుగెత్తి పట్టుకొనిరి. ఖాజీయు త్తరవుమీఁద వానిచేతుల కును, కాళ్లకును సంకెలలు తగిలించి వానిని వేవిధములఁ దిట్టిపోసిరి. వాని కదియేమియు నర్థము కాలేదు. వానిపై గుద్దలు, తన్నులు, రక్కులు వర్షము కురిసినట్లు కురిపించిరి. జెరులుఖానాకుఁ దోడ్కొని పోయిరి. అప్పటికి సంజయీకటి వేళ యయ్యెను. ఆరోజున కేమి చేయుటకు ప్రాద్దు లేక పోయెను. మరుసటియదయమున నాతని, బ్రతికి యుండగనే పాతివేయుదురు.

రెండవ ప్రకరణము.

ఈసమాచార మంతయు నూ రెల్ల నిండిపోయెను. గంగారా మునిసహోదరి యొక చెట్టుమొదటఁ గూర్చుండి తల విరియఁబోసుకొని నేలఁ బడి పొరలుచు రోదనము చేయుచుండెను. ఆమెతో నెవ్వరో మరుసటిదిన ముదయమున గంగారాముని భూమిలో పాతిపెట్టుదు రని చెప్పిరి. అంత నామె లేచి కూర్చుండి కన్నీరు దుడుచుకొని విరియఁ బోసుకొని యున్నతలవెండుకలను ముడివేసికొనెను.

శ్రీ, గంగారాముని చెల్లెలు. ఆమె ప్రాయ మిరువదియైదేండ్లు. గంగారామునకు తల్లియు చెల్లెలును తప్ప ఇతరబంధువు లెవ్వరును లేరు. కడపటిరోజులలో గంగారామునితల్లి జబ్బుస్థితిలో నుండుటచే నాత నియింటియాజమాన్య మంతయును శ్రీమీఁదనే యుండెను. ఆమె వితంతువు కాదు; కాని కాలకర్తవశమున భర్తతో సాంగత్య మామెకు లేకుండ పోయెను.

హరియింటిలో సాలగ్రామ మున్నది. ఈసంపుటములకు జరుగవలసిన నిత్యపూజ యంతయును శక్తివంచన లేకుండ అవసరవిధానమున టూకీగా శ్రీ జరుపుచుండెడిది. శ్రీయును ఆమెతల్లియును, ఈసాలగ్రామమునె, దైవముగా నమ్ముచుండిరి. చెదరిపోయినకురు లన్నియు కొప్పుగా తురిమి యీసాలగ్రామ మున్న గది గుమ్మమువద్దకు పోయి గుమ్మము దాటకుండ వెలుఱినుండియే మనస్సున వేసవేలు విధ్యుక్తోపచారంబుల నెఱసి యంతరము చేతులు జోడించి “ఓనారాయణా! ఓభగవానుడా! దీనశరణ్యా! ఆపద్బాంధవా, ఈదినమున నే నాచరింపంబోవుసాహసతర్యమున నన్ను కటాక్షింపము. నేనాడుదానను. పాపకర్తురాలన నేనేమి చేయుటకు నశక్తురాలను. నీవు నాకు తోడునడయై నాకాలోమును నా కనుకూలముగ నేయుము.”

అని యీవిధమున ప్రార్థించి శ్రీ యచ్చటనుండి తరలి యిల్ల విడచిపోయెను. ఆమెకు పొరుగింట నొకముదుసలియవ్వ యున్నది. ఆమె నాపురమునందలివా రందఱును పాంచగౌరీజనని యని పిల్చుచుండురు శ్రీతల్లియును, ఆమెయును ఒకకొకరు సహాయము చేసికొనుచుండువారు. గృహకృత్యమున గలచిన్న చిన్న పనులన యితము వాఁరపురు కలసి మెలసి చేసికొనుటచే నీకుటుంబమువారిని నామెకు మిక్కిలి విశ్వాసము. శ్రీ యామెను పిలచి చెవిలో నేదియో రహస్యముగఁ జెప్పినచేయు. వాఁదఱును గలసి రహధారికి వచ్చి అనేకము లగుసదులును గొండులును గడచి చీకటిచాఱున చాలదూరము నడచిపోయిరి. మనకథాకాలమున రాతికట్టడములు చాల దక్కువ. ఉన్నవయినను, అక్కడ నొకటియు, నొక్కడ నొకటియు నుండెడివి. అచ్చటచ్చట నాకట్టడములలో శిల్పచాతుర్యవిశేషములును కనుపఱుచుండెడివి. శ్రీయును, ఆమెసహకారియును కలసి, వచ్చివచ్చి అట్టిబవంతి యొకదానియెదుట నిలువఁ బడిరి. దానియెదుట నొకదిగుఱుబావి యున్నది. దానిచుట్టును పావంఱులున్నవి. ఈమెట్లమీఁద కూర్చుండి కావలివాండ్లు చాలమంది లోకము లోనినంగతులను మాటలాడుకొనుచుండిరి. ఒకఁడు గుడుగుడి తయారు చేయుచుండెను. ఒకఁడు ఈల వేయుచుండెను. ఒకఁడు నిర్వాణవిషయమునుగూర్చి ధ్యానించుచుండెను. ఇంకొకఁడు దానినే బలపఱచి చెప్ప

చుండెను. వారిలో నొకనిని యీముదుసలి పిలచి “పండా! తాకూర్? భండాని ఒక్కమాటు, ఇటు ర మ్మని చెప్పము” అనెను.

ఆపలుకరింపఁ బడినవాఁడు “నేను పండాను కాను. మిశ్రుఁడను” అని జవాబు చెప్పెను. పాంచగారీమాత “అలాగుననా నాయినా, నే నెఱుగఁను. పండాబ్రాహ్మణుఁడు తక్కువయేమి? మిశ్రబ్రాహ్మణునియొక్క వయేమి? నాయనా చెప్పు” ఆమిశ్రుఁ డీసంభాషణము విని యూఁకొట్టి “నికు భండాలోఁ బనియేమో చెప్పెదవా?” అని యడిగెను.

పాంచగారీమాత.—నా కేమిపని యున్నది. మాదొడ్డిలో గుమ్మిడికా ఁలు, ఆనపకాయలు, ఇం కేవేవీయో యున్నవి. అవి రేపు వచ్చి బ్బుకొని వెళ్లు మని చెప్పటకు. ఇం కేమున్నది నాయనా? నావలివాఁడు.—మంచిది నీవు వెళ్లు. నేను చెప్పెదనులే. పాంచ.—అది కాదు నాయినా? ఎవరియింటివద్ద నున్నవో ఎక్కడికి రావలెనో? అతని కెళ్లు తెలియును.

దర్వాన్.—అలాగున నైన నీపేరు చెప్పి పోము.

ముదుసలి కేకలు వేసి “ఫీ సో పెద్దమ్మవారుగా నీకుకూడా ఒకకాయ యియ్యవలె ననుకున్నాను. నే నేమి చేయను నీకర్తము, అలాగు న నున్నది.”

అనునప్పటి కాకావలివాఁడు “సరే ఁండు. నేను పోయి భండాని ని తీసుకొనివచ్చెదను” అనిచెప్పెను.

అనంతర మాతఁడు ఫీలురాగముతో పాట పాడుకొనుచు లోపలికిఁబోయి “వాఁకిటిలో నొకకూరగాయల అమ్మి నీకొఱకై వేచియున్నది”యని జీవనభండాలోఁ జెప్పెను. తనయింటి యజమానునకుఁ గొన్ని తనకుఁ గొన్నియు కూరగాయలు దొరకు ననునాశతో శీఘ్రముగ ర మ్మని యాతఁడు చెప్పివచ్చెను.

ఆయింటియజమానుఁ డగుజీవనుఁడు వయస్సు చెల్లినవాఁడు. అతని మొలను, ఒకగుత్తి తాళపు చెవు లున్నవి. అతనియాకారముమాత్రము చూచినవానికి చుఱుకై నదిగానె కనుపించును. తన కేదియో దొరుకు ననునానతో చప్పుచప్పున నివలలకు వచ్చునదికి వాఁకిట నిర్దురు స్త్రీలు కనుపడిరి. వారిని చూచి “ఎవ్వరు నన్ను పిలచినది?” అని యడిగెను.

పంచశారీమాత.—“అయ్యా? మాయింట కూరగాయలున్నవి. అవి కొన్ని మీరు వుచ్చుకొని కొన్ని యీ దర్వాన్ జేగారి కిచ్చి కొన్ని సర్కారువారికి పంపవలెను.

భండారీ.—అట్లయిన మీయి లెక్కడనో చెప్పుము. శేవుదయమున వచ్చెదను.

పంచ.—ఇచ్చట నెకయసహాయురాలగునబల యున్నది. ఆమె యిప్పు డెద్దియో దురవస్థలో నున్నది. ఆమె యే మేమియో చెప్పుకొనునట. దయచేసి యవధరింపుడు.

అంత శ్రీ తనమేలిముసుగు మొగముమీఁదనుండి తప్పించి గోడయెత్తున నిలువబడి యేమేమియో చెప్పెను. అది గాంచి జీవనభండాది ఆమెవంక చూపులు నిగుడించి విసుగుతో “ఈలాటిముష్టికబురులు నేను మాదొరగారికి విన్నవింపను” అని చెప్పెను.

ఆముదుసలి “అయ్యా కోపపడకుము మా కేమయినను లాభించినయెడ అందులో నీకుకూడ సగము పంచియిచ్చెదము” అని చెప్పెను.

ఈమాటలతో జీవనం భండారీముఖము విప్పారెను.

“అమ్మాయి! అటులయిన నది యేమో చెప్పు” మని యడిగెను.

తలయొకించుక యెత్తి మేలిముసుగు కొంచెము దింపి సిగ్గుచేఁ జెప్పలేక చెప్పలేక ఆమె చెప్పఁదలంచిన రెండుముక్కలును ఎట్లో వెడలఁబుచ్చెను. కాని యామెమాటలు సగము సగముమాత్రమే వినఁబడినవి. అందువల్ల నాయింటియజమానుని కామెచెప్పఁదలంచిన దేమియో స్పష్టముగాఁ దెలియలేదు. అతఁడు పాంచశారీని “ఈమె ఏమిటో చెప్పుచున్నది? నాకుఁ దెలియ లేదు. నీవు చెప్పుము?” అని యడిగెను.

పాంచశారీమాత యాచిన్నది చెప్పదలచినసంగతి యంతయు నిట్లు విశదీకరించి చెప్పెను. “ఆమె నీతో చెప్పెడువిషయములన్నియు నీవు పోయి నీయజమానునితో నివేదింపవలయును. ఆయన యేమి చెప్పునో అది మరల గొనివచ్చి యీమెతోఁ జెప్పవలెను. ఆమె యిచ్చటనే యుండును.”

అంతట శ్రీ తనచెగున ముడి వైచికొని తెచ్చిన మొహిరీ యొకటి విప్పి పాంచశారీచేతిలో పెట్టి భండారీచేతిలోఁ బెట్టించెను. అతఁడు

వెంటనే యచ్చటనుండి తరలి లోపలియింటిలోనికి బోయి యచ్చటనున్న దీపపువెలుతురున నాణెమును పరిశీలించి అక్కరుపాదుషాకాలము నాటిమొహిరీ యని కనిపట్టెను. కాని దానిమీఁద త్రిశూలముద్ర కూడ నున్నది. అది గాంచి జీవనుఁడు “ఈమె మాయజమానునకు బిచ్చమియ్యఁదగినది. కానియొచ్చినది బిచ్చమునకై వచ్చినది కాదు. మాగృహస్థునికడ ధనము మూల్గుచున్నది. అతని కీమొహిరీ యిచ్చినందువలన యెక్కువలాభ మేమి. ఏమయినను కాసి? యీనాణెము జీవనభండాది ఖజానాలో నున్న యెడల తళతళ మెఱసిపోవుచుండును. కాని దీనిమీఁద త్రిశూలముద్ర యొక టున్నది. నూటికే తొంబదితొమ్మిదిపాళ్లు పట్టుపడ కూడదు. ఛీ. ఛీ. నావంటి పేదవాని కిట్టిసూర్యపుతలంపు లుండరాదు. కావున న్యాయముగా నిది యెవ్వరికిఁ జేరవలెనో వారికే పోవుట యుచితము” అని మార్గమున విత్కించుకొని తనదురాశాపిశాచమును దిగఁద్రొక్కి అతనియజమానుని యింటికిఁ గొనిచనియెను. ఆజీవనుఁడు పోవుసరి కాయజమానుఁడు బాలీసుమీఁదఁ జేరగిలఁబడి హుక్కాపీల్చుచు సౌఖ్య మందుచుండెను. భండారీ యాతనితోడ నన్నియును వివరముగాఁ దెలియఁబల్కెను.

జీవనునియజమానునకు ముప్పదివత్సరములప్రాయ ముండును. అతఁడు మిగులఁ జక్కనివాఁడు. దేహము బలిష్ఠమయినది. సౌందర్యమున రెండవకుమారస్వామి యని చెప్ప నొప్పును. దీపపువెలుగున నాతఁడీబంగారు మొహిరీని పరిశీలించి చూచి యొక వేడినిట్టూర్చు పుచ్చి “దుర్గయే! ఏమిది?” యని విస్మయ మొందెను.

జీవనుఁడు.—“ఏమి చెప్పగలవాడను?” [నెవ్వరున్నారు. యజమానుఁడు.—ఈ మొహిరీ తెచ్చినమరుష్యుని గొనిరమ్ము. కూడ

తన కిచ్చెదననిన కూరకాయలమాట బయలుపడునేమో యను భయముచేత ఉన్నసంగతి మరు సుఁజాచి కూడ నొకచేపలయమ్మియున్నదనిచెప్పెను.

“ఆచిన్నదాని నిటకుఁ దోడ్కొనిరమ్ము. ఆమె యిచ్చట నున్నప్పుడు నీవు కాని యారెండవది కాని మాయెదుట నుండరాదు” అని యుత్తరువు చేసెను.

ఆమాటలు విని జీవనుడు శ్రీఘ్రముగఁ బోయి యించుక నేపఁ టిలో శ్రీసమేతుఁడై మరలి వచ్చెను.

ఆమె తలుపోరకు పోయి యచ్చట నొదిగియుండి, రావియాకు వలె కంపించుచు మేలిముసుంగు వైచికొని యుండెను. ఆయింటి యా తఁడు “నేను సీతారామరాయుఁడను. నీ వెవ్వరు? నీ మొగమున ముసుఁ గున్నది. నీవు మాటలాడకుంటివి. నీ వెవ్వరో తెలిసికొనుట యెట్లు?” అని యడిగెను.

శ్రీ తనమేలిముసుంగు తీసివైచెను. అతఁడు రాయ లెదుట అశ్రు బిందు సమాకీర్ణంబై వర్ష బిందుసంపూర్ణం బగుపద్మంబువలె నొప్పుని మృళంకసౌందర్యరాశి యగుమనోహరవదనం బొకటి పొడఁగాంచెను. ఆమె ముఖము గాంచి “ఏమి నీవు శ్రీవా?” యనెను.

పరివేదనాదోఘాయమానమానస యగుటచే గన్నీరు జలజల రాల్చి విలపింపఁజొచ్చెను.

సీతా—చిరకాలమైనది నీవు నాకంటఁబడి. ఇన్ని నాళ్లకు నీ విప్పు డిటు కేట వచ్చితివి? రాక రాక వచ్చి యేల యిట్లు వాపోయెదవు.

శ్రీ కన్నులనుండి కన్నీరు కాలువ లై ప్రవహించుచునే యుం డెను. ఆమె పలుకఁ దొడుగును కాని, నాలుక విడచ కట్టుకొని పోయి నది.

సీతా.—దూరముగా నుండెద వేల, దగ్గర రమ్ము. శ్రీ మృదుమధురస్వ రంబున, “నే నిప్పు డగుచినై యున్న దానను ప్రక్క ముట్టుకొనరాదు” అనునప్పటికి నీతారాముఁ డాశ్చర్యాఽప్తమనస్కుఁడై “అది యేమి యని అడిగెను.” అంత డగ్గుత్తికఁ జెంది, కన్నుల నీరు తాల్చుచు మాటలు తడఁబడ “నాతెల్లి పరమపదము నందినది” అని చెప్పెను.

రాయలు—ఆయాపదచే బరితపించుచు నీ విచ్చటికి వచ్చి యుండనో వును అగునా?

శ్రీ—ఆబాధ మీకేమియును లేదు. నాశ్శల్లి యు త్తరక్రియల కై కావల సినకార్యము లన్నియును నేనే చేసుకొనియెదను. మిమ్ముల నందు లకై బాధంపఁబోను. నాకిప్పుడు పిడుగువలె మఱియొక విపత్తు వచ్చి పైఁబడినది.

రాయలు.—అది యెట్టి విపత్తు?

శ్రీ.—నా సోదరుఁ డిప్పుడు కడతేర నున్నవాఁడు. కాజీ యాతని బ్రదికియుండఁ బాతివేయు మని శిక్షించినాఁడు. ఇప్పు డతఁడు చెఱయం దున్నవాఁడు.

సీతా.—ఏమది? నీసోదరుఁ డేమి చేసినాఁడు?

మెల్లనికంఠస్వరముతో జలజలరాలు కన్నీటితో ఆమె కని విని యెఱిగినదెల్ల నేకరవు పెట్టెను. ఆకథ యంతయు విని సీతారాముఁడు పెద్దనిట్టూర్పు వుచ్చి “సరికాని ఇప్పుడు కర్తవ్య మేమి” అని యడిగెను.

శ్రీ.—అది యంతయును నీతోడ నున్నది. ఇన్నాళ్లకు మీవద్దకు వచ్చిన పని యిది.

సీతా.—నే నేమి చేయఁగలను?

శ్రీ.—మీ రేమిచేయఁగలరా? ఇంక నెవ్వరు నేయఁగలరు? సర్వమాను మీరు చక్కఁబెట్టఁగల రని నే నెఱుఁగుదును.

సీతా.—ఖాజీ, ఢిల్లీ పాదుషాక్రింది యధికారి. చక్రవర్తి నెదిరింప నెవ్వరికి సామర్థ్య మున్నది?

శ్రీ.—అట్లయిన నతనికిఁ దరణోపాయమే లేదా?

సీతా రాముఁడు విచారమగ్నమానసుం డయి కొంతపడికిఁ దెప్పి రిల్లి, మానము వహించి “ఒక్కసాధనము కనుపడుచున్నది. నీసోదరుని నేను కాపాడెదను. అందువలన నాకుఁ బ్రాణసంకట మగును.”

శ్రీ.—ఇటు వినుఁడు. దైవ మున్నాఁడు. న్యాయ మున్నది. నారాయణుఁ డున్నాఁడు. నే నిప్పుడు చెప్పినమాటయం దొక్కయబద్ధమైన లేదు. అసహాయుఁడై యున్నమనుజు నెకని మీరు కాపాడిన నీ కేకీడును భారయదు. పైగా హిందువుని హిందువుఁడే కాపాడకున్న మఱి యెవ్వఁడు గాచును.

అన విని సీతారాముఁడు మరల యోచనాముద్రితుఁ డయ్యెను. కొండొక సేవునకు మానము విడచి “నీవు సరియైన మార్గమును కనిపెట్టినావు. హిందువుని హిందువుఁడుగాక మఱియెవ్వఁడు రక్షించును. గంగారామునికోసము నాయావచ్చక్తియును ధారవోసెదను. ఇదె నీకు నభయహస్తము నిచ్చుచున్నాఁడను” అని చెప్పెను.

శ్రీ దుఃఖభారమునుండి కొంత యుపశమనంబుఁ జెంది మరల మేలిముసుంగును సవరించుకొని చరచర నడచిపోయెను. రాయలు తన పరిజనముతోఁ దాను తలుపు తీసెడువఱకును తనను పిలువవ దని చెప్పి కట్టడి చేసి యొకగదిలోఁ దలుపు వేసికొని కూర్చుండి యుండి “హిందువుని హిందువుఁడెఁ కాక మఱియెవ్వఁడు కాచును” అనుమాట పఠించుకొనుచుండెను.

తృతీయ ప్రకరణము.

రెండుగంటలకు పిమ్మట సీతారామరాయలు తలుపు తెఱచి జీవన భండాగారము పిలచి “నీవు పోయి మృణ్మయుని దోడ్కొనిమ్ము” అని చెప్పెను.

మృణ్మయుఁడును రాయలును, ఏకనరసులు. ఇద్దఱును బంధుగులు. రాయలకాతఁడు వినయవిధేయుఁడై యత్యంతానురాగము కలిగియుండెను. పటిష్ఠమైన యీతనిశరీరసౌష్ఠ్యమును, అతని నిర్వక్రమ రాక్రమంబును, జగజ్జీయ మానంబుగ నుండెను. రాయలుకోరిక ప్రకారమీతఁ డెదుట నిలువబడి ‘నన్నెందులకు కబురు పంపినాడు.’ అనియడిగెను. అంతవారిరువురకును సీసంభాషణము నడచెను.

రాయలు.—ఇప్పుడు అత్యవసరమైనపనియె తటస్థించినది. నాకుటుంబము నిచ్చటనుండి తరలింపవలయును.

మృణ్మయుఁడు—ఎప్పుడు ?

రాయలు.—ఈరాత్రియె. ఒకముహూర్తకాలములో నిది యంతయు ను జరుగవలెను.

మృణ్మయ—ఎచ్చటికి కొని పోవుట ?

రాయ లందును గూర్చి వలయు నుపదేశంబు లొసంగి యతీవేగంబున నభ్యంతరమందిరంబున కరిగెను.

ఈ యభ్యంతర ప్రదేశంబు నలు తట్లను నాలుగువసారాలును, ఆవసారాల నంటి పిల్ల యరుగులును నడుమనంతటను కాలీప్రదేశంబును కలిగి శోభాయమానంబుగ నుండెను. అం దొకయరుగుమీఁద నల్ల

ని పరిచారిక యొక్కర్తు కూర్చుండి యుండెను. ఆమె యాకారము భీకరముగను, కాయము స్థూలముగ నుండెను. ఆమె యొక కత్తిపీట ముందరవేసికొని కూర్చుండి పచ్చిచేప నొకదానిని జేతబట్టికొని యూపిరితో నున్న దానిప్రాణము సంతమునెందింపఁ బ్రయత్నించుచుండెను. మఱియొక తట్టన పెద్దచనుకట్టు కలిగిన చక్కని పాడియా వొకటి కాయగూరలును అరటియాకులును కలిపి ననులుచు, అటమూసినకన్నులతో మైమఱచి నెమరువేయుచుండెను. పాపనగరమున కథినాథుండును సర్వసౌభాగ్యములఁ దులశూఁగుచుండిన శ్రీధరిక్కు విలియముకూడ నిట్టి యానందమును అనుభవించి యుండునని తలంపరాదు. అతఁ డెప్పుడును వెనుకటి సంగతుల స్మరణకుఁ దెచ్చుకొని యానందించుటకుఁ దగిన యవకాశమే లేక యుండెను. ఇంకొకచోట చారిలపిల్లి యొక్కటి తోక నిక్కించుకొని వెనుకకాళ్లమీఁద కుండుచున్న చేపల బుట్టకడఁ గూర్చుండి పనికత్తె ఎప్పుడు యేరుటియుండునా, ఎప్పుడు తాను గుటుక్కుమనుషింతునా యని వంపువేసి యుండెను. వేటొక స్థలంబున కుత్సితవృత్తి గల కుక్కయొక్కటి తలుపు తెఱికియుండు గదివంక దొంగచూపులు చూచుచుండెను. కొండొక ప్రదేశమున పిల్లలందఱు అన్నపుబంతి చుట్టనుజేరి, కంపులనిండ మెక్కి ముడుసలియవ్వ బుజ్జగింపులచేత మరల మరల యన్నకబళముల నాశించుచుండిరి. ఒక్కయెడ నాంపుపిల్లలును, మొగపిల్లలును, కలసి భోజనములుచేసి తమపనిపాట లన్నియును జాలించి వెన్నెలలోఁ జాపలు వేసుకొని యొకరిపై నొకరు పడి దొరలుచు యొకరి నొకరు త్రోసుకొనుచు నిముస నిముసమున కొకమాదిరి వీతెంచు మందమారుతుని చల్లఁదనంబున నానంద ముదయించుచుండ వేయిమాఱులు వినిన పేదరాశి పెద్దమృకథ యొక్కముసలమ్మ చెప్పిచుండ విని యానందించుచుండిరి. మఱియొక్క స్థలంబున ప్రాయంపుఁ దిరుణులందఱును కూరలు దఱిగియు సంభారము లాయత్తఁజియు మఱి యనేక విధంబుల తమ తమ గృహకృత్యంబులనెల్ల నిర్వర్తించియు, ఒకరితోనొకరు తమతమ యభీష్టములు, నాశలు, సుఖము, సౌందర్యము, అదృష్టము మున్నగు విషయములను ముచ్చటించుకొనుచుండిరి. అట్టియెడ నకాలమేఘము

వలె విహారవనంబున సంప్రాప్తంబైన వర్షాగమంబువలె విచారయోచనాసమయంబున ననాతుండఱు యాసన్నుండఱున స్నేహితునివలె, నిద్రపోయెడు తఱి వచ్చు వైద్యునివలె, కడుపు నిండి యున్న సమయంబున లభించు విందుల యాహ్వానంబును బోలె, సంచితోనున్న సామ్యం తయును వెచ్చమై పోయిన వెనుక వచ్చు యాచకునిబోలె, రాయల ప్రదేశమునకు వచ్చెను. వచ్చి “ ఏమి ఈ గందరగోళమేమి? ” అని యడిగెను. అతని నోటనుండి యీమాటలు వినబడినతోడనే చేపలు బాగుచేయుచున్న పనికత్తై చేతనున్న పని చాలించి అంతకు మున్ను విగత వపనమై యున్న మొగమున మేలిముసుగు సవరింపసాగెను. సమయమునకై వేచియున్న యాపిల్లి చటాలున నొక చేపను నోటఁ గఱచుకొని యచ్చట నొక సందులోనికిఁ బాటిపోయెను. ఇట్టి యాతని కంఠధ్వని వినబడగానే మఱియొక పరిచారిక యింటి యాబిడను మీకు కన్నులు లేవా యని నిందించుచు కన్ను లఱమొడ్చి యరటి యాకుల నమలుచు నెమరు వేయుచున్న గోవు పైబడి కావలసిన పని చేసెను. అవ్వ బుజ్జగింపులచే మరల నన్నకబళములఁ జవిచూచుచున్న పిల్లలు ఇంటియజమానుఁడు చటాలున వచ్చుటచేత మిక్కిలి కుతూహలముతోఁ దాము వినుచున్న కథ రసకందాయమున చెడఁగొట్టకొని భోజ్యపదార్థము లవి బాగులే పివి బాగులే పని, చెప్పుచు యెగిలి మాతులతో నెక్కడివార లక్కడ లేచిపోయిరి. భోజనము ముగించి, మబ్బును మాయయు లేకుండగ నిర్తలముగ నున్న వెన్నెలచలువను విశ్రమించి కథలు చెప్పుకొనుచున్న బాలురు కథకంత రాయము కలుగుటచే ముగిసిన కథనుగూర్చి వ్యాఖ్యానములు చేయ మొదలు పెట్టిరి. కూరగాయలు బాగుచేయుచున్న యాఁడుపడుచులు గుడ్డిదిప మొకటి ముందర నుంచుకొని వారి పనులు వారు చేయుచునె యుండిరి. కాని తమ మేలిముసుగుల మాత్ర మొక కొంచెము ముందుకు లాగికొనిరి. సంభారముల దంచుచున్న పడుచులమనస్సునకు వ్యధగా నున్నది. వారి రోఁకంటిపోటు శ్రుతికటువుగా నుండక మానదు. ఆపని చేయక తీరదు. పని పూర్ణముగా మానివేసి నిలుచుండినచో నింటియజమానుఁ డెమనునో, అని కొట్టు మిట్టాడుచుండిరి. పాలుకాఁచెడువారిపని యింతకంటె అధ్వా

నముగా నున్నది. ఒక్కనిముసముగనుక వారే మఱియుండిరేని పాలకుండలోని పాలన్నియును పొంగి బోరగిలబడిపోవును. రాయలు వారిని పలుకరించి మీరెవ్వరయిన గంగాన్నానమునకు వచ్చెదరా? యని యడిగెను. ఆమాటలు విని “నాన్న! నేను వచ్చెదను. అన్న! నేను వచ్చెదను. పిన్న బాబు! నేను వచ్చెదను.” అను కేకలు అన్నివైపులనుండియును వినబడ సాగెను. మూడు కాళ్ళ ముదుసలి మొదలు చంటి పిల్లలవఱకు జనులందఱును ఒక్కమాటుగ “నేను వచ్చెద నేను వచ్చెద” నని గిగ్గోలు సేయసాగిరి. పచ్చిచేపలవంక నెవ్వరుచూడక యెవ్వరంతట వారే యూరకుండుటచేత కుక్కలు పిల్లులు వానికై పెనుగులాడసాగెను. ఎంతో శ్రద్ధతో బాగుచేసి తఱిగిన కూరగాయలన్నియును ఎక్కడివక్కడ పదిలి వేయుటచేత, నచ్చట నెమగువేయుచున్న యావునాలుక వెడలబెట్టె యాకూరగాయ లన్నియును నమలి వేయఁ దొడఁగెను. ఒకతె కాంచుచున్నకుండలోని పాలన్నియును యిగిరిపోయినవి. ఒకతె తిరగఁటితాయి తగిలి బోరగిలబడెను. ఇంకొకతె పిల్ల యేళ్ళులచే కలకలముఁజెందెను. కాని ఎక్కడనేమి జరుగుచున్నదియు నెకరి వొకరికి తెలియుటలేదు. రాయలు ‘ఇష్టము కలనారందఱును రానచ్చును. కాని ఆలస్యము చేయను వలనుపడదు. ఈ రాత్రి ప్రయాణమునకు మిక్కిలి మంచిది. భోజనమైన పిదప మీరందఱును బయలుదేరవలెను. ఇంక కొంచెము వ్యవధియుండగ నేమీమీసన్నాహముల మీఁద నుండుఁడు” అని చెప్పి యచటనుండి పోయి యొక్కింతనేపటిలో భార్య యున్న యెడ కరిగెను. కాని ఈవిషయమున భార్యయనుమాట సమజసమయినదికాదు. భార్యయన? ఏకవచన ద్యోతకమే యగును. రాయలకు భార్య లిద్దఱు, అయినను బంగాళీభాషయందు ద్వివచనము లేదు. పైగా భార్యలిద్దఱును ఒక్కసారియే కనుపించిరి. ఆకారణముచేత వైయాకరుణుల కొక నమస్కారము చేసి మే మిచ్చట భార్య యనియే ప్రయోగించితిమి.

రాయలభార్య లిరువురిలో నొకయామెపేరు సత్యభామ. రెండవయామె రుక్మిణి. మహాభారతమునందలి శ్రవణసనీయ లగు రుక్మిణి సత్యభామలకును, ఈ యువజనమునకును వర్తనమున పోలికయున్నదో

లేదో మేము చెప్పజాలము. సత్యభామ అసలుపేరు 'నంద' కాని పదుగురు నాపెను సత్యభామ యని పిలుతురు. రాయలు ముందుగా నాసత్యభామ వద్దకు వచ్చెను.

తెరమఱుగున నుండి నంద జరుగుచున్న సమాచారమంతయు నాలకించుచునే యుండుటచేత రాయలు కనుపడి కనుపడక మున్నే "సరే బాగున్నది. కాని ఇప్పు డింత యడావిడిగా నీ గంగాస్నానప్రయాణ మేల వచ్చినది?" అని యడిగెను.

రాయలు పెద్దభార్యకు సదుత్తర మిచ్చినవాఁడు కాఁడు. "గంగా!", "గంగా" "అందఱును గూడ తప్పక" అని చెప్పవచ్చు మాట కడ్డమువచ్చి "అవునవును నాకుఁ దెలియును. ఆమె నెప్పుడు నానెత్తివూఁద దేవతఁగ నేభావించుకొనుచుంటిని. ఇప్పు డింత యాకస్మిక గారవప్రపత్తుల కేమికారణ మని యడుగుచుంటిని."

రాయలు.—ఇటు వినుము. ఇహలోకమున మీయోగక్షేమములకు నాకెంత బాధ్యత యున్నదో పరలోకమున గూడ మీవిషయమున నాకెంత బాధ్యతయున్నది. పర్వమొకటి చేరువకు వచ్చినది. ఆపుణ్యజలములకు మిమ్ము నప్పటికి స్నానమునకుఁ బాపవలదా?

నంద.—మీయొద్ద మేముండుటకంటె మాకు గంగాస్నానమువలన వచ్చుఫలము హెచ్చుగ నున్నదా? ఈప్రపంచమునందలి సర్వతీర్థములు మాకు మీచే. మీపాదతీర్థ మొకెంత మేము సేవించితిమేని అందువలన గంగాస్నానశతములు చేసినంతఫలము మాకు లభించును.

రాయలు.—దానికేమి! నీ కిష్టము లేకున్న నీవు ఇంటివద్దనే యుండవచ్చును. ఇష్టమున్నవారిని రానిమ్ము.

నంద—ఎవ్వ రెక్కడికి పోయినను సరే. నేనుమాత్ర మింటియొద్దనే యుండెదను. నే నొక్కతెనె యుండఁగలను గాని కొంచెము దయ్యములభయ మొకటి యున్నది. ఇవియు నవియును కొంచెము సేవు అవతలనుంచి యథార్థముగా దీనికిఁ గారణమేమో తెల్పెదరా?

రాయలు—నేను దొంగమాటలఁ జెప్పవాఁడను కా నని నీ వెఱింగినది యె కద?

నంద—ఎఱుగుదును కాని, ఎఱిగిననేమి? అందుచేతనే నన్ను మీరు మసి బూసి నేరేడు గాయ చేసి నమ్మించి పోవుచుందురు.

రాయలు—నే నెన్నఁడును నేరేడు కాయ కానిది నేరేడుకాయ యని చెప్పి యెఱుగనే?

నంద—మీరు నిశ్చయముగ నట్లు చేయక పోవచ్చును. ఏమయిన నేమి? తుదకు దాని ఫలిత మంతకు వచ్చును. మీరు నాయొద్ద నన్నియు మఱుగు పెట్టెదరు. అదియె నామనస్సును వేధించుచుండును. ఇప్పు డయినను సత్యము చెప్పఁడు.

రాయలు.—అది చెప్పదును కాని యిది యందఱికిని ఛాలియందగిన విషయముకాదు.

అను సప్పటికి నందయొక్క ముఖగగనమున నకాలమేఘము లెన్ని యో వచ్చి కాఱుక్రమ్మినవి. సంపూర్ణముగ వికసించిన తామర పూవున నీరు నిండినట్లు లయ్యెను. పైనంతటను ఆవిరి కమ్మిన దర్పణము వలె గానంబడియెను. డగ్గు త్తికఁ జెంది కంఠగతం బయిన మనోవికారంబుతో హీనస్వరంబున 'మంచిదె అది యటంచుఁడు. ఒక్కటిమాత్రము చెప్పఁడు. మిమ్ముల సాయంతనపువేళఁ బిల్చిన దెవ్వరు'?

రాయలు—సామాన్యముగా నాయొద్ద కనేకులు వచ్చుచుందురు. ఈ సాయంత్రము నదేరీతిని చాలమంది వచ్చినారు.

నంద—మిమ్ము పిలిచిన యాఁడుది యెవ్వరు?

రాయలు—స్త్రీయా? స్త్రీలును అనేకులు వత్తురు. కొందఱు శిస్తులు పోషకురించు కొనుటకు, కొందఱు బిచ్చమునకు వత్తురు. సామాన్యముగా ఆడవాండ్రందఱును సాయంతనమె వత్తురు.

నంద—సరే, ఈ సాయంత్ర మెంతమంది వచ్చినారు?

రాయలు—ఒకర్తుకయె.

నంద—ఆపె యెవ్వరు?

రాయలు—ఆమె సోదరుఁడు ప్రాణసంకటమున నున్న వాఁడు.

నంద—సరే, అదియా నే నడిగినది. ఆమె యెవ్వరు?

రాయలు.—నీకు మఱియొకసారి చెప్పెదనులే?

ఆముఖదర్పణమున నున్న యావిరి యంతయును వర్షబిందువులు గా మాతీ సత్యభామ ముఖమునుండి కన్నీరు స్రవింపజొచ్చెను. రాయ లామె చెక్కిలినొక్కి, చుబుకంబు వుణికి, వేవిధముల ముద్దులాడి యచ్చటనుండి తరలిపోయెను.

నందనువదిలి చిన్న భార్యవద్దకు వచ్చెను. ఆతఁడు వచ్చెడునరికి మోహనాకారయు, పూజ్యురాలు నగురమ నిలుపుటద్ద మెదుట నుంచు కొని యింద్రసీలసదృశంబు లగుకుంతలంబుల సవరించి సవరించి ముడికి తార్చుచుండెను. రమ నందకంటె వయసున చిన్నది. దేహదార్ధ్యము నందుఁగూడ నామె యట్టిదియె. ఆ కారణమున నామెవయస్సున మఱిత చిన్నదిగా కానుపించును. వర్షావసాన సమయంబునందలి గంగాతరం గిణివలె నంద సుందరమోహనాకారంబును యశావనరూపంబును పరిపక్వదశం జెందెను. రమాసుందరి యాకారంబు వసంతోద్భావన శోభాయమాన విహారస్రవంతివలె నికను ముగ్ధయై నవయశావనాంకుర భావంబున నివ్వటిల్లుచుండె. కాల్చినబంగారువలె నందయొక్క ముఖ వర్చస్సు ఒక్కించుక నైల్యము వహించియుండెను. | రమాముఖ సౌందర్యంబు హిమాసీబిందుసందోహంబుల ప్రతిబింబించుచుండ్రిక వలె ప్రకాశమానమై యున్నయది. రాయ లీయువతీపరిసరంబున కరు దెంచి “రుక్మిణీ? గంగాన్నాన యాత్రవిషయము నీ కేమైన తెలిసినదా?” అని యడిగెను. వా రిరువురకును నీక్రింది సంభాషణము జరిగెను.

రమ—హాష్ అవేటిమాటలు?

రాయలు—నీవు హాష్ అనునది గంగాన్నానమా ; రుక్మిణీ నామో చ్చరణా.

రమ—ఆమె - కేవలదేవతాంశసంభూతురాలు - లక్ష్మియె. యేదో పే రుండవలెను. జ్ఞాపకము రాకుండ నున్నది.

రాయలు—నీ వనుకున్నది శిశుపాలకథ యనుకొనియెదను, ఏమని యెదవు. దాని నటుంచి యిప్పుడు గంగాయాత్రమాట చెప్పుదు ? ఆసంగతి నీకు తెలిసినదేకదా?

రమ—తెలిసినది.

రాయలు—నీవుకూడ వచ్చెదవా?

రమ—ఈ తలదువ్వుట ముస్తాబు అంతా అందుకోసమే.

రాయలు—కాని ప్రపంచమునందలితీగయూత్ర లన్నిటికిని తుల్యుడ నయిననేను మీయొద్దనుండి యుండఁగా మీ కీయూత్ర గొడవ యేల ?

రమ—నన్ను రావద్దందురా ఏమి ? అట్లైన నేను రాను.

రాయలు—రాకపోతే ఈసన్నాహమంతయు నెందుకు ?

రమ—మీరు రమ్మన్నారని.

రాయలు—నేనెవ్వరిని రమ్మని చెప్పలేదే ? ఎవ్వరైనను వచ్చెదరాయని అడుగుచున్నాను. నీవు వచ్చెదవా యేమి ?

రమ—మీరు వెళ్లుదురా ?

రాయలు—అహా వెళ్లెదను.

రమ—అట్లయిన నేనును వచ్చెదను.

రాయలు—కాని నేను మీతోడ రాను. దారిలో వచ్చి కలుసుకొని యెదను.

రమ—మాతోకూడ వచ్చెడువా రెవ్వరు ?

రాయలు—మృణ్మయుఁడు కూడ వచ్చును.

రమ—నరే కాని-నాకొక్కొటి చెప్పెదరా ?

రాయలు—అడ్డమేమి-ఏమి టది ?

రమ—మీ కక్కడికి పోవ పనియేమి ?

రాయలు—అంతయును సీకు చెప్పవలెనా ?

అనునప్పటికి రాయని గాఢాలింగనము చేసికొని “నాకు చెప్పవలెను. మీకు సాహసము మిక్కిలి హెచ్చు. మీ రిప్పు డేదో దుడుకు కార్యము చేయఁ దలంచి మమ్ముల నిచ్చటినుండి తరలింప నున్నారని భయ మగుచున్నది. ”

రాయలు కోపమును తెచ్చుకొని రుక్మిణిజడ పట్టుకొని గల్లచపేట యొసంగువానివలె నటించి తుదకు ముక్కుపట్టి కంపించెను. “నేను దుడుకు కార్యము చేయుదు ననుమాట నిజమే కాని అందఃవలన భయ మేమియు లేదు. ”

రమ—“మీకు జడువు లేకపోవచ్చును. నాకు భయ మగుచున్నది.

మీభయమునకును, నాభయమునకును, ఏమైన భేదముండినఁ దె
లుచుడు. సరిగాని, నామాట వినుఁడు. మీగంగాస్నానప్రయాణము
కట్టువడిపోయినది. నే మిమ్మిప్పుడే గదిలో కట్టి చెఱపెట్టెదను” అని
చెప్పుచు రుక్మిణి తలుపు దగ్గరవేసి దానికి జేరగిలఁబడి నిలుచుం
డెను. “మీరు వెళ్లదలంతులేని నన్ను త్రోసికొని నాగొంతుకపై
నడుగు వేసి పోవలెను. ఇప్పుడు చెప్పుఁడు. ఈ సాయంత్రపువేళ
మిమ్ముల పిలచిన దెవ్వరు?” అని గ్రుచ్చి గ్రుచ్చి యడిగెను.

రాయలు—నివ్వెరపడి “మీకు ప్రోద్బలమునును యింటిచుట్టును
తిరుగుటకు చారు లెవ్వరైన నున్నారాయేమి?” అని యడిగెను.

రమ—పాపము పూజ్యురాలగు భండారీకి కూరగాయలు దొరకునని
యాశపడినది కాని అది విఫలమయి పోయినది ఆకారణముచేత
మాకు సంగతి యావత్తును తెలిసిపోయినది. ఇంక దాపరికమెందుకు.
ఉన్న దున్నట్టు చెప్పుఁడు. ఆమె యెవ్వరు?

గాయలు—శ్రీ.

రమ—ఈమెయేనా శ్రీ. ఇప్పుడు మి మ్మొందులకు పిలచినది?

రాయలు—ఆమె ఏదియో వేడుకొన వచ్చినది.

రమ—దొరికినదా?

రాయలు—నీ వెప్పుడును వేడుకొనలేదా?

రమ—అట్లయిన దొరకినదనినమాటె? ఎంతుల కిచ్చినారు?

రాయలు—నే నేమియు నెసంగ లేదు. ఇచ్చెద నని వాగ్దానము మాత్ర
ము చేసితిని.

రమ—ఆమె కేమి యియ్యతలఁచినారో, అది నాకుకూడ చెప్పుఁడు?

రాయలు—ఇప్పుడు కాదు, ఈపాటికి తలుపు తీయుము.

రమ—అన్నియును భివరముగా చెప్పిన గాని నేను తలుపు తీయును.

రాయలు—అట్లయిన వినుము. ఖాజీ శ్రీసోదరుని బ్రతికియుండగ నె
పాతివేయుటకై శిక్ష విధించినాఁడు. శ్రీ వచ్చి యీతని నెట్లయిన
బ్రతికింపుమని వేడుకొన్నది. అట్లే చేసెదనని వాగ్దానము చేసితిని.

రమ—అట్లయిన మే మందఱమును గంగాస్నానమునకు పోయిన మీరు

ఫాజుదారులమనుష్యులతో స్వేచ్ఛగ యుద్ధంబు చేయవచ్చునని యామియామా?

రాయలు—మీరు ఆడవాండ్రు. ఇట్టికార్యములలో మీరు జోక్యము కలుగఁ జేసుకొనరాదు.

రమ—మాకు వానితో పని యేమియును లేదు గాని ఒక్కటిమాత్రమున్నది. నేను స్నానమునకు పోవను.

అని యీవిధముగఁ జెప్పి కదలకుండ గట్టిగ తలుపు నాను కొని నిలుచుండెను. రాయలు బ్రతిమాలెను. వేఁడుకొనియెను. ప్రార్థించెను. అందుపైని రమ “అట్లయిన నాకొకవాగ్దానముసేయుఁడు. వదిలిపెట్టెదను” అనెను.

రాయలు—నీ కేమి గావలెనో చెప్పుము.

రమ—మీరు శ్రీసోదరునిగూర్చి చేతనైన దెల్ల చేయుఁడు. కాని ముష్కరమునకుగాని కలహమునకుగాని, గడంగకుఁడు. ఇదె నాకోరు వరంబు. ఈ మాత్రపుచను విండు.

రాయలు—నీవు చెప్పినదంతయు నా కంగీకారమే. కలహముగాని, ముష్కరముగాని, నాపనిగాదు, నాయంతట నే నట్టివానిలో దిగవలెనని యభిలాషకలవాడనుగూడ కాను. కాని నాప్రయత్నములు సఫలము లవునో కావో యని మాత్రము సంశయము పడుచున్న వాడను.

రమ—ఫలితమేమగు నన్నవిచారముతో ప్రసక్తిలేదు. ఆయుధ సహాయము కోర ననిమాత్రము వాగ్దానముసేయుఁడు. అంతమాత్రమున నేను సంతృప్తి చెందెదను.

రాయలు కొంఱొక యోచించి “నరె-అట్లె బాస చేసెద నని చెప్పఁగా రమ సంతృప్తిఁ జెందెను. భర్తను విడిచి వుచ్చి “అట్లయిన మేము గంగాస్నానమునకు పోవ నక్కఱలే దనుకొనియెద” ననెను. రాయ లీవిషయమై ప్రస్తావన యిదివఱకె వచ్చియుండుటచే వెడలిన బా గని చెప్పెను.

రుక్మిణీవదనమున నసంతృప్తి యనుమేఘ మొకటి ప్రసరింపఁ జొచ్చెను. కాని యామె మానము వహించి యూరకుండెను. రాయలు,

ఇంక నేమియు మాటుమాటాడక యచ్చటనుండి వదల్చుకొని పోయెను. మరల నాయిల్లు త్రొక్కిచూడలేదు.

నాలవ ప్రకరణము.

రాయల కొకగురు పున్నవాడు. అతడు బ్రాహ్మణవర్ణుడు. ఆశ్రమమును స్వీకరించినవేదాంతి. అతనినడుమున కొక పట్టుగుడ్డయును పైని శ్రీహరినామావళిచిత్రించిన యుత్తరీయమును తప్ప యింక వస్త్రమేలేదు. ఆతనిశిరసున నొకపిలకమాత్రమున్నది. తక్కినశిరోజంబులన్నియును సంస్కారంబైనవి. ఈహీనశిరోజములకు బదులుగ నాతనిబోడితలనిండ చందన మలందఁబడుచుండెను. ఫాలతలంబున మతసాంకేతకం బగు బొట్టును బ్రాహ్మణోచితములగు తదితరచిహ్నములు అతనికడ దర్శనీయము లగుచుండెను. అతనిపేరు చంద్రచూడతర్కాలంకారుడు. ఆతనికి రాయల యోగక్షేమమునైన పంచప్రాణములును, శిష్యుఁ డెచ్చటనుండిన గురువు కూడ వెన్నంటియుండును. అప్పటిలో నాతనియునికియును భూషణపురంబున నె. రాయల తనికిదివ్యమందిర మొకటి వాసగృహంబుగ నేర్పఱచెను.

రమను గదిలో దిగవిడచి రాయలు తనగురుని మందిరంబున ప్రవేశించెను. ఆతనితో చాలసేపు కూర్చుండి యేమేమియో యోజించెను. వారి కేసంభాషణము జరిగెనో, వానితోడ మనకు ప్రసక్తిలేదు. ఒక్కటిమాత్రము చెప్పవలసియున్నది. చంద్రచూడున కెఱింగింపరానిది రాయల కీప్రపంచమున నెద్దియునులేదు. అదియంతయును తనయోగక్షేమముకొఱకె. శ్రీ, రమల కిద్దఱకును నాతఁ డొసంగిన వాగ్దానముల ముచ్చట సవిస్తరంబుగ రాయల తని కెఱింగించెను. “నేనప్పుడు రెండు చిక్కులనడుమనుఁ దగుల్కొని యిటు నటుఁ గదలలేకుండ నున్నాఁడను. నారాయణుఁ డొక్కఁడే నాకు శరణ్యుఁడు. నాకుయుద్ధములతోఁ గాని, రక్తవిక్షేపణముతోఁ గాని ప్రసక్తి కలుగచేసుకొనవలెనని కించిత్తయినను తలంపులేదు. ఆకారణముచేత మృణ్మయుని పంపించివేసితిని. కాని ప్రార్థనలుగాని, బ్రతిమాలుటకాని మనకు కార్యకారియగు నను

నమ్మకము నా కిసుమంతయును లేదు. ఏది యెట్లున్నను ఈ విషయమున సఫలీకృతమనోరథుండ నగుటకై ప్రాణత్యాగమును నైన చేయఁదలంచి తిసి. పర్యవసానము తమయాశీర్వచనప్రభావంబునఁ బడయ నోవుదు. ఈప్రయత్నమున నా కపజయమె సంభవించునేని రేపటియుదయము ననె తీర్థయాత్రలు సేవింపఁబోయెదను. తమ్ము సందర్శించి సముచితోపచారంబుల నడిపిపోవ చనుదెంచితి” ననిచెప్పెను.

చంద్రచూడుడు “ ఈనిమిష మానిమిష మనక నే నెప్పుడును ఆశీర్వదించుచునేయుండును. ఈక్షణమునందు కూడ నీ కీవిషయమున జముము కలుగు ననియె నా యాశీర్వచనము. నీ విప్పు డీరాత్రివేళనే పోయి ఖాజీతో మాట్లాడ సంకల్పించుకున్నాఁడవా ? యేమి ?”
 రాయలు—లేదు. రేపటిరోజున సకాలముననె యాతని సముఖము నకు పోవఁదలంచితిని.

చంద్రచూడ తర్కాలంకారుడు సామాన్యమానవులలో పరిగణింప తగినవాఁడు కాఁడు “ ఇప్పుడు నా యీ శ్రీయతముండు సందిగ్ధంబునఁ బడి కొట్టుకొను చున్నాఁడు. తనకు కలహముల యందును, యుద్ధముల యందునను, తలంపు లే దని చెప్పుమాట వట్టి పిచ్చిమాట. ఈయనర్థకముల కన్నింటికిని కుక్కిణియె కారకురాలు. ఈ చిన్నదాని యుద్దేశ్యమేమి ? రుక్మిణి యున్నచోట నారదుఁడు లేఁడను కున్నదా ? మహమ్మదీయులతో పనిచేయవలసి వచ్చినపుడు అనునయమువలన నేమి ప్రయోజనము ? సర్వశక్తుఁడు మహమ్మదీయుల నింకనైన నణఁచి వేయఁడా ? హిందువు లీరీతి దౌర్జన్యముల కెన్నాళ్లు లోబడి యుండవలయునో ? ఒక్కసారి యిప్పుడే రాయల పరాక్రమమును బురికొల్పి దానిని చవిచూడవలెను. శ్రీమన్నారాయణునికి మేము నిత్యమును సమర్పించు తులసీదళములు నిష్ప్రయోజనములగునా?” అనితలపోయి చు తర్కాలంకారుడు “ తీర్థయాత్రాప్రయాణమును మీకుటుంబమును గంగాస్నానమునకు పంపుటయును, విషత్తులుగా భావించెదను. రాయలు.—తమయభిప్రాయ మేమి ? తమయాజ్ఞ యేమి ?
 చంద్ర—నేను నీక్షేమమునకై యొక యజ్ఞమును తలపెట్టితిని. ఇందులకు వేయిరూప్యంబులు వెచ్చమగును. ఇవి యన్నియును నాకు

నమకూర్చి, దానికి వలయుసంభామురల నాకు నాయత్తము చేయు
వా రెవ్వరు ?

రాయలు.—తమకు కావలసినసా మ్మంతయు నీనిమిషముననే తెచ్చి
యిచ్చెదను. తక్కినసన్నాహముల నెవ్వరిని నియమింపు మనిన
వారిని నియమించెదను.

చంద్ర—మంచిది-జీవనభండాఠీ సన్నాహముల సేయుటయందు చాల
సేర్పరి. ఈయజ్ఞమునకై యది నాకు చేసి పెట్టవలెను. జీవనుని గొని
రమ్ము ఈ రామసేవకుఁడు నాసేవకుఁడు. ఈతఁడు సామాను లన్ని
యును భద్రము సేయఁగలఁడు. మిక్కిలి నమ్మకమయినవాఁడు.
సత్ప్రవర్తకుఁడు. కావున నీతనిచే షరాబునకు సొమ్ము పంపుమని
యొకయుత్తరమును బంపుము.

అని చెప్పఁగా రాయలు కలమును కాగితమును సేకరించెను.
అప్పటి వ్రాతసామాననిన నొకభూర్జరపత్రమును, సన్నగా పాళీ బెట్టి
చెక్కినవెదురు బద్దయును, తప్ప మఱియొక్కటి యేమియును లేవు.
రాయలు వేయిరూపాయలు పంపుమని షరాబున కొక యుత్తరమును
జీవనభండాఠికి నొకయుత్తరమును వ్రాసి రామసేవకుని కిచ్చెను. ఆతఁ
డాయుత్తరమును చేత వ్రుచ్చుకొని శీఘ్రమే వారల వీడ్కొని చనియెను.
పిమ్మట చంద్రచూడుఁడు రాయలను పొమ్మని సర్వవిధముల మేలగుఁ
గాతమని యాశీర్వదించి పంపెను. రాయలును విహితప్రణామము లొన
రించి గురుని వీడ్కొని పోయెను.

ఉత్తరము చేరుటయె తడవుగా జీవనభండాఠీ సొమ్ము చేతఁ
బట్టుకొని తర్కాలంకారునియెదుట వచ్చి విధ్యుక్తవినయోపచారంబుల
నడువ నాతఁడు “జీవనుఁడా మీయజమానున కిసగరమున బాకీదారులు
నురైతులును ఎందఱోయున్నారు. వారలయిండ్లన్ని యుసీ వెఱుంగుదువా?
జీవ—అయ్యో, అందఱిని ఎఱుంగుదును.

చంద్ర—వారి యిండ్లన్నియు నీరాత్రి నాకు చూపించెదవా.

జీవ—అట్లే చేసెదను. తమరు దయచేయుటయె తడవు. కాని యింత అర్థ
రాత్రివేళ మీరిప్పుడు వాండ్లయిండ్లకు పోవుట కర్తవ్యము కాదు.

కార్యమేమో నాకు తెలుపుడు. వాండ్లందఱును మాదిగలును, మాలలును.

చంద్ర—మూఁగుడా! అది పనిగాదు. నీయజమానుడైన నెప్పుడును నన్నెదిరించి మాటలాడి యెఱుంగడు. ఏమి యీసాహసము, ఏమి

యీప్రల్లదము? చెప్పినదెల్ల చేయుము. నోరెత్తబోకుము.

జీవ—చిత్తము - చిత్తము. తుమింపుడు. దయచేయుడు. ఈసామై చ్చట నుంపవలెను?

చంద్ర—అది నీయొద్దనుంచుము. ఈరాత్రి జరుగుసమాచార మావంత యేని వెలువడెనా? నీబొందిలోని ప్రాణము లుండవని నమ్ముకొనుము. నీవు కాకులకును, గడ్డలకును నెరయగుదువు.

ఈమాటలు చెప్పుటతోడనే జీవనుని కొడలెల్లను కంపమై త్తిపోయి లోపలనుండి దడయెత్త నారంభించెను. ఆకారణముచేత బ్రాహ్మణుడు మరల తన్నెక్కడ తిట్టిపోవునో యనుకారణమున గ్రుక్కురుమిక్కురన కూరకుండెను. అనంతరము స్వామినిర్మల్యకుసుమంబుల గుప్పెడు దీసి పైనున్న నామావళి కొంగునగట్టి సామ్ము సంచితో జీవనభండారీ వెంటరా, నచ్చటనుండి తరలి చనియెను.

కొంతదూరము పోయిన వెనుక జీవనుడు గుడిసె యొకటి కనుపఱచెను. “ఇచ్చట తమరు సెలవిచ్చినవానియిల్లు ఒకటున్నది” అని చెప్పెను.

చంద్ర—వీనిపేరెవ్వరు?

జీవ—వీనిపేరు యుధిష్ఠిరమండలుడు.

చంద్రచూడుడు వానిని పిలువమన జీవనుడు వానిని “మండలా! మండలా” అని కేకలువేసెను. ఆకేకలు విని వాడిల్లువెడలి బయటికి వచ్చి యెవ్వరు వారని యడిగెను.

చంద్ర—“రేపు గంగారామదాసును బ్రతికియుండగనే పాతివేయుదురు. నీ వెఱుంగుదువా!” అని యడిగెను.

యుధిష్ఠి—విన్నాను.

చంద్ర—నీవక్కడకు చూచుటకు రావా?

యుధిష్ఠి—అది మహామృదీయులు చేయుమహాక్రొర్యము. అచ్చటకు వచ్చి చూచినందువలన ఫలమేమి?

చంద్ర—లేదుకాని - లక్ష్మీనారాయణులసెల వై నది. మీరందఱును అచ్చటకు రావలయును. ఈయాజ్ఞ మీరు శిరసావహింపవలసిన్నదే.

అని చెప్పుచు తన కడనున్న పుష్ప మొకటి దీసి యుధిష్ఠిరున కొసంగెను. యుధిష్ఠిరుఁ డాపుష్పమును కన్నుల నద్దుకొని “తమసెల వై నదిగనుక తప్పకవచ్చెదను” అనిచెప్పెను.

చంద్ర—మీయొద్ద ఆయుధము లేవైస యున్నవా?

యుధి—కొన్నికొన్ని యున్నవి. మాదొరగారివనులు చేయవలసి వచ్చు నేని యప్పుడప్పుడు బల్లెములును, డాళ్లును పట్టుకొనివచ్చుచుం దుము.

చంద్ర—“మందిది-అవియె పట్టుకొనిరంఘ, భగవంతునియాజ్ఞ యల్లె యొనది” అనిచెప్పెను. ఇదిగో చేసి పట్టుమని జీవనభండారి యొద్ద నున్న సంచిలోని రూపాయ యొకటి తీసి యాతనిచేతిలో పెట్టెను. మండలుఁడును“ఏలినవారి సెల వై నప్పుడు నేను దానినిపుచ్చుకొనక తప్పదు. తమయాజ్ఞ శిరసావహించి చేసెదను. కాని నేను ఒక్కఁడ నే రానా?” అనుసందేహము నెందుచున్నాను.

చంద్ర—ఇంక నీతోడ వచ్చువా రెవ్వరున్నారు?

యుధి—ఇతఁడు ప్రసాదమండలుఁడు. ఈతఁడు దయ్యమువలె పనిచే యును. బల్లెము చేత పుచ్చుకొనెనా? వాని నెదిరించి నిలువఁబడు వా రెవ్వరును లేరు. వాఁడుకూడవచ్చిన బాగుండు ననుకొనియెదను.

చంద్రచూడఁ డంత కొన్ని పుష్పములను, రూపాయలు తీసి యుధిష్ఠిరునకిచ్చి నీకు కావలసి నన్ని పుచ్చుకొమ్మసి చెప్పెను.

పిమ్మట మఱియొక గుడిసెకడకు పోయి అచ్చటకూడ నిల్లే పుష్ప ములను, రూపాయలను పంచిపెట్టెను. ఇట్లే తెల్ల వారుదనుక నొక యింటినుండి మఱియొక యింటి కరుగుచు తనచేతనున్న రూపాయలను, పుష్పములను పంచిపెట్టుచు, ప్రభాతకాలమున నెప్పటియట్లు వచ్చి నిజ నివాసంబునఁ జేరెను.

ఆహా శ్రీరమ లిద్దఱును కలిసి యెంతయుఁడ్రేకమును కలిగించిరి?

అయిదవ ప్రకరణము.

భూషణనగరంబునకు వెలుపల నొక పెద్దబయలున్నది. అచ్చట గంగారామును పూడ్చి పెట్టుటకై పెద్దగొయి యొకటి త్రవ్వబడియుండెను. చెఱనున్నవాని నింకను గొనిరాకమున్నె పురమున నున్న జనులు గుంపులు గుంపులుగవచ్చి చేరుచుండిరి. అరుణోదయ మింకను కాలేదు. అంధకారంబులకు వృక్షము లింకను శరణ్యము లయి యుండెను. సక్షత్రము లింకను చీకటిమఱుంగున ప్రకాశించుచునే యుండెను. అప్పటి కప్పుడె యన్నిదిక్కుల నుండియును జనులు తండ్రోపతండములుగ బ్రతికియున్నవానిని పాతివేయుమహాత్మవమును చూడ గురిసి పోవుచుండిరి. న్యాయస్థానమున విధింపబడిన మరణదండన బ్రతికియుండువారి కందఱికిని సంతోషమును, ఆనందమును కలిగించి యుత్సవస్రక్రియ నలరారుచుండెను. లేకున్న సూర్యోదయమునకు పూర్వమే యందఱుజను లచ్చట నేల పోగుపడుదురు? నగరమునందలి యన్ని రస్తాలనుండియును నెడతెఱపిలేకుండ చీమల గారువలె ప్రజలువచ్చుచునే యుండిరి. బయలెల్లను నిండి క్రీక్కిరిసి యుండెను. బయలు మిక్కిలి పెద్దదె యయినను వచ్చుచున్న వారు బాటనవేళ్లిమీఁదనిలువఁబడుటకై ననుచోటు దొరికుట దుర్లభముగ నుండెను. ఒక్కయెడ కొందఱు చెల్లెక్కికోతులవలె తమకుకూడ ణోకలులేక పోయె గదా యని జిజ్ఞాసపడుచు కూర్చుండిరి. ఇంకొక్కయెడ గబ్బిలములవలె చెట్లకొమ్మలను బట్టుకొని వ్రేలుచుండిరి. ఈబయలునుచేరి కొన్ని పెంకుటియిండ్లున్నవి. ఆయిండ్లపై కప్పకూడ నెడములేకుండ నిండిపోయెను. ఈ పెంకుటియిండ్ల సందున గుడిసె లసంఖ్యాకములుగా నున్నవి. ఆగుడిసెలపైసను జనులు నిండి పోయిరి. గుడిసెలపైకి కొందరు నిచ్చెనలువేసుకొని యాసచ్చనలనాను కొనినిలుచుండిరి. ఆప్రదేశమంతయును సముద్రమువలె నల్లనిశిరోజములు గల శిరస్సులచే నావృతమయి యెక్కడచూచినను జనసంకీర్ణంబై వేర్పరుప శక్యముగాక యుండెను. ఇంకను జనులు వచ్చుచు నెట్లొ యారంగస్థలమువై పున కదిగి అందులో గలసి పోవుచుండిరి. అచ్చటి సందడి భయంకరముగ నుండెను. ఇంకను ఖైదీని దీసుకొని రారెరి. వచ్చినవారందఱికిని ఓపికలేక యింకను తీసుకొనిరారేమి యని విసుగు

కొనుచుండిరి. గొల్లంతు సేయుచు కలవళపడుచు ఒకరి నొకరు గ్రుద్దుకొనుచుండిరి. హిందువులను మహమ్మదీయులును, మహమ్మదీయులను హిందువులును తిట్టుకొనసాగిరి. కొందరు అల్లా అని కేకలు వేయుచుండిరి. కొందఱు హా శే హా శే అని కేకలు వెట్టు చుండిరి. కొందఱు “ ఇది ఈ వేళజరుగదు. రండిపోదాము ” అనుకొనుచుండిరి. కొందఱు “ ఇదిగో చూడండి తీసుకొని వచ్చుచున్నారు ” అనుకొనసాగిరి. చెట్టుకొమ్మల పై కెక్కిన వాండ్రకు పనియేమిలేక ఊబుసు పోకకై ఆకులు, పువ్వులు, పండ్లు కోయుచు చిన్నచిన్న కొమ్మలు విఱుగఁదీయుచు క్రొదనున్న వారితలల మీఁద వేయు చుండిరి. మఱియును కొందఱు ఆటలు, కొంతెతనములును చాలక క్రొదనున్న వారిపైనినుములు వైవసాగిరి. ఈరీతిని అచ్చటనున్న చెట్లపై నన్నిటియందును ఒక్కటే మాదిరి కోలాహలము జరుగుచుండెను. అక్కడ నున్న యొక్క చెట్టుమీఁదమాత్ర మేవిధమైన గడబిడయును లేకుండ నుండెను. సముద్రమధ్యముననుండు చిన్న ద్వీపమువలె నిదియేమియో విజనంబై యుండె. అక్కడ ఒక్కరో యిద్దరో మాత్రము జనులు నిలుచుండిరి కాని వారేమియును సద్దు చేయుట లేదు. వారచ్చట మొద్దలవలె నిలువఁబడి యెవ్వరైనను వచ్చి యాస్థలము నాక్రమించవలె నని ప్రయత్నముచేసిన వారిని లేవఁగొట్టుచుండిరి. వారివి దీర్ఘ కాయములై యుండుట చేతను, చేత బలమగు దుడ్డుకఱ్ఱలుండుట చేతను జనులెవ్వరును అచ్చటకు పోవ వెనుదీయుచున్నవారు. ఈ చెట్టుమొదట నొకకొమ్మ నాను చేసుకొని ఒక స్త్రీ మొగము పైకిబెట్టుకొని, ఆపై కొమ్మపై గూర్చుండు మఱియొకనితో మాటలాడుచున్నట్టు కనుపట్టెను. ఆమె కన్నులు ముఖమును వాఁచిపోయినవి. గడచినరాత్రి తెల్లవారువరకును యేడ్పుచున్న దానివలె యామెవస్త్రమును, యొంటెనున్న బట్టలన్నియు అసహ్యముగ నుండెను. ఆమె యిప్పుడుమాత్ర మేడ్చుటలేదు. తననెత్తిపై కొమ్మమీఁద కూర్చుండియున్న వానితో నీస్త్రీ “ అయ్యా ! ఏమైనను కనుపడుచున్నదా ? ” అని యడిగెను. అతఁడు ఏమియు కనుపడుట లేదని ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. “ అట్లయిన సర్వశక్తుఁడు మనకు బాసటయై వచ్చినట్టు కనుపట్టుచున్నది ” అని చెప్పెను.

మాపాతకులందఱు, పలుకరించినది శ్రీ యగ్రయ, ఆమె మాట లాడునాతఁడు చంద్రచూడుఁ డనియు తెలుసుకొనియె యుండురు. ఈచెట్టుకొమ్మ యాతఁడు కూర్చుండుటకు తగినప్రదేశముకాదు. కాని “మతవిషయమున జీవితమును ధారవోయువానికి పరమార్థమెట్లు లభి వృద్ధిగాంచునో యదియెల్ల నెరవేర్చుట కర్తవ్యంబు” అని యనుకొన నోవు. అత డేదినమున తెల్లవారకపూర్వమే లేచి మరణశిక్షాప్రదేశము వైపులకు వచ్చుచున్నశ్రీని యనుకొనిన యట్లె దానినడుమ కలుసు కొని ఆమెకు మార్గదర్శకుఁడై యాప్రదేశమునకుఁ గొనిపోయెను. వారిరువురును కృతపరిచయులే. దానికారణము వసుం దెఱుంగనగును.

శ్రీ ప్రస్తావించినయంశంబునకు ప్రత్యుత్తరంబుగ చంద్రచూ డుఁడు “శ్రీమన్నారాయణుఁడు తప్పక మన కండయైయుండు. అట్టి యాశయె నీమనంబున నిశ్చయంబుగ పెనుపందగు. ఆవిషయమైన యలజడి పొందఁదగదు. కాని తుడకు మనకె విజయము కలుగునని చెప్పు కొనుటకు తగినచిహ్నము లింతవర కేమియు కనుపించుటలేదు. అదుగో కొందఱు యెఱుఱుతలగుడ్డలు పెట్టుకొని యిప్పుడిప్పుడె వచ్చుచున్నారు. శ్రీ—ఆయెఱుఱుతలగుడ్డలన ద్యోతకమయ్యెడి దేమి ?
చంద్ర—వారె ఘోషదారునిసిబ్బంది.

అప్పుడు నిశ్చయముగా గంగారాముని వెంబడించి ఘోషదారుని సిబ్బంది రెండువందలమంది వచ్చుచున్నారు. వారిసందర్శనమాత్రమున యాజనమంతయును నిశ్చేష్టు లగుచుండిరి. చెట్టుమీఁద కూర్చుండి ఆమందిలో జరుగుచున్న చర్యలన్నియును యెప్పటివప్పుడు తాను చూ చినవి చూచినట్లు చంద్రచూడుఁ డామెకెఱింగించుచుండెను.

శ్రీ—ఇప్పుడు వచ్చినసిపాయి లెంతమంది
చంద్ర—రెండువందలు.

శ్రీ—అసహాయుఁడై యున్న వానిని మట్టుపెట్టుట కింతమందికావలెనా?
చంద్ర—ఇక్కడచేరిన జనులసంఖ్య విని ఘోషదారుఁడు రక్షణనిమి త్తమై పంపియుండనోవు.

శ్రీ—ఇంక కర్తవ్యమేమి ?

చంద్ర—సిపాయిలందఱును బారుగా గోతిచుట్టునునిలువఁబడి యున్నా

రు. గంగారాముఁడు వారివెనుక నున్నాఁడు. ఖాజీ యాతనివెనుక నున్న వాఁడు. వెనుక ఫౌజుదారు కాచుకొని యున్న వాఁడు.

శ్రీ—ఇప్పుడు నాయన్న యేమి చేయఁగలఁడు.

చంద్ర—అనుర్తార్గు లాతని సంకెలులువైచి బంధించియున్నారు.

శ్రీ—అతఁడు రోదనము చేయుచున్నాఁడా?

చంద్ర—అట్టిదేమియును లేదు. అతఁడు నెమ్మదిగ నున్నాఁడు. మానము ద్రత వహించినాఁడు. ఆతనియాకారమిప్పుడు గంభీరమై దర్శనీయమై యొప్పుచున్నది.

శ్రీ—నే నాతని నిప్పు డొక్కసారి చూడవలెననియున్నది. ఈజన్మమున కల్లనిదియె కడచూపు.

చంద్ర—అట్లె చేయవచ్చును! ఈక్రిందికొమ్మెక్కఁగలవా?

శ్రీ—నే నాఁడుదాసను. చెల్లెక్కుట నాచేతకాదు.

చంద్ర—“బిడ్డా? ఇదియా సిగ్గుపడుటకు తరుణము?” ఆచెట్టువకు నేలమట్టమునుండె గజమెత్తున నొకకొమ్మయున్నది. ఆకొమ్మపైకిఁ బోవుటకు చూగు సరాసరిని కొమ్మచివరంట నేలమట్టమున నొక్క యెత్తుననే బయలుదేరినది. కొంతదూరమున కా కొమ్మకు రెండుపల వలుబయలుదేరినవి. ఆకారణముచేత చేతులువీలుగ నానుకొని యీ రెండు పలవలమీదను కూర్చుండియుండుట సుకరముగ నే యుండును. చంద్రచూడుఁ డీమార్గమును శ్రీకి కనపరచెను. శ్రీయును లజ్జనొత్తి గించి యాకొమ్మనెక్కయత్నించెను. ఆపత్కాలంబున స్త్రీలహృదయములనుండి లజ్జస్వభావసిద్ధముగ తానె యొత్తిగిలుచుండును.

తొలుదొల్ల సీవ్రయత్నముల శ్రీవిజయముగాంచలేక కన్నుల నీరుబెట్టుకొనఁజొచ్చెను. కాని తుట్టతుదకు ఆమెకు గోచరంబగు మార్గమున నెట్లో ఆకొమ్మపైకెక్క శక్తిగలిగెను. విడియున్న యీపలవల సందున తనపాదద్వందముచు చేసి చేతులురెండును రెండుకొమ్మలపై నానుకొని కూర్చుండెను.

ఇందువలన నాచుట్టుపట్ల కోలాహలము బయలుదేరెను. శ్రీకూర్చుండియుండినప్రదేశమున నాకొమ్మ కాకు లేమియును లేవు. అందువలన నామె కొక్కింతయు మరుగులేక యుండెను. ఆకారణముచే నకస్మా

త్తుగా, యాచేరినగుంపులోని జనమంతయును, నిరుపమాన మనోహారాంగియగు నెకకామిని శ్యామల పర్ణంబుల నడుమనుండి యాప్రదేశముల నలంకరించుటం గనుంగొనిరి. దేవతావిగ్రహమును బోలి యామె శరీరముచుట్టును చెట్లయాకులును కొమ్ములును జేరి మకరతోరణము వలెనయ్యెను. ఆకు లామెశిరోజములమీఁదను వుప్పిగనున్న యామె బాహులతికలపైనను రాలెను. శీర మె యామె వక్షస్థలంబున విడువడి యున్న కబరీభారంబునంగూడ పర్ణంబులు కొన్ని చిక్కు వడియెను. ఆమె పాదంబుల కొక కొమ్మ యడ్డువచ్చి చూపరవీక్షణంబులకు యీవనదేవత యటనె ట్లాసీనయయ్యెనో తెలిసికొనుట కవకాశము జిక్కక యుండెను. ఈకొమ్మకు చేరువుగనున్న జనులగుంపు జంఝామారుత ప్రకంపిత సముద్రతరంగంబులవలె అలజడి నొందసాగెను.

కాని శ్రీ కిదేమియును కనుపించుట లేదు. తా నెట్లుకూర్చుండెనో తనగతియేమగునో యను శంక యామె కొక్కింతయును కలుగలేదు. ఆమె తదేకదృష్టిగా గంగారాముని వంక జూచి కన్నులనుండి కన్నీరు కాలువలుగ నోడ్పజొచ్చెను. అంతచంద్రచూడుఁ డామెను పలుకరించి “చూడు, చూడు, గుఱ్ఱముపై నెక్కి దూరమునుండి ప్రవేశించుచున్న యాపురుషుని జూడుము” అనియెను.

శ్రీ వాఁడెవ్వఁడోయని యాతనివంక చూడ్కి నిగుడించెను. ఆతనివేషముఁ గనిన యోధునివలె నున్నాఁడు. కాని చేత నాయుధము లేమియును లేవు. మఱియొక వైపుచుండి యీవైపునకు వచ్చుచున్న వాఁడు ఆయాశ్వికునిగుఱ్ఱము శీఘ్రగామియేగాని జనసమరముచే నడుగు వడి వడి వేయుటకనువుపడక యుండెను. ఆయశ్వమాలలాడుచు సంచరించుచు మెడను ధనురాకారముగ మలంబుచు యెన్నియో నటనలంజేయుచుండెను గాని వేసినచోటనే మరలనడుగు వేయుచుండెను. శ్రీయాతఁడెవ్వఁడని పరికించి చూచి సీతారామరాయలయింట కనిపెట్టెను.

ఈతరుణమున సిపాయిలు గంగారామును బట్టి గోతిలోఁ బడ ద్రోయఁ బోవుచుండిరి. సీతారామరాయలు చేయియెత్తి వలదు వలదని సంజ్ఞఁ జేసెను. అందుపైని సిపాయి లాఁగిపోయిరి. షహాసాహేబు

వ్రథ మ బింబము.

‘మీరిట్లూరకుండి దిక్కులు చూచెద రేల? ఈపరమః
లోఁ బడఁద్రొబ్బుఁడు’

ఇది గాంచుటతోడనే ఖాజీ యేమియుం దోచక మన.
యో యోచన సేయఁ దొడంగెను. అప్పు డచ్చటి కాశఁడు రా.
పనిలేదు. కాని యచ్చటకు పోగయిన జనుల యతీతసంఖ్యను బట్టి యం
దలివిశేషము లేమియో కనుగొందమని యాతఁ డచ్చటకు వచ్చెను. అతఁ
డచ్చటకువచ్చియుండుటవలన, వ్యాపార భారమంతయు వానిపైఁ బడియె
ను. అతఁడు “సీతారామరాయలు దీని నాప ప్రయత్నించుచున్న వాఁడు.
దీనికేదో గొప్పకారణ ముండియుండవలయును. లేకున్న నాతఁడు వచ్చు
వాఁడు కాడు. అతఁడు వచ్చెడువఱకును ఆపియుంచుట మంచిది” యని
శోచెడును.

ఇది పహసాహేబున కెంతమాత్ర మిట్టము లేదు గాని యెట్టులో
యొప్పికొనియెను. గంగారాముని హృదయమున నప్పటి కొక్కింత
యాశ యుదయించెను.

రాయలు ఖాజీ యున్న చోటికి వచ్చి గుఱ్ఱమును దిగి ప్రప్రథమమున
ఫకీరునకును పిమ్మట ఖాజీకిని సలాములు చేసెను. ఖాజీ రాయలను
పలుకఁజించి “ రావు సాహేబా? సుఖముగ నున్న వారా ” యని యడి
గెను. రాయలు “ అల్లందావిల్లా ” (భగవంతుఁడు వంద్యుఁడు). నేను
మిక్కిలి యల్పుఁడను. మీయోగక్షేమమును వినఁ గుతూహల పడు
చున్నాఁడను. ఖాజీలదైన మీదాసునిపై యనుగ్రహించుటచే గప్పిరు
లను మీసమును నరసి యింతవయసువఱకును బ్రతికియుండి యీస
మాధికడకు రా నవ కాశము కలిగినది. శ్రీమంత మైనమీస్వస్థానంబున
సర్వంబును జక్కగ జరుగుచున్నదా ?

రాయ—తమవంటి కరుణాళురు. మా కండ యైయుండ మాయది పేద
నిలయంబెయైనను, మాకు సర్వమును సురక్షితంబెగాక యొండల
యగు.

ఖాజీ—ఈ మీరాకకుం గతంబేమి ?

రాయ—పేరును బ్రతిష్ఠయును లేని మందభాగ్యుఁడగు నీగంగారాము
మావరమువాఁడు. ఆతనియందుండెడు నాదరముచే భవత్సందర్శ

శ్రీ సీతారామము

మూతని ప్రాణదానంబు వేడఁ జనుడెంచితిని. అనుగ్ర
గక!

దియెన్నటి కయినను సాధ్యంబగునా?

అలు— నిగ్రహానుగ్రహసమర్థులును పాత్రాపాత్రవిచక్షణదక్షు
లు నగుమిముఖోటి పురుషపుంగవునకు సాధ్యంబుకాని దొక్కటి
యుండునా?

ఖాజీ— ఈవిషయ మింతకు మున్నే సర్వశక్తుః యధీనం బయియున్నది
గాని నేఁ జేయవలసిన దేమియును లేదు.

రాయలు— ఆతం డిప్పుడు వేయి మొహరీల యపరాధంబయిన నిచ్చు
కొనుచు. ఆతనికి ప్రాణదానం బొసంగుండు.

ఖాజీ— ఫకీరునకు మాచెను. అతఁడు వల్లపడదని తలఁ ద్రిప్పెను.

అంత ఖాజి మీవిన్నప మంగీకరింప వీల్తులేదని చెప్పి సిఫా
యాలవంక తీరిగి యానాస్తికుని గోతిలోఁ బడఁద్రొబ్బుఁ డని శాసిం
చెను.

రాయలు నేను రెండు వేల మొహరీలు చెల్లించెదను. నారెండుచేతులు
జోడించి నమస్కరించెదను. ఇయ్యది నామొగము చూచియెనఁ జే
యుండు. నాప్రార్థన మంగీకరింపుండు. అని మఱిమఱి ప్రాధేయపడియె
ను. ఖాజి మరల ఫకీరునివంక దిరిగెను. మఱల నతఁ డావిన్నపమంగీకరిం
పక శ్రోసింపజచ్చెను. సీతారామరాయలునాలుగువేల మొహరీ లిచ్చెద
ననియెను. అయిదువే లిచ్చెదననియెను. ఎనిమిదివేలు పదివేలుకూడ
నిచ్చెదనని చెప్పెను. ఎంతయిచ్చెదనని నను ఫకీరునకు జాలిపుట్టినదికాదు
సీతారామరాయఁలంతకన్న నాస్తిపరుండుకాఁడు. అతఁడు మోకరించి
రెండుచేతులు జోడించి ఖిన్నకంఠుండై “ఇంతకన్న నాయొద్ద నిలవసా
మైచ్చులేదు. నాకున్న జిరాయితీ యీనాము భూములును, జాగీరు
లును. ఇతర స్వాస్థ్యములును, వేయెల మఱి నాకడ యేమేమి యున్నవో
యవియన్నియును ఇందులకై ధారవ్రాసెదను. నాని నంగీకరించి
దానికి ప్రత్యామ్నాయముగ నీకత ప్రాణదాన మొసంగుండు.” అని
పరిపరివిధముల ప్రాధేయపడియెను.

ఖాజీ “ని కతఁ డెంతటియావుఁడో యెంతపీయతముండుో

యెఱుంగఁజాల. వీనికై నీసర్వస్వమ్ము సర్వమ్మును ధారవోయఁ జూచుచున్నాఁడవు. ”

రాయలు. — అతని బాంధవ్యము మాట యటుంచుఁడు. అతని రక్షించెదనని బాసఁ జేసి యుంటిని. అందునకై సర్వమ్మును పరిత్యజించి యైనను, యాప్రతిజ్ఞ నిలుపుకొనవలసి యున్నది. హిందూమతసిద్ధాంతముల నది యొక ముఖ్యసిద్ధాంతము.

ఖాజీ. — మీ హిందూమతసిద్ధాంతము లెట్లులైననుఁ గానిమ్ము. మహమ్మదీయమతము దానికన్న నుత్కృష్టమయినది. ఈతఁడు సన్యాసి సోదరవర్గంబున నెక్కని ధిక్కరించి, శిక్షోపాత్రుఁ డయినాఁడు. ఈతనికి మరణముదప్ప వేఱుదండనము లేదు. దాని కదియె ప్రాయశ్చిత్తము. అందున కించుకంతయును సంశయము లేదు. ఇట్టి నేరమున కిట్టి నాస్తికుని ప్రాణాపహరణమునకన్న వేఱుదండన మేమియును శిక్షోస్ఫుర్తయందు లేదు. ” అని చెప్పుపల్కుల నాలకించి; రాయలు మరల నెక్కసారి యాతనిపాదములపైఁ బడి, ఖాజీయుపరిచేలాంచలంబు తన హస్తంబునఁ బట్టుకొని, కన్నుల నీరు నించుచు గద్గదస్వరంబున “ అక్కటా! మీకు వలయునది నాస్తికుని ప్రాణముగదా? నేను నొక నాస్తికుఁడనే? నా ప్రాణము సమర్పించిన నీ నేరమునకు తగిన ప్రాయశ్చిత్తము, కానేరదా? ఇదె నే నిప్పుడే గోతిలో నుఱి కెదను. ఆమన్ను నాపైఁ బోసి పూడ్చి పెట్టుఁడు. శ్రీహరిస్మరణ నేయుచు స్వర్లోకనివాసంబున కరిగెదను. ” ఓ ఖాజీసాహేబుగారు? నేనిదె మిమ్ముం బహుభంగుల ప్రాధేయపూర్వకంబుగ వేఁడుకొనుచున్నాఁడను. ఈనా ప్రాణమును గైకొని యిమందభాగ్యుని ప్రాణము నెసంగుఁడు. మీయల్లాయును. మాస్వర్గపురాధినాథుండు నెక్కఁడే. ధర్మమార్గంబు ననుసరింపుఁడు. నా ప్రాణము నొసంగ సన్నద్ధుఁడనై యున్నవాఁడను. అందులకు ప్రత్యామ్నాయముగ నీయల్పుని ప్రాణమును గాపాడుఁడు. ”

అనుచు సంభాషించువారిసంభాషణ వాక్యంబులును, తత్పరిచే వనక్రమంబును, అచ్చటి హిందువులచెవిం బడుటతోడనే వారిహృదయములు నీ రయిపోయి అపరిమితానంద ద్యోతకంబుగ శ్రీహరిసంకీర్తనంబు నేయుచు చప్పట్లు జఱచుచు “ ఓ రావుసాహేబా? యధార్థముగ

నీవు మిక్కిలి యశాదార్యవంతుడవు. నీకు సర్వవిధంబుల జయం బగు, ఓఖాజీసాహేబా? ఈమందభాగ్యుని వదలివేసి పుణ్యముం గట్టికొనుఁ డు“ అని కేకలు వేయసాగిరి.

ఈ కేకల కచ్చటనుండు నితరుల కేకలుకూడ వచ్చి తోడ్పడి మ హాసంకులం బయి యట్టహాసంబయ్యెను. ఇదియంతయును గాంచిన ఖా జీకి యత్యున్నతంబుగ నుండెను.

ఖాజీ రావుసాహేబును సంబోధించి “అయ్యా! నీ విప్పు డేమి చేయుచున్నాడవో యెఱింగి చేయుచున్నట్టు కనుపట్టదు. నీకున్న యా వదర్శమును పైపెచ్చు నీప్రాణము నర్పించుటకు ఈతఁడు నీకెవరు? ఈతని ప్రాణరక్షణకై యింత సేయనగునా?

రాయలు. ఈతండు శరణార్థి యగుటచే నాసహౌదరునికన్న ను, నాకన్న కడుపునకన్నను ప్రీయతముండు. అందులకై నే నీప్రాణ సంరక్షణంబు సేయవలసివచ్చె. తనతోడి యాతనికి యాపత్తు తటస్థ మ గునేని తనప్రాణమునైన యర్పించి యీతనిప్రాణసంరక్షణంబు సేయవ లయును. ఇయ్యది హిందూమతసిద్ధాంతములలో నగ్రగణ్యం బయినది. మున్ను శిబిచక్రవర్తి యొక్క పాపురంబునకై తనదేహంబు గోసీయిచ్చె. కాన కరుణించి నాప్రాణముం గొని యాతని విముక్తుం జేయుఁడు.

ఇట్లు ప్రాధేయపడునీతారామునివాక్యంబులకు ఖాజీ యద్భుత ప్రమోదమగ్న మానసుండై నిరుత్తరుం డయ్యెను. అంత ఖాజీ ఫకీరుని జనాంతికంబునకు బిలిచి యాతనితో రహస్యంబుగ “ఈతండు వెయి మొహరీలనిచ్చెద ననుచున్నాఁడు. ఈసామ్మవలన మనఖజానా నిండిపో వును. ఈసువర్ణమును గైకొని యీయభాగ్యుని ముక్తుం జేయ నను గ్రహింపుఁడు.” అనియెను.

ఫకీరు—ఈతనిని యీతనిసామ్మనుకూడ నేకముచేసి యీగోతిలో నె పోసి కప్పి వేయించెద. విడుచుటయె?

ఖాజీ—“అయ్యో దైవమా! అది యేటిన్యాయము. రాయ లేమి నేరము చేసెను? ఈతఁడు మర్యాదస్థుఁడు. మిక్కిలి గొప్ప కుటుం బములోనివాఁడు. సత్సృష్టకుఁడు. పెద్దయెత్తులలోనివాఁడు. అ తనిఁ గూర్చి యట్లు పలుకరాదు.”

ఈ నిముసముకును గంగారామునోటనుండి మాటయే లేద య్యెను. ఎవ్వ రేమి చెప్పినను తన ప్రాణము నిలువ దని యీతఁడెఱుం గును. ఖాజీకిని ఫకీరునకును జరిగినరహస్యసంభాషణ మాలకించిన పిదప, నాతనికి కొంచ మాళ యుదయించి, అతఁడు హస్తంబులు జో డించి ఖాజీ వంక తిరిగి కృపాపరిపూర్ణు లగుదేవరచిత్త మెట్లున్నదో యె ఱుంగజాల. మందభాగ్యుడ నగునా ప్రాణరక్షణంబునకై యీతఁడు విన్న వించువిషయంబున నిందఱిముందర నేనొక్కటి విన్న వించుకొనవలసియు న్నది. ఒక్కనినేరమునకై మఱియొక్కని ప్రాణము దీయుట యేశితౌ స్తృతియందునను కనుపడదు. నా ప్రాణరక్షణమునకై సీతారాముని ప్రాణము పోవునేని నా కీ ప్రాణములపై యాశలేదు. అట్లయ్యెనేని నే నీసంకలలతోడ నీనడినె త్తిపైమోఁదికొని, నాజీవితము నంతంబు నొంది చికొనియెదను. అని యెలుం గెత్తి చెప్పనప్పటి కామందిలో నుండి “ నీసంకలలతోడ నె నీ ప్రాణము నంత మొందించుకొంటివేసి, ఈమహా మ్హదీయునిచేతిలో ప్రాణములపోవుట లేకుండపోవును. ” అనుకేకలు వినఁబడియెను.

ఈమాటలు చంద్రచూడునివి. అతఁ డెప్పుడు దిగెనోకాని చెట్టు నుండి దిగెను. అతఁ డట్లు పల్కుట యాలించి యచ్చట నున్న శిష్యా లలో నొక్కఁడు “ పోనీయకుఁడు. వీనినిఁ బోనీయకుఁడు. ” అని కేక వేసెను. చంద్రచూడ తర్కాలంకారుని పట్టుకొనుట యంతసుకరమైన కార్యములోనిది కాదు. అతని పట్టుకొనసాహసించువారు లేరైరి.

ఇది యట్లుండ సంకలలతో నెత్తి మోఁదుకొని చావు మనిచె ప్పినపల్కు ఫకీరు చెవిం బడినతోడనే బ్రతికియుండగ మనుష్యుని పాతి వేయుమహోత్సవము తన కెక్కడ లేకుండపోవునో యని యారాటము హెచ్చయ్యెను. ఆకారణముచేత నాతఁడు ఖాజీని పిలచి “ అతని కింతకాలము సంకలలు వైచి యేమిప్రయోజనము. అతనిసంకలలూ డఁబెఱుకుఁడు ” అనిచెప్పెను.

తదాజ్ఞానుసారంబుగ ఖాజీ సంకల లూడఁదీయించెను. కమ్మరి వాఁడు వచ్చి గంగారాముని ముంజేతుల నుండుసంకల లూడఁదీసెను. దండనాకార్యనిర్వహణసమయంబునం దారంగస్థలంబున కమ్మరివానితో

డ నేమిప్రసక్తి యుండి వాని రప్పించిరందురా ? సర్కారువారిసంకెల లన్నియును, అతనియధీనమం నుండెను. ఆకారణముచేతనే ఆతఁ డచ్చటికి వచ్చినట్టు కనుపట్టుచున్నది. కాని యాంతర్యకారణముమాత్ర మది కాదు. చంద్రచూషుఁడు రాత్రి రహస్యముగా నాతనికి లంచ మిచ్చి యాతని నటకు రావించినాఁడు. ఫకీరు “ఇంక నేల యాలస్యము చేసె దవు. అతని పాతివేయ నాజ్ఞ సేయుము.” అని కేకలువేసెను.

కమ్మరివాఁడు ముందుకు వచ్చి కాలిసంకెలలుంచుమనెదరా ? ఊడఁదీయమనెదరా ? దివాణముసామును సంకెలలును గూడ నూరక వ్యర్థపుచ్చెదరా ? ఈదిసములలో మంచియినుము దొరుకుటయే దుర్లభ ముగనున్నది “దుర్వర్తకు లెక్కువయ్యెనారు. సంకెలలు చేయుపని యందు నా కించుకంతయును తీటిక లేకయున్నది” అనిచెప్పెను.

పిమ్మట కాలిసంకెలలుకూడ నూడఁదీయుమని ఖాజీ యుత్తరువు చేసెను. ఆయాజ్ఞానుసారంబుగ సంకెల లూడఁదీసిరి. ఈప్రతిబంధము తొలంగుటతోడనే గంగారాముఁ డటునటు నొకసారి కలయఁజూచెను. పిమ్మట నాతఁ డత్యద్భుతం బగుకార్య మొక్కటి యొనఁగించెను. సీతారామురాయలు గుఱ్ఱపుకొరడా చేతఁ బుచ్చుకొని దగ్గర నిలుచుండి యున్నవాఁడు. ఎవ్వరికి తెలియకుండ నీసీతారామునిచేతిలోనుండి యా కొరడాను సంగ్రహించి గుభాలున నతనిగుఱ్ఱముపై కుఱికి యాకొరడా తో ఛేలేలున నొక్కదెబ్బ గొట్టెను. ఆయశ్వము ముందుకు మ్రొక్కి నోరు దెఱచుకుని చూచుజనులచే నిండియున్న యాఖననప్రదేశంబుకడ నుండి యొక్కదాటుదాటి యొక తెప్పపాటులో నచ్చటనున్న శిషాయిల నెందఱి నోడఁద్రోసుకొని పోయి క్రీక్కిఱిసియున్న యాజనులనడుమ నుండి యదృశ్య మయ్యెను.

ఈసంగతు లన్నియును తఱుక్కు మనిమెఱుపుతీఁగె మెఱయు కాలంబున జరిగెను. అచ్చట చేరియున్న జను లందఱును మఱిమఱి జప్పటులు జఱచిరి. శిషాయిలు గుఱ్ఱమువెంట పరతెంచిరి, “పోసీయ కుఁడు పోసీయకుఁ” డని కేకలు వైచిరి “ఇందువల్ల గందరగోళము మఱింత యధికమయ్యెను. ఆగుఱ్ఱము యొక్కపొగరుబోతుతనమును జూచి దగ్గరనున్న వారందఱును జడిసిపోయిరి. ఆకారణముచే గంగా

రామునిముందు ప్రయాణంబున కింతయును నాటంకము లేకుండపోయెను. శివాయీలు మందినిచొరుచుకొనిపరుగెత్తలేకపోయిరి. గుఱ్ఱము దాటిపోవుటతోడనే జనులసందడి మఱింత హెచ్చయి సమర్థముపొచ్చెను. అందువలన యెడము మిక్కిలి తక్కువయై పోవ సంతు దొరకదయ్యెను. అంతట వా రాయుధసహాయమున దారి చేసికొని పోవఁ బ్రయత్నించిరి. కాని యింతలోఁ గొందఱు బలిష్ఠు లగుజనులు చేత డాలును, బల్లెములును బట్టికొని మోచేతులతో జనులను పాయఁద్రోసికొనుచు వారి కెదురుగ వచ్చుచుండిరి. ఇది గాంచునప్పటికి వారికి మనస్సున నుత్సాహము మందీకృతం బయ్యె. వారియాకారములఁ జూడ దేవత మూర్తిభవించి నీరిని మ్రింగవచ్చినటు లుండెను. అంత శివాయి దళము మఱికొంత వచ్చి చేరుకొనియెను. అచ్చటనున్న వారికి తోడుగ మఱికొందఱు హిందువులువచ్చి యాదుకొని మహమ్మదీయుల నెదుర్కొనిరి. ఆకారణముచేత హిందువులకును మహమ్మదీయులకును పెద్దసంకులసమర మొకటి ప్రాప్తం బయ్యెను.

ఈచర్య లన్నియును చూచునప్పటికి ఖాజీకి యాగ్రహ ముద్రేకం బయ్యెను.

రాయలను బల్కరించి. “ఇదియంతయును నే”మని యడిగెను. రాయలు—“నా కేమియును తెలియ దనియెను.” ఖాజీ “నీకు తెలియదు కాని నాకు తెలియుచునేయున్నది. ఇవియన్నియును నీచమత్కారములువలె కనుపించుచున్నవి.

రాయలు—అట్లయిన నేను నాప్రాణము నేల యిచ్చుకొన సంసిద్ధుండనగుదును.

ఖాజీ—“ఇప్పుడె నీప్రార్థన మంగీకరించుతరుణమువచ్చును. తొందరపడకుము. ఈప్రాతరకుసీపే యెర వయ్యెదవు.”

అని చెప్పుచు కమ్మరవానిని పిలిచి ఖాజీ సీతారామరాయలను పట్టుకొని సంకెలలు వేయు మని శాసించెను. మఱికొందఱి శివాయి దళముతో ఘోషవారుని యాసంకుల సమరరంగంబునకు రమ్మని కబురు చేసెను. వనదేవతవలె శ్రీ చెట్టుపైనుండి యీచోద్యములన్నియుం గనుచుండెను. సీతారాముని సంకెలలు వేయుట పొడగాంచెను. కమ్మర

వాడు సంకల లాతనిముం జేతికి దగిలించుటఁ గనిపెట్టెను. ఘోషదారు నకు మనుష్యునిపంపుటకూడ చూచెను.

గంగారామునకు దారిలో నడ్డమియుం దగుల లేదు. కాని అతఁడు జననమ్మరముచే నెంతో కష్టపడిపడి యశ్వమును మలపుకొనుచు పోవుచుండెను. అతఁడు గుఱ్ఱముపైఁ బడి పోవుచుండఁగా ఆజనము గుంపులో భయంకరసంకలనినాదంబు వినబడియెను. నిమిషనిమిషంబున కాహాహారవంబు విజృంభించుచున్నట్టులయ్యెను జనులు తండ్రోప తండములుగ వచ్చి పైఁబడుచుండిరి. అశ్వము భయప్రకంపితమగుటచే పట్ట శక్యముకాక యుండెను. గంగారాము గుఱ్ఱపుసవారున పేరు గన్నవాడు. ఆకారణమున నీ గుఱ్ఱమును స్వాధీనము చేసికొనుటయందె తనజవసత్యములన్నియును వినియోగించుచుండుటచేఁ జుట్టుపట్టుల నేమి జరుగుచున్నదియుఁ దెలిసికొనుట కాతనికి వలనుపడక యుండెను. “చంపుఁడు చంపుఁడు” అను శబ్దముమాత్ర మాతని చెవిం బడియెను.

ఎట్టకేల కతఁ డాసంఘమునూడి విడివడి గుఱ్ఱముతోవచ్చి యివ తలఁ బడియెను. పిమ్మట నాతఁడు గుఱ్ఱమును విడిచి యెక్కడ నేమిజరుగు చున్నదో చూతమని యచ్చటనున్న మఱిచెట్టు చిట్టచివరకొమ్మపయి కెక్కెను. ఆతని కచ్చట మహాసంక్షోభంబుగ నున్నట్టు కనుపట్టెను. అంతకుము న్నేకముగ నుండుజనసంఘమంతయును, రెండుపాయలుగ విడిపోయెను. ఒకవంక నందఱును హిందువులే చేరిరి. ఒకవంక మహమ్మ దీయులు ప్రోగుపడిరి. మహమ్మదీయులందఱును శివాయీల యండను చేరి యుండిరి. హిందువు లందఱును డాళ్లును బల్లములునుచేతఁ బుచ్చి కొని ముందు నిలిచియున్న జనులచే సురక్షీతులయియుండిరి. హిందు వులందఱును పట్టిమైతె. మహమ్మదీయులసంఖ్య యం దెచ్చుగానుండి నది. హిందువులు మహమ్మదీయులను బట్టి మర్దించుచుండిరి. వారుపలాయితు లగుచుండిరి. పగతురు వెన్నంటి తఱుముచు “కొట్టుఁడు. కొట్టుఁడు. చంపుఁ” డని కేకలు వైచుచుండిరి.

ఈ శబ్దముచేఁ జుట్టుపట్టులన్నియును ప్రతిధ్వనించుచుండెను. యుద్ధమున సంబంధమున్నను లేకయున్నను, ప్రతిమనుజుని నోటినుండి యును ఈమాటలే వినవచ్చుచుండెను హిందువులు నలుదిక్కులకును

చెదరిపోవుచున్నట్టు గనుపట్టెను. “చంపుడు చంపుడు” అనుశబ్దం బులతో చండికాదేవికి జయమగుగాక. చండికామాత యచ్చట ప్రత్యక్షం బయినది. చండియాజ్ఞ యయినది. “చంపుడు చంపుడు” అను శబ్దములుకూడ యాతనిశ్రవణములఁ బడుచుండెను. ఇది యాలకించు నప్పటికే యాతనివిస్మయంబునకు మేరయె లేకయుండెను.

గంగారామునకు కేక లేమియు నర్థముకాక ఆశ్చర్యకరముగ నుండెను. అతఁడు తనచూడ్కులు నలువలంకుల నగుడించి విస్తృతం బయి విజృంభమాణముగ నేచియున్నయొక్కమహావృక్షశాఖపై శ్యామలవర్ణ సంకీర్ణ సమాచ్ఛాదితయై చండిస్వరూపమును బోలిన సురూప మొకటి యాతనికన్నులఁ బడియెను. చండిక చెట్టుకొమ్మపై పలవల నడుచు రెండుపలవలమీఁదను రెండుకాళ్లును పెట్టుకొని యెడమచేతితో మృదువుగ నున్నకొమ్మ నొకదానిని పడకుండఁ బట్టుకొని కుడిచేతితో తనమేలిముసుంగు నలువను వినరుచు “చంపుడు చంపుడు. శత్రువుల నెల్ల రూపు మాపుడు.” అని కేకలు వేయుచుండెను. ఈ చేలాంచలము తటతటఁ గొట్టుకొనుచుండెను. ఆచ్ఛాదనచేలంబు వెల్వరించుటచే జెద రియున్న కుంతలములు పయ్యెదతో నాటలాడుచుండెను. ఆమె ప్రగల్భ చరణభారంబుచే ద్విధాకరింపబడిన యాశాఖ క్రిందకును పైకిని ఊఁగి సలాడుచు తూగుటయ్యలమాదిరి నూఁగుచుండెను. మనోజ్ఞ మగునామె మోహనాకారంబును ఒక్కప్పు డుప్పొంగుచు, ఒక్కప్పుడు క్రుంగుచుఁ నుండెను. సమరోత్సాహియై దుర్గామహాదేవి సింహవాహనారూఢయై క్రీడసేయుచు సాక్షాత్కరించెనో యనునట్టు లుండెను. అసురుల నందఱ రూపుమాప తడేకదీక్షోపరతంత్ర యయియున్న మహిషాసురమర్దనివలె నయ్యవనరంబున పొడనూపుచు “చంపుడు, చంపుడు, మారణము సేయుడు.” అని కేకలు వేయుచుండెను. స్త్రీకి గల లజ్జయంతయును నామెకడ నీదినమునందంతరించిపోయెను. ఆమెకు నాఁడు బాహ్యవిషయ పరిజ్ఞానమంతయును విడచిపోయినట్టు లయ్యెను. “చంపుడు చంపుడు. శత్రువులను చంపుడు. హిందువుల శత్రువులు నాకు పరమశత్రువులు శత్రువులను జంపుడు చంపుడు” అని విసుకును విరామమును లేకుండ కేకలు వేయుచుండెను. ఆమె బాహులతలకలు మిక్కిలి మనోజ్ఞము

లయినవి. అయ్యవి యూర్ధ్వముఖంబుగ నుండెను అధరోష్ఠము ముడి వడియెను. నాసికారంధ్రంబులు విస్తరిలైనను. కన్నులు రక్తమను జెందెను. పాలభాగంబంతటను, చెమ్మట సోనలగుచుండెను. ఆ చెమ్మట సోనల చెదరినముంగురులు జలకంబు లాడి మనోహరంబుగఁ గనుపట్టెను. హిందువులందఱు సత్యంతభక్తిపూర్వకంబుగ నామెను గనుంగొనుచుండిరి. చండీమహాదేవికి జయ్. జయ్. అని కేకలు వేయుచు, ఒడలు మరచి యుద్ధమునకు దుముకుచుండిరి. మొట్టమొదట నామెను గాంచి గంగా రాముగూడ నామెను చండికయే యనుకొనియెను. కాని తేరిపాఱజూడఁగా నామె శ్రీయని కనిపెట్టి విస్మితుఁడయ్యెను.

చండీసాక్షాత్కారమున నత్యుత్సాహమును జెంది హిందువులు యుద్ధమున విజయమునందిరి. ఆమెపరాక్రమము హిందువులయఁ దావే శమైనదో యేమో యెఱుంగము గాని మహాహృదీయులు తమయుద్ధతికిఁ దగినట్టు పోరాడలేక చెల్లాచెద రయి పోయిరి. కొలఁదికాలముననే యుద్ధరంగ మంతయును నిర్జనప్రదేశం బయ్యెను. దీర్ఘకాయండును బలిష్ఠదేహుండు నగుపురుషుం డొకఁడు రాయలును తనమూవుపయి నెక్కించుకొని శ్రీయున్న చెట్టుకడకుఁ గొనివచ్చెను. మఱియొక్కహిందువుఁడు మహాసాహేబుచు స్తకము ఖండించి తల బల్లెమునకు చివర తగిలించి యాకాశపథంబున నల్లలాడించుచు వచ్చుచుండెను. ఇదియు నది యుగూడ గంగారాముకన్నులఁ బడియెను. ఈక్షణమున శ్రీయానందపారవశ్యమున యొడలు మఱచి చెట్టుపయినుండి క్రిందఁ బడియెను. గంగారాముఁడు చెట్టునుండి దిగి క్రిందకు వచ్చెను.

వ్రథ మ బింబము.

ఆటవ ప్రకరణము.

రాజుద్రోహుల నణచుటకై భాద్రాచారు వ్యయముగ కిరంగులు, బల్లెములు, మందుగుండుసామానులు నాయత్తపాతముకొని వచ్చుచు న్నాఁడని కిరవదంతి యొకటి వ్రుట్టెను. ఈమందుగుండుసామానులయె దుట తాళ్లును, బల్లెములును, ఏమి పనికివచ్చును. ప్రబలులై జేహపాటవము గలిగినప్రబలనై న్యమంతయును, యదృశ్యమయ్యెను. ఎన్నఁడును ఆయుధము మొగమయిన నెఱుంగనిప్రబలులు కొందఱు ఆయుధహస్తుల యాధిపత్యంబున ప్రవర్తించి గడచినసంకులసచురంబున విజయంబు నందిరి. ఆవిజయంబంతయును, తమవల్లనే కలిగినదని స్వోత్కర్షణ జెప్పకొనుచు బీరములు గొట్టినప్రేలరులు హడావడి చేయుచు “ఇట్టి పని జేయవద్దని మొట్టమొదటనే చెప్పలేదా?” అని మరల నిటు నటు చూడనైన జూడక, ఒకతృటికాలములో నింటికిఁ బోయి తిరిగి చూచిరి. ఆయల్లరితో నేవిధమయినసంబంధము లేకుండ నుండిన నిరపరాధు లందఱును దుర్మార్గులును సన్మార్గులునుకూడ నొక్కతీరువారె యయి పోవుదు” రనుభయంబున గంగారాముని సీతారాముని, ఒక్కఁ టేమాదిరిని తిట్టి పోయసాగిరి. హృదయమున నుప్పతిల్లుచున్న మనో వ్యభాభారం బతిపరుషంబుగ వారి వాక్కులనుండి బయలు వెడలుచుండెను. నిప్పంటించినకోడనే తుపాకిమందు ప్రేలి యదృశ్యమగుతెన్నున తండ్రోపతండములుగ నున్న జనబాహుశ్య మంతయును నొక్కతృటి లోన యదృశ్య మయ్యెను. రంగస్థలమంతయును యెప్పటివలె విజనంబయి యుండె. ఇంక నక్కడనున్న వారలెల్ల చంద్రచూడుండును, రాయలును గంగారామును, చెట్టుమొదట నెడలుదెలియక పడియున్న శ్రీయును మాత్రమె.

రాయలు గంగారామును పక్కరించి “నీవు దొంగిలించి కొని పోయినగుఱ్ఱ మేమయినది? ఆగుఱ్ఱమును అమ్మివేసి సొమ్ము కడతేర్చలేదుకదా?” అని మేల మాడెను. గంగారాము చిఱునవ్వు నవ్వి, లేదు. లేదు. గుఱ్ఱమును వదలివేసితిని. కావలసినయెడ తిరిగి పట్టుకొని తెచ్చి యొప్పగించెదను.

రాయలు.—అట్లయిన పట్టుకొమ్ము. నీవు మరల దానిపను నెక్కిపొమ్ము.

శ్రీ సీతారామము

౧౦౫.—నిన్ను విడచియేనా?

రాయలు.—నీసోదరి యే మగునో యని శంకింపకుము.

గంగా.—నిన్ను విడచి పోవనేరను.

రాయలు.—శ్యామాపురము ఎఱుగుదువా? అచ్చటనున్న పెద్ద నదిని దాటిపోమ్ము.

గంగా.—అట్టులే చేసెదను.

రాయలు.—అక్కడకు శీఘ్రముగఁ బోమ్ము. నన్నచ్చటఁ గలుసుకొనఁ గలవు. ఇది నమ్ముము. నిన్ను రక్షింప నెవ్వరికిని తరముకాదు.

గంగా.—మీసాంగత్యము వీడి నే నొక్కయడుగున నవలకు వేయు వాఁడను కాను.

రాయలు గంగారామునెడల కుపితుఁడయి నే నిప్పుడు ఫౌజు దారు నొద్దకు పోయెదను. నీవు కూడ నచ్చటకు నావెన వెంట వచ్చె దవా? ఏమి. రాయలవి కేవలమును మాటలుమాత్రమె యయినచో యాతఁ డంత లెక్కనేయకుండునుగాని అతనిముఖవికారము గాంచి సీతారామునకు నిశ్చయముగ తనయందు కోపము వచ్చినట్లు కనిపెట్టి గుఱుమును వెదకఁబోయెను.

ఇచ్చట నీసంభాషణము జరుగుచుండఁగా మఱియొకదిక్కున చంద్రచూడుఁడు శ్రీయొద్దఁ జేరి, యామెను మూర్ఖఁ దేర్చుటకయి తన యిచ్చాశక్తిచే తగినయుపచారము జేయుచుండెను. ఈ యుపచారము నకే (మెస్సరిజము) అనిపేరు. చంద్రచూడుని యుపచారమువల్లనో లేక మఱియొక కారణమువల్లనో చెప్పలేముగాని కొండాకనేపటికి యామెకు తెలివి వచ్చి మెల్లమెల్లగ లేచి కూర్చుండెను. మేలిముసుంగు సవరించు కొని అటునిటుఁ గలయంజూచి లేచి నిలువంబడి యెవ్వరితోడను పలు కక యచ్చటనుండి పట్టణపుత్రోవఁబట్టి చనియెను.

ఆమె కొంతవడి యరిగినప్పటికి చంద్రచూడునితో సీతారాముఁడు “ఈమెను వెంబడించి పోయి భద్రముగఁ గాపాడువ్రయత్నముల నేయుము. అంతకన్న మీకు నెక్కవగఁ జెప్పవలసిన యావశ్యకత లేదు” అనియెను.

చంద్రచూడుడు.—నీ వేమి చేయుదువు?

రాయలు—అవిషయమే నా కింకను పాలుపోవకున్నది. నీవు శ్యామవు రమునకు పోవలెను. నేను బ్రతికియుండితి నేని నిన్ను గలుసుకొందును.

అనుమాట వినినతోడనే చంద్రచూడునకు మనస్సున మిక్కిలి ఖేదము జనించెను. అనంతరము సీతారామును వీడ్కొని శ్రీని యనుగ మింపఁ బోయెను. గురుశిష్యు లిద్దఱకును పూర్ణముగ నొకరియాశ య మొకరికి బోధ యయ్యెను. ఆకారణమున చంద్రచూడుఁడు రాయలు చెప్పినదానికి ప్రతిచెప్పకుండ చక్కఁబోయెను.

ఇప్పటి కారంగస్థలమంతయును విజనప్రదేశమయినది. రాయలు లేకుండునెడల బొత్తిగ నెవ్వరు లేకుండియుందురు. అతఁడు మాత్ర మొంటరిగ చండికాదేవితలె శ్రీ గూర్చుండియున్న చెట్టుకొమ్మయె పట్టు కొని ఆచెట్టుమొదటనే కదలకమెదలక నిలుచుండి యుండెను. ఇట్టిసమ యములె మనుష్యునకు భవిష్యత్కార్యయోచనలఁ గలిగించుతరుణ ములు. రాయలకు నిట్టియోచనలె మనమం దంకురించెను. అతఁడు తనలో “ఇప్పుడు జరిగినపని యేమి? దీనికిఁ గారణ మేమి? దీనినిఁ దెచ్చిపెట్టినవా రెవ్వరు? చివరకు దీన మేలు కలుగునా? ఏమియును గోచరింపకున్నయది” అని యనుకొనఁజొచ్చెను.

అతని మనోనేత్ర మేదిక్కునకరిగినను మహమ్మదీయులఘోర కృత్యములు తక్క మఱియేమియును గనుఘటవయ్యెను. తొల్లింటి దేవా సురయుద్ధగాఢ లప్పు డాతనికి స్ఫురణకు వచ్చెను. వృత్ర, శంబర, త్రిపుర, సుందోపసుంద, వాలి, ప్రహ్లాద, విరోచన ప్రముఖుల రూపు మాపిన దెవ్వరు? వారు నిర్మూలం బగుటకుఁ గారణ మెద్ది? వారియుత్ప త్తికిఁ గారణ మెద్ది? వారిరూపు మాయుటకు హేతు వేమి? యని యను కొనియెను.

పిమ్మట నరులచే నిహతులయిన రాక్షసులు తలంపునఁ బారిరి. “రావణ, కుంభకర్ణ, ఇంద్రజి దలంబు న హిడింబ బక ఘటోత్కచ శిశు పాలదంతవక్ర కంస జరాసంధ దుర్యోధన ప్రముఖుల నెవ్వరు పరిమార్చిరి? వారేల నిహతు లయిరి? నహుషుం డేల భీకరపన్నగంబు గా శపింపఁబడియె” నని యోజింపఁదొడఁగెను.

యోజించి యోజించి యనివార్యంబుగ బొంగి పొరలుచున్నతన యోజనా తరంగంబుల వెల్లువనుండి 'ఆదైవత' శబ్దమునకు భగవచ్చో దితమయిన ధర్మమని యర్థము జేసికొనియెను.

పిమ్మట రాయల కింతకంటెను ప్రాముఖ్యమయినతలం పొకటి మనస్సునకు వచ్చెను. దీపముఁ జూచిచూచి కన్నులు మూసికొనినయెడ నప్పుడుకూడ గోచరించు నూత్మతేజోరేఖలవలె ప్రప్రథమమున మహాప్రళయ సన్నిభంబై, క్రమక్రమముగ నట్టి విలయరూపంబుగ మాఱి జ్ఞానేంద్రియగోచరంబయిన తేజస్వినారమొక్కటి యాతని మనోనయనంబునఁ బొడకట్టెను. అదియె జ్ఞాన తేజస్సు. అడవిలోఁ జెట్ల నుండి రాలుపర్ణసముదాయంబు దహించుచు నగ్నికణంబు తొలువొల్ల మిణుంగురుపురుగు మెఱుంగువలె నూత్మముగ గనుపట్టును. ఎంత నూత్మంబుగ నుండినను నది యగ్నియె. సీతారాముని కది యట్టితేజస్సువలె కనుపించెను. ఆ హా. ఈ తేజస్సు మనస్సున కెంత ఆనందదాయకముగ నున్నది. కేవలస్వర్గసుఖము కరతలామక మయిన ట్లున్నది. స్వర్గసుఖం బన రాదు. దీనితోఁ బోల్చిచూచితిమేని స్వర్గసుఖమేపాటిది. అదికూడ నిస్సారమయి కేవల లవమాత్రంబయి చూపట్టు. ఎవ్వని మనంబునకేని యట్టితేజస్సు జన్మంబున నొక్కసారి తలఁజూపెనేని యాతఁడు దాని నెన్నఁడయిన మరువఁగలుగునా? జ్ఞానమే ప్రపంచసౌఖ్యమున కెల్ల మూలాధారము, ఆద్యంతరహితంబయిన చైతన్యంబునెఱుంగ నది యె దిక్కృదర్పక యంత్రంబు.

మిణుంగురుపురుగువంటి తేజ స్సొకటి సీతారామునిహృదయమున తఱుక్కుమనియెను. అరణ్యమునందలి శుష్కపర్ణంబుపై ప్రబలిన యగ్నికణంబు క్రమక్రమంబుగ విజృంభించి మంట మండునట్టుల సీతారామునిహృదయమున సీజ్ఞాన తేజస్సు క్రమక్రమముగ విజృంభించి దేదీప్యమానంబుగ వెలింగెను. ఆకు లెంత విజృంభమాణముగ నంటుకొనిన, అరణ్యమునందలి చీకటి యంత విరళ మయిపోయెడు నట్లును, నల్ల నియాకులన్నియును దమనైల్యమును వీడి స్వచ్ఛం బగుహరితప్రథల నెసంగుచున్నట్లును, ఆతనిహృదయగహనం బప్పు డాతేజోలవప్రసారంబున కోటిసూర్యప్రభాభాసమానంబయి యలరె. పుష్పములును ఫల

ములును, ఆకులును పూపలును, మొదళ్లును కొమ్ములును కూడ జాజ్వల్యమానం బగు నీ తేజస్సుచే గంపింపజొచ్చెను. క్రమక్రమంబుగ నయ్యది బీభత్సరూపంబుఁ దాల్చి కాల్చిచ్చువలె ప్రజ్వలించెను. రాయల కీమానసిక తేజస్సుయొక్క స్వరూపస్వభావములు గోచరించెను. అతని హృదయగగనంబున నాకస్మికంబుగ నుదయంబయిన నాభాస్కరుండనిన ధర్మప్రభుత్వసంస్థాపన యని యాతనికి ద్యోతకంబయ్యెను. ఈభాస్కరునివలన నాయంధ కారమంతయును, షటాపంచ లగునని యాతఁడు కనిపట్టెను. ఈవిశ్వాస ముదయమయినతోడనే యాతనిమనంబున కారాటము జనించెను. హృదయమున నిర్మలజ్ఞాన మున్న యాతఁడెవ్వఁడయిన సమభావముతోడ నుండఁగలఁడా? ఈయుద్రేకం బాతనికి ప్రప్రథమంబున నావేశంబయినతోడనే యాతఁడు తనభుజంబు నప్పళించి “ఓభుజమా! నీవంత బలహీనమవా? నీవు తక్కు ఖడ్గము నతిలాఘవంబుగ నప్పళించువా రెవ్వరున్నారు? నీముష్టిఘాతంబునకన్న బలవత్తరంబయినది. మఱియొక్కటి యెద్ది యున్నది? ఓయూస్యమా! నీవు వాగ్దేవతాప్రసాదంబున వర్ణిలుట లేదా? లోకస్పృహదయాకర్షణంబు నీ కొక్కతక్కయె? హృదయమా! నీవు లౌకిక కార్యపారంగతవు కావా?”

అని యనుకొనునప్పటికి నాకస్మికముగ విద్యుత్ప్రభ దేహంబున జ్వరంబాఱిన ట్లయ్యెను. ఆనిముసంబుననే హృదయంబునుండి జ్ఞానతేజస్సంతరించెను.

“నే నిప్పు డేమిమాటలాడుచుంటిని? నా కేమి పిచ్చి యెఱ్ఱెనా యేమి? నే నిప్పు డేమి చేయుచున్నాను? నే నెవ్వఁడను? నే నెంతటి వాఁడను, చీమవంటివాఁడను, దోమవంటివాఁడను, సముద్రపువారనున్న యిసుకతిన్నెలోని యిసుక రేణువను. నా కింతప్రాగల్భ్యమా? సామ్రాజ్యముల నాజ్ఞించునంతటివిజ్ఞానమా నాకు? ఇది వివేకమగునా? చీ ఫీ యిదియేటి యవివేకము?” అని యనుకొనియెను.

రాయలు. తదేకధ్యానరతుడై భక్తిపూర్వకంబుగ సర్వశక్తునిట్లు ధ్యానింపజొచ్చెను.

సీ. ఎవ్వఁడు సృష్టికి నెల్ల మూలం బగు నెవ్వఁడు నిత్యుఁడై యెసగు చుండు ;
 ఎవ్వఁడు శాశ్వతుం డెవ్వండు ప్రాణులచైతన్యములకెల్ల జన్మభూమి
 ఎవఁడు జీవులచేష్టలెల్ల బరీక్షించి యుచితఫలంబుల సెసఁగు చుండు
 కర్మనూత్రగ్రంథికర్త యెవ్వఁ డె ; వం డైహికక్రియలప్రోత్సాహమండు
 ధర్మ మెవ్వండు శక్తులమర్మ మెవఁడు, విక్రమ మెవండు లయకాలచక్ర మెవఁడు
 అట్టిపరిశుష్ట పరమాత్ము నప్రమేయు, నవ్యనూనందనిలయు నాయాత్మఁ దలఁగు.

అతనిపరిశుద్ధతయును, అతని మహిమగుబును, అతని నిత్యతయును, తలంచుచూ చెను. శక్తియనిన, పరాక్రమమనిన, ధర్మమనిన, నతఁడే యని యాతఁడు తెలిసికొ నెను. ధర్మములేని యధికారశక్తి తుదకు బలక్షీణ మయినదని కనిపట్టెను. ధర్మ మె ధర్మప్రభుత్వమునకు మూలమని యను కొనియెను. సీతారామునిహృదయమిప్పుడు సంతుష్టింగని ప్రళాంతత నొందెను. వాత్సల్యముదయించెను. నలువలంకులఁ బడికించి చూచు నప్పటికి రంగస్థలమంతయును సైన్యముతో నిండియుండెను.

ఏ డ వ ప్ర క ర ణ ము.

తిరుగ బాటు జరిగించినవారందఱును, మహామదీయ సైన్యము రాకమునుపే పాటిపోయినట్లు ఘోష దారునకు తెలిసినది. సైన్యమిప్పుడు చేరినది యుద్ధము చేయుటకై కాదు. ఆ దొమ్మిలో సుబాధము కలుగఁ జేసికొనిన నేరస్థుల నందఱును చెఱఁబెట్టి నిమిత్తమయి సైన్యమంత యును రావింపబడెను. కాని యుద్ధరంగమున నెవ్వరును లేకయుండుటఁ గాంచి కొందఱు ఱుళ్లదిక్కునకుచు, కొందఱు పట్టణముఖులునకుచు, చెదరిపోవ నారంభించిరి. ఆ సైనికులలో నొక్కఁడు కదలక మెదలక నిలచియున్న రాయలకడకు వచ్చి ఆతనిని నీ వెవ్వ రని యడిగెను ?

- రాయలు—నేను మనుజుఁడను.
- సైని—మనుజుఁడ వనియెఱుంగక పోలేడు. నీపే రెవ్వ రనుచున్నాను ?
- రాయలు— నాపేరుతో నీ కగత్యమేమి ?
- సైని—నీవు దుష్ప్రవర్తకుఁడవేమో ?
- రాయలు—ఐనఁ గా వచ్చును.
- సైని—దేశ ద్రిమ్మరివా ?

రాయలు—అదియును కావచ్చును.

సైని—నీవుబందిపోటువాడవా ?

రాయలు—నే నెట్టులు కనుపడుచున్నాను ?

సైని—నీవు దొంగవు కావచ్చును ?

రాయలు—శిల్పీచక్రవర్తికన్న నెక్కువవాడను

సైని—ఏ మనెదవు ?

రాయలు—నన్నేల బాధించెద వనుచున్నాను.

సైని—మంచిది నిన్నిప్పుడు చేఱఁ బెట్టెదను ?

రాయలు—అభ్యంతరమేమి ?

సైని—అట్లయిన యెద ?

రాయలు—నే నెచ్చటికి రావలెను ?

సైని—కారాగ్రహమునకు.

రాయలు—అట్లయిన ముందునడువుము ?

నీవుగుఱముమీఁద నున్నాడవు. నడచివచ్చువానికి నాకును నీకును ఎక్కడ కలియును?

సైని—అట్లయిన పరుగెత్తుము సైనికుఁడు చుఱుకుగా నడచుచుఁబోయెను. నీతారాయలు వానిని వెంబడించెను. దారిలో నా సైనికునకు పైకారియొకఁడు కనుపించెను. వానినిఁజూకరించి “ఈమనుష్యుఁడు దొంగ. ఈతనిని జైలునొద్దకు తీసుకొనిపోయి జమీదారున కొప్పగించుము” అని చెప్పెను.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము.

ఏవిధమయిన భాధయును లేకుండ చంద్రచూడుఁడు శ్రీని పట్టణమునకుఁ గొనిపోయె. ఈమె నేకాంతముగ నున్న నొక్కచిన్నగుడిసెయొద్దకు తీసుకొనిపోయి “నాచిన్నబిడ్డా! ఇటురమ్ము. ఇక్కడ కాళికాదేవి విగ్రహమున్నది. కలియుగమునందు నిద్రాముఖంబై యుండు తక్కిన దేవతలవలె గాక ఈమె యెల్లప్పుడును మెలకువగ నె యుండును. ఈమె దర్శనముచేసి ప్రణమిల్లుదము రమ్ము. ఈమె ప్రసన్నయగును.” అని చెప్పెను.

అతని యాజ్ఞానుసారముగా శ్రీ ఆయింటిలోఁ బ్రవేశించెను. లోపలికి పోయి చూచునప్పటికి యాస్థలము వివిక్తమయి యుండెను. అం దొకగదిలో దేవతావిగ్రహమున్నది. ఆవిగ్రహము సగమునటకును బిల్వదళములచేతను శ్రీ చందనములచేతను పూజాకుసుమంబులచే తను మఱుంగువడి యుండెను. ఆగదిలో నొక్క యాడుదిమాత్రము న్నది. ఆమెకు ఎనుబదియేండ్లు చేరఁ బాటినవి. ఈస్త్రీచంద్రచూడుని చూచుటతోడనే “తండ్రీ! తర్కా! నీవా వచ్చినది.” అని పల్కరించెను. చంద్ర చూడుడు “ఓయవ్వా! అమ్మవారు కాళికి పూజ బాగుగ జరుగుచున్నదా?” అని యడిగెను. ఈమెకు వయసు చెల్లియుండుటచే శ్రవణశక్తి తగ్గిపోయినది. ఆమె యీమాట “మీచెల్లెలికొడుకు బాగుగనున్నాఁడా యని యడిగినట్టు లర్థము చేసికొనియెను. దానికి తగినట్టులామె “ఇంకను జ్వరము పోలేదు. పైగా అజీర్ణవ్యాధి యంకు రించినది. అతని బ్రతుకంతయును అమ్మవారిదయమీఁద నున్నది.” అని బదులు చెప్పెను.

ఈకొలది సంగ్రహసంభాషణమును బట్టియే యీయవ్వ చెవిటిగోడయని కనిపెట్టెను. చంద్రచూడుడు శ్రీతో ప్రస్తుతము నీ వీస్త్రీతోకూడ నుండుము. గంగారాముస్థితి కొంచము కుదట పడినతరువాత ని న్నాతనియొద్దకు తీసికొనిపోయి దిగవిడచెదను. శాని మహమ్మదీయులయలజడి హెచ్చుగా నున్నది. నీ వీయింటిలో నొక్కతె వుండుట యెట్లో తెలియకున్నది.

శ్రీ.—అయ్యా! మహమ్మదీయు లిట్లెంతకాలము ఘోరకృత్యములఁ జేయుచుందురు? శాస్త్రములలో నిందునగుఱించి యేమియుఁ జెప్పి యుండలేదా?

చంద్రచూడుడు.—కుమారీ? అట్టి దేమియు లేదు. దానికి శాస్త్రము లతో ప్రసక్తి యేమియును లేదు. ఆపనియంతయును హిందువులదేహ దార్థ్యములతోఁ జేరియున్నది.

శ్రీ.—అయ్యా? హిందువులలో దేహబలము తక్కువగనున్నదా? ఇప్పుడేకదా వారి బలమంతయును విశదముగఁ గనుపడినది.

ఈమాటలు చెప్పనప్పుడు శ్రీయొక్కమేను కొడమసింగపు మేని

వలెయుబ్బిపోయెను.

చంద్ర—వత్సా ! నేనెచ్చట చూచినను నేడు నీ పరాక్రమము తక్కుమఱి యెద్దియును కనుపించుటలేదు. ఇట్టిది మఱియొక్కటి మన జన్మంబున కనుపించునా ?

ఉద్రేకించిన యాకొదమసింగ మా మాటచే సిగ్గుపడి మొగము వాంచెను. పిమ్మట కొంతసేపటికి మరల తల యెత్తి “అయ్యా ! హిందువులకేల యిట్టి దౌర్బల్యము సంభవించినది. చాలమంది వీరిలో బలవంతులుండిరని చెప్పుకొందురు.” అని యడిగెను.

కుశాగ్రబుద్ధియగు చంద్రచూడుడు శ్రీని నఖకచపర్యంతమును నామె యెఱుంగకుండ పరీక్షించిచూచి తనలో “మేలు చిన్నదానా? మేలు? నీవే నామనసువచ్చినదానవు, దానిని గుఱించియే నే నాలోచించుచుంటిని” అని యనుకొనియెను.

పిమ్మట శ్రీని సంబోధించి “హిందువులలో పరాక్రమవంతులు లేక కాదు. అట్టివా రున్నమాట వాస్తవమే ; కాని వారు మహామృదీయుల నాశ్రయించి, వారియనుగ్రహముల వాంఛింతురు. చూడు. సీతారాముని చూడు. అతఁడు చేయలేని దే మున్నది. అతఁ డతిరాజభక్తుఁడు. ఆకారణముచేత చక్రపర్తికి ననేకోపకారములు చేసినాఁడు. తగినకారణ ముండినగాని యీతఁడు తిరుగబాటున కొప్పుకొనునా? అది యటుండ మతము నిమిత్తమై కేవలమును అభిమానించువారెవ్వరున్నారు” శ్రీ—కాని యిప్పు డందులకుఁ దగినకారణమే లేదా? అని మరల తల వాంచెను. కొండొకసేపు మానము వహించి, “నే నాఁడుదానను బలహీనురాలను. నే నీరీతిని నేల మాట లాడుచున్నానో యెఱుంగఁ జాల. తల్లి మరణించిన విచారము చేతను, సోదరుఁడు పొందుచున్న కష్టములచేతను, దుఃఖభాజన నై స్వతస్సిద్ధముగ మనస్థిమిత మంతయు చెడి, పిచ్చి యెత్తి యేమోమో వదరుచున్నదానను” అని యనియెను.

కాని చంద్రచూడు డీనమాధానము నపేక్షించలేదు. అది యీతఁడు వినిపించుకొన్ననైన లేదు. అతఁడు “ఇంతవఱకు నట్టికారణ మేమియును కనిపించలేదు. అట్టికారణము తటస్థ మయ్యెనేని యేనుగునో

తెలియదు. మహమ్మదీయుల క్రొర్యమువలన సీతారామునకు స్వంతస్వ మేమయిన సంభవ మయిననేగాని యాతఁడు ప్రభుత్వముపయి దాడి నెడలఁడు" అని చెప్పెను.

శ్రీ—ఈమాట విని విచారమగుమానస యయ్యెను. చంద్రశేఖరుఁడు మేఘముల కాంక్షచే వీక్షించు చాతకపక్షివలె శ్రీమొగమువంక నడేపనిగఁ జూడసాగెను. ఆమె యేదియో యోచనలో మునిగి యున్నట్టు లాతఁడు కనిపెట్టెను. ఆమెదేహమంతయు పరవశ మయి పోయినది. ఆకారణముచే నాతఁడు “బిడ్డా! ప్రస్తుతము నీ విచ్చట నుండుము. నే కదలి పోయెదను” అని చెప్పెను.

కాని శ్రీ అందుల కేమియు బదులు చెప్పలేదు. చంద్రచూడుని పల్కు లేమియు నామె వినిపించుకొనిన జాడ కనుశించలేదు. చంద్ర చూడుఁ డామె యేమయిన పల్కునేమో యని చూచెను. అతఁడు బుద్ధి యొక్కయంతర్భేదములన్నియును పరివూర్ణముగ నెఱింగినవాఁడు స్పష్ట ముగ పైకి కనుపడుచున్నను అంతరించినను నెఱుదిగ నున్నను విజృంభించి చెలరేగుచున్నను దాని నాతఁడు కనిపెట్టఁగలఁడు. కొంతవడికి శ్రీవంకఁ జూచి యామెమనస్సు పూర్ణముగ గుమరు పఱచుకొనినట్లు గనిపెట్టెను. ఆమెముఖమున మందహాసమును, కన్నుల ధాళధశ్యమును వెలుంగుచుండెను. చంద్రచూడుఁడు “మేఘము లిప్పుడు వర్షింప నున్నవి. చాతకమునకు దాహము తీరుసమయ మయినది” అని నిశ్చయించుకొనెను.

శ్రీ—తనమేలిముసుంగు నొక్కింత సవరించుకొని అధరోష్ఠమున మంద హాసము నటింప “ఈసమయమున మన మారంగనలమునకు పోవ ననువుపడదా” యని యడిగెను.

చంద్ర—ఏల? అది మిక్కిలి హానికర మయిన కార్యము. ఏమూలఁ జూచినను శిఘాయీలు మూఁగియున్నవారు.

శ్రీ—కాని నేను తప్పక పోవలెను. అక్కడ నా దొకవస్తువు పడిపోయినది. మీ కిష్టము లేకుండిన నుండి పొండు. నే నొక్కతెనే పోయెదను.

చంద్ర—ఏమీ? నీ కున్నంతమాత్రము ధైర్య మయినను లేనివాఁడనా

నేను? రమ్మ నేనును నీతోడఁ గూడ వచ్చెదను.

అనంతరము శ్రీ దొమ్మి జరిగినయెడకు పోయెను. గుఱ్ఱపు దళమును కాల్బలమునుకూడ దొమ్మి జరిగించినవారిని పట్టుకొనఁ దిరుగుచుండిరి. అం దొకసిఫాయి చంద్రచూడుని పట్టుకొని యెవరు నీ వని యడిగెను.

చంద్ర—నే నొకపురోహితబ్రాహ్మణుడ నని, కనిపించుట లేదా? మాశిష్యులయింటిలో నొకచోట నీరోజున షార్వణశ్రాద్ధమున్నది. అందుకొఱకయి గ్రామాంతరము పోవుచున్నాను. నీ కేమి కావలయునో చెప్పుము. ఒక్కక్షణములో చేసెదను.

సిఫాయి—మంచిది నీవు పోవచ్చును. ఈయాడుది నీ కేమగునో చెప్పుము.

చంద్ర—ఈమె నా కేమియును కాదు. ఈమెకును నాకును సంబంధమే లేదు.

అని చెప్పుచు చంద్రచూడుడు శ్రీని విడచి కొన్ని యడుగులు నడచెను. ఇప్పు డీతఁడు శ్రీయిష్టముచొప్పున పోవలసినవాడుకాఁడా? ఔను. ఆసంగతి అతఁడు మరువలేదు.

శ్రీని సిఫాయి పిలచి “నీ వెవ్వరో చెప్పి యింటికిఁ బొమ్ము. మా కిచ్చట నొక్కతెను వినా మఱి యాఁడువాండ్ర నెవ్వరిని పట్టుకొనుట కధికారము లేదు. ఆమెకొఱకయి వెళుకుచున్నాను.”

శ్రీ—చెట్టుకొమ్మమీఁదఁ గూర్చుండి వ్యాకులపడుచున్న యాపెయేనా మీకు కావలసినది?

సి—ఔ నాను. ఆపెపేరు చండి.

శ్రీ—ఆమెపే రెవ్వరయిన నీ కేమిలే. ఆనిరర్థకురా లగుస్త్రీని నేనే. అనునప్పటికి సిఫాయిదేహము జలదరించెను.

సి—మంచిది నీ వే మనెదవు?

శ్రీ—అనుట కే మున్నది? ఆ మందభాగ్యురాలను నేనే యనుచున్నాను.

సి—అయ్యో దైవమా? అట్లనబోకమ్మా? ఇంటికి పోవమ్మా?

శ్రీ—దైవము నిన్ను రక్షించుఁగాక. ఇదే నే నింటికి పోవుచున్నాను

అను నంతలో నింకొకసిఫాయి వచ్చి ఈయాఁడుదాని నేల పట్టుకొని యెదవు? అని యడిగెను. మొదటిసిఫాయికి ప్రాణసంకటము వచ్చెను. రెండవసిఫాయి ఆమెతోడ మాట్లాడెనా? ఆయాఁడుదియంతయును నొప్పుకొనును. తనకు చిక్కవచ్చు నని కనిపెట్టెను. ముఖ్యముగ పట్టుకొనవలసినద్రోహిని పట్టుకొనక వదిలిపెట్టె నను యభియోగము వచ్చినను రాగలదు. అని యెంచి, కరుణాభం డగు నాసిఫాయి తనమిత్రునిప్రశ్నమునకు మనము వెదుకవచ్చిన స్త్రీ యీమెయే. అని సమాధానము చెప్పెను.

రెండవసిఫాయి—“అల్లాహ్‌లా అగ్బ్ రా! రా! హుజూరువారిదర్శనమునకుఁ గొనిపోవుదము రమ్ము. మన కిద్దఱకును కావలసినంత బహుమానము దొరకును.” అని యనియెను.

మొదటిసిఫాయి—“ ఈమెను వెంబడించి నీవు పొమ్ము. నాకు మఱి యొక్కచోట. మఱికొంచెము పనియున్నది. అనునాపలుకులకు నాయగ్గిరాయఁడు మఱింత యుబ్బి పోయి శ్రీని ముందునకొక్క త్రోవుఁ ద్రోసెను. అది చూచుటతోడనే మొదటివానిమనస్సున కెంతో వ్యసనము కలిగెను. ఈసిఫాయిల కిద్దఱకును పేర్లుండవలదా? మొదటివానిపేరు కై రాహి. రెండవవానిపేరు పీరుభక్షు.

సిఫాయి త్రోసినత్రోవుతో శ్రీ ముందునకు తూలి, పడిపోయి మందహాసము చేయుచు చంద్రచూడుని బిగ్గరగఁ బిలచి, “అయ్యా! నీకు నాపతి కనిపెంచెనేని అతనికి నన్ను జూచుట విధి యని చెప్పవలెను” అని చెప్పెను.

ఈమాటలు చెవినిఁ బడుటతోడనే చంద్రచూడునికన్నుల బాష్పిద్గమం బయి చెక్కులనుండి స్రవించెను. ఏడ్చుచు నాతఁడు “బిడ్డా? నీచరిత్రఁ జూడ నాకు మిక్కిలి వింతఁ గొలుపుచున్నయది” అనెను.

తోమ్మిదవ ప్రకరణము.

సిఫాయిలు ద్రోహులను మందలుమందలుగాఁ దీసుకొని రాసాగిరి. అల్లరిలో నున్నవా రందఱును హాయిగ నింటియొద్దఁ గూర్చుం

డిరి. నిర్దోషుల నందఱిని సిఘాయిలు పట్టి బంధించి వెధించు చుండఁజూచి కేరింత లాడుచుండిరి. సిఘాయిలను ద్రోహుల చెఱఁబట్టు మనిచెప్పిరి. దానిం బట్టి వా రడ్లము వచ్చినవారి నెల్ల పట్టుకొనఁ జొచ్చిరి. నేరస్థు లందఱుఁ దగినజాగరూకతతో నుండియుండుటచే వారు పట్టువడలేదు. ఏమియు నెఱుఁగనివారు తమ కేమిభయ మనుకొని లక్ష్యము లేక మెలఁ గిరి. అందువలన వారే ముందుగ పట్టువడిరి. వారు కొందఱు సిఘాయి లను చూచుటతోనే నిశ్చేష్టు లయి వెఱ్ఱిచూపులు చూడ సాగిరి. అట్టి వా రెంతటి కయినను సాహసు లని పట్టుకొనిరి. కొందఱు సైనికుని మొగము కనుపించుటతోడనే పాటిపోయిరి. నిజ మయిన నేరస్థు లగు టచేతనే వారు పాటి పోవుచున్నారని వారిని పట్టుకొనిరి. కొందఱు సిఘాయిల ప్రశ్నములకు వడివడిగ జవాబులు చెప్పిరి. తుంటరులును ముష్కరులును గాని అట్టి జవాబులు చెప్పఁబోవ రని వారిని పట్టు కొనిరి. కొందఱు అడిగినదానికి సదుత్తరము లీయలేక పోయిరి. నేరస్థులు సహజముగా నోరు మూసుకొని యూరకుండ రనుకారణమున వారిని పట్టుకొనిరి. లేమి యెన్ని నేరము లయిన చేయుచు ననుకారణమున పేద వాండ్రను పట్టుకొనిరి. శ్రీమంతులు లేనిదే యింతమందిచేఱ రనియును, వారె తక్కినవారి నందఱిని డబ్బిచ్చి రప్పింతు రనియుఁ జెప్పి కొందఱు సంపన్నులను చెఱపెట్టిరి. చెట్టుమీఁదఁ గూర్చుండి చంపుచంపు మని కేకలువేయుచు జనుల నల్లరికి వృద్ధికొల్పిన యాఁడుదానినిఁ బట్టికొ మ్మనిరి. అందుచేత నెకతెకు వందమందిని బట్టి లాగుకొని వచ్చిరి. ఆసిఘాయిలలో నొకఁడు పట్టుకొనవలసిన యాఁడుది వితంతు వని విని కనపడ్డ వితంతువుల నెల్ల పట్టుకొనియెను. పట్టవలసిన స్త్రీ సుందరాంగియని చెప్పుటచే చక్కగ కనుపడిన స్త్రీనెల్ల పట్టుకొనిరి. పట్టుకొనవలసిన స్త్రీ కొమరుఁ బ్రాయపుస్త్రీ యని తెలిసి కంటికిఁ గనఁబడిన యశావనవతుల నందఱిఁ బట్టుకొని కౌఁగిలించుకొనసాగిరి. మఱికొందఱు తాచెట్టు మీఁద నున్నజవ్వని తల విరియఁబోసుకొని యున్న దని విని, ఏమాత్రమున కురులు వీడియున్నను అట్టి స్త్రీ నెల్ల పట్టితెచ్చి యధికారుల ముందరఁ బెట్టిరి.

ఈరీతిని స్త్రీపురుషుల నందఱిని బందిఖానా కాళీ లేకుండఁగ

పట్టి తెచ్చి ఇంక యెడము లేకపోవుటచే ఆరోజునకు జైలుతలుపులు మూసివేసిరి. మరుసటి యుదయమున వారివారిపురాకృతములకొలది వారు శిక్షలు పొందవలసి యుండెను. వీరితోపాటు సీతారామ రాయలుకూడ నా జైలులోఁ ద్రోయఁబడియెను.

అక్కడి యధికారులలో సీతారాము నెఱుగనివా రెవ్వరును లేరు. అతని కిష్టముంపినయెడల నీమూఁకఱోఁ గలసి జైలులో బాధఁ బడకుండగఁ దగిన యేర్పాటులు చేసికొని యుండఁగలడు. చూడవలె ననిన ఫాజుదారునే చూచి యుండును. కాని అతఁ డట్టిప్రయత్నము లె వ్వియును చేసియె యెఱుగఁడు. పైపె చ్చాతని నెఱింగినవా రెవ్వర యినను, కనుపించి యాతని నానవాలు పట్టి పలుకరించిన యెడ వారిని తనను గూర్చి యితరు లెవ్వరితోడను జెప్పవల దని చెప్పసాగెను. “ఈజనుల నిందఱి నీమట్టుకు వారికర్మము వారిది యని వదిలివేసి పోయి నయెడ వారి కీబంధవిమోచన మెన్నటికిని కానేరదు.” అని మనస్సులో సనుకొనియెను.

అస్తమయ మయినది. ఆబందిఖానా కొక్కతలు వున్నది. ఆతలుపు కట్టుదిట్టముగ మూసిరి. వెలుపట కాపుదల యుంచిరి.

లోపల నున్న వాకి తినుట కేమియును లేదు. పండుకొనుట కాస్తరణ యయినను లేదు. చీకటి పడినతోడనే యెవ్వరిపై నున్న గుడ్డ వారు పఱుచుకొని పండుకొన వలసినదే. సీతారాముఁ డీసమయము గనిపెట్టి అందున్న వైదీల నొక్కొక్కరుగఁ బిలచి “మీరు బ్రదుకఁద లందితిఁదేని నిద్దర పోవకుండు” అని చెప్పెను.

ఈపలుకు లచట నున్న ఖియదీలచెవులఁ బడియున్నవి గాని వారి కెవ్వరికిని యందులయర్థము గోచరించినది కాదు; కాని యం దె వ్వరు దానింగూర్చి యడిగినవారు లేరయిరి. ఒక్కఁడును నిద్ర పోవలె నను ప్రయత్నము చేయలేదు. ఆకటిబాధచే మలమల మాడుచు దిగులుపడి యున్నవారికి నిద్ర యెచ్చటనుండి వచ్చును? ప్రథమయాత్ర కుని కావలికాల మయ్యెను. సగర వాయించువాండ్రు కర్ణరసాయనఁ బుగ జాలి కాంభోజిరాగమునఁ దమ సొన్నాయిపాటలచేఁ గారాగృహ వాసుల నెల్లఁ దనిపి వారును భోజనంబున కరిగిరి. అట్టిసమయంబు

గారాగృహమునం దొకకొందఱు బందీలు చేరి యేడ్పు చున్నట్లు ఏడ్పులు వినఁ బడియెను. వారియేడ్పు లాలించి యొక్కఁడు “ఓసాధు వులారా? ఈ యేడ్పులతోడను పెడబాబ్బలతోడను ఏమి ప్రయోజనము. మీ కందఱకును ఇట్ట మయ్యెనేని యిప్పుడే యిందుండి తప్పించుకొనునుపాయము చెప్పెదను. ఏమనెద” రని యడిగెను. అం దొకఁడు (ఫ్రై డి) “మనము తప్పించుకొనుట కుపాయ మే మున్నది.” అని ప్రశ్నించెను.

రాయలు—ఏమి? మన మీతలుపు బ్రద్దలు కొట్టలేమా?

ఇం కొకఁడు “నీ కేమయిన పిచ్చి యెఱైనాయేమి ?

రాయలు—ఓసాధుశిరోమణీ? ఒక్కటి చెప్పుము. మీ రిచ్చట నెంత మంది యున్న వారు?

ఒకఁడు—అయిదాఱువంద లున్నారు ?

రాయలు—అయిదాఱువందలమంది కలిసి, ఒక్క తలుపు బద్దలు కొట్టలే రనియే మీయభిప్రాయమా?

ఈమాటలు వినునప్పటి కందులో నున్న వారి కందఱకును సవ్యవచ్చెను. అందులో నొక్కఁడు “ గుమ్మము యినుపగుమ్మ మన్నమాట యెఱుగవా? ” అనియెను.

రాయలు—మనుజుఁడు మె త్తనిమంటిముద్ద యనుకొన్నా వా ?

లేక చెఱుకుగడముక్క యనుకొన్నా వా ?

మఱియొక్కఁడు—శౌనుకాని అయిదువందల మంది తలాయొక గుద్దు గుద్ది కాని పండ్రతోఁ బీఠిగాని, గోళ్లతో రక్కిగాని వారి చేయవచ్చుననుకొనుటకు యినుపగుమ్మమల్లు సాధ్యపడునా? అయిదువందల మంది అయిదువందల తన్నులు తన్ని తే తలుపు బ్రద్దలే కాదా? సంఘభవించి చేసిన పర్వతములు బ్రద్దలు గొట్టవచ్చును. సముద్రమును గట్టవచ్చును. ఉడుతలు సేతువును గట్టెననుమాట వినలేదా? అందొకవురుఁడు డీమాటలు విని “ ఈతఁడు చెప్పినమాట బాగుగనే యున్నది. అని చెప్పి సీతారామునితో “అయ్యా! ఎట్లో కష్టించి తలుపు బ్రద్దలు గొట్టెద మనుకొనుము. వెలుపల నున్న శిపాయిలమాట యెట్లు ?

రాయలు—మందిది అవతల నున్న సిపాయి లెందఱు ?

పురు—ఇద్దఱ్ఱో ముగ్గురో.

రాయలు—“ఈ, అయిదాఱువందలును నలుగురైదుగురిని చంపనే లేరా ?

ఇంకొకపురుషుఱు—“సిపాయిలయొద్ద నాయుధము లున్నవి? మనగోళ్లు ను, కాళ్లును, పండ్లును, వానియొద్ద నేమిపనిఱేయును ?

రాయలు—అట్లయిన నీ కాయుధములే సమకూర్చెదను.

పురు—నీవా? ఎచ్చటనుండి తెచ్చి యిచ్చెదవు ?

రాయలు—నేను రాయలను. ఈపలుకు చెవులఱ బహునప్పటికి ఇంతకు మున్ను పరిహాసములు చేయువారందఱికిని గద్దదస్వరము వుట్టినది. అంతట నెవఁడంతట వాఱు దూరదూరముగఱ బోససాగెను. “అం దొకఱు” బోధపడినది. నీవు మారక్షణకే ఈజైలులోఱ బడితివి? నేను మాత్రము కన్నులు మూసికొని తను రేమి చెప్పిన నదియెల్ల చేసెదను.

ఈమాటలె లోపల సీతారామునిఱో మాటలాడుచు నున్న వారందఱును చెప్పిరి. మిగిలినవారియొద్దకు పోయి ఇదేరీతిగా వారిఱో కూడ మాటలాడి వారిందఱును కూడ నొప్పించెను. అందఱు నాతఱు చెప్పినట్లు నడచుకొనుటకు బద్ధులయిరి. అందులకుం దగినసన్నాహము చేయుదుమని మనస్ఫూర్తిగఱ చెప్పిరి. ఇట్లు దించుకొనిపోవుచున్న వారి యుత్సాహమును సీతారాముఱు నిలువఱబెట్టుటయేకాక, తననిరుపమానబుద్ధికుశలతచేతను, నేటయినలొకికనీతివలనను అసమానవక్తృత్వ శక్తిచేతను వారినందఱిని బ్రాణములనైన సర్పించుటకు సన్నద్ధులం చేసెను.

అనంతరము వారి నందఱు లేచి నిలువఱబడుమని నియమించెను. వారందఱు నట్లు చేసిరి. వారి నందఱు వరుసలువరుసలుగ నిలువుం డని చెప్పెను. మొదటివరుస గుమ్ముమున కెదురుగను, రెండవది దానివెనుక, మూఱడవది దానివెనుక, ఱండవలె నని చెప్పుచు వరుసకు ముగ్గురి కన్న నెక్కువ యుండగా దని శాసించెను. ఆనిలుచుండుటలో మనుష్యునకును మనుష్యునకును మధ్య, భిక్షోకమనుష్యునకు సం దుండునట్లు

గాను వెనుకవరుసలోనివాఁడు సందున కెదురుగా నుండులాగునను ఆవెనుకటివాఁడు ము. మనకు రావలసినప్పుడు ఇంచుకంతయును, వగుసలు చెడరకుండులాగునను, నిలుచుండఁ జేసెను.

ఈయేర్పాటులలో రెండవయామముకూడ గడచినది. “దషరా నగరాగరగరి” అనునగారయవ్యక్తధ్వని పలువిధములుగ వినంబడుచుం డెను. అంత దానితో లయనెఱపి బేహాగ్ రాగమున శ్రావ్యంబుగ నె క్కపాటఁ బాడి, రాత్రి నిశ్శబ్దముగను, భయావహ మయినదిగను చేయుసానాన్ని పాట విననయ్యెను. సీతారామున కిదియే మంచితరుణ ముగ కనుపట్టెను. కావలిఁ గాచుచున్న సిపాయిలుతక్క తక్కినవాఱందఱు ను గాఢముగ నిద్రించుచుండిరి. పైసరదారులందఱును నిద్రాపారవశ్య మున మైమఱచి యుండిరి. అంత నాతఁడు గుమ్మమున కెదురు నిలిచి యు న్న మొదటివరుసమనుజులచిలచి మీరు మీశక్తికొలది ఒక్కొక్క తన్ను తన్నుఁడు. ఒక్కొక్కఁడు మూఁడుమూఁడు తన్నులకన్న నెక్కువ తన్నరాదు. అట్లు తన్ని వెనుకకు సోవుఁడు. కాని, ఒక్కటిమాత్రము భద్రము. మూఁడుతన్నులు, ఒక్కమాటే పడవలయును. లేకున్న చేసి నపని యంతయు వ్యర్థ మగును. కాని తలుపు వైశాల్యము మూఁడఁడు గులకన్న నెచ్చు లేదు. అందుచేతనే మిమ్మును ముగ్గురేసిచొప్పున నిల వఁబెట్టితిని. అట్లు తన్ని “లక్ష్మీనారాయణకి జే” అని చప్పటులు చఱు వుఁడు. అని శాసించెను.

బందీలందఱకు నీయుపాయ మర్థ మయినది. లక్ష్మీనారాయణ స్మరణఁ జేయుచు నందఱును, ఒక్కసారిగ నినుపగుమ్మమును దన్ను సాగిరి.

కారాగ్రహమునకు వెలుపల నలుగురు కావలివాండు నిద్ర ప్రావుచుండిరి. పిడుగువంటిధ్వని యొకటి వినవచ్చి వారి కలజడి వు ట్టించెను. అది యెచ్చటనుండి వచ్చినదియును అది యేమయినదియును తెలియక అటునిటుఁ జూడసాగిరి.

వారిలోపల మొదటిముగ్గురు నిట్లు చేసినవెనుక వారు వెనుకకు నడచిరి. వారిస్థానమునకు మఱిముగ్గురు వచ్చి నిలువంబడిరి. తన్ను లెన్న యినను దన్నిరికాని అందులో చాలభాగము చప్పు డగుటతక్క యెక్కు

వపని చేసినవికావు. కాని యాచప్పుడుమాత్రము భయంకరముగా నుండెను. అది చూచి యొక కావలివాఁడు “ఏమి యీనద్దు.” అని కేకలు వేసెను.

కాని దానికి ప్రత్యుత్తరము “లక్ష్మీనారాయణకీ జే” అను లోపలనున్న బందీలశబ్దము తప్ప మఱి వేఱులే దయ్యెను.

రెండవసిపాయి—వీరందఱును తలుపు బద్దలుకొట్టవలెనని బ్రయత్నించుచున్నట్లు లున్నది, అనియెను.

మూడవసిపాయి—ఏదీ? చూతము. కొట్టుమనుము. బంగాళీవాఁడే మిటి? తలుపు బద్దలు కొట్టడమేమిటి?

నాలవసిపాయి—వాండ్రయిష్టము వచ్చినట్లు యేడువనిండు. కొంచెము నేపు గుడ్డువఱకు వాండ్రచేతులు నొప్పులెత్తి వాండ్రే యూరకుండురు. ఈవల రండు. అనియెను.

కాని ఈసంఘాషణ యెద్దియును బందీలచెవినిఁ బడలేదు. గాలి వానపట్టనప్పు డదేపనిగ నుఱుములుఱుము. ఇనుపగుమ్మముమీఁదఁ దన్ని నతన్నులు భయంకరనినాదంబు చేయుచుండెను. ఆచప్పుడులో మఱియే యితరశబ్దమును వినుబడదయ్యెను. ఖయిదీల కుడ్రేక మెక్కువ యయ్యెను. కాని వారలనటఁ జెందకుండ నుండునట్లు చూచుచు వారిచిత్తమువచ్చినట్లు త్రోసుకొని పోవనీయఁ డయ్యెను. ఎవ్వరున్న స్థానమున వారిని కదలకుండ నిలిపియుంచెను. ఆకారణమున బందిభానాలో నేవిధమైన కలవరములు గాని అలజడిగాని లేకుండ నుండెను. మొట్టమొదటఁ గావలిఁ గాచుచున్న సిపాయిల కది గాంచిన నవ్వలాలగనే యున్నదిగాని వారిప్రయత్నముజరుగునని నమ్మికతో పూని చేయునది యని యనుకొనరైరి. కొంచెమునేపటిలో నంతయును స్తిమిత పడుననియెంచిరి. కాని కొంతవఱకయ్యెడి సరికి సంగతియంతయును దెలిసిపోయినది. ఖయిదీలందఱునుక్రమక్రమముగ ప్రబలులై విజృంభించుచున్నట్లు కనిపెట్టిరి, ఆకారణముచేత వారిని కొంచె మదపు చేయవసర మని తలంచిరి. అందులో ముగ్గురు తలుపుతీసి కారలోనికి పోయి చిత్తమువచ్చినట్లు వారిని కాళ్లను వ్రేళ్లను మోదిన బాగుండునని తలంచిరి.

నలువురు ఆవలిముగ్గురితోడ నేకీభవింపరైరి. అలీఖానుఁడు

వారందఱిలోను పెద్దవాఁడు. ఆతనినడుమంతయును పోయినది. అతఁడు మీరందఱు పసివాండ్లు. ఈఖయిదీలందఱు నుద్రేకమును జెంది యుండి తప్పించుకొనిపోవ నిశ్చయమే చేసికొనియుండి రేని వారి నణంచుట మననలుగురికిని సాధ్య మగునా? మనము తలుపు తెఱచితిమా? క్షణములో వారందఱును త్రోసుకొని వచ్చి తప్పించుకొని పోయెదరు. వారు పాటిపోవుచుఁ బోవుచు మనలను కూడ నలిపి చంపి మఱి పోవుదురు. అప్పుడు మనము చేయఁగలిగిన దేమి? ఈసంగతి యంతయును జమీదారు నొద్దకు పోయి చెప్పట మంచిదిగాఁ గనుపించు చున్నది. రెండవవాఁడు—జమీదారునితో చెప్పట యెందుకయ్యా? వీరలుతలు పుఁ బ్రద్దలు గొట్టుదురనుజడు పెవ్వరికిని లేదు. ఏదో వారు అల్లరి చేయుచున్నారు. నాకుఁ జూడఁగా జమీదారును లేపవలసినంత అవసరమేమియును కనుపించలేదు. ఈరాత్రికి వారిచిత్తమువచ్చినట్లు చేయనిండు. తెల్లవారి నవెనుక వారికి తగినశాస్త్రీకాఁగలదు. అది నిశ్చయము.

కావలివారి యాయభిప్రాయము పై యాతనిసహచరులకందఱ కును యథాస్థితి కేమియును భంగము కలుగనీయనందున యిప్పటికి మనస్సునఁ గొంతయొప్పిదమే కనుపించెను. ఈబంగాలీవాండ్లు ఈయినుపతలుపుఁ బ్రద్దలుకొట్టనెంచుట చూడ మూఁగవాఁడు పాటఁబాడఁ బ్రయత్నించిన ట్లున్నది. అని యనుకొనసాగిరి.

సందేహమేమి? ఇనుపగుమ్మ మంతసులువుగాఁ బ్రద్దలు కాదు. గోడయంటినయెడల బ్రద్దలు కావచ్చును. కాని చివరకదియె జరిగినది. ఈయినుపతలుపు చట్రము గోడలో నమర్పఁబడియున్నది. కొఁచెంముగ పయికి వెన్నెలవెల్తురున అల్లియారుఖాను చూచునప్పటికి వర్షమువలె గురియుచున్న నీకాలితాఁపులకు ద్వార మమర్పఁబడినపార్శ్వము బ్రద్దల యినట్టు గనుపట్టెను. అంత నాతఁడు చూచినారా. ఇప్పటికి నదియు నైనది. జమీదారునొద్దకు పోయి చెప్పఁడు. అతఁడుచితఁజ్ఞఁడు. ఇందున కేమాత్ర మాలస్యమయినను, గుమ్మము పగిలిపోవును. అట్లు పోవకున్న నన్ను తలఁ దరుగుఁడు. అని చెప్పి వారిని దొందర పెట్టెను.

అంత సిపాయి యొకఁ డీసమాచారమును జమీదారునకు విన్న

వింప వడివడిఁ బోయెను. తక్కినవా రందఱును నిలచినచోట నుండి కదలక తదేకవీక్షణముగ గుమ్మమువంకఁ జూచుచుండిరి. గుమ్మము కట్టంతయు చెదరి యూడిపడి పోవుటకు సిద్ధముగా నుండెను.

క్రమక్రమముగా గోడబీట పెద్దదయినట్లు కనుపట్టుచుండెను. కట్టినయిటికలు కట్టుచెదరి బిగినడలి ద్వారమును విడక యుండెను. ధ్వని క్రమక్రమముగ విజృంభించెను. ధ్వని విజృంభించినకొలఁది తలుపుల పటుత్వమును వృద్ధిగాఁ జొచ్చెను. తుట్టతుదకు ఆవరణ మంతయును భయంకర మైన ధ్వని యగుచు గుమ్మము గుభాలునఁ గ్రిందఁ గూలెను. వారిలో నుండి విడివడివచ్చిన ఖయిదీలయొక్క “లక్ష్మీనారాయణ్ డీకీ జయ జయ”యను కేకలు ఆకాశపథంబు నంటుచు ప్రపంచమంతయుఁ బ్రద్దలగు నట్లుండెను.

కావలి కాచుచున్న మొద్దుముండ కొడుకులు మొద్దులవలె నిలువంబడి అది యేమగునో చూతమని పడిపోవుచున్న గుమ్మము దగ్గిర నుండి లేవనైన లేవక చూచుచుండిరి. కాని అది పోవునప్పటికి బుద్ధివచ్చి తమప్రాణములను దక్కించుకొన పాటిపోయిరి. అందులో ఇద్దఱుమాత్రము, ఏవిధమయిన దెబ్బలును తగలకుండ తప్పించుకొనిరి. ఒక్కనికి కాలు చితికేపోయి భూమిమీఁదఁ జాపచట్టుగాఁ బడిపోయెను. గట్టు తెగి పడినగండియలోనుండి నీరు దొళదొళఁ బ్రవహించునట్లు గృహమునం దున్న ఖయిదీ లందఱును ఒకరిని గా దని యొకరు త్రోసికొని వచ్చి పడిపోయి యున్న యాకావలివాని పచ్చడిపచ్చడిక్రింద త్రొక్కివేసిరి. మొట్టమొదట వెలుపలకు వచ్చినవాఁడు రాయలు. తోలుదొల్త నాతఁడు దెబ్బలు తగిలి పడియున్న కావలివానిచేత నున్నకటారియును, డాలును లాగుకొనియెను. మృత్యుదేవత బంటువలె నాతఁడు నాకటారి చేతఁ గొని తక్కినవారిపయిం బడియెను. ఆనిముసమునం దాతనియాకారము మిక్కిలి బీభత్సముగ నున్నయది. తలఁచుకొనిన గుండె లదరిపోవును. అతనిచేత కావలివాండ్రకు చావుదెబ్బలు తగిలినవి. ఆకారణమున ఆదెబ్బలు మనవారి పలాయన మతిసౌకర్యమయి ఖయిదీలందఱును చెట్టు కొక్కపిట్టగ నెగిరిపోయిరి. జమాదా రింకను రాలేదు.

కారాగృహవాసులందఱును శ్రీహరిస్మరణఁ జేయుచు పఱచిరి.

వెనుకనుండి యొకదూసినకత్తి చేతఁ బట్టుకొని యొకస్థలమందు నిలువబడి రాయలు కాచియుండెను. బందిఖానానుండి యందఱు పాటిపోయినవెనుక తాను మరల నొకసారి లోనికి పోయి చూచెను. అంతకుమున్నతఁడు, ఆపాదమస్తకమును ముసుఁగు పెట్టుకొని యొక్కమూలనొక్కఁ డెవ్వఁడో పండుకొనియుండఁగాఁ జూచినజ్ఞాపకమున్నది. ఆబండయొక నచ్చటనే యుండెనో లేక తల్లిపోయెనో చూత మనుతలంపుఁడో ఆకారాగ్రహము మరల ప్రవేశించెను. అతఁడు పోయినప్పటికి ఆఖైదీ యచ్చటనే యుండెను.

రాయలు ఖయిదీని పలకరించి “అందఱును లేచిపోయినారు. నీ వేల ఇచ్చట నుండెదవు.” అని చెప్పెను.

ఆఖయిదీ యామాటలు విని నన్నేమిచేయు మనెద వని యడిగెను. ఆహా! ఆకంఠము స్త్రీకంఠముగ రాయలు అదివఱకు వినినదానివలె నుండెను. ఆకారణముచేత ఆత్రతతో నీ వెవ్వ రని యడిగెను ఆఖైదీ నేను శ్రీ నని ప్రత్యుత్తరము చెప్పెను.

పదియవ ప్రకరణము.

సీతారామరాయలు.—శ్రీని జూచి, నీ విచ్చటి కెట్లు వచ్చితివి?

శ్రీ—సిపాయిలు నన్ను చెఱఁగొని వచ్చినారు.

రాయలు—నీవుకూడ నీయల్లరి చేసినా వనియా?

బౌనాను. ఈమనుష్యులకు జ్ఞానము పూర్ణముగ నశించినది. పైగాఁ గ్రమక్రమముగ దుర్మార్గు లగుచున్నారు. దైవసంఘటనవలన మాము మరల బయటఁ బడఁ గలిగితిమి. నీ విచ్చట నేల యుండఁ నీయింటికిఁ బోయి యుండుట మంచిది.

శ్రీ—నాయింట నెవ్వ రున్నారు. నన్ను బట్టి తఱుముచున్నారు ది కెవ్వ రున్నారు?

రాయలు—అట్లని యిక్కడనే యుండెద ననుచున్నావా? ఖానా యనుమాట మఱచితివా? ఈస్థలము నీకు? కాదు.

శ్రీ—ఎదుచేత. నన్నిచ్చట నెవ్వ రేమి చేయుదురు.

రాయలు—సీవును అల్లరిమూఁకలో చేరినదానవే యని ఘోషదారుఁడు నిన్ను రిఁదీయించి, చంపఁగలఁడు. మఱి యేది తోచిన నది సేయఁగలఁడు.

శ్రీ—అయిన కానిమ్ము.

రాయలు—నే నిప్పుడు శ్యామపురమునకు పోవుచున్నవాఁడను. నీసోదరుఁడును అచ్చటికే పోవును. పదిపాళ్లు అతని కచ్చట నిలువ నీడ య్యెవరు? సీవును అచ్చటకు శీఘ్రముగఁ బోమ్ము. అచ్చట నీయిచ్చవచ్చినచోట నుండవచ్చును.

శ్రీ—నాతోడఁ గూడ వచ్చువా రెవ్వరు?

రాయలు—నీ కెవ్వరినైన జత యిచ్చి పంపెదను లే?

శ్రీ—ఈమహమ్మదీయుల క్రౌర్యమునుండి కాపాడఁగలవారి నెవ్వరినిచ్చెదరు?

రాయలు—కొంచె మాలోచనలో పడియెను. కొండాకయోచించి మా నముద్ర వీడి “రమ్ము నీవెంట నేనే వచ్చెదను” అని చెప్పెను.

అంత శ్రీ లేచి కూర్చుండెను. కన్నులు పై కెత్తి నెమ్మదిగ నిశ్చలముగ రాయలముఖమువంక తేఱిపాఱఁ జూచెను. చూచి యామె “ఇన్నాళ్ల కిప్పటికి మీ కీయద్దేశ్య మేల వుట్టినది.”

రాయలు—దానికి తగినసమాధానము చెప్పుట కష్టము, చెప్పినందువలన నీకఁ గలుగఁజోయెడు లాభ మే మున్నది?

శ్రీ—మీరు చెప్పినగాని నేను మీవెంట రాను. మీరు విడిచిపెట్టనే పెట్టితిరి. మీవెంట నే నెందులకు రావలెను? అట్లులే వచ్చెదను. కాని ఈదినమునమాత్రమే నన్ను సంరక్షింపఁ దలంతులేని

గావ్రాణ సంరక్షణకయి జాలిఁ జెంది నన్ననుగమింపుఁడు. కాని

‘కికనికరముతోడ నాయెడఁ బనిచేయవద్దు. నేను మీకు ధర్మప

. మీపూర్ణదయకు పాత్రురాలను. మీ కున్నదియెల్ల నే నను

. హక్కు గలదానను. మీవయతోడ నాకు ప్రసక్తియే

. అయ్యది బాధ్యత లేనివారియొద్ద చెప్పుకొనవలసినమా

ద్దు. నాథా! మీ రొంటరిఁగనే పొండు. నేను రాను.

గండి మీసాహచర్యము లేకుండ నెట్లు కాలక్షేపము

చేసితిని, నేడును అట్లే యిచ్చటనుండి కదలిపోయెదను.

రాయలు—ఆసంగతి నంతయును చెప్పెదను. రమ్ము.

శ్రీ—ఎవరికి కావలె నది. నేను మీ భార్యను. అందఱిలో నను అగ్రేసరురాలను. నంద రెండవ భార్య. నన్ను యథావిధిగా వివాహ మాడితిరి. నేను గుడిసివేటును కాను. బహిష్కృతను కాను. వివాహమయిన కొలదికాలములోపలనే నాయెడ నేమియు తప్పు లేకుండగనే నన్ను వినర్జించితిరి. నన్ను వినర్జించుటకు తగిన కారణమయినను నాకు చెప్పకపోయితిరి. నే నెంత ప్రయత్నించినను నాకు దానికి తగుకారణ మేమియో తెలిసినది కాదు. ఆనేరమునకై ఆత్మహత్య చేసుకొనవలె నని యెన్ని యోసార్లు నిశ్చయించు కొంటిని. ఈవిధముగ యీబంధము క్షీణ గలిగించి నేనే తగు ప్రాయశ్చిత్తము చేసికొన నెంచియుంటిని. ఆకారణముచే నేడు నా కీసమాచార మేమియో చెప్పినగాని నే నిచ్చటనుండి కదలి రాను.

రాయలు—ఇదె రమ్ము. అంతయును చెప్పెదను. నే నన్నియును నీకు చెప్పినవెనుక నన్ను వదలిపెట్టి పోదునని మాత్రము బాసచేయుము.

శ్రీ—నేను మిమ్ము వదలిపెట్టి పోవుటమా?

రాయలు—నాకు కావలసిన దట్టి బాసయె?

శ్రీ—ఆవిషయ మంతకఠిన మయినదా? అట్లయిన నే నది వినకుండనే యెట్లు బాస చేయగలను?

రాయలు—వినుచున్నావా? సిచాయిలగుండ చప్పుడు, నీచెవిం బుచున్నదా? ఈపలాయితుల నందఱిని వారు పట్టఁ బ్రయత్నించున్నారు. ఇప్పుడయినను నీవు నన్ననుసరించి వచ్చితివా, ఈనగ వెలుపటివఱకు నిన్ననుగమించి రాగలను. ఇంకొక్కనిముస స్యముచేసితివా? మన యుభయులపనియుం గూడ సున్నయె.

శ్రీ అంతట లేచి సీతారాము నచుగమించెను.

పదునొకండవ ప్రకరణము.

ఎవ్వరివల్లను ఏవిధమయిననిర్బంధము లేకుండ గుమ్మము దాఁటి నదీతీరముం జేరెను. అచ్చటి కేగి

తిచే విశ్రాంతిగ గనుపట్టు నొకయిసుకతిన్నెపయిం గూర్చుండి శ్రీని గూడ వచ్చి తనప్రక్కను గూర్చుండు మనియెను. శ్రీ వచ్చి కూర్చుండి నయనంతర మాతనిపూర్వోక్త వాగ్దానవిషయము నిట్లు వివరింపఁగడం గెను. “సీవు వినవలయునని కుతూహలపడుచున్నవిషయము వినము. చెప్పెదను. కాని అది నీచెవినిబడకుండుటయె యుత్తమ మని తలంచె దను. వ్యాపార మాదినుండియును వినదలంతువేని మనము మనపరిణయ కాలమునాటికి పోయి చూడవలెను. అప్పుడు మాతండ్రి నీజాతకము జూడఁదలంచినాఁడు. జాతకము లేకపోయెను. అందుచే మాయయ్య మన వివాహసంబంధమున కొడంబడినవాఁడు కాడు. కాని సీసాందర్యమతిమనోహరం బయియుంటచే నాతల్లి పట్టుఁ బట్టినది. ఆకారణమున వివాహము జరిగినది. ఒకమాస మయినపిమ్మట పేరుమోసిన జ్యోతిష్కుఁ డొకఁడు మాయింటికి వచ్చినాఁడు. మాతండ్రి కాయనపాండిత్యముఁ గనినతోడనే యత్యంతసంతోష మయినది. అతఁడు నష్టజాతకములను వ్రాయ నమర్చుఁడు. మాతండ్రి నీజాతకమును వ్రాయుమని కోరెను.

అతం డట్టిజాతక మొకటి వ్రాసి తెచ్చి మాతండ్రికి చదివి వినిపించెను. అది మొదలు నీమొగము నాకు చూడఁగూడనిది యయ్యెను. శ్రీ—ఎందుచేత?

రాయలు—నీజాతకమునుబట్టి చంద్రుఁడు స్వస్థానమున నుచ్చయం దున్నవాఁడు చంద్రగ్రహము కర్కాటకలగ్నమం దున్నది. శనిగ్రహము వకు రెండింట నున్నవాఁడు.

అట్లుండినందువలన ననర్థమేమయినఁ గలదా యేమి ?

౪—స్త్రీజాతకమునం దట్లున్నయెడల ప్రియావియోగము నూను. వివాహిత యగుస్త్రీకి పతికన్న నెక్కువప్రియు లెవ్వరేరుకదా? నీజాతకమువలన పతిమరణము ద్యోతక మయినది.

న సీవు పరిత్యజింపఁబడవలసినదాన వయితివి

ప్పుచు నొక్కొంతసేపు మాట లేకుండ నుండెను. పిమ్మట చి ఆజ్యోతిష్కుఁడు మాతండ్రిగారితో “నీకోడలిని పరివకు రెండవవివాహప్రయత్నము సేయుము. భార్యకు

భర్తయె ప్రాణప్రియుడయినప్పటికిని భార్య భర్తను తా ప్రేమించకుండు నేని యీయరిష్ట మితరులగునావులను గొట్టికొనిపోవును. ఈవధూవరులిద్దఱకును సమావేశమె సంఘటిల్లకుండుటచే వారియుభయలకు ననురాగముదయింపబోదు. ఆడుదానికి పురుషునియందనురాగము కలుగకుండినయెడల ఆమె యాతనిమరణమునకు కారణము కానేరదు. ఆ కారణమున నీకుమారుడును, కోడలును, ఏకశయ్యాగతులు కాకుండునుండురేని నీకుమారునిమనం బామెపై పోవనేరదు. కావున వారిరువురకును నెడబాటగునుపాయముం జేయుండు" అని చెప్పెను. ఈయుపదేశము యుక్తియుక్తముగ నుండుటచే మాతండ్రి యందులకు సమ్మతించి యాదినముననె నిన్ను నీపుట్టినింటి కంపివేసెను. న న్నేన్నటికి నీ తోడ పొందు నేయవలదని శాసించినాడు, "మనముభయులమును, దాంపత్యసౌఖ్యము ననుభవింపరాదని కట్టడి చేసెను. ఇదియె నీకును నాకును వియోగకారణము" అని చెప్పెను.

ఈమాటలు విని శ్రీ నిలువబడియెను. ఆమె యెద్దియో చెప్పఁబోయెను. కాని రాయ లామెను మరల కూర్చుండు మని నిర్బంధించెను. అతఁడు నే నింకను చెప్పవలసినది యవశేష మున్నది. "మాతండ్రిగారు సజీవులయి యుండినన్నాళ్లును నేనాయనయాజ్ఞల మెలంగినాడను. ఆయన చెప్పచే తలలో నున్న వాడను. ఆయనచేయుమనినది యెల్ల కావించినాడను." అని చెప్పెను.

శ్రీ—ఆయన యిప్పుడు స్వర్గస్థు లయినా రని యిప్పు డాయనయా? నుల్లంఘింపఁదలంచినారా యేమి?

రాయలు—తల్లిదండ్రులయాజ్ఞ లిప్పుడప్పుడనక, బ్రతికియుండిననర్థములయినను, అనుసరింపఁదగినవి; కాని తండ్రిగారియాజ్ఞ మధర్మమయినచో నాయాజ్ఞ ననుసరింపఁదగునా? తగదు; చెప్పినపుడు తండ్రి చెప్పినను, తల్లి చెప్పినను, ఆచార్యుడననుసరింపం జెల్లదు; అప్పట్టిన తండ్రికి తండ్రియును యును, ఆచార్యున కాచార్యుండు నగునాతనిశాసన వలసినచ్చును. భార్య నామెయెడల నేవిధమయిన కుండ పరిత్యజించుట ధర్మబాహ్యంబు. మాతం

సావహించుటచే నీయపరాధం బొనరించినవాడ నగుచున్నాడను. ఈవిషయ మింతకుముందు చెప్పియుండునుకాని.—

శ్రీ మరల తనచరణములపై నిలువబడి “ఉపదేశపురస్కరంబుగ మొహిరి యొక్కటి పంపి నా కెప్పుడయిన విషత్తు సంఘటిల్లసేని దానిని తమసముఖమునకు బంపుమని చెప్పి యుపదేశించియుంటిరి. ఈ మొహిరీ నా యొద్ద లేకుండిన నాసోదరుని ప్రాణమీ పాటికిపోయియుండును. నేనుమీకు దూరస్థ నయియుండినను నాయెడ మీ రెంతయో యనుగ్రహంబు నేసి తిరి. ఇయ్యది స్వతస్సిద్ధంబుగ మీయందుండు సద్గుణంబులఁ జూపుచున్న యది. ఇంకముం దెన్నుండును నాయెడల నట్టివాత్సల్య ముంచఁబోకుడు. ఇంకముం దెన్నుండును నేను మీకంటఁ బడనోపను. నావిషయ మగుస మాచార మేమియును మీరు విననుత్పసించవలదు. పూజ్యం డగునా జ్యోతిష్కుం డేమి చెప్పినను ఆఁడువానికి పతికన్న ప్రాణప్రియుండు ప్రపంచమున మఱియొకండు లేఁదు అతనితోడ నేకశయ్యాగతు రాలై యుండినను లేకుండినను నతిప్రేమైకస్థానము రతియె. నాకు మీ రె ప్పటికిని ప్రేమైకనిలయులె? ఈవిషయ మొక కన్ను మూసినగంత కా దు. ఇంతటినుండి మీకును నాకును శతసహస్రక్రోశపడిమితదూర మగును.

అని చెప్పి యానదీసైకతస్థలి నామొహిరీ వినరివైచి రాయల కెడ మయి పోయెను. ఆమె యంతలో నదృశ్య యయ్యె. ఎచ్చటి కేగి రాయల కెఱుకపడదయ్యెను.

పండ్లండవ ప్రకరణము.

మిది? ఈవిషయము సీతారామమునకు లోలుదొల్ల స్ఫురించినది? లేదులేదు. నిన్నటిరోజున శ్రీ తనసముఖమునకువచ్చి ప్రదు స్ఫురించినది. ఇన్ని నాళ్లకు మొట్టమొదట నిన్న జ్ఞప్తికి వచ్చినది? అవును అటులె కనుపించుచున్నది. రా యున్న పరిచయ మెట్టిదో పట్టి చూతము. ఆవధూవరు లి యములు మాత్రమే కలసి యుండిరి. ఆహా! ఆసమావేశ

మెట్టి సమావేశము? శ్రీ యెప్పుడు చిన్న బాలిక. అప్పటినుండియు నామె మాటయైన నాతనిచెవిం బడలేదు. ఒకప్పుడు శ్రీ కేవ్రా చిక్కులు వచ్చినట్లు రాయలకు తెలియవచ్చి ఆమెకు కొంతసొమ్మును ఈమెహి రీయును పంచెను. దానితోకూడ నామె కెప్పుడయిన యిబ్బంది తటస్థ మయ్యెనేని యెవ్వరిచేతనైనను, తనకడకు పంపుమని చెప్పి యంపెను. ఆమెహిరీ తెచ్చినయాతఁ డే మడిగిన నదియెల్ల నాతఁడు తత్తణమే యిచ్చువాఁడు. కాని శ్రీ యెప్పుడు నట్టికోరిక కోరి యెఱుఁగదు. సోదరుని ప్రాణసంరక్షణ మొక్కటియె యామె కోరినది.

ఔను. అదియంతయును యథార్థమె? కాని శ్రీనిజ్ఞాపకముంచుకొనుట రాయలకు విధ్యుక్తధర్మము కాదా? మనము మఱచిపోయెడువిధ్యుక్త ధర్మము లెన్ని లేవు? తగిన కారణముండినగాని మనుజులు తమమనంబు దానిపైఁ ద్రిపునోపరు. ప్రతిదినమును ద్రవ్యసంపాదన గలమనుజునకు నెప్పుడయిన నొకపావలా అఱరూపాయ పోయిన దానికొఱకయి జిజ్ఞాసపడనోపఁడు. ఒకవంక నందయు, ఒకవైపున రామయు నుండి సమస్తపరిచర్యలును సేయుచుండ యెవ్వతెయో యొకశ్రీపై కాతనిదృష్టి యెల్లు పోవును? జాహ్నవి యొకపార్శ్వమునను, యమున యొకవంకను ప్రవహించుచుండ, ఎన్నఁడో యంతర్వాహిని యై శుష్కిభవించియున్న సరస్వతీకొఱకయి వననిధి యంతవరిత పించుచుండునా? చంద్రకాంతి దక్షిణ భాగమునను, చిత్రానక్షత్ర కాంతి వామభాగంబునను, ప్రసరించియుండ ఆఱిపోయినకొవ్వవత్తికొఱకయి యెవ్వఁడు శ్రమపడఁగలండు. రమతోడిది సౌఖ్యము. నందతోడిది క్షేమము. శ్రీతోడిపాండు విపత్తు. అట్టి యోగక్షేమములపాం దొనగూడియున్నయాతఁ డేల విపత్తులం గోరి తెచ్చుకొనవలెను.

కాని శీతాంశుబింబంబువలె మనోహరం బగుశ్రీయొక్కముఖ నైగనిగ్యంబు పొడగాంచి ఆమె సుందరనయనద్వంద్వంబు నీక్షించి రాయల హృదయంబు గాఢానురాగచిహ్నితం బయ్యెను. బాష్పసంపూరితంబులయి సంతతసముత్తీరం బగుమ్మదుతరగ్గానిచే శోభాయమానంబు లయి యొప్పకన్నులు. అశ్రుధారాప్రవాహినులై అంతర్యంబు గ్రహించునంతటనే హృదయము ప్రకల్పించునట్టికన్నులు రాఘుల

మోహితుంజేసెనా? ఛీ! ఛీ! అట్టిదేదియును జరుగలేదు. ఆమెమంజుల తయు, ఆమెదుగ్గళపరంపరలును, ఆమె యపరాధములును, కలిసి పని చేసి యాతని హృదయమునం దట్టిగాఢపరిణామమును కలిగించియుండును. ఏది యయినను గానిమ్ము. ఈవిషమపదంబున కెద్దియో యొకత్వప్తికరమయిన సమాధానము కావలసియుండెను. విశ్రాంతి చేసికొని నెమ్మదిమీఁద మంచి చెడుగులను ధర్మాధర్మములను, గురుముఖముననో ఆచార్య సహాయంబుననో సముచితంబుగ యోచనఁజేసి తండ్రిగారి యాజ్ఞల నెట్టులయిన నిగ్రహించుటకు తగినయుపాయంబుల నన్వేషించి మనోరథంబు సఫలీకృతంబు గావించుటకు తగినయేర్పాటులు చేయవలసియుండెను. కాని సింహవాహనారూఢ యగునామహాకాళివిగ్రహము అకటా! అకటా! మరలఁ గనఁబడదు.

రాయలపక్షమునుండి న్యాయముగ మన మొక్కటి చెప్పకొనవలసియున్నది. ఈపత్నీపరిత్యాగ మధర్మమని యాతనిమనస్సున నాటికొనచేసినది కేవల మావిగ్రహదర్శనమేకాదు. అయ్యది నాటికొనుట కదియె తొలిసారియా; కాదు కాదు. గడచినరాత్రి శ్రీ యాతనిసమ్ముఖంబునకు వచ్చి యాతని సుదర్శించినప్పుడె రాయలు తండ్రిగారియజ్ఞాన శిరసావహించియుండునెడల నాతఁ డీలోకంబున మహాఘోరపాపంబు గావించియుండు. పరశురామునిగండ్రగొడ్డలి యాతనిమనోనయనంబునకు గోచరించెను. శ్రీ సోదరుని రక్షించినవెనుక రుక్మణీసత్యభామలకోపంబు చల్లార్చినవెనుక పూజ్యుఁ డగుచంద్రచూడునితో చర్చించినవెనుక, నాతఁడీధర్మమును నిర్వర్తింపనిశ్చయించుకొనియెను. కాని మరుచటిదినమున జరిగినసంగతినందర్భములఁబట్టి యానిశ్చితంబు నెరవేఱవీలు చిక్కినదికాదు. అయ్యది క్రిందువట్టినది. పునరుద్భవంబయినకాముకచింత నల యుద్రేకంపుపెల్లన యాయిసుకకట్టయంతయును కొట్టుకొనిపోయినది. రుక్మణీసత్యభామలును, చంద్రచూడుఁడును, ఏమయినారో? వారిమాట యటుంచుము. శ్రీ ఇప్పు డెచ్చట నున్నది?

రాయలు కూర్చుండియుండినచోటనుండి లేచి తనదృష్టిపథంబునుండి శ్రీ యదృశ్యయయి అరణ్యపార్శ్వమున కరిగెను. కాని యామెజాడ యగుపడదయ్యెను. ఆమహాగహనమధ్యంబున అంధకారంబు

కుప్పతిప్పలుగ వచ్చి చేరినట్లు కనుపట్టెను. ఒక్కయెడ చెట్లకొమ్మలు కొన్ని కొట్టియుండుటచేతనో అందు కొన్నిటికే గలధావశ్యంబు చేతనో కొంత తెఱపిగ నున్నట్లు కానుపించెను. రాయ లచ్చటకు బఱతెంచెను. కాని, శ్రీ యచ్చట లేదు. పిమ్మట నాతఁ డామెను పేరుపెట్టి కేకలుపేయసాగెను. ఆ కేకలవలనఁ గలిగినప్రతిధ్వని శ్రీ ప్రత్యుత్తర మిచ్చుచున్నట్లయ్యెను. ఆకారణమున నాతఁ డావైపుల కుఱకెను. మరల పిలచిచూచెను. మరల నట్టిధ్వనియె బయలుదేరెను. మరల రాయ లావంకకు పాఱెను. కాని, అక్కటా! శ్రీ యచ్చటఁగూడ కానరాదయ్యెను. ఈ రీతిని రాయలు శ్రీ శ్రీ శ్రీ యనిపిలుచుచుండఁగ నే తెల్లవారి పోయెను కాని శ్రీ రాదయ్యెను.

ఏమిది? అంతటి యాశతో పిలుచుచున్న నామె ఏల యెప్పటికిని కనుపడకున్నది? మన మత్యాశతో కోరుచున్న పదార్థ మెద్దియును మనకు లభించదు. ఒక్కసారి సంప్రాప్తం బయినవస్తువును మనము పోగొట్టుకొంటిమేని మరల మన కది యెన్నిటికిని తటస్థింపదు. చూడఁగా చూడఁగా నెప్పటికైన నది దొరకవచ్చుంగాని అయ్యది మఱల నెన్నినాళ్లకో? ప్రపంచమంతయును, గాఢాంధకారమయంబుగను, మనకన్నులు లేనట్లును, అన్వేషణమార్గంబు మనకు మృగ్యం బైనట్లును కానుపించును. అట్లయిన చేయవలసిన దేమి? మరల నన్వేషించుటయె కర్తవ్యము. మన కీలోకంబున యదృశ్యం బగుపదార్థంబై ప్రీయతమంబైనది. వెల్తురు పోయి చీకటి వచ్చినది. రాయల హృదయమున శ్రీ రాజ్యము చేయుచున్నది. ఆమెయె ప్రీయతమం బైనపదార్థమైనది. సర్వాతిరక్తంబగు శ్రీసమ్మోహనమాధిపత్యంబు రాయల హృదయసదనంబున నలుతట్లును వ్యాపించెను. అదికారణంబుగా నాతని యోచనలన్నియును, ఆమెసౌశీల్యసంభావనలచే నిండి పోయెను. ఇప్పుడాతఁడు సామ్రాజ్యసంస్థాపన నేయ నున్నవాఁడకదా? అతనికర్తుంబగు పట్టమహిషి యెచ్చట నున్నది “సింహాసనము రుక్మిణీ సత్యభామలు అధిష్టించనర్హురాండ్రా? భగవతి మహిషాసురమర్దినివలె చెట్టుకొమ్మమీఁదఁ గూర్చుండి తనచేలాంచలసంచలనంబున యు

దవిజయంబు గావించినయానుందరి యర్హయా? శ్రీసహాయంబున
రాయ లేమి చేయను సమర్థుడు కాడు.

అంత నాకస్మికమున రాయలమనస్సున నొకయాశ తలనూపె
ను. శ్రీసోదరుడగు గంగారాముని నదిని దాటి శ్యామపురంబునకు పొ
మ్మని యాజ్ఞాపించి యున్నవాడు. గంగారాముఁ డచ్చటికి పోయి యుం
డును. ఆకారణమున రాయల కౌవైపులకు పోవ మనసుకొలిపెను. శ్యా
మపురమునకు చేరుటతోడనే కాచియున్న గంగారాముఁడు రాయలకుఁగ
నుపట్టెను. అతఁడు గంగారాముని తోలుదొల్త “గంగారామా? నీసో
దరి యే” దని ప్రశ్నించెను.

గంగారాముఁ డదృఢపడి “మీ రామెను చంద్రచూడుని కొ
ప్పగించినపుడు చూచుట తక్క నే నామెను గూర్చినవిషయమే యెఱుం
గను” అని యుత్తర మిచ్చెను.

రాయలు—“దిక్కుమాలినపని. ఆమె పూజ్యుడగు నాసాధుని సాంగ
త్యము వదలినది. ఆమెయీవైపులకు రానే లేదా?”
గంగా—లేదు రాలేదు.

రాయలు—“అట్లున నీపీ నిముషముననే ఆమెను వెదుకఁబా
మ్ము. పూర్ణముగ నామెను వెదకిననేగాని మరలి రాకుము. నే
నిచ్చటఁ గొంతకాల ముండఁ దలంచితిని. ఇచ్చటనే యుండెదను.
నీవు పోరానిస్థలము లేవైన నుండినయెడల మఱియెవ్వరినైన నందు
లకు నియమించి యాపని చక్కఁబెట్టుము. ఈసామ్మ సేవయనపు క
ర్షుల కుంచుకొనుము.” అని చెప్పెను.

దారిబత్తెమునకు కావలసినసామ్ముల నందుకొని గంగారాము
సోదరి నన్వేషింపఁబోయెను. వారముదినములవఱకును, మిక్కిలి జాగ
రూకతతో నామె నన్వేషించెను. అంతయును నిష్ఫలమాయెను. అతం
డు విఫలప్రయత్నుండై మరలివచ్చి రాయలకు సమాచార మాద్యం
తము నెఱింగించెను.

ప్రథమ బి ౧ బ ము.

పదుమూడవ ప్రకరణము.

శ్యామపురము నెద్ద చేరినపిమ్మట రాయలు తనమనస్సున స్తిమితపడియెను. ఒకనాఁడు తాను భార్యలనిద్రను వెంటఁబెట్టుకొని దేవతాదర్శనార్థమయి లక్ష్మీనారాయణస్వామి దేవాలయమునకుఁ బోయెను.

ఆవిగ్రహములు గలదేవాలయ మప్పుడు సమీపారణ్యమున భూమిలోఁ బూడిపోయియుండెను. రాయల యాజ్ఞచొప్పున నాస్థలమంతయును త్రవ్వించి. ఆలక్ష్మీనారాయణులజీర్ణవిగ్రహములు బయటఁ బడియెను. రాయలు ఆస్వామిని సందర్శింపఁబోయినప్రథమదివస మిదియె. ఆతని ననుసరించి నందయును, రమయును, పల్లకు లెక్కి వచ్చిరి.

పర్వతప్రాంతమునకు వచ్చి చేరుటతోడనే ముగ్గురును తమనవ్వారీలనుండి దిగిరి. మార్గదర్శకు నొకని వెంటఁబెట్టుకొని ఆ యరణ్యంబునకుఁ బోయిరి. అనన్య సామాన్యమయిన యాప్రదేశ రామణీయకము పొడఁగనినతోడనే వారల కొకవిధమైన యుత్సాహ ముదయించెను. శ్యామలపత్నీసంచయంబునడుమఁ బువ్వులగుత్తు లెన్నెన్నియో దర్శనీయముగఁ గన్పట్టెను. అప్పుడపుడె వికసించిన తెల్లనిపూవులును, పచ్చని పూవులును, నీలంపు సుమములును, ఊదారంగుపుష్పంబులును, హరిత శ్యామలనీలధవళకుసుమంబులును, ఎన్నెన్నియో యొకదానిపై నొకటి తండ్రోపతండములుగ వికసించుచుఁ దమసహజపరిమళంబులచే వాతావరణ మంతయు మనోహరంబుగ నొనర్చుచుండెను. తన్మధ్యభాగంబున మఱుండువడి యంతర్నితంబులై వివిధవర్ణంబులఁ బక్షిజాతు లెన్నెన్నియో వివిధస్వరంబుల నానందగీతంబులఁ బాడుచు కేరింతలాడుచున్నవి. మార్గము మిక్కిలి యిటుకుగానుండెను. లోపలికి పోవలెనన్న ఆకులును, గొమ్మలును, ఒత్తింగించుకొని పోవలెను. ఒకయెడ రమానందల చేలాంచలములు కంటకపఃపీడితం బగుచుండెను. ఒక్కచో పుష్పమంజరులు వచ్చి వారి చెక్కుల ముద్దితుకొని పోవుచుండెను. వేటొక్కయెడ, కొమ్మకదలుటచే నందు నానందించు చిత్రవర్ణభ్రమరంబు వారి ముఖపద్మంబుల ననుసరించి తిరుగుచుండెను. ఇంకొక్కయెడ పవ్వళించియున్న హరిశాబకంబు వారియడుగుల చప్పుడుచేఁ బెదరి తన

శ్రీ సీతారామము

యనసానంబు విడచి పఱతెంచుచుండెను. పరములు వ్రాలెను. వుప్పు ము లురలెను. పక్షు లెగిరిపోయెను. లేళ్లు క్రేళ్లురికెను. ఇట్టి మార్గ సంచారంబు గాంచి రాయలు భార్యసమేతుండై దేవాలయపీఠర మునకుఁ బోయెను. అచ్చట మార్గదర్శకునికి సెల విచ్చి పంపెను.

దేవాలయంబంతయును భూగర్భితంబై యుండెను. వెలుపటనుం డిచూచువారికి శిఖర మొక్కటియె కనుపించుచున్నది. రాయలయానతి ద్వారమునొద్దకు పోవుటకు మెట్లు కట్టిరి. లోపలనున్న చీకటులు పాయుట కై దీప మొకటి వెలిగించిరి. అతఁడు భార్యసమేతుం డై దేవతాదర్శ నముచేయఁదలంచి యుండుటచే నేవకు లెవ్వరి నందు లేకుండఁ జేసెను.

ఆద్వారము నొద్దకు పోవునప్పటి కత్యద్భుతముగా నావిగ్రహ స మీపముననున్న మహామద్దీయమతస్థుఁ డగు ఫకీరొకఁడు కానుపించెను. రాయ లాశ్చర్యముఁ జెంది “ఓసాధుశీలుఁడా! నీవెవ్వరు?” అనియడిగెను. మహామద్దీయుఁడు—నేను సన్యాసిని.

రాయలు—సన్యాసివా?

ఫకీరు—నిశ్చయముగ మహామద్దీయుఁడనె?

రాయలు—రామ. రామ. దిక్కుమాలినకాలము.

ఫకీరు—నీవుగొప్పజమిందారుఁడవు. దిక్కుమాలినకాల మేల వచ్చినది?

రాయలు—గర్భాలయమున మహామద్దీయుఁడుండుటచే?

ఫకీరు—ఉండిననేమి? కుమారా? అందువల్ల విగ్రహము మైలఁ బడిన దనియూ నీ యూహ.

రాయలు—అందునకు సందేహమేమి? చూడఁగా నీకు వేదాంతము ముదిరిపోయిన ట్లున్నది.

ఫకీరు—దానికేమిగాని అయ్యా! ఈవిగ్రహ మేమి చేయునయ్యా?

రాయలు—ఇతఁడు సర్వశక్తుఁడు. సృష్టిసీతలయ కారణభూతుఁడు.

ఫకీరు—నిన్నుం బుట్టించినవాఁ డెవ్వఁడు?

రాయలు—అతఁడే.

ఫకీరు—నన్నుఁ బుట్టించిన దెవ్వఁడు?

రాయలు—నిన్నుఁ బుట్టించినదియు నతఁడే. అందఱను బుట్టించినదియు నాదైవమే.

ఫకీరు—మహమ్మదీయుని పుట్టించినందువలన నాతఁ డపవిత్రుండుకాక మహమ్మదీయుఁ డాతని యొక్క యద్వారమునొద్ద గూర్చుండుటచేతనే నా యాతఁ డపవిత్రుఁడైనది? బిడ్డా! హిందూరాజ్యము సంస్థాపింపవలెనని వచ్చిన నీజ్ఞానమిదియూ? ఇంక నొక్కమాట యున్నది. ఈ నీ దైవ మెచ్చట యధివసించును. దైవము ఈస్పృష్టిసీతిలయము లెల్ల నీయాలయమునుండియే చేయుననియూ లేక యాతనికి నెచ్చటనైన వసతి యున్నదనియూ? నీయూహ.

రాయలు—అతఁడు సర్వవ్యాపి. అతఁ డెల్లచోటలను నుండును.

ఫకీరు—అట్లయిన నాలోపలగూడ నుండియుండవలెను.

సీతా—నిశ్చయముగా! అట్లయిన మీ రేల యీవిషయమున కొప్పు కొనరు?

ఫకీరు—అతఁడు రాత్రిందివములు నాలోనుండి యపవిత్రుండు కాలేదు నే నీదేవాలయసాన్నిధ్యమున నున్నంతమాత్రమున నపవిత్రుఁడైనాఁ డందువా?

హిందూతార్కికసిద్ధాంతముల నెఱింగినవాఁ డెవ్వఁడైన నప్పుడు చెంత నుండియుండెనా? తృప్తికరమైన ప్రత్యుత్తరము వచ్చియుండును. గాని రాయలకు తర్కము రాదు. అతనికి దగినయుత్తరము చెప్పలేక చిన్నవోయెను. మాజేశాచారమిదియని గొణుగుకొనియెను.

ఫకీరు—కుమారా! నీవిచ్చట హిందూరాజ్య మొకటి స్థాపించవలెనని సంకల్పించుకొని నాఁడవట, దేశాచారమని చెప్పి యట్టి యాచారమునకు నీవిత దాసుఁడవై యుండునెడల నీవీకార్యమున విజయము నొందఁగలవా? ఇప్పు డీదేశమున హిందువులును, మహమ్మదీయులును కూడ నధివసించుచున్నారు. వారి యుభయులను నీవు సమబుద్ధితోడఁ జూడకుండిన నీకు కార్యానుకూలము కాఁ గలదా? నీయధికారము ధర్మమార్గము ననుసరించుటకు మారుగ నీ వధర్మపథంబునఁ బడిపోవా? హిందువులను, మహమ్మదీయులనుకూడ సృజించిన దొక్కఁడే. హిందువుఁడై పుట్టినవాఁడును, మహమ్మదీయుఁడై పుట్టినవాఁడునుకూడ నాతనిపుత్రుఁడే. ఉభయులునుకూడ నాతని బిడ్డలు. వారుభయులును నీచాలనము నందలి ప్రజల

గుదురు. నీవు దేశాచారమునకు దాసుడవై యెన్నటికిని భేదభావముఁ గల్పింపకుము. జాతిభేదము గల్పించుట కేవల మధర్మము. అధర్మరాజ్యము విశేషకాల ముండఁబోదు.

రాయలు—మహమ్మదీయప్రభువు లట్టిభేదమును గల్పించుట లేదా? ఫకీరు—వారల్లు చేయుచున్నారు. అందువలననే వారి సామ్రాజ్యము ముక్కలై పోవుచున్నది. ఈయన్యాయముచేతనే వారిరాజ్యమంతయును, నశించుచున్నది. నీ విప్పుడు వారిని చేపట్టఁగలవేని మేలు. లేకుండిన మఱియొక్కనిచేతఁ బడును. హిందువులును, మహమ్మదీయులును కూడ భగవంతునికి పుత్రులై. అని చెప్ప యొప్పుకొనుచు భేదము నేల కల్పింపఁ జూచెదవు. కాని యిప్పుడు నీవు దేవతారాధనఁ జేయ వచ్చినట్లున్నావు. అది కానిమ్ము. కావలయు నెడల నేను మరల వచ్చి నిన్నాశీర్వదించి మఱి పోయెదను.

రాయలు—మీరు మహాజ్ఞానులవలెఁ గనుపట్టుచున్నారు. తాము మరల దర్శనమియ ననుగ్రహింతురు గాక మనస్సున్నర్థిగ వేఁడుకొనుచున్నాఁడను.

అంత ఫకీరు చనియెను. రాయలు స్వామిదర్శనము చేసుకొని పూజలు గావించి మరలవచ్చి యీతనితో చాలసేపు సంభాషించెను. రాయలొకఁడు మహాజ్ఞాని యని కనిపెట్టెను. ఫరిషీయను భాషయును, అరబ్బీ భాషయును, అతఁడు పూర్ణముగఁ జదివినవాఁడు. సంస్కృతపాండిత్యము సంపాదించి హిందువుల మతసిద్ధాంతములంగూడ తరిచిచూచినాఁడు. అతఁడు వయస్సున పెద్దవాఁడై ప్రాపంచిక సంబంధముగు ననుబంధములన్నియు పూర్ణముగ వదలినవాఁడు వలె కన్పట్టినాఁడు, అతఁడు సన్యాసియై సర్వస్థలములయందును సర్వపదార్థములను సమభావముతోఁ జూడఁదలఁచి యుండెను. అతం డట్టి సచ్చర్మిత్రుం డగుటచే రమా నందలిరువురును సిగ్గు వదలి యొక్కింతదూరమున సుఖాసీనలై అర్థవంతమైనయాతనిసంభాషణమును వివేకముతోడ నాలకించిరి. వారిరువురును కూడ వివేకవతులై.

రాయలు ఫకీరుని వీడ్కొనునమయమున “మీ రిప్పుడు నా కొనంగినయుపదేశంబు మిక్కిలి హేతుయుక్తంబై యున్నది. చేతనై

నంతవఱకు దాని ననుసరించెదను. మీరు వచ్చి మారాజధానిలో వసతి నేర్పఱచుకొని యచ్చట నధిపసింపుఁడు. తమయువదేశంబుల నేమైన నేను గదిదాటి పోవుచుంటినేని వానిని నాకుఁజూపి లోటుపాటుల సవరింపవచ్చును. తమవంటివారిజ్ఞానోపదేశంబులు నారాజ్యాభివృద్ధికి షేమంకరములు.

ఫకీరు—అట్లయిన నీ ప్రక్కవాగ్దానము చేయవలెను. నేను నీకోరికఁజెల్లించెదను. నీరాజధాని కేమని పేరిడియెదవు.

రాయలు—దానిప్రస్తుతనామము శ్యామపురము ఆపేరుననే యది యిఁకముందును వఱలుచుండును.

ఫకీరు—నీవు దానికి మహమ్మదు పురమని పేరు పెట్టితివేని నేను నీకోరిక ను చెల్లింతును.

రాయలు—అట్టి పేరేలే పెట్టు మనియెదవు.

ఫకీరు—అట్టిపేరు పెట్టినయెడల నీవు హిందువులను మహమ్మదీయులను సమబుద్ధితోడఁ జూడఁగలవని నాకు సమకము కలుగును.

నీతారాముఁ డొక్కింత యోచించి యందులకు సమ్మతించెను. సన్యాసియును నందువయిని “నేను ఫకీరును. నే నెచ్చట నుండినదియు నీకు తెలియ పఱచుచుండెదను. నీచిత్తము వచ్చినపుడు నాతోడ ముచ్చటింప వచ్చును.

అని వారి మువ్వరిని నాశీర్వదించి వీడ్కొని రాయలను “వాంఛిత ఫలసిద్ధి రస్తు” అని దీవించెను. నందను చూచి నీవు పట్టమహిషివి కానోవు దువు. నీవు పట్టమహిషిధర్మంబుల నవలంబింపుము. ఇంక నీసామాన్యధర్మములను మార్చి మీశాస్త్రములయం దెట్లు విధింపఁబడియెనో అట్లు నడచుకొనుము. పొమ్ము. నీకు శుభమృగు.” రమనుగూర్చి “కుమారీ నీవు స్వభావముచే భీరురాలివలెఁ గన్పట్టుచున్నావు. ఈఫకీరుని వాక్యముల స్మరించుకొనుము. ఆపద వచ్చినపుడు భయపడ వలదు. భయమువలన ననర్థము లెన్నియో పుట్టుచుండును. పట్టమహిషియగు కాంతకు జడువు తగినది కాదు. అని యుపదేశించెను.

అంత వారు మువ్వరును పట్టణముదారిం బోయిరి.

పదునాల్గవ ప్రకరణము.

శ్యామాపురము మధుమతీతీరమందున్నది. అయ్యది పల్లెటూరు గాని పట్టణముగాదు. రాయలపిత్రాభిజ్జితమయిన ఆస్తి అదియే. ఇప్పుడాలే డిచ్చటఁ జేరినాఁడు. బందిఖానానుండి తప్పించుకొని వారందఱును ఘోషలదారుని యాగ్రహమునకు వెఱచి భూషణపురమును తత్పరిసర గ్రామములును పరిత్యజించి శ్యామపురమునకే నలసలువచ్చి రాయలయండను జేరిరి. ఆరోజున జరిగిన యల్లరిలోఁ జేరినవారందఱును తమతమనేరములను తా మెఱింగియున్నవారగుటచే ఘోషదారునివలన తప్పక తమకు శిక్షయగునని యెంచి రాయల శరణుజొచ్చి యచ్చట మేడలును మిదైలును గట్టికొనిరి. రాయలు తనయాశ్రతులను, అప్పుల నాండ్రును యెచ్చుటెచ్చట నున్నవారి నందఱిని పిలిపించి శ్యామపురమున వసతివాడ లేర్పఱచెను. ఇట్లు మిక్కిలి చిన్నపల్లె యయిన శ్యామాపురము కొలఁదిరోజులలోపలనే జనసంకులంబయిన బస్తీయయ్యెను. రాయలందునకుఁ దగినట్లు పురమును నిర్మంప శ్రద్ధాఘోషయ్యెను. జనసంకీర్ణంబయిన ప్రదేశంబుల నిండెల్ల వర్తకము ప్రబలమగుట సహజము. ఆకారణమున దుకాణదారులును, వర్తకులును, పనిబాగుల వాండ్రును, బేరగాండ్రును, ఋణదాతలును, మఱియు నితరులగు రకరకంబుల మనుష్యులందఱును, శ్యామపురముప్రవేశించిరి. రాయలు వారి కందఱకును వసతివాడ లేర్పఱచెను. ఈరీతి నాపట్టణమున బజారులు, దుకాణములు, బందరులు, గంజులు మొదలగు సౌకర్యంబు లన్నియు నేర్పడియెను. రాయలకు పిత్రాభిజ్జితమగు ద్రవ్యమాతనియింట సంఘలకొలఁది మూలుగుచున్నదని వాడుక. ఆ సొమ్మంతయును, తన నూతనరాజధాని సంస్థాపనకై వెచ్చుపెట్టెను. ఈమూలమున వ్యవసాయదారు లెచ్చగుటచే నాతనికి భూములమీఁద నమరకములు గూడ హెచ్చయి యాతని రాబడి వృద్ధియయ్యెను. హిందూరాజ్య మొక్కటి స్థాపన యైనదని వినుటతోడనే దేశము నలుతల్లనుండియు జనులు తండ్రోపతండములుగ వచ్చి చేరిరి. కొందఱు మహమ్మదీయులదాడికి నోరువలేక పాటివచ్చిరి. కొందఱు దేశశాసనము నతిక్ర

మించినందువలన శిక్షలఁ బడుదు మను భయముచేత చనుదెంచిరి. కొందఱు హిందూ రాజుల రాజ్యములను చేరిన తమ మత స్వాతంత్ర్యముల నిచ్చానువృత్తిని నిలిపికొనవచ్చు నను నుద్దేశముతోడఁ జనుదెంచిరి. రాయలరాజు కి కాధారములు విక్కిలి వృద్ధియయినవి. నూతనముగా పెంపొందుచున్న యీనగరమున కలంకారముగా నుండు నిమిత్తముయి వన వాసభవనముగ దివ్యమందిర మొక్కటి నిర్మించెను. అంబరము నెరయుగోపురంబులతో దేవాలయములు గట్టించెను. పట్టణంబంతటను వలయుచోటుల చక్కని విహారసరోవరంబుల నేర్పఱచి వానిచుట్టును చక్కని పానంచాలను గట్టించెను. పెద్దపెద్ద రాచబాట లేర్పఱచెను. ప్రజలందఱు నీరాష్ట్ర నిర్మాణమునకై అరుగ కుండగ నే తెచ్చి ధనమిచ్చి రాజునకు సాయపడిరి. సొమ్ములేని వారందఱును రాజధాని నిర్మాణమునకును రాష్ట్రసంరక్షణము నకును, తమశరీరముల నర్పణము జేసిరి.

రాయలచాతుర్యమువలనను హిందూరాజ్యము సంస్థాపితమగు ననఁగ నె యుత్సాహముదయించి ప్రజలుచేసిన సాయమువలనను యవియున్నియును కొలఁదికాలములలోఁ బరిపక్వదశ నొందెను. కాని యాతఁడు రాజపట్టము నొందినవాఁడు కాఁడు. అందులకు డిల్లీచక్రవర్తియొద్దనుండి సనదసంపాదనకావలసియుండెను. లేకుండిన మహమ్మదీయుల కానెపంబున నీతనినాశనముచేయుటకు సందు దొరకును. ఈక్షణమువఱకు నీతఁడు విప్లవకారకుండని యనుమానించుట కీతనివలన నేరమేమియుఁ గనుపడుటలేదు. గంగారాముని విముక్తిసమయమునఁ జరిగినకలహమున నీతఁడు కర్తవ్యము జరిగించిన కార్యమేమియు లేదని ఘోషదారుఁ డెఱుంగును. అందుచేతనే ఆతఁ డివిధమయిన ఆయుధమును చేఱబట్టలేదని ఆతఁ డనుకొనెను. బందిఖానలోనుండి ఖైదీలు తప్పించుకొనుటలో నీతనిసంబంధమేమియును లేనట్లు మహమ్మదీయులకు నమ్మకము కలిగియుండెను. అతనిని పట్టుకొనినట్లయినను ఘోషదారునకుఁ తెలియదు. ఆ కారణమున నాతని ద్రోహియనిచెప్పుకొనుటకుఁ గారణమేమియును గనుపించుటలేదు. అదిగాక ఈతఁడు రాజపట్టము నంగీకరింపనయినలేదు. ఢిల్లీచక్రవర్తియే తనకు సర్వాధికారియని యంగీకరించి యున్న వాఁడు. దివాణమునకు చెల్లవలసినపన్నులన్నియును, సకాలమునఁ జెల్లించుచుండెను. మహమ్మదీయులందఱితో

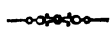
డను స్నేహభావము నెరవుచున్నవాఁడు. వీని యన్నింటివలనను నాతని నిర్దోషత్వము బలపడుచుండెను. తనపురమునకు మహమ్మదుపురమును పేరు పెట్టుటయేగాక హిందువులకును మహమ్మదీయులకును సామరస్యము నెఱపి పాలకులకును, పాలితులకును, స్నేహభావముహత్తుకొనఁ జేయుచుండెను. పునాదిగట్టబడకమున్ను మహమ్మదీయులతోనేమాత్రము పేచీలు పెట్టుకొనినను అయ్యది తనవినాశమునకు కారణమని యాతఁడు పూర్ణముగ నెఱుఁగును. తనకుఁ దగిన బలముచేఁ జిక్కుదనుక ప్రభువులతో మంచితనముగ నుండవలెనని నిశ్చయించుకొనెను.

అయినను అతనిరాజ్యమునందలి ప్రజ దినదినాభివృద్ధి గాంచుటయును, అతనికి లభ్యమగుచున్న ప్రజావశ్యతయుఁ గీర్తియు సర్వభా యాతనికిఁ గలుఁగుచున్న యోగక్షేమములును ఫౌజుదారుఁడగు తోరబుఖానునకు అలజడి జనింపఁజేసెను. ఏమాత్రము సందుదొరకినను మహమ్మదుపురమును కొల్లగొట్టి రాయలను నాశనము జేయవలెనని యాతఁడు కృతనిశ్చయింపఁడయి యుండెను. నెపములు దొరకకపోవునా? పలాయితులను దుష్టవర్తకులను బట్టియిమ్మని యొకసారి తోరబుఖాను రాయలకు వర్తమానమంపెను. అందులకు ప్రత్యుత్తరముగా నాతఁ డెవరెవరిని పంపవలెనో పేరులు చెప్పిన పంపెదనని వ్రాసెను. ఫౌజుదారు కొన్ని పేరులు పంపెను. కాని పలాయితులందఱిదివఱకె మారుపేరులు పెట్టుకొని యుండిరి. ఇంక ఫౌజుదారు వ్రాసిన పేరులు కలవా రెట్లు చిక్కుదురు? అందుచే రాయలు అట్టిపేరులు కలవా రెవ్వరును తనపురమున లేరని వ్రాసియంపెను.

ఈవిధమున నా రెండు రాష్ట్రములును, పెనుగులాడు చుండెను. అందువలన నొకరియొద్దే శ్య మొకరికి తెలిసిపోయెను. తోరబుఖాను రాయలను నాశనము చేయుటకయి సేనలఁ బ్రోగు చేయుచుండెను. ఆ త్మసంరక్షణ కొఱకయి రాయలు పట్టణము చుట్టును కోటఁ గట్ట నారంభించెను. తనప్రజల కందఱకును తాలింఖానాలుపెట్టి కుస్తీలు నేర్పి యు యుద్ధకార్యముల వ్యూహాక్రియల నేర్పియు, ఆయుధములఁ బ్రోగుచేసియు సురింగ పర్వతహార్గములగుండ మందుసామానులు తెప్పించి యు సమరనన్నాహములఁ గట్టిపఱచుచుండెను.

ఈకార్యము లన్నియును, నెరవేర్చుట యం దాతనికి ముగ్గురు పు

రుషులు సాయము సేయుచుండిరి. వారు మువ్వరుంగూడ నందులకుఁ దగినవారై యుండిరి. ఆకారమున నీకార్యములన్నియు నడిచిప్పుడు లేకుండ నెరవేరి పోయెను. చంద్రచూడతర్కాలంకారుఁడు మొదటి వాఁడు. మృణ్మయుఁడు రెండవవాఁడు. గంగారాము మూడవవాఁడు. గట్టి యోచన కావలసి వచ్చినపుడు చంద్రచూడుని బుద్ధిబల ముపయోగపడు చుండెను. సాహస బలములు వలయు నెడల మృణ్మయుఁడు పైకి వచ్చుచుండెను. చుటుకుఁడనముతోఁ బనిజేయ వలసి వచ్చినేని గంగారాముఁడు పనికి వచ్చుచుండెను. గంగారాముఁ డప్పుడు మహమ్మదు పురముననే నివసించి యుండెను. రాయల కాతఁడు శరణార్థియును, సహాయకారుఁడును కూడ నయ్యెను. ఘోరపాపపుడు వచ్చి దర్శనమిచ్చి పోవుచుండెను. అడిగినప్పుడెల్ల మంచిమంచి యుపదేశముల సేయుచు కలహము లేమియు రాకుండ వెనుకకు లాగుచు నాతఁడు పనిచేసినాఁడు. ఇట్లు కొంతకాలము సర్వమును చల్లగ నడచి పోయెను.

పదునైదవ ప్రకరణము.

రాయలకు సహాయముచేయుటకై పై మువ్వరును నుపచరించుచుండిరి. అతనియున్న తకార్యములకును, మహల్లాభములకును, నాతనిచిన్న భార్య రమ ప్రక్కలోనిబల్లె మయ్యెను.

ఈమెకు కలహమని వినఁబడినంతనే, ఎక్కడ లేనిభయమును వచ్చి యామెను చుట్టుకొనుచుండెను. రాయలధైర్యమె ఈమెభయమునకు మూలకారణమయ్యెను. మహమ్మదీయులు దేశమునఁ బ్రభువులై యుండుటచే వారిఘోష నేమాత్రము కలహమువచ్చినదనినను, ఆభయము నకుమితియే లేక పోవఁజొచ్చెను. పైగా నొకనాటిరాత్రి రమ కొకదుస్స్వప్నమువచ్చెను. ఆస్వప్నమున మహమ్మదీయులు యుద్ధమున విజయమునంది రాయలనుఁ దననుఁబట్టి బంధించి చేయరాని పనులేమిమియో చేసినట్లు కనఁబడియెను. వందలకొలఁదిమహమ్మదీయులభయంకరముఖములనుఁ తళతళమెఱయు వారలవాడికోఱును, పెద్దపెద్దగడ్డములును, నామెకుగన్నులఁగట్టినట్లులుండెను. వారిమోటకేకలు చెవులగింగిఱుమనుచు నెయుం

డెను. రమ రాయలు మహమ్మదీయ ప్రభువుల యొద్దకుఁ బోయి కన్నులనీరు పెట్టుకొని వారిపాదములఁ బట్టుకొనినయెడల సర్వమును భద్రముగ నుండుననియు, మహమ్మదీయులు కనికరింతురనియును చెప్పి యట్లుఁ జేయుమని యీతని కోసి పెట్టుచుండెను. మహమ్మదీయులకు వ్యతిరేకముగా తాను చేసినది లేదనియును వారికాగ్రహమువచ్చుటకు కారణములేదనియును రాయ లెన్ని యోవిధముల నచ్చుచెప్పుచుండెను. అది యామెకడ నేమియును పనిచేయుటలేదు. ఎన్ని చెప్పినను శ్రావణమాసములోని ఏఱులవలె రమగండస్థలమునుండి సంతతధారావృష్టిగఁ గన్నీరు కాలువలు గట్టుచునేయుండెను. ఆమెవ్యవహారమునకు రోసి రాయ లామెశయనాగారంబున కరుగుటయే మానివేసెను. ఈకార్యము ప్రథమభార్యయైన నంద కుపకారకమయ్యెను. మనమిచ్చట శ్రీని రెండవభార్యగా సంభావింపవలెను.

ఈస్థిగతులన్నియును, చిన్నతనపుచేష్టలుగలరమకు మఱింతవ్యసనమును కలిగించుచు మహమ్మదీయులతోడఁ గలిగెడు కలహమున తనకు తప్పక ముప్పు వాటిల్లునను నుద్దేశ్యము ధృఢమగుచున్నది. అందువలన నామె రాయలను వెంటాడించి పట్టి వీడించుచుండెను. కనఁబడినప్పు డెల్ల నేడువులునుఁ బెడబొబ్బలునుగానుండినను బ్రతిమాలుటలును ప్రార్థనలును మొగము నేలఁబెట్టి మోఁడుకొనుటలును ప్రారంభమయ్యెను. ఈకారణముచేత రమ యుండెడివైపులకైనను రాయలరుగుట మానివేసినాఁడు. ఇదికనిపెట్టి రాయలు నందశయనాగారంబునకుఁ బోయెడుత్రోవలో మునుఁగుబెట్టుకొని పండుకొనఁ బ్రారంభించెను. సమయము చిక్కినపుడెల్ల నాతనిపైఁబడి పట్టుకొని తనయంతఃపురమునకు గొనిపోవుచుండెడిది. పిమ్మట నెప్పటి యేడ్పులును బెడ బొబ్బలును, నెప్పటి బ్రతిమాలుటలును, సంప్రార్థనములును, నెత్తిమోఁడుకొనుటలును, మూలుగులును, ఆక్రందనములును, నాటకమువలె జరుగుచుండెను. ఒకప్పుడు కన్నీరు సంతతధారావృష్టిగఁ గురియుచుండును. ఒకప్పుడు జడులుజడులుగా పడుచుండును. ఒకప్పుడు విశాఖవృష్టిగా నుండును. ఒకప్పుడు ఉత్తర వాసలుగా నుండును. అంతకును గారణ మొక్కటియె. పొండు కన్నుల నీరుబెట్టుకొని మహమ్మదీయ ప్రభునిపాదములఁ

బట్టుకొనుడు. లేకున్న నేమికష్టములు వచ్చునో అనితలపోయుచుండును. ఈమాటలు వినినతోడనే కాచిన సీసముఁ దెచ్చి, అతని శరీరము నందలి యెమ్ముక యెమ్ముకకును బోసినట్లుండెను.

పోనుపోను మహమ్మదుపురము వృద్ధియగుటయును, అందలిజన సంఖ్య భూషణపురంబున కన్న వృద్ధి యగుటయు, కోటలు, బురుజులు, అగడ్తలు, బారులు తీర్చిపెట్టిన ఫిరంగులు ఫిరంగిగుండ్లును కేవులును తుపాకులును తదితరములగు నాయుధములును, కలిగి చెలంగునాయుధ శాలలును వర్ణిలుటలును, తండ్రోపశంఠములుగ జనులు పదాతివర్గమున జేరి తయారగుచుండుటయును గనుంగొని యామె మనోవ్యథపాలై మంచముఁ బట్టెను. భగవంతునారాధింపఁ బోయినపుడు ప్రతిదిన మామె తనయిష్ట దైవతమునకు చే మోడ్చి “ఓజేవా ఈమహమ్మదుపురము పేరు లేకుండ నశింపవలయు. మాప్రపంచసౌఖ్యముల కేమియును భంగము లేకుండ మేము మహమ్మదీయ ప్రభువులక్రింద సుఖముగ కాలము వెళ్లఁబుచ్చవలయు. ఇప్పుడే మాపై బడనున్న చెడుగు అన్నియును దొలఁగించి రక్షింపుఁడు” అని ప్రార్థించుచుండెను.

రాయల సన్నిధిని కూడ యామె యట్టులె యించుకయైన సంశయంబులేక ప్రార్థించుచుండెను.

రాయలకు నందయండుకన్న ఈమెయిందే మోహమెక్కువని మాపాతకు లెఱిగియె యుండురు. రమ ప్రవర్తించుచున్న యిప్పటి ప్రవర్తనవలన నామె సిప్పు డాతనికి చూచుట కయినను మనసు కొల్పక యుండెను. ఈసంగతిఁ దెలుపనవసరములేదు. అతఁ డప్పుడు మనంబున “ఇట్టి సమయంబున శ్రీయె సమ్ముఖముననుండెనా? ఎంత బాగుండి యుండునో? అనుకొనఁ జొచ్చెను. ఆతనిమనోనయనంబున కెట్టయెదుట నెప్పుడును శ్రీ గోచరించుచు నె యుండెను. నందగాని రమగాని శ్రీకి సమానులు కాగు. ఆమెయూ కారము మనస్సునందంత గట్టిగ నాటుకొని పోయినది. అతఁడు తాను మనస్సులోఁ బొందుచున్న యారాటమును, నందకుగాని రమకుగాని, వారిమనంబుల కాయాసకరంబుగ నుండి పోవునని చెప్పినవాఁడు కాడు. ఒక్కసారి మాత్రము రమ య సంతృప్తి ప్రవర్తనకు విసుకుఁజెంది తప్పఁ బారి చెప్పరాదనుమాట మరచి

“అకటా, అట్టి శ్రీపోయి యిట్టిరమ సంఘటిలైనే యని” అను కొని యెను.

ఈమాటలు వినునప్పటికి రమ కన్నుల నీరు తుడిచికొని “అట్లయిన శ్రీని మరల గనుగొన రాదా? ఎవ్వ రాటంక పెట్టినారు?” అని చెప్పెను.

రాయ లంత పెద్దనిట్టూర్పు విడిచి “ఆమెను నేను మరల నెచ్చటఁ గనుగొనఁ గలను” అని వలపోసెను.

ఈమాటలు రమహృదయమున నులుకులవలె నాటుకొనినవి. రమయొక్క లోటుపాటు లెట్టి వైనను ఆమె తనభర్తయందునను, కుమారుని యందునను, మిక్కిలి యనురాగము కలిగియుండెను. వారి కెప్పుడేమియాపద వాటిల్లునోయని మిగుల నాతురతతోఁ గనుగలిగి మెలఁగుచుండెను. ఈవిషయము రాయలు కనిపెట్టకపోలేదు. కాని యామెయెడ నాతఁ డసంతుష్టాంతరంగుండై యుండక తీరినదికాదు. ఆమె యేడ్పులును, ఆమె సణుగులును, ఆమెవల్ల నాతనికీఁ గలుఁగుచున్న యంతరాయములును, అందుమూలమున నాతనిమనస్సున కొదవెడు పరితాపమును మితిమీరియుండెను. దాంపత్యసౌఖ్యము భార్యాభర్తల పరస్పరానురాగ మొక్కదానితో సరిపోవునది కాదు. వారి యుభయులమనస్సులును, ఒక్కమాదిరి నుండవలెను. హృదయము లైక్యము నొందవలెను. రమ “నావలన నేవిధములయినలోపము లేకుండఁగనే నాపతి నాయెడ ననురాగశూన్యఁ డయినాడే” యని యనుకొనఁ జొచ్చెను.

రాయలు—“ఓపరమగురూ! రమయెడ నాకుఁ గల యనురాగము వీడిపోకుండఁ బట్టి కాపాడుము” అని ప్రార్థించెను. రమయెడఁ గలుగుచున్న యీమనోదౌగ్ధ్యమువలన రాయలహృదయమున గాఢముగ నాటుకొనిన యాసుందరవిగ్రహము, ఆదినమున కాదినము మఱితే తేజోవిరాజితమయి ప్రకాశింప నారంభించెను. రాయ లెటులయినఁ దనమానప్రాణములనెల్ల ధారవోసి హిందూరాజ్యసంస్థానమును చేయవలెనని నిశ్చయించుకొనియున్న వాఁడు కాని, ఇట్టి సమయమున శ్రీ, ఆతనిహృదయవీరమున నావరించియుండెను. శ్రీ

ప్రథమ బింబము.

యెడఁ తా నొనరించిననేరమునకే భగవంతుఁడు తన కీరమా మగుశిక్ష నొనర్చుచున్నాఁ డని యాతఁడు సంభావించెను. దీనికి మఱియొక ప్రాయశ్చిత్తము లేదు. కాని ఈహృదయాలఁ ఆవిగ్రహమును బ్రతష్ఠింప రమ యొక్కతయే కారకురాలఁ యథార్థము కాదు. నందకూడ ఈమాదిరిసిగాకున్న మఱి మాదిరిని దీక్షిం దోడ్పడుచు వచ్చెను. మహమ్మదీయులనిన భయము లేదు. రాయలు ధైర్యస్థైర్యములు కలవాఁ డగు పయమయిన భయ మేమియును నామె పొందవలసినద లేదు. తనభర్త తాను చేయవలసినదనులెల్ల వివేకముతో యుక్తముగ యోచించి చేయఁగలఁ డని యామె నిశ్చయః యుండెను. ఆకారణముచే నాతఁడు యుక్తమని యెంచి మున కామె కడ్డుఁ జెప్ప నవసరమే కనుపడదయ్యెను. † యోచనలన్నియును నంద తనమనంబునుండి పోఁద్రోలి మంతయును భర్తృశుశ్రూషకయి వినియోగించుచుం నారాయణస్వామి దేవాలయములో ఘోర తన కొసం ప్రకారము నడుచుకొనవలెనని యామె తన శక్తికొలఁ దుచుండెను. మాతృవాత్సల్యమును, పుత్రికా మమ? చారికాసేవనమును, రాయలు నందవలన పొందఁగ యతనియథాంగి యెచ్చటనున్నది. ఆతనిమనోభీష్టము గాక యనికోరుచున్నట్టియును, ఆతని మనోరథంబు నునట్టియును, కష్టకాలమునందు జడువుఁ దీర్చిచేయ నిల్చునట్టియు, అవసరమైనపుడెల్ల మంత్రివలె యొ ట్టియు, విపత్పరంపరలచే వెలిపోక మనోవ్యసనములపా పుమ మానసోత్సాహ మొనరించునట్టియు, విజఁ డు తనతోడ కూడి సుఖించునట్టియు, నామె యి నున్నది? ఆశ్రీ మహాలక్ష్మీ స్వర్గలోకంబున నుండఁ

ఇప్పుడు దండయాత్ర సుప్రాప్తమైనది. ఆసింప
క్షము కావలయు. ఆమె యిప్పు డెట నున్నదియో? నంద

శ్రీ సీతారామము

నురాగాధిక్యమే యాతనికి మనంబున మరల శ్రీపైఠా దలంపుఁ గలి
 ౨. అడుగడుగునకు నామెమాటలె తలంపునకు వచ్చుచుండెను.
 రాహమంతయు నుద్రేకించి యున్నపుడు వారలకందఱకు మార్గ
 యై “చంపుఁడు చంపుఁడు. శత్రువులం దునుమాడుఁడు. దేశే
 శ్శత్రువులు. హిందువులకు శత్రువులు. నాకు శత్రువులు. వీరి
 జంపుఁడు. చంపుఁడు” అనునామెయత్సాహవాక్యములు ప్రతి
 యు నాతనిమనస్సునకు వచ్చుచుండెను. నాఁ డెంతయాదార్యము
 యెదుటఁ గనుపట్టెనో, అట్టి సింహనాహనారూఢి యగురూ
 పుడు రాయలు మాససికముగ నారాధింపఁ జొచ్చెను.
 శృంగారక్రీడ లన నెట్టివో నే నెఱుంగ. అట్టివి నాయెడ సనుప్ర
 బయినవి. నన్నున్నత్తుం జేయుచున్నవి. ముందువెనుక లార
 సన్నవి. వేయేల. ఇట్టి దావాగ్ని యింత విపుల ఘయినది
 న మఱియొక్కయెడ సెచ్చట నుండనోడదు. శృంగారవిలాస
 ధములమాత్రము జదివితీ. ప్రపంచవ వహారంబున నయ్యవి
 ందునను, అనురాగమునందునను మాత్రము కనుపట్టును.
 గదు వర్ణింపఁబడిన శృంగారచేష్టలన్నియును యశావనపురుషు
 యువుజవరాండ్రను సంతోషపెట్టుటకయి కవులును చిత్రప్ర
 చు తమతమబుద్ధికుశలతెకొలఁది కల్పించినవికాని నిజమయి
 యవ్వచిసాంగత్యమున చాలకాలము సుఖముగ కాలక్షేపమ
 సుఖముల రెండింటనుకూడ నెవ్వరు కలసి మెలసి యుం
 అనుకూలదినములందును ప్రతికూలదినములందునుకూడ
 భావమున మెలంగుదురో? అట్టివారియందే పురుషుల
 యును ప్రేమయును కుదురును. కాని మఱియొక్కరియం
 భావమునకు విరుద్ధము. క్రొత్తవారియెడ కూడ నొక
 మంచిగౌరవము కుదురును. వారిన ర్తనము కొన్ని
 సద్వర్తనముగ గనుపడును. వారియం దేవియో సుగుణ
 యును. వారియం దుండెడి నిశ్చయమయిన సుగుణములెవ్వి
 యంగము. పైచివ్నామాలనుబట్టి యట్టివి యిట్టివి యనుకొ
 తఱచిచూచినగుణములు స్వల్పముగ నుండును. తఱ

చినూడక కేవలమును, ఊహలనుబట్టియె గుణనిర్ణయము జరుగుచుండును. ఆ నిర్ణయము మనుజునిమనోమార్గమును బట్టియుండును. అందువలనఁ గ్రొత్తవారియందు కనుపడుగుణములు సద్గుణములుగాఁ గనుపించును. క్రొత్తవారనిన నపేక్ష యెక్కువగుటకుఁగూడ నదియె కారణము. దీనిని మోహ మందువా? యనుము. అట్టిది ప్రపంచమునందు లేకపోలేదు. అట్టిమోహము నిశ్చయముగ నొక్కొక్కప్పుడు పిచ్చికూడ నెత్తించును. అయ్యది కేవల మపరిచయుల యెడమాత్రమే. కృతపరిచయుల కందున నిలువనీడయె దొరకదు. రాయలకు శ్రీ యపరిచయురాలు. రాయలహృదయమున నట్టిమోహానృత్యవికార మొకటి యుపస్థితం బయినది. ఆప్రవాహవేగమున రుక్మిణీసత్యభామ లిరువురునుఁ గూడఁ గొట్టుకొనిపోయినారు.

అకటా! ఓ నవీనమా నీ వొక్కతవె చక్కనిదానవా? అట్టి చక్కఁదనము ప్రాతేదానికెఁగూడ నున్నదా? కాని యోనవీనమా? నీవుమాత్ర మా మనంతమగుదానిలోనిభాగమవు కావా? అనంతమున మే మెఱింగినది బహుస్వల్పము. ఆకాసంతయును పూర్వమునుండి వచ్చుచున్నదే. మిగిలినదంతయుఁ మాకుఁ గ్రొత్తదియె. మా కెఱుంగరాని యనంతముకూడ ననంతమెగాని మఱియొక్కటియా? ఆకారణముచే నోయపరిచయమా? నీవుకూడ నాయనంతములోనిదానవెకాని వేఱుకానేరవు. అందుమూలముననే నీ వంతచిత్తరంజకముగా నుండి హృదయోద్రేకమును కలిగించుచున్నావు. రాయలకు శ్రీ యిప్పు డనంతము లోనియొక భాగముగాఁ గనుపట్టెను.

అకటా? నీవును నేనునుఁగూడ నొకరికొకరము క్రొత్త లగుచుండమా? నీకును నాకును శ్రీ లభింపదా? మనకంతయును కృతపరిచయమయినదిగ నె యుండి యున్ననాఁడు మనకు మరల నెద్దియైన క్రొత్తది యనునది దొరకునా? మన మప్పు డాయనంతమున కభిముఖులమయి నిలువవలయు. మనకన్నులు మూత్రవడియెసేని శ్రీ మనకు లభించును. అంతనజకును ధైర్య మవలంబించి హరినామస్మరణ సేయుదము. హరినామస్మరణయె మన కనంతత్వమును ప్రసాదించును.

పదునాఱవ ప్రకరణము.

“నే నిప్పుడు వైతరణియొద్ద నున్నదానను. దీనినిగనుక దాటి తినా? నాకష్టము లన్నియును గట్టెక్కునందురు. నాకష్టముల కెప్పటి కయినను, అంత ముండునా?” అని అతితీవ్రగామి యగువైతరణీతిరము నందలిసైకతస్థలమున నిలువబడి శ్రీ యేడ్చెను. ఆమెకు వెనుకటిభాగమున నల్లమబ్బులవలె సీలగిరిశిఖరములు, ముందువంక వక్రపథగామియయి విశాలభూభాగంబున విస్తీర్ణమయినచలువతాచట్టువలె నుండుతరంగిణి, దానికవ్వల సప్తమాతృక దేవాలయము. ఆదేవాలయము మిట్టమీఁదనున్నది. ఎక్కుటకు తాతిమెట్టు లున్నవి. విగ్రహములన్నియు ఆలయము లోపలనే యున్నవి, కాని యొక్కొంత దృష్టిగోచర మగుచుండెను. పట్టమహిషీవైభవంబున వెలయుసింద్రాణి సుకుమారముగ హృదయరంజకముగావిండు వైష్ణవి. కౌమారి. బ్రహ్మణి, భయంకరరూపమునఁ జెలంగుచుండుమృత్యుదేవత, ఛాయ, వివిధాలంకారశోభితయు, మనోహర ప్రభావిభాసిత కరచరణాద్యపయవ శరీరసౌష్ఠ్యవవిరాజితయు, శంఖసదృశ వలీవిరాజితగళయు, నగువారాహి, రత్నహారాలంకృతవక్షోభాగయు, లంబోదరయు, చీనిచీనాంబరాచ్ఛాదితమనోహరాంగియు, వరాహముఖ సదృశవక్త్రయు, నగువరాహభయంకరాకారయు, అస్థిపంజరసదృశ శుష్కశరీరయు, కేవలచర్మాంబరధారియు, శిరోభాగవిరాజమానకేవల సితకేశయు, విగతవసనయు, కృత్తకలాపాలంకృతహస్తపద్మయు, నగుచాముండ, బిల్వదళములు, మంచిగంధములు పుష్పరాసియు, నావిగ్రహముపై గుట్టలు మెట్టలుక్రిందఁబడి కడుభారముగ నున్నట్టు లుండెను. దానివెనుక గగనభాగంబుతో వియ్యమండఁ గోరుశిఖరంబులతో నొప్పు విష్ణాలయం బొకటి, పిమ్మట సీలశలాస్తంభశిరోభాగనివాస్తవ్యుండై వెలయుపక్షిరాట్టు గరుత్మాంతుఁడు. దిబ్బండలంబున చాలదూరంబున ఉదయగిరి లలితగిరిశిఖరంబులు. ఇవియన్నియును కన్నుల గనఁబడుట తోడనే శ్రీ యిట్లని ప్రశంసించెను.

“అక్కటా, ఇచ్చట నావైతరణి యున్నది. ఈనదిని దాటిన నాకష్టములు గట్టెక్కవా?” “నీ విప్పుడు ప్రశంసించు వైతరణి మృత్యుముఖ

ద్వారమున నున్న అత్యుష్ణవైతరణియా? అందులకు నీవు ముందుగా మృత్యుముఖద్వారసందర్శనంబు సేయవలయు. అప్పుడే, ఆవైతరణి నీకు దృష్టిగోచరం బగును." అని వెనుకనుండి యెవ్వరో ప్రతివచనం బిచ్చిరి. శ్రీ వెనుకకుఁ దిరిగి చూచెను. భైరవి కనుపశియెను. అంత శ్రీ "ఏ మిది నాకు కేవలభైరవియె ప్రత్యక్ష మయ్యెను. అవును గాని తల్లీ! మృతనివాసము వైతరణి కీవల నున్నదో ఆవల నున్నదో తెల్పెదవా?" అని యడిగెను.

భైరవి మొగమున చిగునగ వంకురించెను. మృత్యునిలయంబు చేరఁదలంచిన వైతరణి దాటి పోవలయు. బిడ్డా! నీవేల? ఇట్టి ప్రశ్న వేయుచున్నావు. ఈవైపులనున్నను నీవు మృత్యుబాధ నెందుచుంటివా యేమి?

శ్రీ—ఆబాధ యిరుప్రక్కలనుకూడ నున్న దనుకొనుచున్నాను.

భైరవి బిడ్డా! అట్లు కాదు. ఆబాధ యంతయును నీవైపుననే యున్నది. నీవు వినుచుండెడి మృత్యుబాధలన్నియును మన మీవైపుల నుండియె అనతలకు తెలిసికొని పోవుచుండుము.

ఈజన్మమున మన మార్జించుకొనిన పాపము లన్నియును మూటఁ గట్టికొని వైతరణినదిని దాటించు పడనమీఁద డ బ్లియ్య నక్కరలే కుండ దాఁటించుకొని పోవుదుము. మనము మృత్యునిలయంబు చేరిన పిదప మనము నెమ్మదిగ మనముల్లెలన్నియు విప్పదుము. మనంతట మనమె వాని నొక్కొక్కటిగ విచ్చి చూతుము.

శ్రీ—చెలీ! మంచిదిగాని, ఆమూట నీవైపులన దించి పోవుటకుఁ దగిన నదుపాయ మేమియును లేదా? ఉన్నచో వీనినన్నిటిని, ఇచ్చటనే విసర్జించి ప్రాద్దుగ్రుంకకుండగనే, అవతలవైపులకు దాటిపోయె దను. మనము చీకటికి చేఁజక్కిన ప్రయోజనము లేదు.

భైరవి—బిడ్డా నీ కీత్రాందర యేల కలిగినది? నీ కిప్పుడు మధ్యాహ్నమ యినను, తిరుగ లేదె.

శ్రీ—ప్రాద్దు పైఁబడినకొలది యేదయిన పెద్దగాలి దుమ్ము రావచ్చును. భైరవియును పరిణతవయస్విని కాదు. ఆమె కీదుమ్ముగాలి భయము లేదేమి? అందువల్లనే శ్రీ యామె నడుగ సాహసించినది. భైరవి

యును దానికీ దగినట్టుగ “నీకు గాలివాన భయ మగుచున్న దాయేమి? నీపడవ నడుపుటకుఁ దగినమాలిమికాఁడు లేఁడా?

శ్రీ—ఉన్నాఁడు కాని, అతనిపడవ నాకు వలదని విన్నవించితిని, అతనిపడవకు నే నేల భారము కావలయు?

భై—అట్లయిన వైతరణీతీరము చేరువఱకును నీవే వెనుకులాడుచు వచ్చినావు.

శ్రీ—తెలివిగల కర్ణధారకుని వెదకవలయు నని వచ్చినాను. శ్రీ ఙ్గేత్రమున కలంకారభూతుం డగునాతఁడు జనులను, అనతల యొడ్డునకు చేర్చునని చెప్పకొందురు.

భై—నేనును పడవవాని కొఱకె యస్వేషించుచున్నాను. మనమిద్దరమును, ఏకకార్యార్థులమె. మనమిద్దరమును కలిసి పోయిన హాని యేమున్నది? నీవు నేఁ డేల యొంటరిగా బయలుదేరితివి? మొన్న నిన్ను నే సువర్ణ శేఖాతీరమున చూచినప్పుడు నీతోడ జనులు చాలమంది యున్నవారే? ఇప్పుడు నిన్ను వారందఱి ట్లొంటరిగ నేల దిగవిడచి పోయినారు?

శ్రీ—నన్ను ఈలోకమున కాచి రక్షించెడి వారు లేరు. ఎవ్వరును లేనివారికి యనేకు లున్నవారని యర్థము. మనశ్చార్యకముగ నేను సర్వమును పరిత్యజించితిని. శ్రీ ఙ్గేత్రతీర్థయాత్ర సేవించుట కయి అనేకు లగు యాత్రికులతోడఁ గూడి పోవుచున్నాను. కాని మనకు మార్గ దర్శకుఁడుగా నుండుపండా తనమోహాలాస్మత్తతచే మన కపాయము చేయఁదలంచినట్టు లున్నవాఁడు. అతనితోడ నుండిన చిక్కు వచ్చునని యెంచి రాత్రివేళ తప్పించుకొని వచ్చితిని.

భైరవి—ఇప్పుడో?

శ్రీ—రెండుమాట్లెల దాఁటువలయు నని యిప్పు డాలోచించుచున్నాను. ఒక్కమాటు దాఁటుటయె లెస్స యనిపించుచున్నది. నీరు చాల లోఁతుగనున్నది.

భైరవి—అవిషయమున మనమిద్దఱము కొంచెము చచ్చింపవలసియున్నది. ఆచర్చలో తేలిన పర్యవసానమునుబట్టి నీవు నడచుకొందువా?

వా? నీవు చేరువకు వచ్చినావని వైతరణి నిన్నుఁ జూచిభయపడదు. నీ విప్పు డేమి చేసెదవు. నావెంట వచ్చెదవా?

శ్రీకృష్ణ మతి స్తిమితము చెడినది. ఆమెకడ నిప్పుడు కానికడబైబినను లేదు. ఆయాత్రకులనందఱు వదలివచ్చినదిమొదలు యుద్ధాధనివారణ కొఱకయినను, ఏమియును లేకపోయినది. భీక్షుటనమో మృత్యువ్రాత్యారెండే యున్నమార్గము లని కనిపెట్టినది. ఇప్పుడు భైరవి సాంగత్య మలభ్య మయినది. మూడవమార్గ మేదయినను కనుపడవచ్చును. అది యైన సునందిగముగా నె యున్నది.

శ్రీ—నే నిన్ను ఒకప్రశ్న యడుగవచ్చునా? నీజీవనాధార మేమి? భైరవి—భీక్షుటనము.

శ్రీ—నే నావృత్తి యవలంబించవలెను. అంతకన్న యమసాన్నిధ్యమే మేలుగా కనుపడుచున్నది.

భైరవి—నీవు భీక్షుటనమునకై కష్టపడలేనియెడ నీకయి యూపని నే నొనరించెదను.

శ్రీ—ఇంతటిపిన్న దానవు నీవా?

నాకంటెకూడ పిన్న దాన వనుకొనియెదను. ఇంతనిరుపమానసౌందర్యవంతురాలవు. అట్టిపనికి నీ వెట్లు సాహసించెదవు? భైరవి పరిపూర్ణ సౌందర్యరాశి. శ్రీకృష్ణకూడ అత్యంతశోభావంతురాలనవచ్చును. కాని యామెయవయవశోభ కప్పిపుచ్చుటకై మేనెల్ల దళముగ బూదిఁ బూసుకొనియెను. కాని యాపూతవలన నాచక్కదనము కప్పువడినదికాదు. కాచగోళమున అత్యధికశోభావంతంబుగ ప్రతిబింబితంబగు తేజోరేఖ వలె మనోహరం బగునామెయవయవశోభ మజీత హృదయంగమం బయ్యెను. శ్రీ పల్కినపల్కులకు ప్రత్యుత్తరముగ భైరవి “మేము సన్యాసినులము. ప్రపంచమునం దేవియును మమ్ము భ్రమప్రమాదములకు లోను చేయనేరవు. మా కేభయమును లేదు. మా కెప్పుడు ను దైవసాహాయ్యము తోడు నీడయై యుండును.

శ్రీ—నిశ్చయముగ నీయం దట్టిమహిమయే యున్నట్టుఁ గన్పట్టుచున్నది. నీవు సన్యాసినివగుటచే నీకుభయాస్పదం బగువస్తు వెద్దియు లేదు. కాని నేను నిన్ననుసరించి వచ్చుటెట్లు? బిల్వదళమున గూఁ

డుకట్టిన సీతాతోక చిలుకవలె పరిభ్రమించు నాయట్టిదానిని సీయొద్దనుంచుకొని జనులతో నన్ను గూర్చి యేమని పలికెదవు ? ఈ చిలుక నీకడకు పాటివచ్చినదని తెల్పుదువా? అనిపల్కునప్పటికే భైరవి ముఖమున మృదుమధురంబగు మందహాసం బుదయించెను. ఆమనోహరం బగునామెయధరోష్టముపై నాడునాహాసము హృదయాకర్షకయంత్రంబై దట్టముగ మొయిలు గ్రమ్మియున్న ఆకసమునఁ దళుక్కుమనువిద్యుల్లత ననుకరించెను.

శ్రీ—తనలో “ఇప్పుడైన పురుషుం డెప్పుడైన చెంతనుండినచో తప్పక, ఈమె భైరవియవతారమనియే యెంచుకొనును”

భైరవి—ఈకాషాయవస్త్రములను నీవు మాత్రము ధరియింపరాదా? అనునప్పటికీ శ్రీ భయప్రకంపిత యయి నేను భైరవినగుట కధికారముండవలదా?

భైరవి—అదియంతయును మనస్సుననే యున్నది. నేనుమాత్రము యథార్థమగు సన్యాసి నగుదునా? నీకు ప్రపంచమునం గలసంబంధ మంతయును వదలిపోయినదంటివి? మనస్సున పాపలేశ మేదైన నున్న ఇంకను అంటిపెట్టుకొని యుండినను సన్యాసిని వైనందువలన ప్రత్యవాయమేమియుచు లేదు. దానిమాట యట్లుంచుము. నీవిప్పుడు యథాశాస్త్రీయమగు సన్యాసినివి యైనను కాకుండినను నిన్నెవ్వరును గుఱుతుపట్టకుండ మాఱురూపమున మెలంగుటకై ఈ కాషాయవస్త్రముల ధరియించిన భయమేమియును లేదు.

శ్రీ—అట్లయిన? నేను శిరోజముల నుంచుకొనుటకు వలను పడదేమో? నేను సభర్తృక ననుమాట నెఱుఁగుదువుకదా?

భైరవి—ఏమి యీపిచ్చి? నన్నుఁ జూచుట లేదా? నాకు శిరోజములు లేవా?

శ్రీ—నీశిరోజములు జడలు కట్టుకొనిపోయినవి.

భైరవి—కొన్ని దినములు తగినసంస్కారములు లేకుండిన నీవియు నట్లే జడలు కట్టుకొనిపోవును.

శ్రీ—నీశిరోజములు సంస్కారహైవ్యముచేతనేకాబోలు పాముపడ గలవలెనుంగరములు జుట్టుకొని పోయినవి. వానినిఁ జూచినప్పుడెల్ల

నూనియ రాచి దువ్వి చక్కగ ముడివేయుదునా యని నాకు బుద్ధి వొడముచుండును.

భైరవి.—నాకు భవిష్యజన్మముగూడ మనుష్యజన్మమే సంప్రాప్తమయినచో, నది యప్పుడు చేయవచ్చునులే. దానికేమి గాని సీసన్యాసి సీరూపముమాట ఏమిచెప్పెదవు?

శ్రీ—అది యెంతసేపు ఇంత బూడిదెఁ బూసికొని కాషాయవస్త్రమును కట్టుకొనుటయే కదా?

భైరవి— కాషాయవస్త్రము, రుద్రాక్షలు, వెలిబూడిదమున్నగు తత్సంబంధ మగుసర్వపరికరములును గావలయు. అవన్నియు నిప్పుడునాయీయెఱ్ఱనంచితో నున్నవి. అన్నియు నొసంగెదను.

శ్రీ కొండాక సంశయించి యెట్లకేల కియ్యకొనియెను. పిమ్మట వారిరువురును రహస్యంబుగ నున్న నొకచెట్టు మొదటికిఁ బోయిరి. ఒక్కొక్కతే పటిలో శ్రీ మనోహరం బగుసన్యాసి సీరూపం బలవరించుకొని వెలువడియెను. ఆమెశిరోజములనిండ బూదిఁ బ్రామికొనియెను. కాషాయవస్త్రమును ధరించెను. చేతులను మెడలను రుద్రాక్షమాల లలంకరించుకొనియెను. దేహమంతలను భస్మము ధరించెను. ఈవేషమంతయును శ్రీయలవరించుకొనినవెనుక భైరవి రక్తచందనముతో నామె లలాటమున బోట్టు బెట్టెను. అంత వారిరువురును జైత్రయూత్ర వెడలిన మధువసంతుల్యోయన బయలువెడలి వైతరణి దాఁటితప్పిరిసరమున నున్నయొక దేవతామందిరమున నారాత్రిఁ గడపిరి.

పదునేడవ ప్రకరణము.

మరుఁచోటిదిన ముదయమున వారిరువురును నిదురనుండి లేచిరి ఖరస్రోత నదీజలంబుల ప్రాతఃకాల్యంబులదీర్చి మరల యధారూపంబు ధరించి భస్మధారు లయి మూర్తిభవించిన తేజోరాసులో యన ఉత్కళ దేశంబునకుఁ బోవుమహారథ్యనుపడి పోవుచుండిరి. ఆప్రాంతములవారు యాత్రికుల ననేకవిధముల వారిని జూచుచుండిరి. అందువలన సన్యాసులఁ జూచుట వారి కొకవిత కాదు. కాని ఈయత్యద్భుత తేజోరాసులం

గాంచిన వారికిఁగూడ మహాద్భుత ముదయించెను. కొంద ఊయస్వరన లెచ్చటికో పోవుచుండి రని యనుకొనుచుండిరి. కొందఱు వీ రెవ్వరో దేవత లనుకొనుచుండిరి. కొందఱు వీరుభయులకును సాష్టాంగపఱుచుండిరి. కొందఱు చేతులఁగట్టుకొని తమకాయురారోగ్యము లొసంగుమని ప్రార్థించుచుండిరి. పండితంమన్యులు కొందఱువచ్చి జనులనందఱ వారి జోలికిఁ బోవలదని వారించి వారుభయులును రుక్మిణీసత్యభామలనియును తమ సహజరూపంబుల నిజవల్లభుని సందర్శించుటకయి యరుగుచుండిరనియును, నుపదేశింపసాగిరి. మఱికొందఱు రుక్మిణీసత్యభామ లాక్షణమున శ్రీక్షేత్రముననే యుండిరనియును, వీరు శ్రీరాధికా చంద్రావళులుగాని రుక్మిణీసత్యభామలు గారనియును, వీరిరువురును గోపికలగుటచే, ఇట్లు లీలాసంచారము చేయుచున్నారనియును, జెప్పికొనసాగిరి. ఈయభిప్రాయ మందఱేకగ్రీవముగా నంగీకరింప చెడిపెయగునొకపడతుక“ఉండు ఉండు. అదిగో అచ్చట సుభద్ర యున్నది. సీతాశము పట్టునులే” అని యటవసాగెను.

రాధికా చంద్రావళు లిరువురును, ఈనూట లేమియు విని పించుకొనకుండనే తమలో తామేమియో ముచ్చటించుకొనుచుఁదమ దారిని పోవుచుండిరి. భైరవి నిశ్చలమగువిరాగిణి ఆమెకు ప్రపంచానుబంధ మేమియునులేదు. చాలకాలమునుంచి యామెకెవ్వరు జతయేలేదు. క్రొత్తగ నిష్పాఠాకయాపురాలు సమావేశమగుటచే మునుపటికంటె యామెమనస్సు, ఒక్కొంత యుల్లాసముగనుండెను. శ్రీకిఁగలిగిన కడగండ్లును, దుఃఖములును, ఈమెకు, అనుభూతంబులు కాకుండుటచే, ఈమెజీవితతరంగ మింకను శుష్కీభూతంబు కాదయ్యెను. సన్యాసులు ప్రపంచమునందలి యాశయంతయు వదలి తదతీతులు గావలయును. వారుభయులకును నడుచుచుండినసంభాషణ యొక్కొంత మాపాతకమహాశయ లాలకితురు గాక.

భైరవి—సీభర్త సజీవుడయియున్నవాఁడంటివి. నీతోడ దాంపత్యసుఖ మనుభవింప సిద్ధుడయి యున్నవాఁడంటివి. అట్ల య్యును ఏల నీవు నీ సంసారమును పరిత్యజించితివో, అడుగవచ్చునా? పోనిమ్ము. నీ సంసారసంబంధమగు సంగతులతోఁ బ్రశంస నాకేల? కాని, ఒక్క

టిమాత్రము చేప్పుము. నీకు మరల సంసారము చేయవలెనని యిచ్చ యున్నదా?

శ్రీ—నీకు సాముద్రకము తెలియునా?

భైరవి—అందులకయి సాముద్రకము చూడవలె నందువా?

శ్రీ—నాచేతిలోని కేళిలన్నియును నీవు పరిశోధించినవెనుక నీయనుజ్ఞ గొని నీ వడిగినవిషయము నే నిప్పుడు స్థిరముచుకొనవలయును.

భైరవి—నాకు సాముద్రకము రాదు. కాని యీశాస్త్రమును, తక్కుం గల యితరశాస్త్రముల నానుభూయకముగ నెఱిగిన ఒకవిద్యా వంతునికడకు నిన్ను గొనిపోగలను.

శ్రీ—ఆతనియనికి యెచ్చట?

భైరవి—లలితగిరి యను పర్వతంబున హస్తీకుంభయనుగుహలో నొక్క సన్యాసికలడు. నే నిప్పు డాతనిఁగూర్చియే ముచ్చటించుచున్నాను.

శ్రీ—లలితగిరి యెక్కడ?

భైరవి—నడువఁగలిగితమేని ప్రౌద్ధుఁడగుంకులోపల నచ్చటఁ జేరవచ్చును?

శ్రీ—అట్లయిన పోవుదము లెమ్ము. అని వారిరువురును జరచర పోవ సాగిరి. అచ్చట అప్పుడు సిద్ధాంతులెవ్వరయిన నుండిన గురుశుక్రలి రువురు నాక్షణమున, ఏక రాశిగతులయి యుందురనియును, అదియే వీరి గమనమునకు శీఘ్రగతిఁ గలిగించెనని చెప్పియుండును.

పదు నెనిమిదవ ప్రకరణము.

చిటుతరంగమాలికచే డోలాందోళికయగు విరూప యుదయ గిరి లలితగిరుల నడుమనుండి సంచారము జేయుచు సముద్రగామిని యగు చుండెను. ఈపర్వతోపరి భాగములపయి నుండి చూచు ప్రేక్షకులకు క్రిందిభాగము నందు శోభాయమానముగనున్న వేనవేలు తాళవృక్షము లును, ముక్కారున బుడి భూదేవికిప్రణమిల్లనో నాఁగ వంగి శోభిల్లుచున్న వరిచేలును కన్నులపండువు సేయుచుండెను. తల్లిభుజముపై నడయాడు చిన్నబిడ్డపై నుండి హృదయంగమాబుగ తనతల్లి రా మణీయకముం గాంచియెల్లప్పుడు నానందించు చుండునట్లు, ఈపర్వతోపరిభాగముపై

నుండి క్రిందివంకఁ జూచు కన్నులకు భూదేవి, సర్వాతిరిక్త రామణీయ కము నేత్రానంద మగుచుండును. ఉదయగిరి వివిధతరుసంశోభితము. లలితగిరియో యేచెట్టును చేమయును లేక కేవలమును పాషాణమయముగ నుండును, ఒకప్పు డీకొండశిఖరములపై బౌద్ధదేవాలయములును, శిల్పవిద్యావిశేషములును, మిన్నంది వెలుగుచుండెను. ఇప్పుడచ్చట కొన్ని మంచిగంధపుతరువులు మాత్రమున్నవి. తాళ్లును, ఇటుకలును, అపరిమితములు. శిథిలమయిపోయిన దేవాలయముల తాళ్లు; పెటికీపారవైచిన శిలావిగ్రహములు; భూమిలో పూడిపోయి యున్నవి. కలకత్తా నగరమునందలి దివ్యభవనంబులని పేరుపొందిన, మందిరములకీ తాళ్లుకొన్ని చేరిన నెంతయలంకారముగ నుండును? నిశ్చయముగ ప్రాసాదనగరమని పేరొందిన, ఈపట్టణమునకు వన్నెయును వాసియును వచ్చునని నానమ్మకము. అకటా! అట్టిహిందువులు పరిశ్రామిక పాఠశాలలో బొమ్మలు చెక్కట నేర్చుకొన వలసి వచ్చెగా! కుమార సంభవమును, పఠించుట మాని “స్విన్ బరను” గ్రంథములను, “భగవద్గీతలు” విడచి “మిల్లు” వ్రాసిన గ్రంథములను, ఉత్కలదేశంబున మున్ను విజృంభించి యున్న శిల్పములను విస్మరించి, అయిరోపాఖండమునుండి దిగుమతియగుచుండినచే నాదేశపునుట్టిబొమ్మలను పరికింప నాయెగా? ఇంక మనసిగ్గతు లెంతవఱకు రానయియుండెనో?

నాకన్నులారఁ గాంచినది కాగితమున కెక్కించుచుంటిని. లలితగిరిప్రాశస్త్యము నామనస్సున ధృఢముగ నాటుకొనినది. ఈకొండకు నలుతట్టులను క్రోశముల కొలఁది దూరమువఱకు వరిచేలు వ్యాపించి భూదేవికి పీతాంబరమువలె నలంకార మగుచున్నవి. వేనవేలు తాళవృక్షములు బారులు తీర్చి యొకదానివెంబడి నొకటి నూటిగనిలచి శృంగారపత్ర సంశోభితముగ నామె మేనఁదాల్చిన సొమ్ములువలె నలరుచుండును. ఈవరిచేల నడుమనుండి విరూపప్రవసించుచు గట్లదరిని ఊదారంగు పూవులును, పచ్చరంగు పూవులును గలిగి శోభిల్లుచుండును. ఈప్రదేశముం గాంచిన పచ్చనితివాచి పయిన చక్కని జలప్రవాహమొకటి యుద్దేశపూర్వకముగఁ జిత్రించినట్లుఁ గన్పట్టు చుండు వానిమాట యటుండ, చిరకాలము క్రిందట పరమపదమునందిన పురాణపురు

మలు తమపేరు శాశ్వతముగ భూలోకమున నిలిచిపోవ నెఱపిన వింత వింత నిర్మాణము లెన్నియో దానిచుట్టును గన్నట్టు. అంతనున్నగ స్తంభముల నుంచిన యామనుజులు మనవంటి హిందువు లేనా? ఏవిధమగు సంబంధమును గనపడకుండ వానివానికిని లంకెలవైచినదియు మనయట్టి హిందువులేనా? ఈశిలావిగ్రహము లెవ్వరు చెక్కినారు? ఇందు పౌరుషోచితమగు దాగ్ధ్యమును మనోహరసౌందర్యమును నైక్యసంధానమయి మూర్తీభవించినట్లు గనుపట్టు చున్నవి. అట దివ్యకుసుమంబు లలంకారములుగ శోభిల్లుచున్నవి? జలకణముల విరజిమ్ము నాకుసుమాంచలము లాపూలసాబగునకు మఱింతవన్నియ పెట్టుచుండెను. ఏమి? ఈసర్వాంగసౌందర్యము. ఈచిత్తరువుల మలచిన దెవ్వరంటిది? మనవంటి హిందువులేనా? ఈ స్త్రీవిగ్రహము లెవ్వరు నిర్మించిరో? ఏమి? ఈయధరోషములు! కోపము, వలపు, గర్వము, భాగ్యచిహ్నములు, ఇన్నియు నొక్కసారిగ నందు విశద మగుచున్నవె?

హొంబట్టు వుట్టములు శంఖసదృశకంఠరము క్రిందినుండి చుట్టుదిరిగి పయిట చెరగుచేర తన కాంతుల నెగరఁ జిమ్ముచు నవయావన ప్రాదుర్భావభారమున తనూవల్లిక జవజవలాడ నామనోహర విగ్రహమునకు వన్నియ వెట్టు చుండెను.

తే. గీ. అచ్చరలమేలిరూపంబు లచ్చుపడెడు

- 2 ననదృశంబుగ నలమినయావనంబు
- 3 మించివర లెఱు పరువంబు లెంచదరమె?
- 4 పలువరున ముత్తైములకోవపగిదిఁ దనరు
- 5 నధరములు దొండపండులే యనఁగ నగును
- 6 కణుదురీగల నణుమధ్యగరిమఁ దెగడు
- 7 బెదరుచూపులులేళ్లను బెగడుపఱచు
- 8 నార పొక్కిలిగాంభీర్య మనుపమంబు.

ఈదివ్యమంగళ విగ్రహముల జెక్కిన దెవ్వరు? వీరును మనవంటి హిందువులేనా? అది గాంచు నప్పటికి హిందువు లన న్నెట్టివారో? తలంపునకు వచ్చినది. ఉపనిషత్తులు, గీతలు, రామాయణ మహాభారతములు, కుమారసంభవము, శాకుంతల, హాసిని కాత్యాయనము, సాంఖ్యము,

పాతంజలి వేదాంతము, వైశేషికము యున్నగు శాశ్వత బ్రహ్మకల్పము లగు సర్వమును హిందువులు విరచించినవేనా? వీనితో పోల్చి చూచు నప్పుడు తక్కిన బిచ్చపుగ్రంథము లేపాటివి? నేను జన్మమెత్తునాటికి నిట్టి ప్రతిభావంతులగు హిందువు లందఱును ముక్తి గాంచినది యెన్ని కొంటిని.

ఈలలితగిరిక్రిందితట్టన హస్తీకుంభ మనుగుహ యుండెడిది. ఏమిది? ఇచ్చట భూతకాలము పడినది. మనుష్యులకువలె పర్వతావయవములకు కూడ నాశనమున్నదా? ఏమి? లేకేమి? నాశనమన్నిటికిని యున్నది. కాలవశమున నన్నియును లయము నొందునా? ఆగుహ యిప్పుడు కనుపట్టుడు. దాని ప్రైభాగము కూలిపోయినది. స్తంభములు పడిపోయినవి. లోపలి భాగమంతయు గడ్డిమొలచి పోయినది. సర్వమును నాశనమయినది. కాని ఈగుహనష్టమయినదని విచారించిన ప్రయోజనములేదు?

దానిరోజులలో నాగుహ మిక్కిలి చక్కగనుండెడిది. పర్వత పార్శ్వమున నాస్తంభములును గోడలును మలచిరి. అవి గాంచిన నెంతయో మనోహరముగ నుండెడివి. అప్రదేశమంతయును చక్కని రాతివిగ్రహములచే శోభిల్లుచుండెడిది. అందుఁ గొన్ని యిప్పటికిని నిలచి యున్నవి. కాని యవియన్నియును చెమ్మగిలి యున్నవి. వానిరంగులన్నియును నశించినవి. అం దొక దానిముక్కు చెక్కలయినది. ఒక దానికి చెయి విడిగినది. ఒక దానికి కాలు విరిగినది. వేయేల? ఈనాటి హిందువులందఱు నెట్లున్నవారో, అట్లే ఆవిగ్రహములు వికలాంగములయి యున్నవి.

ఈగుహ యిప్పటి కేస్థితియందున్నది. ఈకథాసందర్భము నాటికిట్లు లేదు. అప్పటికి సర్వమును చక్కగనే యున్నది. దానియంతరమున యోగులలో నెల్ల నుత్తముండగు గంగాధరస్వామి తపస్సు చేసుకొనుచుండెడివాఁడు. ఈయన మహాత్ముండు.

సకాలమున భైరవి శ్రీసమేత యయి యాదివ్యస్థలసందర్శనము గావించెను. ఆమె వచ్చునప్పటికి గంగాధరస్వామి యోగ నిమగ్నుండై తదేకధ్యానమున నున్నవాఁడు. ఆతనికి కార్యభంగము గాకుండ, ఆగుహలో నొక్కమూల పన్నుండి యారాత్రి గడపిరి.

మరుచటిదినమున, ఉషకాలమున లేచి గంగాధరస్వామిని విరూప

ప్రథమ బింబము.

నదీనలిలంబుల స్నాన మాచరించి ప్రాతరుచితకృత్యంబులఁ దీర్చి హలో మరల ప్రవేశింపఁ బోవునప్పటికి భైరవి సాష్టాంగనమస్కాబు గావించి, ఆతనిపాదధూళిఁ గన్నుల నద్దుకొనియెను. శ్రీయుఁ యొసరించెను.

గంగాధరస్వామి శ్రీని పలుకరింపలేదు. భైరవి నైన, ఆమె డైరనియడుగలేదు. భైరవితో మాత్రము మాట్లాడెను. ఆసంభాషణములయును సంస్కృతమున నడచుటచే పాపము శ్రీకి, అం దొముక్కైనను దెలిసినది కాదు. అయినను, ఆసంభాషణమున మాకులకుఁ దెలియదగిన విషయముల మాత్రము మేమీభాషను విశేషచుచున్నాము.

గంగాధరస్వామి—ఈ స్త్రీ యెవ్వరు ?

భైరవి—ఒక బాటసారి ?

గంగా—ఇచ్చటి కేల వచ్చినది ?

భైరవి—ఈమె కర్మవిపాకమున నొక్కొంత మన స్తిమితము చెడి ఇట నది. దాని సంగతినందర్భముల మనమతస్థిధాంతములనుబట్టి కెఱుంగఁ జేయ నవధింపుఁడు.

శ్రీ.—స్వామిచరణసాంగత్యమునకు వచ్చెను. వునఃపునః ప్రణావ నాచరించెను. అంత స్వామి శ్రీవంక తేరిపాఱఁజూచి హిందీభాష ఇట్లు జెప్పెను. “నీజన్మలగ్నము కర్కటలగ్నము కాదా ? చంద్రునివలన నక్షత్రగతుడై యున్న వేళ నీజననము ” అని చెప్పి శ్రీ నివ్వెరపడి చూచెను.

స్వామి.—నీహస్తరేఖలను పరీక్షించెదను వెలుపలికి రమ్మో? అనే తగుహనుండి వారందఱును వెలుపటికివచ్చిరి. స్వామి యాకామునందలి రేఖలను తక్కుంగలసాముద్రక చిహ్నంబులును చూచెను. అంతగుఱించిచూచి యామె జననకాలతిథివారనలన్నియును క్రమముగ గుణించి జాతకచక్రమొకటి లిఖించి ముల నాయారాసుల నిలిపి తాళపత్ర లిఖితమయియున్న చాంగ మొకటి తనగుహనుండి తీసి శ్రీ కిట్లు జెప్పెను. “నీజన్మ చంద్రుఁడు స్వస్థానమున నున్నాడు. శుభగ్రహములు ప

శ్రీ సీతారామము

ఏడింట నున్నారు. కుమారీ! రాజ్యపదమున నుండవలసిన నీవు ఇట్లు సన్యాసినీరూపమున నుంటివేమి ?

-నాభర్త పట్టభద్రుడయినాడని వింటినికాని యాతఁ డాయున్నత పదవి నొందుట నేఁ గనలేదు.

౨—ఔనాను నీవు, అతని నట్టిసానమునఁ జూడఃబోవవు. ఏడింట చిహ్నములు నున్నాఁడు. శుభ గ్రహములు, అశుభస్థానమున నుండుటచే. వియును, అట్టి ఫలమునే ఇచ్చును. నీకు కిరీటధారణ యోగ్యత లేదు. శ్రీకి, అదియంతయు అయోమయముఁగ నుండెను. కొంతవ మిన్నకుండి యుండి “అయ్యో, ఇంక నేమైన ననర్థములం జూం ?”

౩—చంద్రుఁడు శనికి, ఒక్కరాసి ఎడమున నున్నాఁడు. దాని ఫలమేమి ?

—నీవు సీతానాయకుని మరణమునకు కారకురాల వగుదువు. కడు సరికి శ్రీగుభాలున లేచి శరవేగమునఁ బోవఁ జొచ్చెను. స్వా ఆమెను వెనుకకుఁ బిలచి “ఒక్కనిమిషమోషికవైట్టుము. నీకు ముపవిత్రమయిన కార్యసిద్ధి యొకటి యున్నది. కాని సమయ మింక రాలేదు. తరుణమువచ్చినప్పుడు పోయి నీభర్తను చూడుము.”

౪—ది యెంతకాలమునకు.

—“అది యిప్పుడు నేను చెప్పలేను. దానికి చాలగణితము చేయఁ యున్నది. ఆకాలమయినను అంత చేరువుఁగలేదు. నీవిపు డెక్కోనున్నావు?”

నిప్పుడు జగన్నాథమునకుఁ బోవనున్నాను.

-పోయిరమ్ము. ఒక సంవత్సరము దాటినతరువాత ఒక్కసారి తివేని ఆకాలము లెక్కవేసి నీకుఁ జెప్పఁగలను. అనిచెప్పి భైరవాడ పలుకరించి “నీవు కూడ రావలెను నుమా?” అనియెను. ౫ నాతఁడు తనగుహలోనికిఁ బోయి యథాప్రకారము జ్ఞానధిని ప్రవేశించెను. ఈభైరవు లిరువురును ఆతనికి కృత ప్రణామములు గుహనుండి వెడలిపోయిరి.

వ్రథ మ బింబము.

పందొమ్మిదవ ప్రకరణము.

భైరవులిరువురును జగన్నాథయాత్రకయి బయలుదేరిరి. సంచారముచే, ఉత్కలదేశమునకుఁ బోయెడు పెద్దబాట దేదీప్యవముగ వెలుంగుచుండెను. అత్రోవ కిరుప్రక్కలనుండు ఉరియాదేశస్థనోరుఁడెఱచుకొని తదేకధ్యానముగ వారివంకఁజూచుచు నద్భుతార్థవ మగ్నమానసులగు చుండిరి. అం దొకఁడు ముందునకువచ్చి వారణసరోజములకు సాష్టాంగ మెఱిగి “అమ్మా! కరుణించి మీచిద్దంబుల నాశిరోభాగంబు నలంకరింపుఁడు” అనియెను. ఇంకొకఁడు చేసి యొక్క నిమన మిందు నిలచి నాదుఃఖగాధల నాలింపుఁడు యెను. తగిన ప్రత్యుత్తరంబుల వారల నాదరించి సౌందర్యరాసు నాయువతీద్వితయము తమదారిం బోవుచుండిరి.

శ్రీమిగుల శీఘ్రుగామియై వడివడిగ నడువఁజొచ్చెను. భైరవి మనమునకు మాంద్యంబు గల్పింప “అక్కా! కొంచెము నెమ్మదిఁపుము. చప్పుచప్పున గొడ్లనుకాసిన ప్రొద్దుగ్రుంకునా? కర్తవిపాకవదియె.” ఈమృదువచనమున శ్రీ యొక్కింత, ఉపశమనముఁ జెంఁరెండుదినములనుండియును శ్రీ, భైరవిసాంగత్యమున సంచరించుట యం దీమెకు, ఒకవిధమైన ప్రేమ యంకురించినది. వా రుభయవినయ పూర్వకంబగు వచనంబుల సంభాషణము నడుచుచుండె భైరవి యనిన, నెంతోప్రపత్తి. ఆమెను దైవమువలె నెంచు భైరవి యిప్పుడు శ్రీని సంబోధించిన వాక్యములఁబట్టి ఆమెకుఁ గయం దొక్కించుక, ఇప్టము కుదిరినట్టు తలంచి శ్రీ తనగమనము, మందముగావించెను.

భైరవి—ఇంక మనయుభయులకును, వినయవిధులును, తద్రూ సంభాషణలును బసికిరావు. ఇద్దఱుము, ఒక్క యీడువాండ్ర చెల్లెండ్రవలె మెలంగవలయు.

శ్రీ—నీవును నావలె నవిలంఘ్యంబగు కష్టములచేతనే సంవిషచితివా ఏమి?

గ్రవి—నాకు సుఖమును లేదు. దుఃఖమును లేదు. నాకర్మపరిపాకమ
కట్టిది. సీకష్టగాథల వినవలయునని యున్నది. అయినను ప్రస్తుతము దా
నిమాట యటుంచుము. ఇంతవఱకు నేను నీపేరైనను తెలుసుకొన
లేదు. నిన్ను నేనేమని పిలువవలెను.

—నాపేరు శ్రీ. నీనామకరణ మెద్ది? మొన్నను నీవు ముచ్చటించుట
లో నీవయినను యథాశాస్త్రీయముగా సన్యాసినివి గానంటివి.
నీవెవ్వరవు?

వి—నేనువైష్ణవిని. కాని శిరోముండనముఁ గావించు “సీరా” తెగలో
నానఁ గాను.

—నీకు భగవంతుఁ డనిన నంతతాత్పర్యమున్న దే. అతనిసమావేశము
కెన్నిసారులయినది?

పంతి—అతనిని నేను దివారాత్రములు ధ్యానించుచునే యుం
చును.

—చిన్ననాఁడు నన్నెప్పడో ఆతఁడు వినజ్జించినది మొదలు నేనును,
వలెనే, అహోరాత్రము లాతని ధ్యానించుచు నుంటిని.

అనునప్పటికి యయంతి మొగమున అద్భుతరస మావేశించెను.
మేమిరువురమును సాంసారికానుబంధములఁ గలసి మెలసి యుండి
నో, ఆతనియెడ నా కట్టిభక్తిలేకపోయి యుండునేమో? మను
యందు పుణ్యపాపములు రెండునుకూడ నుండును. ఆతనియందు
డ కొన్ని దుర్గుణములు నుండియుండును. అట్టి దుర్గుణము లున్నను
న్నను నాయందుగల లోపములను బట్టి యాతనియందు కూడ
న్ని కోపములను కనిపెట్టుటకై ప్రయత్నములు జరిగియుండును.
పవలన, ఉభయులకును మాట అత్తకుండపోయు మనస్సునకు
ల్యము కలిగి చివరకు శాంతిలేకుండ పోవును. భగ్నమనోరథ
వచే, ఇంత యుద్రేకముగ ప్రజ్వలించుచున్ననాప్రేమకాత్పు
వకూడ, ఇంత తీవ్రముగ లేకుండియుండును. ఇన్ని వత్సర
నుండి యాతని సుగుణముల నారాధించుచు దైవముఁగ నెన్ను
చుంటిని. మంచిగంధముఁదీసి గోడలకుఁ జాసి యదియంతయు,
మేననలంకరించినట్టుగా భావనఁ జేసి కొనుచున్న దాదను. పూ

లతోటల కరిగి యత్యంత శ్రద్ధాభక్తులతోఁ బువులఁగోసి యన్ని పనులు మానుకొని వింతవింతరకములదండలను గ్రుచ్చి పుష్పసంపూర్ణంబగుచెట్లకొమ్మల నాదండ లలంకరించి యీమాలిక లాతనికంతము నలంకరించినట్లుగా భావించికొనుచు, మనశ్శాంతి కలిగించు కొనుచున్న దానను. నాకున్న యలంకారముల నన్నియు నమ్మి యాసాముతోఁ బంచభక్త్యు పరమాన్నముల నాయ త్తముఁజేసి యవియన్నియును నదీతరంగముల వీసరబుచ్చియు ఆతనికి విందారగింపఁ జేసినట్లుగ నె తలంచి సంతృప్తి నొందుచున్న దానను. నేనేదేవాలయమునకుఁ బోయి సాష్టాంగ మెఱిగినను నాశిరస్సాతని చరణకమలముల కడ నెఱేరినట్లుంచితినిగాని మఱి యేదైవమునకును, మ్రొక్కినట్లు లంచి యెఱుంగను.

ఇన్నియు నైన వెనుక నాతనిపరిత్యజించి వచ్చితిని. ఆతఁడున బిలచినను, బలుకక బఱతెంచివచ్చి, ఆతని కెడమయితిని.

అటుపయిన శ్రీనోటనుండి మాటరాక మోము పైఁటచెఱుంగ, జేచ్చి వెక్కి వెక్కి యేడ్వసాగెను. దానితో నామెమనస్సునకు క్షయారటకలిగెను. యయంతికనుఁగొలకులఁగూడ కన్నీటిబిందువుల శతశ మెఱసెను. ఈసన్యాసినియు సన్యాసినియేనా?

శ్రీ సీతారామము

ద్వితీయబింబము.

మొదటి ప్రకరణము.

సాయంకాలము.

భైరవి.

సీతారామరాయల కిప్పుడు హిందూరాజ్యము స్థాపించుట కష్టముగఁ గన్నట్టుచున్నది. ఆతని మనస్సంతయును దానియందుననే కుయుండలేదు. తదేకలగ్నమైయున్నయెడల నాతండు తనప్రయత్న విజయము నందియుండు. అంకురప్రాయముగ ప్రారంభమై శ్రీయం మోహ మాతనిహృదయవీరమునంతయు నాక్రమించెను. ఆమెసామే యాతనికి లభించియుండి, ఆమె యాతనికి పట్టమహిషియై రాజ్యనిర్వహణంబున మంత్రిసత్తమునివలె నాతనికి తోడునీడయై యుండు పట్టభద్రునిహృదయవీరంబున మెలంగు ప్రేమాస్పదురాలగు హిషికన్న నెక్కుడుగ నామె యాతనిమనంబును చూరగొనియుండు ఆమెవియోగమే యొకవిపత్తు. పైపెచ్చు ఆమె వినర్జింపఁబడినది. డామె యే ఆశ్రమవాసినియోయై యుండనోవు. అట్లు గాకున్నయు నిలపెట్టుకొనుటకై యామె బిచ్చమెత్తుకొను చుండుటయోకోకయాత్రఁ జాలించుటయో సంభవించియుండు. రాయలమనస్సు గూర్చినయిట్టిదురంతచింతలతో నిండియుండెను. శ్రీనిగూర్చినవలయుంతదట్టముగ నున్నపుడు ఆతనిమనంబున హిందూరాజ్యసంస్థావలయునాలోచనకు చోటెచ్చట నున్నది? సామ్రాజ్యసంస్థాపన సుకరమైనకార్యమా? ఆతని కయ్యది యెంతయో దుర్ఘటప్రయతి. శ్రీవియోగముచే రాయలమనస్సు సర్వసుఖములకును వెలి ఆతని కిప్పుడు కిరీటసంపాదన మనిన నాశ లేకున్నది. రాజ్యసం

స్థాపన యొకనుఖ మనుపించుట లేదు. అట్టిసితిలో రాజ్య సంస్థాపన దుష్కరముగాక సుకర మెట్లగును?

ప్రప్రథమమున రాయలు శ్రీ పోయినజాడ తెలిసికొనవలె నను ప్రయత్నములలో మునిగి తేలెను. దినములు గడచెను. నెలలు నడచెను. ఏండ్లుజరిగెను. రాయలు తనప్రయత్నములు మాత్రము విడువలేదు. పట్టణములు వెదకించెను. పల్లెల స్వేషణము సేయించెను. అడవులఁ ద్రిప్పెను. గుట్ల మఠములు మున్నగునవి యన్నియును చూపించెను. ప్రయత్నములన్నియును నిష్ఫలములయినవి. ఇతరు లెవ్వరికిని శ్రీని తెలుసుకొనుటకుఁ దగినయవకాశము లేదు. అందువలన వెదకియు ప్రయోగము లేదు. రాయల కీసంశయ మొక్కటి బాధించి, గంగారామ కుద్యోగమునుండి సెల విచ్చి యీకార్యమునకై నియోగించెను. గంగారాముఁడును సర్వదేశములును దిరిగి సర్వవిధములఁ బ్రయత్నించె. కాని యాతండును భగ్నమనోరథుండై యింటికి మరలి వచ్చెను.

రాయలు ఇంక రాజ్య మేమయిపోయినను సరే యని నిశ్చించుకొని, తాను స్వయముగ తీర్థయాత్రలకని బయలుదేరి ప్రతిస్థలమ తిరిగి చూడవలెనని సంకల్పించుకొనెను. శ్రీ మఠల కంటఁబడిన తినాతఁడు రాజ్యభారము పూనును. లేకున్న ప్రపంచసంబంధము వడకొని సన్యాసి యగును. ఇదియే యాతనిసంకల్పము. “నామనస్సున శాంతి లేదు. నే నిప్పుడు రాజ్యధర్మముల నిర్వహించుట కనర్హుఁడై ఇట్టిసితిలో నేను తత్పదవి నభిలషించుట ప్రజల బాధఁబెట్టుటకయి నుఖపెట్టుటకు గాదు. నందాగర్భసంభూతుం డగు నాపుత్రున కకము గావించి, రాజ్యము చంద్రచూడునకును, నందకు నప్పగించి ప్రపంచమును విడచిపోయెదను” అని యనుకొనఁ జొచ్చెను.

చంద్రచూడుఁడు ఈయోచనల హృదయస్థము గావించ నాడేకాని పై కెవ్వరికిని దెలియనిచ్చినాఁడు కాఁడు. శ్రీని గూర్కి స్వేషణగూడ రహస్యముగ జరగినదె. ఆకార్యమునకై నియోగింప యే నలుగురై దుగురికో కాని అట్టియ స్వేషణ జరిగినట్లే తెలియఁడు. ఈసంగతులు ఇతరులకు తెలియవచ్చును. తెలియకపోవఁ ఆతఁడు వివశుఁడై యున్నాఁ డనుసంగతిమాత్రము రమానంద

రును కనిపెట్టిరి. నంద తనభర్తహృదయము కనిపెట్టి యాతనినెట్టుల యిన నందుండి మరలింపవలెనని పట్టమహిషి చేయవలసిన కృత్యములన్నియు నిర్వహించుచు చాలమట్టు కందు విజయము నందుచువచ్చెను. రమమాత్ర మట్టిదికాదు. భర్త తనయెడఁ జూపిన నిరాదరణకును, నిర్లక్ష్యమునకు నెంతయు పరితాపము నొందుచు మొగము ముడుచుకొని యుండెడిది. ఇయ్యది రాయలమనస్సునకు మఱింత యాయాసకరముగ నుండెను. రమ తనమనస్సున “ ఏమి చెపునూ, నానా ధుఁడు న స్మీనడును నాదరించుట మానినాఁడు ” అని విలపింపఁజొచ్చెను. నందయు “ ఆతఁడు నాయెడ ననురాగముననుండ నీ లేకుం

1. దైవమునావిధ్యుక్తధర్మముల నే నప్రపమ త్తనై మెలంగ ననుగ్రహించుట గాక. అదియె నాకు సర్వసుఖములును ” అని యనుకొనఁజొచ్చెను.

రాయలు ఎట్టకేలకు తనభార్యలకును, చంద్రచూడుఁడు మున్న సభాసదులకును, ఢిల్లీచక్రవర్తి తనకు ఫర్కానా యొసంగ లేదనియును, వచ్చిననే గాని తనకు రాజబిరుదము లభింపదనియును, అందులకు తాను ఢిల్లీనగరమునకు పోవ సంకల్పించుకొన్నాననియును, యఁ బల్కెను.

ఆసమయము బొత్తిగ బాగున్నదికాదు. మహమ్మదుపురమున కులయధికారము నిరాటంకముగ స్థిరపడియున్న దనుమాట వాస్తవము. కేవలము పగయే ప్రధానముగాఁగలిగిన తోరబుఖానువంటివాఁడు యెదిరింప డీకొనలేదు. అందునకు గారణము లేకపోలేదు. ఖరాష్ట్రము మూరదుకూలీఖానునియధీనము దున్నది. అతఁడు హిందువులలోఁ జేరినవాఁడయినను, అంతకఠినాత్ముఁడు మహమ్మదులలోఁగూడ నుండియుండఁడు. బుగాళ మింకను ఢిల్లీచక్రవర్తి రాజ్యముక్రిందనే యుండియున్నది. తోరబుఖాను చక్రవర్తి తరపున చక్రవర్తికి నీతనిమాటయైన నెక్కువగుటి. కాని సుబే యాదీశ్వర మిత్రాడన్న గిట్టదు. రాయల నాశనముఁ జేసిన సుబే యాదీశ్వరు యొకఁడగుట డందురా? ఏమిచేసినఁ జేయఁగలఁడు? చేయవలసినదేమి? ‘ పాపము రాయలయెడ నేదోషమును లేదు. అతఁడు చెల్లించవలసినసుంకము నప్పుడు చెల్లించుచున్నాఁడు. అతనినే

తుదకు బాధఁబెట్టవలెను' అని యాతఁడు చెప్పఁగలఁడు. మూర్ఖుడు కూలీఖానుఁ డామాటపట్టుకొని ఘోషదారుని చిక్కులలోనికిఁ దేవచ్చును. సుబేదారుని యుద్దేశ్యము గనుఁగొనుటకయి రాయలప్రచారములను వివరముగఁ దెలుపుచు ఘోషదారునకు తోరబుఖానుఁడు సమాచారము పంపెను. మూర్ఖుడుకూలీ మిక్కిలి జిత్తులమారి. ఇది యయదనని యాతఁడు తోరబుఖానుని అధికారపరిచ్యుతునిఁ గావింపఁదలఁచియుండెను. తోరబుఖాను రాయల నణఁగఁ ద్రొక్కెనా నిర్దోషి నిట్లెలచేసితివని యడుగఁగలఁడు. అట్లు చేయక యూరకుండిన ఇట్టి తిరుగ బాటుకొయ్యను శిక్షయొనర్పక యేలయూరకుంటివని యనిన ననఁగలఁడు. అందుపలన ఘోషదారుఁడు ఏమియును చేయక యూరకుండెను. మూర్ఖుడుకూలీ తోరబును త్రరమునకు జవా బియ్యలేదు. తోరబునకును ఏమిచేయుటకును దోచకుండెను.

ఈ కృత్రిమశాంతి యెంతకాలమువఱకు దాఁగియుండును? హిందూమతము ఆరోజునకారోజు అభివృద్ధి గాంచుచుండెను. మహమ్మదీయుల కంతకన్న నసహిష్ణుత గలకార్యమెమియుండును? మహమ్మదు పురమున పెద్దపెద్ద హిందూదేవాలయములు బయలుదేరినవి. అవి బయలుదేరినతోడనే ఆప్రాంతములనుండు హిందువులమనంబుల కుద్రదేకము గలిగినది. కేవలదారుణకర్తుండును, పాపిష్ఠుఁడు, నగుమూర్ఖుడు కూలీఖాను రాష్ట్రాధిపత్యమున కధినాథుం డయి బంగాళదేశమునందలి తదితరప్రదేశములలోఁ గలిగించుచున్న సంక్షోభమునకు మేరలేకుండెను. అట్టికూరకృత్యములు దేశచరిత్రముల నిక నెచ్చటను గానరావు. మూర్ఖుడుకూలీకి హిందువులన్నిదేశములందును దుమ్ముగొట్టుకొని పోయినారని వినవచ్చెను. మహమ్మదుపుర మొక్కటె యభివృద్ధిలో నున్నది. ఆకారణమున రాయల మట్టుపెట్టుమని హుకుము సాదరు చేసెను.

భూషణపురమున సీతారామునివినాశమునకయి తగినప్రయత్నము జరుగుచున్నది. హుకుముచేరినతోడనే పనిజరుపుటకు తగిన సావకాశము చిక్కినదికాదు. మూర్ఖుడుకూలీఖాను హుకు మంపినాఁడకాని సైన్యము పంపలేదు. తోరబుఖానుఁడు, సుబేదారుఁడీపట్టన

నక్రమముచేసి నాడని యనుకొనలేదు. ఏమన? మహమ్మదీయులయెడ నాతఁ డెప్పుడును అన్యాయము తలపెట్టనే లేదు. ఆకాలమున ప్రజల నెమ్మదిని, నిలుపుటకయి జరుగవలసినపను లన్నియును ఫాజుదారు సొంత వెచ్చమున జరుగవలసియుండెను. తగిన కారణ ముండిననేగాని నవాబుసైన్యము సహాయమునకు వచ్చువాడుక లేదు. జమీందారుని నొకని శిక్షించుట యనిన ప్రజలనెమ్మదిని సంరక్షించు కార్యములతోఁ బరిగణింపఁబడుటచే నవాబుసైన్యమంప లేదు. రాయలు తనరాజ్యమునందలి వయసువచ్చిన పురుషులనందఱిని యుద్ధశాస్త్రాభిజ్ఞులం జేసినట్లు లెఱింగి యున్నవాఁడు. అందుచేత తన చేతనున్నకొలఁదిమంది సిపాయిలతో మహమ్మదుపురమును ముట్టడించుట యవివేకమని యట్లుచేయలేదు. అందులకై యాతఁడు సైన్య సన్నాహములను చేయుచుండెను. అదియొకటిరెండురోజులలో సమకూరునదికాదు. ఆతఁడు దూరదేశమునుండి వచ్చినమహమ్మదీయుఁడు. బంగళీయుల యుద్ధక్రియాసామర్థ్యమనిన నాతనికి నమ్మిక లేకయుండెను. అందువలన తనసైన్యమునకై యుద్ధక్రియాకుశలు లగురాజపుత్రులను, బీహారులను, ప్రోగుచేయ ప్రయత్నములు చేయుచుండెను. ఇదియంతయును సన్నద్ధమయిననేగాని రాయలపై దుండెత్తిపోయి ప్రయోజనము లేదు. అందువలన నాలస్యమయినది. కార్యములన్నియును నెప్పటి యట్లు నడచిపోవుచుండెను.

తోరబుఖానుఁ డీప్రయత్నములన్నియు నతిరహస్యముగఁ జేయుచుండెను. రాయల కిది యేమియుం దెలియకుండఁ జేసి యేమఱు పాటున పట్టుకొందమని యాతనియూహ. కాని ఈమావత్ప్రయత్నములును, రాయలకు దెలిసిపోయెను. మంత్రి చంద్రచూడుఁడు గూఢచారులు లేక రాజ్యపరిపాలన చక్కఁగ నడుచుట పొసంగదనియెఱుంగును. శ్రీరామచంద్రునకు దుర్ముఖుఁ డను గూఢచారుఁడు లేఁడా? అట్లే చంద్రచూడునకును భూషణపురంబుననే యొకగూఢచారి కలఁడు. మూర్ఖుడై బాదునుండి రాయల పట్టణమును నశింపఁజేయుమనిహుకుము రా వేగమే చంద్రచూడున కీవార్త తెలిసెను. చంద్రచూడున కెప్పుడు తెలిసెనో రాయలకప్పుడు తెలియకుండ నుండునా? దురదృష్టవశమున

రాయ లిట్టినమయమున ఢిల్లీకి బోవనంకల్పించెను.

ఆముహూర్త మెంతదుక్కుహూర్తమయినను చంద్రచూడుడు మాత్రము రాయల సంకల్పములకు వికల్పము గావింపలేదు. “జయూప జయములు భగవదధీనములు, మనమందఱమును ప్రాణములకు తెగించి ఘోషదారు నోడింతుమనుడు. అంతమాత్రముననే మనకు సురక్ష గల్గునా? ఘోషదారుఁ డోడిపోయిన సుబేదారుఁడు రాఁడా? ఆతఁడును ఓడిన చక్రవర్తి రాఁడా? అదిగాన యుద్ధము పొసంగుట కార్యము కాదు. మూర్ఖుడా బాదు నవాబునుగాని, ఢిల్లీచక్రవర్తినిగాని, మనము జయింతుమనుట కేవలము కల్ల. చక్రవర్తి సర్కానాయే దీనికి యుక్తమగుప్రతిక్రీయ. చక్రవర్తి యీపరగణాలకు నీకు శాశ్వతపుబట్టా యొసంగునేని యీఘోషదారుఁడుగాని, ఈనవాబులుగాని యెవ్వరును ఏమియును చేయలేరు. హిందూ రాజ్యసంస్థాపన యనిన ఒక్కరోజులోఁగాని, ఒక్కతరములోఁగాని, జరుగునదియో? మొగలాయి రాజ్యసంస్థాపనముమాత్ర మొక్కనాఁడు జరిగినదా? పునాదివేసినది యిప్పుడే గదా? బంగాళా సుబేదారునితోఁగాని, ఢిల్లీచక్రవర్తితోఁగాని, పోరుఁబెట్టుకొనుట ఊమకరమా? మనప్రవర్తనయంతయును, కడు జాగరూకతగలిగి, యుండవలయును. సార్వభౌమికపరిపాలనము కడనుండి మనము పర్తానా సంపాదించుటయే ప్రతిక్రీయ, నీవు నూటిగ ఢిల్లీ కరుగుము. ఒక్కొక్కొక్కము వెచ్చబడియెనేని సర్వకార్యములును సమకూరఁగలవు. చక్రవర్తియును ఇప్పుడు ఢిల్లీలో నున్న హుమ్రాపులందఱును తమకారవమును సొమ్మున కమ్ముచున్నారు. నీవంటి నిపుణుమతి యచ్చటికిఁ బోయెనేని యన్నియు ననుకూలముగ జరుగును. మహమ్మదీయు లీనడుమనే దండెత్తి వత్తురేని, మృణ్మయుఁ డిచ్చటనుండనే యున్నాఁడు. అతఁడు వారితో సమముగఁ దలపడఁగలఁడు. ఈనూత్రపుద్ధైర్యసాహసము లా తనికడ నుండకుండఁ బోవు. మృణ్మయుఁడు సైన్యకార్యముల సమర్థుఁడును ధైర్యసాహసము లున్నవాఁడు నని నానమ్మకము. కేవల మాతనిధైర్యసాహసములనే నమ్మి విడిచిపొమ్మని చెప్పఁబోను. ఏదో యొకరీతిని మహమ్మదీయులను, నీవు వచ్చునంతకు నేనాపంగలనని నాకు గట్టనమ్మకమున్నది. రెండుమాసములపఱకును, ఏవిధమయినయలజఱి నొందకుం

డ సీవు నాపయి సీభారమును నిలుపవచ్చును రాజ్యతంత్రపరిజ్ఞానము నాకును చాలవఱకు కలదు అని చంద్రచూడుడు రాయలతోఁ బలుక రాయ లెంతయును ప్రమోదితస్వాతుండయి తగినబాక్కనమును, నిల వసైన్యమును చేర్చి ఢిల్లీకి ప్రయాణమయిపోయెను. ఆతఁడు ఢిల్లీకిబోవు చున్నాడనియే, అందఱు ననుకొనిరి. ఆతఁడు నిశ్చయముగ నెచ్చటి కేఁగునో, ఆతని ణ్కొక్కనికే తెలియుచు.

రాయల ప్రయాణసమయమున తనరాజ్య నిర్వహణ భారమంత యును, చంద్రచూడ, మృణ్మయ, గంగారాములపయిఁ బెట్టి పోయెను. ముత్రాంగ విషయములును, రాజకీయ సర్వస్వవిషయములును, చంద్ర చూడునకు నొప్పగించెను. అతఁడు వ్యాపారముల కన్నిటికిని, నందను నియోగించెను. ఏడ్పులును, పెడబాబ్బలును వినలేక రమకడ కేఁగి, రాయ లామెతో చెప్పి పోలేడు. నిశ్చయముగ రమ తన కన్నీటి ధారలచే దేశమంతయును ముంచియెత్తెను.

రెండవ ప్రకరణము.

రమ విలపించి విలపించి కొంతసేపటికి చెదరియున్న తనమనస్సు కూడఁదీసుకొని ప్రస్తుతావస్థను కూర్చి బాగుగ యోచించిచూడఁ దొడఁగెను. ఎంతకలవరముఁ జెందిన మనస్సుతో, నెంతపిచ్చియై తిన దానివలె నుండినను, రాయలప్పట్టన ఢిల్లీకి పయనమయి పోవుటయే యుక్తమని యామెకును తలెను. మహమ్మదీయులు మహమ్మదు పురమును ముట్టడించుటయు, అం దందఱును మడియుటయును, సంభవించు నెడ తనరాయ లొక్కఁడయినను, సురక్షితముగ నుండునని యామె యపేక్ష. అందువలన నామెకుఁ గలిగిన ముఖ్యమయిన భయకారణము తొలఁగిపోయెను. తాను చచ్చెదనన్నను నామె కంత లెక్కలోనిది కాదు. కాని యామెకు భర్తప్రాణమన్న నెంతయో పామరత్వము. వారు తనను బల్లెములతోఁ బొడచిన పొడువనిమ్ము. ముక్కల క్రొందఁ గోసినఁ గోయనిమ్ము. పేల్చినఁ బేలువనిమ్ము. గాలమునకుఁ గ్రుచ్చి సీరి యాడిన యాడనిమ్ము. అగ్నిపాతముఁ గావించినఁ గావింపనిమ్ము. “నా కేమి జరిగినను లెక్కలేదు. రాయలు ఢిల్లీలో బ్రతికి బాగుండును. అ

దియె నాకు కావలసినది." రాఁగాపోఁగా నా కాలనితోడ మరల న
 మావేశము సంఘటిల్లదు. అది యొక్కటియె కొఱత. "నన్ను ఉఱిచి
 సినను సరె. ఆయన సీలోకమునఁ గాకున్న మఱియొక లోకమునఁ గలి
 సికొందును. అట్టి, విప్పడు మహమ్మదుపురమున మాత్ర మెన్నిసంఘ
 టిల్లుట లేదు. ఆతనిప్రాణము బాగున్నంతమట్టుకు నేను దేనికిని లెక్కఁ
 జేయను." అని యనుకొనెను. ఈతలంపులు రమకు సంవత్సరము క్రిత
 మైనచో బాగుండియుండును. కాని యామె జన్మ స్తిమితమయిన జన్మ
 కాదు. సంవత్సరము క్రిందట నామె కొక బిడ్డపుట్టినది. ఆబిడ్డమూఁడు
 మూర్తుల సీతారామరాయలనే పోలియుండును. ఆబిడ్డను చూచుకొని
 రాయలనిననొక్కింత యలత్యముగ నున్నది. తొలుఁదొల్త రాయలనఁ
 గూర్చిపఠింపించి, మరల ధైర్యము తెచ్చుకొని భయము దిగఁద్రోసెను.
 పిమ్మట తనప్రాణమును గూర్చియే భయముగల్గి చావునకు సన్నద్ధయై
 కూర్చుండెను. తల్లిప్రాణమును, తండ్రిప్రాణమును, కూర్చిన భయము
 వదలినది. ఇంక బిడ్డమాట యున్నదే. అది యెట్లు? "నేను చచ్చెదను.
 లేదా వారు నన్ను చంపెదరు. ఏదియో యొకటియగును. నాబిడ్డను
 పెంచువా రెవ్వరు? దాని కేమిలే. బిడ్డను నాసవతి కొప్పగించెదను.
 కాని సవతిబిడ్డను సవతితిల్లి బాగుఁగఁ జూచుట యెచ్చటనయినను కల
 దా? చూచునే యనుకొందము. నన్నుఁ జంపిన మహమ్మదీయులు,
 ఆమెను మాత్రము విడుతు రనుట యెట్లు? ఆమెమాత్రము వారికేమి
 నెత్తిమీఁద దేవతయా? నాగతియె ఆమెకును పట్టును. ఇంతమట్టునకు
 నిశ్చయము. నాబిడ్డ నెవ్వోకి నప్పగింపవలయునో పాలు బోవకున్నది.
 అని అనుకొనెను. ఇట్లు పిలపించుచుండ రమకు మనస్సున నాపరాని వి
 కార ముదయించెను. ఆవికారముతో మనస్సంతయు తేల్లను, జెట్టు
 లును, బ్రాణిసట్టు లయ్యెను. మహమ్మదీయులీ బిడ్డను మాత్రము నిలు
 వుదురనుట యెచ్చట? మాలదైవమా? రమ యింతవఱకును దేనినిగూఱిం
 చి పఠింపించుచున్నది. ఇప్పుడేమి చేయుచున్నది? మహమ్మదీయులు
 పశువులు. దోపిడిగాండ్రు. గోమాంసభక్షకులు. అట్టివాండ్రు శిశు
 హంతకులగుట యేమివంత? అబ్బ! అబ్బ! రాయలు ఢిల్లీ కేల పోయెను?
 ఈప్రాణసంకటమును మాన్పువా రెవ్వరు? ఇప్పుడేది యెట్లు జరుగునో

విశదీకరించి చెప్పకొనుటకును యెవ్వరును కనుపడరు. ఇంతటి సంధిగ భావమున మన స్నాందోళనము నెందుచుండఁగా శరీర మేమిపని చేయఁ గలదు? ఎచ్చటికిఁ బోయఁగలదు? ఎట్లో కష్టించి కష్టించి యాకళేబరమును నందకడఁ జేర్చెను. ఆమె సీసంశయముల నివారింపుమని యడుగవలెనని యూహ. వారు భయులకును, ఈక్రింది సంభాషణయు జరిగెను.

రమ—అక్కా! నామనస్సు మిక్కిలి యారాటము నొందుచున్నది.

రాయ లిప్పుడు ఢిల్లీ కేల పోయినారు?

నంద—రాజధర్మములు రాజులకే తెలియును. గాని మన శెట్లు తెలియును.

రమ—మహమ్మదీయు లిప్పు డీపట్టణముపైఁ బడిన మనయంతఃపురము ల సంరక్షించువా రెవ్వరు?

నంద—భగవంతుడే. అతనికి దయ లేకుండునచో నెవ్వ రేమి చేయఁ గలరు.

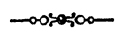
రమ—అక్కా! మహమ్మదీయులు యుక్తాయుక్తములు లేక అందఱిని నఱికివేయుదురట. నిజమేనా?

నంద—ఓసిపిచ్చిదానా? శత్రువులు లాతివారిని చంపక ముద్దుపెట్టు కొనెదరా?

రమ—చంపిన మనలను చంపుదురుగాక. బిడ్డలయెడనైన కొంచెము కనికరము చూపరా?

నంద—“అంతమందభాగ్యత సంభవించినప్పుడు సగముదూరమున నాఁ గిపోవునా? దైవము మనకేమి వ్రాసిపెట్టినాఁడో యది యగును. ఆవ్రాలు మంచిదియే యైనయెడల తప్పక మంచియే ఘటించును. మనమెప్పుడును ఏపాపమును జేసియెఱుంగము. మనయెడ విధి యేల యన్యధాకరించు. ఇట్టిలేనిపోనియాందోళనము పెట్టుకొని మనస్సు నేల యాయాస పెట్టెదవు? సొగటాల నాఁడుకొందము రమ్మునీముం గెర యొడించెదను” అనిచెప్పుచు నంద, రమదృష్టిని మఱియొక దానిపై మరల్చి సొగటాల సంపాదించెను. నందయొద్ద తప్పించుకొ నలేక రమ యెట్లో ఒకయాట నాఁడెను. కాని యామెమనస్సునందు పూర్ణముగ ప్రవేశపెట్టలేక పోయెను. నంద గెలుపు రమకేయిచ్చె

ను. తత్కారణమున నామెముంగెర నిలచినది. ఆయాట ముగియుటతో డనె రమ లేచినది. నంద తనకుఁ గావలసిన ప్రశ్నల కుత్తర మియ్యకపోవుటచే రమ యింక ఆటాడలేక పోయినది. తనగదిలోనికిపోయి వయసు చెల్లినవారిచారిక నొకర్తుకఁ బిలిచి “ఓముదుసలి! మహమ్మదీయులు పిల్లలనందఱను చంపివేయుదురఁట నిజమేనా? ముదుసలి—“వారు చంపని దెవ్వరిని? వారు సమాజుచేయుచు గొడ్లను కోసుకొని తిందురు. అట్టివారు పిల్లలను వదిలివేయుదురా? ” అనునప్పటికి రమగుండెలు తటతట కొట్టుకొనసాగెను. అంతటనుండి కనబడినవారి నెల్ల అదియే ప్రశ్న యడుగసాగెను. మహమ్మదీయులనిన అందఱికిని భయమే. వారిని నిప్పక్షపాతదృష్టితో చూచినవారెవ్వరును లేరు. ఈమూఁడు కాళ్లముసలి చెప్పినవొప్పుననే వారును చెప్పిరి. అంతట రమ బిడ్డను ప్రక్కలోవేసుకొని పండుకొని యత్యంతదుఃఖాకులమనంబున రోదనము సేయసాగెను.

మూడవ ప్రకరణము.

ఇంతలో రాయలు మహమ్మదుపురమును విడచి ఢిల్లీకిపోయినట్లు షోరబుఖానునకు సమాచారము వచ్చెను. ఖానుఁడు నిదియే యదనని యోచించెను. మహమ్మదుపురమును తా నిప్పుడు దుమ్ము చేయవచ్చునని యాతనియూహ. అందులకై దండయాత్ర సన్నాహములు ప్రారంభించెను.

మహమ్మదుపురమున ఈసమాచార మంతయును తెలిసి కలవరము ప్రారంభమాయెను. కొందఱు గృహస్థులు బంధుగులిండ్లకు, కొందఱు తండ్రిబంధుగులిండ్లకు, కొందఱు అత్తమామలయిండ్లకు, కొందఱు అల్లుండ్రయిండ్లకు, కొందఱు కూతుండ్రచుట్టాలయిండ్లకు, కొందఱు బావమఱుదులయిండ్లకు, ఇట్లు సఖిముఖముల తలాయొకతెన్నున తమసామానంతయును తరలించుకొని చెల్లాచెదరుగఁ బోయిరి. వర్తకులు దుకాణముల వీడిరి. ధనపత్రులు తమగల్లాపెట్టెల విసరించిరి. సేద్యగాండ్రు పౌలముల నుజ్జగించిరి. పనిబాగులవాండ్రందఱును తమతమపనిముట్లు

జంకను పెట్టుకొని పాటిపోయిరి. పట్టణమున నేమూలఁ జూచినను గం దకగోళమే.

గంగారామదాసు ఆపట్టణమునకధికారి. చంద్రచూడునియుపదేశ మాసింపబోయి “ స్వామీ! ఏమి తెన్ను? పట్టణమంతయును పటాపంచ లయి పోవుచున్నది.”

చంద్ర— స్త్రీబాలవృద్ధులు పాటిపోయినఁ బోవనిమ్ము. వారి నాఁపవ లదు. వారు పోవుటయే మంచిది. తోరబుఖానుఁడు కోటను ముట్టడిం పవచ్చునప్పటి కెంతజనము తక్కువగనున్న అంతమంచిది. తినుబం డారములు తేలేము. ఉన్న వానితో మఱికొంతకాలము నిలిచియుండ వచ్చు. యుద్ధ క్రియానైపుణ్యమున ఆఱితేరినవారిని పోసీయవలదు. అట్టివారెవరైన పాటిపోవ నెంచిన బ్రతికియుండఁగనే కాల్పింపుము. ఆయుధమొక్కటియైన బీరువోసీయకుము. గుప్పెడు బియ్యమైనను ఊరుదాటిపోరాదు.

పిమ్మట సైన్యాధిపతి యగు మృణ్మయిని పిలవించెను. ఆతఁడును పూజ్యుండగు చంద్రచూడునకు నమస్కరించి “ స్వామీ! చావునిశ్చయ మని యెఱిఁగియుండియు మన మిచ్చట నేల యుడికి చావవలయు. ? తో రబుఖానుఁడు వచ్చుచున్న మాటయే నిజమైనయెడ మనము దారిలోనే ఆ తనిని వల అడ్డుఁగొట్టి ఆతనిని హతమార్పరాదు. ” అని యడిగెను.

చంద్ర— ప్రబలముగనున్న యిచ్చటి బలమంతయును, విడచి మార్గమ ధ్యమునకు పోయి దుర్బలులమై వల వినాశ మొందుట? కోటముం దుప్పొక్కను కొన్ని ఫిరంగులు నిల్పుకొని ధృఢముగ నిల్చియుంటిమేని మనల నెవ్వరేమి సేయఁగలరు? ఈనదిని దాటు శక్తి యెవ్వరికున్నది? మహమ్మదీయుల మీనది నెచ్చటదాఁటుదురో కనిపెట్టి అచ్చటికిఁ బోయి యెదుర్కొనుఁడు. అట్లైన వారికి తరణోపాయమే కలు గదు. సర్వము నాయత్తము సేయుఁడు. నాతో చెప్పకుండ నే పని సేయకుఁడు ?

చంద్రచూడుఁడు తనగూఢచారుని రాకకయి ప్రతీక్షించుచుండె ను. ఆతఁడు వచ్చిన మహమ్మదీయ సైన్య మెచ్చట నానదిని దాఁటునో,

యొగడ తెలియుననియును, పిమ్మట కర్తవ్యము యోచింప వచ్చునని యును తలంచెను.

ఈసమాచార మంతయును ఎట్లో అంతఃపురమునకుఁ బ్రాఁకెను. తోరబుఖానుఁడు సైన్యముతో వచ్చుచున్నాఁడనియును, మహామ్మదుపు రమును కొల్లఁగొని మట్టమునేయ నున్నాఁడనియును, తెలియవచ్చెను. అంతఃపురములలోని కరుగుసమాచారము సామాన్యముఁగ నున్నది యున్న యట్లుండదు. అనేకములగువికృతరూపములఁ బొందుచుండును. పురుషులు ప్రయత్నముచేయ నున్నారని చెప్పమాటకు, వచ్చుచున్నారని యెట్లు వాడుక చేయుదురో, అట్లే ఆఁడువాండ్లామాటకు వచ్చిపడినారని యర్థము సేయుదురు. ఆకారణమున పట్టణమంతయును ఆలగోడుఁ బాలగోడుచు నయ్యెను. నందకు హెచ్చుపని కలిగెను. జన్మముచే నబల. ఆపై నసహాయ. అట్టిచో నెలఱఱురార్చుపనిఁగూడ వచ్చి మీఁదఁబడినచో నెట్లోపనగు? ఊణక్షణమును రమ మూర్ఖిల్లుచుండెను. నంద రమనుఁగూర్చి యోచింపుచు “నవతినఁ గూర్చియిట్టిమాటలాఁడరాదుగాని, ఈమె బ్రతికి యుండుటయెనాకు ప్రక్కలోనిబల్లెముగ నున్నది. కాని నానాఘః డీగృహకృత్యవ్యాపారమంతయును నాకొప్పగించి పోయినాఁడు. ఎట్లో నాప్రాణమైన అడ్డమువేసి ఆమెప్రాణమును నిలుపవలయు” అని యనుకొనుచు రమాప్రాణరక్షణోపాయమే యన్నిపనులకన్న ముందుపనిగ నెన్నుకొనియెను. తరణోపాయ మేమి యని యడుగ నింటిలోనున్న ఆఁడువాండ్రందఱును నందచుట్టును మూఁగిరి. “తల్లీ! నీవొక్కపని జేసిన మాయం దఱిప్రాణములునుదక్కును. కయ్యమునకుఁ గాలుద్రవ్వక రాజ్యము మహమ్మదీయుల యధీనముచేసి, ప్రజలప్రాణమును కాపాడుమనివారినివేఁడుము. మేమందఱమును, బంగాళాదేశస్థులమే. మాకు కయ్యములతో డను, కలహముఁగోడను ప్రసక్తి యేమున్నది? బ్రతికియున్న బలుసాకేరికొని తినవచ్చును. ప్రజలప్రాణము లన్నియు నీచేతిలో నున్నవి. నీకును నీయబ్బకును పది వేలవందసములు. నీవు ఏమి చేయుమన్న నది చేయుదుము అని పరిపరివిధముల బ్రతిమాలఁ జొచ్చిరి.

నంద—అమ్మా! ధైర్యము నడలనీయకుండు. పురుషులకంటె మనము హెచ్చుగ బుద్ధి కలవారము కాము. వారందఱును వచ్చి మీకేమి

యభయములేదని యభయహస్తమునిచ్చుచుండ వట్టియడియాసపడెదారేల? వారికిమాత్రము ప్రాణములపై తీపిలేదా? వారిప్రాణములు బోయిన పిమ్మటఁగదా మనప్రాణములు బోవుట." అని పల్కెను. ఈసంభాషణ జరిగినపిమ్మట రమకు మరల మూర్ఛారాలేదు. ఆమె లేచి కూర్చుండి, యొక్కీంత ధైర్యమున మెలుగెను. ఆమె ధైర్యాపాదనకు కారణము ముందు ప్రకరణమున ముచ్చటించ బడును.

నాలవ ప్రకరణము.

గంగారాము మహమ్మదునగరమునకు నగరనాథుండని మున్ను చెప్పియుంటిమికదా? ఆతనిపనియిప్పుడు రాత్రులు గస్తీతిరుగుటక్రింద యైనది. వెనుకటి ప్రకరణములోనిరంగము పగటిపూట జరిగినది. ఆరాత్రి గంగారామదాసు పట్టణముయొక్క నాస్తనస్థి యెల్లున్న దో యరయవ తనను నుద్దేశ్యముతో వికారవేషమున పాదచారియై సంచరింపసాగెను. తిరిగితిరిగి తెల్లవారుసమయమున ఇంటివారిపట్టి పోవుచుండఁగా వెనుకనుండి యెవ్వరో యాశని బుట్టకొని లాగివట్టు గనబడెను.

వెనుకకు తిరిగిచూచునపుటికి ఆతని కొకస్త్రీ విగ్రహము గన్పట్టెను. రాత్రి చీకటి గాఢాంధకారముగనున్నది. అలుక్కుమనుపిట్టలను గన్పట్టుటలేదు. ఈస్త్రీ యొటక సంచరింప నేమికారణమో? అంతచీకటిగనున్నను ఆకారిమును బట్టియును, బట్టకటును బట్టియును, గంగారాము ఆమెను స్త్రీయనిమాత్రము గ్రహింపఁగలెగెను. కాని యామె యెవ్వరో మాత్రము గుర్తింపలేక పోయెను. గంగారాము నీవెవ్వరని యడిగెను. ?

స్త్రీ—“నేనెవ్వరనియడుగఁ బసిలేదు. నాకేమి కావలయునో అడుగుము” అనిపల్కుకంతస్వరమును బట్టి గంగారాము తనసహచారిణి విశేషముగఁ గాలము గడిచినది కాదని కనిపెట్టెను. మాటలధోరణిమాత్రము ర్షూంకారముగ నున్నది. అప్పుడు వారిద్దఱికిని, ఈక్రిందిసంభాషణము నడచెను.

గంగారాముడు—నీ వెవ్వరో నీయిష్టమువచ్చినట్లు చెప్పవచ్చును. ఇంత

యర్ధరాత్రి యాఁడుదానవు నీవొంటరిగ నిట్లెల గ్రుమ్మరుచుంటివో ముందుచెప్పుము? ఇప్పుడు రోజులు మంచివి కావని యెఱుగవా?

స్త్రీ—ఈయర్ధరాత్రివేళ నొంటరిగ నేనెవ్వరికోసము పరిభ్రమించుట లేదు. నీకోసమే.

గంగా—అది వట్టిపిచ్చిమాట. ముందు నే నెవ్వరో నీ వెఱుగవే.

స్త్రీ—ఎఱుగకేమి? నీ వీనగర మేలునగరనాయకుఁడవు. పూజ్యుఁడగు గంగారామ దాసువు.

గంగా—సరే నే నెవ్వరో నీ వెఱుగుదువు. నీ వీస్థలమున నన్ని ప్రడు కలుసుకొందునని నీకు నమ్మక మెట్లు? ఈసమయమున నీ గల్లీలో నికి వత్తునని నేనే యెఱుగనే.

స్త్రీ—చాలనేపటి నుండి నీకోసము వెతకుచుంటిని, మీయింటికి కూడ పోయిచూచితిని.

గంగా—ఎచుకు?

స్త్రీ—అదియే ముందుగ నడిగిన బాగుండునే. నీ విప్పుడొకసాహసకార్యము చేయవలెను. చేయుదువా?

గంగా—ఏమిది? సముద్రము త్రొగునునెదవా? నూర్వ్యుని జల్లార్పు మనెదవా?

స్త్రీ—ఈరొటికొకెరుగూడ మర్లుట్లమైకదే నే నిప్పును నిన్నెచ్చటికిఁ గొనిపోయిన నచ్చటికి వచ్చెనవా?

గంగా—నినెవ్వరు? నేనెచ్చటికి రావలెను?

స్త్రీ—అది నీవనుగనురాదు. నేను చెప్పనురాదు. కాని నీకు పౌరుషమున్నదా?

గంగా—సరే. అది నీవు చెప్పనక్కరలేదు. నీపేరెవ్వరో నీవెవ్వరో నీ వృత్తియేమో నావలన నీకేమికావలయునో? అదియైనం జెప్పుము.

స్త్రీ—నాపేరు మురళి. ఇంక నీకు నేనేమియునుఁ జెప్పను. నీకు పౌరుషము వెల్లియగునేని నీదానిని బ్రామ్మ. కాని యింతవిధికివందపు మహమ్మదీయుల బారినుండి యీపురము నెట్లు సంరక్షించెదవు. ఈవా గాడంబరము లేకుండ నాశోడఁగూడ ఎందునకు రారాదు? నేనాఁడుదాననే.

గంగారాముఁడు ఎదురు చెప్పలేక మురళ ననుసరించి పోయెను. గంగారామును, మురళయును, అడుగులోనడుగునిడుకొనుచు పోయిరి. కొంతదూరము పోయెడుసరికి వారి కెదుట పెద్దమందిర మొక్కటి కనఁ బడెను. అతఁ డామందిరమును గుర్తించి “ ఏమిది ? నీవిప్పుడీమందిరములో నికి రమ్మందువా ఏమి ?

మురళ—ప్రత్యవాయ మేమి ?

గంగా—బహిర్ద్వారముననే గిన ప్రత్యవాయమేమియును లేదు. కాని నీవు పాణిద్వారము త్రోవఁబట్టితివే. నన్నంతఃపురములోనికి గొని పోవుదువా ఏమి ?

మురళ—నీకు ధైర్యము చాలదా ?

గంగా—చాలదనుమాటసత్యము. ఇది నాస్రభుని యంతఃపురము. వారి యాజ్ఞ లేక నే నిందు అడుగిడ రాదు.

మురళ—నీ కెవరియాజ్ఞ గావలెను ?

గంగా—రాజునాజ్ఞ.

మురళ—ఇప్పు డాతఁ డూర లేడే. రాణిగారియాజ్ఞ చాలదా ?

గంగా—చాలకేమి ? చాలును.

మురళ—అట్లయిన రమ్మ, రాణిగారియాజ్ఞ సమకూర్చెదను.

గంగా—కావలెవాఁడు న న్నెట్లు లోనికి రానిచ్చును ?

మురళ—తప్పనిఁగిగనుక.

గంగా—ఆతఁడు నన్ను గుర్తింపకున్న లోపలికి రావీయఁడే. ఈప్రస్తు తవేషమున న న్నాతఁడు గుర్తింప నిష్టములేదు.

మురళ—నేను వెంటఁబెట్టుకొని పోవుచుండఁగ నీగుర్తు లెవ్వరికిఁ గావలెను ?

అప్పుడు ఫహరామిఁడ నొకయామికుఁ డున్నవాఁడు. మురళ యాతఁడవద్దకు వచ్చి “ ఓయి పాండ్య ! తలుపు తాళము వేసియున్నదా ? తీసియున్నదా ?

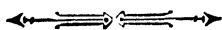
యామికుఁడు—తీసియే యున్నది. కాని యీతఁ డెవ్వఁడు ?

మురళ—నాసోదరుఁడు.

యామి—పురుషు లీగడప దాటుటకు హుకుములేదే ?

మురళి—రాద్రూపము దాల్చి మాటలు తడఁబడ “ ఏమి? నీకు హు కుము గావలెనుగా? దరిద్రుఁడా! ఎవరిహుకుము గావలెను? నాహు ముజాలదా నీకు నాచీపురుకట్టఁ బుచ్చుకొని జాడించిన నీగడ్డము పూర్ణముగ నాశన మగుననుమాట మరచితివా? ” అనునప్పటికి యామికుఁడు గడగడవణంకుచు, నిశ్చేష్టుఁడై యూరకుంఁడెను. అనంతరము అప్రతిహతంబుగ మురళి గంగారాముని వెంటఁబెట్టుకొని మందిరమునఁ బ్రవేశించెను. లోపలికిఁ బోయి రెండవయంతస్తుపై కెక్కి అందొక ద్వారము గంగారామునికిఁ జూపి “ ఈగదిలోనికిఁ బొమ్ము? నే నిచ్చటనే యుంఁడదను. నేను లోపలికిమాత్రము రాను ” అని చెప్పెను.

గంగారాముని కీడియంతయు నత్యాశ్చర్యముగ నుంఁడెను. కాని యీచిత్రమేమో చూతమని యెంచి లోపలఁ బ్రవేశించెను. అం దుప స్థితంబయిన సామానులన్నియును అపూర్వములు ఆమూల్యములు, అందొకపవడపుకోళ్లపట్టెమాచఁసుపై తన్వంగియొకర్తు గూర్చుండియుం ఁడెను. అసహాయయై యెంటురిగ నాగదిలో నేమియో ఏకతమున విచారింతుచుఁ గూర్చున్నది. అట్టి సౌందర్య రాశిని గంగారాముఁ ఁన్నఁడును జూచి యెఱుంగఁడు. అట్టిది లోకమున జన్మించియుండుననియు నాతఁడు తలంపఁడు. ఈరమణి యెవ్వరు? రమ.

విదవ ప్రకరణము.

గంగారా మితకమున్ను రాయల యంతఃపురముననడుగువెట్టి యెఱుంగఁడు. రమానందల నిదివఱ కితఁడు కనినవాఁడు కాఁడు. ఆగది అమూల్య సౌందర్యమునుబట్టి, అం దాసీనయైయున్న తరుణి రమయను కొనెంగాని మున్ను జూచి యుండుటచేతఁ గాదు. రాజుగారి భార్యాద్వి తయమున, మనోహ రాకారముచే రమ పేరు మ్రోసియున్నది. అందువ లన ఆతస్వి స్వతస్సిద్ధముగ చిన్న భార్య యని తలంచెను.

గంగా—అమ్మగారి సెలవై నదెటు నిజమేనా?

రమ యులికిపడి లేచి గంగారామునికి నమస్కరించెను. “ నీవు

నాకు సోదరుడవు. అందును పెద్దవాడవు. నీవు శ్రీ నెట్లాదరింతువో నన్నుగూడ నట్లే యాదరింపుము. ఇట్టివేళ రావించితినిని అన్యధా భావింపకుము.”

గంగా—మీరు ప్రభువులు ఎప్పుడు రమ్మని హుకుము చేసిన నప్పుడు వచ్చుటకు బద్ధుడను.

రమ—“నీవు బహిరంగముగ నిచ్చుటకు రారాదని మురళ చెప్పుచున్నది. ఈసిగ్గుమాలినది ఇంక నేమేమియో నిన్నుగూర్చి వేఱుసంగతులు చెప్పినది. అవన్నియు నీకడఁ బలుకరాదు. నీవు పూజ్యుడవు. సోదరసముండవు. అత్యంత భయకంపితస్వాంతనై నిన్నిటకు రావింపవలసె. ఇయ్యది సాహసకార్యమే యగును. నన్నుఁ గాచి కాపాడుము.” అని పల్కుచు వెక్కివెక్కి యేడ్వసాగెను. ఆమె కన్నులనీరుఁ జూచునప్పటికి గంగారామునిహృదయము చలించెను. “అమ్మా ఏమి సమాచారము? ఏమి చేయుమనెదరు?”

రమ—సమాచారమేమియో నీ వెఱుఁగనే యెఱుఁగవా? మహమ్మదీయు లీపురమును కొల్లగొని ధ్వంసము చేయ వచ్చుచున్నారు. మమ్ము నందఱఁ జంపి పురముఁ దగులఁబెట్టి పోవుదురు.

గంగా.—మిమ్మింత భయపెట్టినవా రెవ్వరు? మహమ్మదీయులు మీరనినట్లు పురముపైఁబడి దీనిని ధ్వంసముచేయవత్తురేని మే మేమగుదుము? మాజీనము లెందుకు? నిరంతరమును డబ్బిచ్చి మమ్ములసంరక్షించుట యెందునకు? ఇట్టిపనులకుఁగాక మాబ్రతు కేల కాల్పవా?

రమ.—పురుషులు చాలతెగుదారులు. మీరు సంగతులున్నవి యున్నట్లు గ్రహింపరు. మీరు మమ్ముఁ గాపాడలేనిచో మాగతి యేమి? అనిమరల రోదనము సేయసాగెను.

గంగా.—మాచేతనై నంతవఱకు మిమ్ముఁ గాచి కాపాడుదుము. అనవసరముగ భయపడవలదు.

రమ.—మీరు కాపాడఁగలరని నాకును ధైర్యమేకాని కాపాడలేకుం డిననో?

గంగా.—అట్లైన మాప్రాణములనే కోల్పోయెదము.

రమ.—అట్లు చేయవలదు? నామాట వినుము. ఈదినము నందవద్ద కూరండలును వచ్చి యొక మొఱబెట్టుకొనిరి. అది వినుము. మహమ్మదీయులనందఱ నాహూయముఁజేసి మనరాజ్యము వారి కిచ్చి వేయుటయు, మనప్రాణముల వారు గాపాడుటయు, పరతులైర్పఱచి వాని నములుజరుపుమని చెప్పకొనిరి. వారెవరినిఁ జంపకుండ వాగ్దానము చేసినఁ జాలును. వారందులకనుమతించు రేని, పట్టణము నీయధీనముననే యున్నదికదా? రహస్యముఁగ వారినిఁ గొంపోయి కోట వారితోఱోఱ బెట్టి రమ్ము. ఈపనిఁ జేసిన అందఱు సురక్షితముగనుండురు. ఈమాటలు వినునప్పటికి గంగారాముని కొడలు కంపించెను.

గంగా.—దేవీ! తాము నాతో నేమిచెప్పిన చెప్పితిరి గాక. ఈమాటలు మాత్రము మఱియొకనికడ చెప్పఁబోకుండు. అట్టిపనియేమి? నేనేమి చేయుటయేమి? నాప్రాణ మట్టె తెగిపడిపోవనున్నను నేనందుల కియ్యకొనఁగలనా? అట్టిపని కితరులెవరైన పూనుకొనిన వానితల నేనే తఱిఁగించెదను.

రమయాశ నిరాశయైనది. ఏమిచేయుటకునుదోఁచక వెక్కి వెక్కి యేడ్వసాగెను. “నాముద్దులబిడ్డనిపని యేమగునో?” యను పలు వరింపుతక్క ఆమెకు మఱియొక ధ్యానము లేకుండఁబోయెను. గంగా రాముకలవరముఁజెంది ‘పైని భగవంతుఁ డున్నాఁడు. అమ్మా! ఊరటఁ జెందుము. ఈ ఏడ్పు లెవ్వరికైన వినఁబడిన మనయుభయులకును ప్రాణము మీఁదికి వచ్చును. నీగందరగోళమంతయును నీబిడ్డనుగూర్చియేకదా? ఆబిడ్డసంరక్షణ కేదోయొక యుపాయమాలోచించెదను. మీ రిందుండి మఱియొకచోటునకు తరలుట కనుగ్రహింతురా?”

రమ.—మాతండ్రిగారియింటికి తీసుకొనిపోయెదవేని వచ్చెదను. కాని నాసవతియు, పూజ్యుఁడగుచంద్రచూడుఁడును, న న్నిటనుండి కదల నీయరు.

గంగా.—అట్లయిన నీవు రహస్యముగ తరలిపోవలయును. దానికై న నిప్పుడు తొందరలేదు. అట్టివిపత్తే తటస్థమయ్యేనేని, నేను మిమ్ము స్వయముగ వచ్చి పిలచి మిమ్ముచ్చట దిగవిడచి వచ్చెదను.

రమ.—నీవర్తమానము నాకు చేరుట యెట్లు?

గంగా.—మురళను నాయొద్దకుఁ బంపుము. అది యతిరహస్యముగ నాకడకు వచ్చును.

ఈమాటలు చెవినిఁబడ్డవి. రమ కొక్కింతయూరట గలిగినది. గర్గడికతో “నీవు నాకు ప్రాణదానము సేసితివి. ఇంతటనుండినే నిన్ను దైవముగఁ బూజించుచుండెదను. భగవంతుఁడు నిన్ననుగ్రహించుఁ గాక.” అని యాశీర్వదించి రమ గంగారాముని వీడ్కొల్పెను. మురళ యాతని యథాప్రకారముగఁ గొనిచని వెలుపల దిగవిడచెను.

అంతవఱకు వారుభయులమనంబుల నీపఠ్యైవ ఏవిధమగు దురాలోచనయు లేదు. కాని జరిగిన చర్యమాత్ర మయుక్తముగ నున్నది. అయ్యది యుభయులునుగూడ కనిపెట్టెరి. గంగారాము “నాయొడఁ దప్పేమున్నది?” అని యనుకొనెను. రమ “ప్రాణరక్షణోపాయమేమి యును గనఁబడనప్పుడు వేఱు శరణ్య మేమియున్నది?” అని యనుకొనెను. మురళమాత్రము సంతసించెను.

గంగారాముని కేమాత్రము వివేకమున్నను ఆతనిమనోనయనమున కింతకన్న స్వచ్ఛమగుదృష్టి యుదయించియుండును. ఆతఁడు తెరమఱుఁగున మఱియొక్కఁడున్నాఁ డని కనిపెట్టలేకపోయెను. ఆతఁడు మనుష్యమాత్రుఁడు గాఁడు. మనుజున కెవ్వరి కేమికావలసినను దయ చేయుచుండెడిది భగవంతుఁడే.

పూజ్యుఁడగుచంద్రచూడుఁడు తోరబుఖానున కొక రాయభారమంపెను. తమరాజ్యమును, ఆయుధాగారములును, మందుకొట్టములును, మహమ్మదీయుల కమ్మి వేయుదుమనియును, అందులకు వా రేమిమూల్య మిత్తురో తెలిసికొని రమ్మనియును, వార్తాహఃరితో చెప్పిపంపెను. ఆసాధువర్తనుఁడు, ఏదో కొంతసామ్మిచ్చిన రాజ్యము నిలువబడుచుండఁగ యుద్ధముచేయుటవలన ఫలములేదని, స్పష్టముగఁ దెలియఁజేసెను.

ఈ సంగతి మృణ్మయగంగారాములకు నివేదించఁగా మృణ్మయఁడు నివ్వెరపడి “ఇది యేమి? నీకు పిచ్చియెత్తినదా? ఇంత తెగువచేయుచున్నావు?” అని యడిగెను.

చంద్రచూడుఁడు.—“పిచ్చి యెత్తినది నాకు కాదు నీకు. ఈ బేరము

పరిష్కారమగుసరికి రెండుమాసములు పట్టును. ఇంతలో రాజు మరల రాఁగలఁడు.” అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. గంగారాము ఏమి యోచించు కొనుచుండెనో యెవ్వరికిని తెలియను. ఏదియోమాత్రము యోచించు చున్నవాఁడు. వెలువరించలేదు.

ఆ ఆ వ ప్ర క రణ ము.

గంగారామున కాదినము పనులన్నియును గట్టువడి పోయినవి. ఎల్లప్పుడును రమ సర్వాతిరిక్త రామణీయకళోభయే ఆతనియెట్టయెగుటఁ దాండవ మాడఁ జొచ్చెను. ఎప్పుడు జూచిన నాతలంపులే మనస్సున పొరలి పొంగుచుండెను. “ఏమి చెప్పుమా? ఆముఖమున కంతవీఠ సౌందర్యము. దీపపు వెల్లురున చూచుటచేతనా యేమి? అట్లైన రాత్రిందివములు స్త్రీలను దీపములముందరనే నిలుపవచ్చునే. నీలములను గేలి సేయు. ఏమి యాకుంతలముల నై గనగ్యము? ఏమి? ఆ వదనసౌందర్యము? ఆకనుబొమలు? ఆకన్నులు? బింబఫలమును తిరస్కరించు నాయ ధరోష్ఠము? ఏమి? ఆకారము?” దేనిపై కేఁగినను గంగారాముని మనస్సు మరలి రాకున్నది? ఏయొప్పు జూచినను హృదయంగమంబై అచ్చర ప్రోయాండ్రఁ దిరస్కరించుచుండె. “మనుష్యాంగనలయం దిట్టిచక్కఁదనము తలంచుకొనుటకేని యవకాశము లేదు. ఆమనోహర రూపము నయనానందముగ నొక్కసారి సందర్శింపఁ గల్గుటచే నాజన్మము ధన్యత నొందినది. ఇంక నే బ్రతికియున్నన్ని నాళ్లును తలఁచితలఁచి యానందించుట కాసందర్భము చాలదే.” అని మనసున గంగారాముఁ డానందపడసాగెను.

ఏమి యీవెట్టి? ఒక్కసారి చూచి తనివి నొందుట సాధ్యమా? ప్రథమసందర్శన సమయమున విభ్రాంతుఁడైనవాఁడు మఱియొక్క సందర్శనమున కాసింపకుండ నుండఁగలఁడా? ఆదినము మధ్యాహ్న సమయమున గంగారాము “ఆప్రథమసందర్శన స్మరణచే నింక నాబ్రతుకం తయును సౌఖ్యముగ వెళ్లఁబుచ్చెదను.” అని యనుకొనెను. సాయంతన మగునప్పటి కాయుద్దేశ్యము మాఱి “మరల నొక్కసారి సందర్శించిన నెట్లుండునో?” యనుకొనెను. “దీపములు పెట్టినతరువాత మురళ వచ్చి

యారాత్రి నన్ను మరలఁ బిలచిన నెంత బాగుండును?" అని యనుకొని యెను. రాత్రి తొమ్మిదిగంటలయినది. ఆతనిసంకల్పానుసారముగ మరల మురళయే యొకరహస్యస్థలమున సాక్షాత్కరించినది.

గంగారాము—వీమి సమాచారము?

మురళ—నీవ్యాపార మెట్లున్నది?

గంగా—మీ కేమివ్యాపారము కావలెను?

మురళ—తండ్రిగారియింటికిఁ బోవువ్యాపారము.

గంగా—అట్టి యవసర ముండదు. రాజ్యము సురక్షితముగ నుండును.

మురళ—అది నిశ్చయ మెట్లు? దేనినిఁబట్టి చెప్పెదవు?

గంగా—అవియన్నియు నీకడ విప్పిచెప్పటకు వీలులేదు.

మురళ—ఈసంగతులు పోయి యామెకు చెప్పవచ్చునా?

గంగా—ఆహా పోయి చెప్పము.

మురళ—ఆమె మరలఁ బంపిననో?

గంగా—రాత్రి నీవు నన్నెక్కడఁ గలునుకొంటివో అచ్చటనే దొరికెదను.

ఆపలుకులు చెవినివేసుకొని మురళ రమకడ కేఁగి యావార్త యామెకు నివేదించెను. గంగారాముఁ డేమియు విస్వస్థముగఁ జెప్పలేదు. మురళ తెచ్చినవర్తమానముతో ఆమె కేమియు సంతుష్టి కాలేదు. అందువలన రమకు మనస్సునందు గల సంకోచ మేమియు విడిపోలేదు. మఱింత మననున కాందోళనము కల్గెను. తత్కారణమున తెల్లవారు సమయమున రమాసమ్ముఖమునకు గంగారాముని మురళ మరల గొనిరావలసివచ్చెను. గడచినరాత్రి కావలికాచిన భటుఁడే మరల కావలికాచు చుండెను. మహమ్మదుపురనగరనాయకుఁడు మురళ సోదరుఁ డనుమిషచే అంతఃపురమునఁ బ్రవేశించెను.

గంగారాము రమాసమ్ముఖమునకు నరిగి తనకును, రమకునుగూడ నర్థముగాని యవ్యక్తసంభాషణఁ గొంత జరిగించెను. ఆతనికి మతి చలించినది. ఆయసమసాయకుని విషమశర మొక్కటి ఆతని మనంబునఁ దగుల్కొనియెను. గంగారాము గ్రుడ్లు రెండును నప్పళించి చూచుచు నూరకుండెను. ఈసారి చూపులు తన్ననోహర రామణీయ

చెప్పి పోయెను. సింహముగుహలోనికి వచ్చినవాఁ డెవ్వఁడు రక్కులు తినకుండఁబోవును? రమాగంగారాముల ఈసందర్భనములు తఱచైనవి. నలుగుఱియెదుటను ఇవి జరుగుచుండినచో అంతమోసమేమియును లేదు. తాటిచెట్టుక్రిందఁ బాలుద్రావినను మఱియొకటియే యందురు. అమ్మలక్కలందఱును సందుదొరకినది. రమాకాంతహృదయము కేవలమునిష్కళంకమైనది. శషభిష లేమియును నెఱుంగనిది. రాత్రి మూఁడవయామమున గూఢప్రచారములన్నిటికిని ఈగడులుదీయుసమయమున నిట్టిసందర్భనము సంఘటిల్లుట లేనిపోని అనుమానములకు కారణముకాదా? అందువల్ల ఇతరానర్థము లేమియును లేవే అనుకొందము. నిశ్చయముగ ఒక్కొంతమార్దవరాహిత్యము, సంభాషణమున నించుక పలుచఁదనము, మాటలలో నొక్కొంతవెలితి, మనస్సు లటునిటు నూఁగినలాడుట.— ఇంతమాత్రము లేకుండఁ బోవునా? అట్టిస్థితియే పట్టినది. రమాకాంత తోలుదొల్తు దీనినిఁగనిపెట్టలేదు. ఒక్కసారి మురళి చూచుచుండఁగ నేదో ఒక్కమాట యన్నది. అయ్యది దేనదూతవాక్యమువలె మనస్సునఁ దట్టినది. మురళి యొకనాఁడు కావలివానితో ఈవిషయమునుగూర్చి ముచ్చటించినది. ఆజానపదఁడు “ఏమే యిది నీసోదరుఁడు చాలతఱుచు గవచ్చిపోవుచున్నాఁడు.” అనెను. మురళి నీవు కుచ్చితుఁడవు. నీ కెందుల కిది? చీపురుకట్టభయము పోయినదా యేమి?

కావలివాఁడు—పోవుటయేమి? ఉన్నది. నాప్రాణము గడగడ వణకుచున్నది.

మురళి—నీ కెన్నిప్రాణము లున్నవి? నీప్రాణములు నాచేతనున్నవే. కావలి—నీవు వదలిపెట్టిన ప్రాణము పోదు. ఒక్కసారి ప్రాణము తీసిన అతయు నయోమయముగనుండును. ఇంక నీసోదరుని లోపలికి రానియను.

మురళి—నీఇష్టము వచ్చినట్లు జేయుము. ఇంక నాజోక్యము నీ కక్కరలేదు, ఏ మనెదవు?

కావలి—ఇటుజూడు. ఆవచ్చెడువాఁడు నీసోదరుఁడు కాఁడు. ఆతఁడెవ్వఁడో యొకపేరుమోసినపురుషుఁడు. ఆతని కిచ్చట పనియేమో నాకు తెలియదు. తెలిసికొనవలసిన అవసరము నాకు లేదు. కాని ఆతఁ

డిచ్చట అంతఃపురముపై తణిఖికి వచ్చినాఁడేమో నాకు తెలియదు. ఆతఁ డింతరహస్యముగ వచ్చుచు పోవు చున్నప్పుడు మనకేమైన నియ్యనక్కరలేదా ? నీకేదో కొంతబహుమానము దొరికియుండును. అందులో నాకు నగ మిచ్చితివేని నీయిష్టముప్రకారము చేసెదను.

మురళి—నాకింకను ఆతఁ డేమియు నివ్వలేదు. ఏదైనను దొరకినప్పుడు తప్పక నీకుఁగూడ పాలుపెట్టెదను.

కావలి—మనకిద్దఱకును చెరిసగము పాలుసుమీ ?

మురళి—అందున కభ్యంతరమేమి ? అనిచెప్పెను.

రాణియొద్దనుండి మురళి యేవస్తురూపకముగనో, వస్త్రరూపకముగనో, కొంతబహుమతి యిదివఱకే పొందియున్నది. గంగారాము చూత్ర మింకను ఇయ్యలేదు. అందులకై తన తెలివితేటలన్నియును విని యోగించి యాపాండ్వ్యాతో “నరేకాని ఈమా టాతఁడు వచ్చినప్పుడు లోపలికి రానీయకు. నేనాతనిపక్షమున నే చెప్పెదను. అప్పుడుగాని యాతఁడు మనము చెప్పినట్లు రాఁడు.” అని బోధించెను.

ఆయుపదేశానుసారముగ గంగారాము మఱల అంతఃపురమునకు వచ్చునపుడు కావలివాఁడు రానీయలేదు. మురళి తిట్టెను. బ్రతిమాలెను. ప్రాధేయపఁడెను. ఏమియును ఫలితము లేకపోయెను. గంగారాము మురళితో సంప్రతించి చూచెను. తాను నగరనాయకుఁడ నని చెప్పు కొని నిజవృత్తాంతము బయలఁజెట్టుకొనినచో తన కంతఃపురప్రవేశము కలుగునని యెంచెను. కాని మురళి అందువలన మఱితప్రతికూల మగు నేమో అని చెప్పెను. “ఆతఁ డభ్యంతరపెట్టఁడుగాని, ఇతరులతోడఁ జెప్పును. నాసోదరుని రాకపోకలు బహిరంగ మగునేని నీ కేమి ? నాకు ముప్పు వచ్చును ?” అనిచెప్పెను.

గంగారాము అందులవివేకము గనిపెట్టెను. కావలివానినిఁ గడ తీర్చనమకట్టెను. ఆపైన మఱిత యల్లరి యగునేమో అని యూహ తట్టెను. ఒకవేళ పునస్సందర్భము లేకుండ దాఁకపూర్ణముగఁ గట్టువడిపోవునేమో ? అందువలన నాయుద్దేశ్యమును, నెఱవేర్చలేదు. ఎన్ని జెప్పినను కావలివాఁడు లక్ష్యపెట్టలేదు. అందువలన ఆరాత్రి యాతఁడు

వచ్చినవాఁడు వచ్చినట్లుగ నింటికిమరలి పోవలసివచ్చెను.

మురళి—యొంటరిగ మరల రాణియొద్దకు వచ్చినప్పుడు “ అతఁ డీరాత్రి రాఁడా? ” అని రాణి యడిగెను.

మురళి—వచ్చినాఁడు కాని, కావలివాఁడు రానీయలేదు.

రాణి—ఏల? ఇంతకమున్ను ఏల రానిచ్చినాఁడు?

మురళి—అతని కేదో అనుమానము తట్టినది.

రాణి—ఎందునఁగూర్చిన అనుమాన మది?

మురళి—తమ రది తెలిసికొనినందువలన ప్రయోజనములేదు. అట్టిసంగ తులన్నియును, మేము మీస్ఫురణకు తీసికొనిరాఁగూడదు. అతని కేదో కొంతయిచ్చి రహస్యవిఘ్నము గాకుండ నుండునునాయ మాలోచించెదను.

ఈమాటలు వినెడుసరికి రమాకాంతకు దేహ మాపాదమస్తకము చెమటలు పట్టిపోయెను. దేహము చెమర్చుటయూ, కంపించుటయూ, కాళ్లు తేలిపోవుటయూ, ఎన్నియవలక్షణములు, ఎంతభయము, ఎంతవణకరు, ఎంతమైమఱపు, అన్నియు నొక్కసారిగ వచ్చి యావేశించెను. ఎట్లో వచ్చి ప్రక్కమీఁదఁ బడెను. కన్నులు మూసుకొనెను. వివశయయ్యెను. అట్టియోచన యామెకు మనస్సున నంకురింపనైనలేదు. ఇతరప్రకృతి గలవారిమాట యెట్లుండిన నుండనిమ్ము ఆమెచునస్సున భయముతో జవజవలాడిపోయెను. ఆమె నడిగినప్రశ్నమునుగూర్చి తలంపనైనఁ దలంపలేకపోయెను. ఆవార్త యామెహృదయమున పిడుగువలె వచ్చి పడెను. తా నెంతయవ్యక్తపుబనిఁ చేసెనో యయ్యది యిప్పటి కామెకు గుర్తు తెలిసెను. ఎంత శపథిషలు తెలియనిదైనను ఆమెమాత్రమాఁడుదికాదా? అందున హిందూయువతి. ఇట్టియద్దేశ్య మొకటి మనస్సునఁ దట్టిన, సర్వవిషయములును గోచరము కాకుండునా? అప్పుడు వారు భయలకును, జరిగినసంభాషణను జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొనెను. తన తెలివిలేమియంతయును, కన్నులఁ గట్టినట్లయ్యెను. ఏవిషయమో వుచ్చుకొనుటయో? కుత్తుకఁ గోసికొని చచ్చుటయో? శరణ్యమని యెన్నుకొనియెను. బాగుగ యోచించిచూచి చూచి కంతమున కుఱిఁబెట్టుకొని చచ్చిపోవుటయు క్రమని తలంచెను. దానితో మహమ్మదీయులవలన భయము

ను, ఈదృశం బగుననర్థములును అన్నియును అడుగంటిపోవును. కాని ఆచిన్న బిడ్డనిమాటలేమి? రమ కడపటియోచన రాజు మరలి వచ్చువఱకు వేచియుండి, అప్పుడు కుత్తుక గోసికొని చచ్చుటకు సంకల్పించుకొని యెను. ఆపైన పిల్లవాని సంరక్షణకు దగినయేర్పాటు అన్నియును, బాగుగ జరుగును. ఇవి యన్నియును మహామృదీయుల బారినుండి బ్రతికి బయట బడునప్పుడుకద. అట్టి యదృష్టమే తక్కువ. ఐనను గంగారాముని పిలుచుటగాని, ఆతనియొద్దకు ఎవరినైన బంపుటగాని, జరిగించలేదు. తానెవ్వరినైన బంపలేదు సరిగదా? మురళ పిలుచుకొని వచ్చుటకునైన ననుమతింపలేదు.

రమ పిలువనంపుటగాని, మురళ వచ్చుట గాని, కట్టుపడిపోవుట తోడనే గంగారామునికి మనస్సున నుద్రేకమెక్కువైనది. ఆతడు నిద్రాహారములు విసర్జించినాడు. మురళ నస్వేషింప బయలుదేరినాడు. మురళ అంతఃపురపరిచారిక. అందఱికిని బహిరంగముగ గంటంబడునది యా? రాణియాజయైనదికాబట్టి ఆమె గంగారాముని వెదకికొనుచు వచ్చినది. ఈతనికి నామె వాసస్థాన మెచ్చుటనోకూడ తెలియదు. ఈదూఠి కారాయభారమునకై మఱియొకస్త్రీని కుదిర్చి ఆమెను మురళను గొని రమ్మని పనిచెను. ఆతని బ్రతుకుతో రమాకాంతకడకీమెను పంపగలఁడా? మురళ పిమ్మట గంగారామునికడకు వచ్చెను. “నన్నెల రావించితిని” అని మురళ అడిగెను.

గంగా— పిమ్మట సమాచారమునకు.

మురళ— అడిగినను విప్పి చెప్పటకు తమకు దయలేకపోయినది.

మాయండు తమకు నమ్మకమేది?

గంగా—ఔనాను మే మాసమాచారమును స్వయముగనే తీసుకొని పోవలెను.

మురళ—ఆమె కిప్పు డాతిక్క తిరిగినది. భగవంతునకు వేవేలవందనముల సమర్పించుచున్నది.

గంగా—ఏమది? అదేమో నాకేమియు నర్థము కాలేదు.

మురళ—ఏమున్నది. ఆమెకు తిక్క తిరిగిన దంటిని.

గంగా—ఆమెకు అదివఱకున్న తిక్క యేమి? ఇప్పుడు తిరిగిన దేమి?

మురళి—ఆమెతిక్క నీ వెఱుంగనే యెఱుంగవా?

గంగా—తెలియదు.

మురళి—ఆమె కొకవిధమైనపిచ్చి యున్నదని కనిపెట్టలేదా?

గంగా—అది యేమో నాకు తెలియదు.

మురళి—లేకున్న నీనంటివానికి అంతఃపురప్రవేశము కలుగునా?

గంగా— ఎందుచేతఁ గలుగరాదు? చెప్పు చెప్పు విందుము.

మురళి—నీవట్టిసానమునకు తగవు గనుక.

గంగా—ఇంక నే నేసానమున కర్హుడను?

మురళి—నావంటి చింపిగుడ్డలదానితో నుండుటకు. “నీవెక్కడికైన పెద్ద యిండ్లకు బోదలచి నప్పుడు నన్నుఁ గూడ వెంటబెట్టుకొని పొమ్ము. మాది, కైవర్తులము. మావర్ణమువారు ఎన్నిమాఱులఁ బెండ్లియాడినఁ దప్పులేదు. నాకింతకమునుపు రెండున్నరమాఱు పెండ్లిండ్లు అయినవి. నీకభ్యంతరము లేదేని ఇంకొకసారిగూడ నా కేయభ్యంతరమును లేదు.” అని మందహాసమునెఱుచు అతనిపట్టునుండి తప్పించుకొని ఒక్కదాఱున నవతలికి పోయెను.

గంగా రాముఁ డింక నప్పట్టున నాశయేమియు లేదని నిస్సప్రహఁ జేసికొనెను. ఆశయేమియు లేదనుకొని సంతమాత్రము చేతనే సంతుష్టి జెందనా?

ఒక్కసారి మనుష్యుఁడు పాపకార్యములలోఁ బ్రవేశించెనా? ఆ తని కెన్నిబుద్ధులో యుప్పతిల్లును. ఎన్ని ఆశలైనఁ బుట్టుచుండును. గంగా రాము “నాకాప్రాణమును రమశవమునకేని గట్టి పెట్టెదను. అట్లుచేయకున్న నేను గంగా రాముఁడకాను” అనికృతనిశ్చయముండై స్వతస్సిద్ధమగుతనదారుణప్రకృతి వెలికురక, అచ్చటనుండి కదలి యింటికిచనియెను. ఆరాత్రి యింటికడఁ గూర్చుండి యేవియో లేనిపోని తంత్రములు కొన్నిపన్ని రమా సీతారామరాయల నాశనమున కై వ్యూహ మొకటి వేసెను.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము.

శ్రీ యయంతు లిరువురును మనకగపడి చాలతడవైనది. ఇప్పుడెచ్చట నున్నవారో? దేశములెల్లఁ గ్రుమ్మరి విరూపాతలమున నున్నలలి

తగిరి శృంగమున కిప్పుడే వచ్చిచేరిరి. కొంతకాలమైన పిమ్మట మఱల వచ్చి తన్ను సందర్శింపుమని యాయోగిచెప్పిన మాట మఱచితిరా ఏమి? ఒక్కసారి మఱల నాసంగతులు జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొనుఁడు.

యోగియయంతినొక్కతనే తనను సందర్శింపనానతిచ్చెను. శ్రీని రాసీయ లేడు. యయంతి హస్తీకుంభమున ప్రవేశించెను. ఈనడుమవిరూ పానదీపనిసరముల శ్రీవిహారింపజొచ్చెను. ఒకసారిశృంగాగ్రమునకు బోయి యచ్చటనున్న చందనతరుచ్ఛాయల విహరించి యచ్చటనుండి నదీ తీరమున నొత్తుగనున్న తాళవృక్షముల మహిమాన్నతిని తద్రామణీయ కమును నేత్రపర్వముగఁ గాంచి యానందించుచుండెను. ఇంతలోయ యంతియు గుహాంతరముననుండి వెలువడివచ్చెను. యోగి యేమి శాసించెనని శ్రీయశుగకుండఁగనే “ఆహా! ఏమి? అవ్యక్తమధురమగు నీశ కుంతకలస్వనము? శ్రవణానందముగ నున్నది.

యయంతి—ఈమధురనిస్వనము నీనాథుని కంఠనిస్వనమువలె నున్నదా?

శ్రీ—ఈసలయేటి చిఱుతరంగముల మాధుర్యమువలె నున్నది.

యయంతి—ఈమాధుర్య మాకంఠ మధురిమతో నెనయగునా?

శ్రీ—నానాథుని కంఠస్వనము విని చాలకాలమైనది. జ్ఞప్తికి వచ్చుట లేదు.

పాపము. ఏమిరాయలదుర్మతి? ఈసంగతి యయంతికిదివఱకే యెఱుకఁబడియెను. శ్రీహృదయమును మఱలనావైపునకు మరల్చుట కి య్యది మఱల యుచ్చరించినది. “ఇప్పుడు మఱల నీనాథుని కంఠస్వన మువిందువనుకొందము. ఇంతమధురముగ నుండునా?” అని మఱల నడిగెను.

శ్రీ మహానముద్రయై యూరకుండెను. ఒక్కింతమిన్నకుండి వినమ్రయై వదనముపైకెత్తి యయంతిముఖమువంక తేటిపాఱజూచి “గ్రుచ్చి గ్రుచ్చియడుగుచున్నావు? యోగి నానాథుని సందర్శింపఁబొమ్మనెనా ఏమి? యయంతి—పొమ్మనినది నిన్నొక్కతినేగాదు. నన్నుఁగూడ నిన్నను గమింప మనినాఁడు.

శ్రీ.—కారణమేమి?

యయంతి.—నాకు మేలేమి? కీఠేమి?

శ్రీ.—అక్కా! ఇందున కీడును, మేలునుంగూడ నున్నదా?

యయంతి.—శ్రీ! ఇంతమాత్రముకూడ తెలియదా? దీనికింకను అర్థ వివరము గావలెనా?

శ్రీ.—నీ అర్థమేమో నాకు తెలియలేదు విప్పి చెప్పుము.

యయంతి.—ఆతఁడు నీయోగక్షేమ మొక్కటియేగోరి చెప్పినయెడల పూజ్యుడగు గురువరుండు నాకెప్పుడు నట్లానతిచ్చియుండఁడు. స్వప్రయోజనమునకై యాతఁడెవ్వరి నేకార్యమునకు నియోగింపఁడు. నీతో సంబంధించినంతవఱకు మేలును గీడునుగూడ లేదు.

శ్రీ.—అవునవును. ఇప్పుడు తెలిసినది. ఇయ్యది యిప్పుడు నానాథునిక్షేమముం గూర్చియై యుండును.

యయంతి.—అతఁడెప్పుడును అంతవిస్పృహముగ చెప్పఁడు. మనతో నంత విశేషముగ మాట్లాడుటకఁ గూడనిచ్చునుంపఁడు. ఆతఁడు చెప్పిన దానిగూఢార్థమిదిగా భావించితిని. ఇంతవఱకు నావల్ల నీవు వినిన దానినిఁబట్టియు, నేర్చినదానినిఁబట్టియు, నీకుకూడ విదితమయి యుండును.

శ్రీ.—నీవేల వచ్చెదవు.

యయంతి.—ఆతఁడు కారణముచెప్పలేదని చెప్పితిఁగా? ఆతని యాజ్ఞయై నది గనుక బయలుదేరుచున్నాను. నావృత్తి దేశాటనమేకదా? ఎటనున్న నేమి? నేనెందుకు రారాదు? నీవిప్పుడు సంసిద్ధురాలవై యున్నావా?

శ్రీ.—అదియే యోచించుచున్నాను.

యయంతి.—ఏల యోచన? నీకు భర్తృవధావిషయమగు స్మరణయే మైనఁ గలిగెనా ఏమి?

శ్రీ.—అదికాదు. నాహృదయమున భయమను వికారమే యంతరించినది.

యయంతి.—ఏల యంతరించినది. ముందుకారణము చెప్పుము? నేరావలెనో అక్కరలేదో తరువాత చెప్పెదను.

శ్రీ.—సోదరీ! ఒకమనుజుఁ డింకొకమనుజుని వధింపఁగలుగుననుట వట్టికల్ల. జననమరణము లొక్కనియధీనముననున్నవి. ఎవ్వనికెప్పుడు మరణము వ్రాప్తమో దానినప్పుడు పరిపక్వము నేయుచుండును. ప్రతిమ

నుజుడు నెప్పుడో యొకప్పుడు చావవలసినదే. నామూలముననో మఱి యొకరి మూలముననో, ఎప్పుడో యొకనాఁడు, ఆతనికి మరణమాన న్నముగాక మానునా? ఉద్దేశ్యపూర్వకముగ నేనాతని నెప్పుడును చంపఁబోవుదునని చెప్పుట సరికాదు. నావలననే యాతనికి మృత్యువాసన్న మయి ప్రపంచయాతనలనుండి యాతనికి విముక్తిగలుగుట విధిలిఖిత మయినయెడల దానినిఁ దప్పింప నెవ్వరికగు? వనములనంచరించి నను, జలనిధిదాఁటిపోయినను, దైవాజ్ఞ లుల్లంఘింప శక్తుల మగు దుమా? ధర్మమార్గానుసారముగ, భక్తిపూర్వకముగ, నెట్లు ప్రవర్తింపవలయునో అట్లు నడచికొనియెదను. అందువలన నాతనికి కీడ వాటిల్లినను, నే నందులకై విచారించవలసినపని లేదు.

కటకటా? సీతారామరాయలా? నీ విట్టి యాపెకోసమా త హతహాపడుచుంటివి?

యయంతి యామాటలనువిని యత్యంతము మనంబున సంతోషించెను. విద్యార్థియెడ గురు వెట్టికారపము గనుపఱచునో యట్టికారవమునే శ్రీవాక్యములయెడ యయంతి కనుపఱచెను. ఆమెను మఱల పలుకరించి? “నీ వింకను ఏల యనిశ్చితముగ నుంటివి?” అని ధైరవియడిగెను.

శ్రీ:—తనను విడచిపోవ నాతఁ డనుమతింపకుండిన నేమని యోచించుచున్నాను.

యయంతి:—జాతకఫలమువలనఁ గలుగఁబోయెడు ప్రత్యవాయములనిన సీకంత భయము లేనప్పుడు నీవారనియొద్ద నుండిపోయినమాత్రమే మి భయము?

శ్రీ:—ఇంక నే నారాజుకడ నుండుట కనర్హురాలను.

యయంతి:—మునుపటికంటే వేయిమడుగులు నీకెక్కువ యర్హత గలదు. సువర్ణ ఠేఱాతీరమున, నైతరణీతలమున, నిన్ను నేను గనినప్పుడు నీయందున్న మనోజ్ఞతకన్న నిప్పుడెంతమనోహరత్వము నీయెడ అధికమయ్యెనో నీవెఱుఁగకున్నావు.

శ్రీ:—ఊరకుండుము. ఊరకుండుము.

యయంతి:—నీసుగుణము లెంతవృద్ధియయ్యెనో యవియు నీవెఱుఁగవు

ఆవిషయమునఁ బ్రపంచమునఁ గలయేరాణి నీకు సమయగును ?

శ్రీ:—నాభావము నిట్లా నీవు కనిపెట్టితివి. నీమనస్సును, నామనస్సును గలుపుటకు నీవేర్పఱచినమార్గమేది ? నేనిప్పుడు దానిఁగూర్చి యా ప్రశంసించితిని ? ఆతఁడు తనతోడఁగూడియుండుటకై పరిపరి విధములఁ బ్రార్థించిన యాశ్రీ యీశ్రీ గాదని చెప్పితిని. నీశుశ్రూషచే నామె కిప్పుడు ప్రాపంచికసౌఖ్యములపై మనసు బోవుటలేదు. ఆపేగుగలస్త్రీ నీపాదములకడ శుశ్రూషచేసి బ్రతుకుచున్నది. నీపాదసేవాసాంగత్యము నభిషింపు నీమెకు మహారాజాధిరాజగు రాయలకడఁ గాని, ఆమహారాజాధిరాజునకు నీశిష్యురాలికడఁ గాని, ఏమైనసౌఖ్యముండునని యెంచెదవా ? రాజ్యపదమునం దభిషిక్తయగుటకు నీశిష్యురాలు తగదు.

యయాతి:—అట్లైన నాశిష్యురాలు సుఖదుఃఖములకు గుఱియయ్యెనా ? అట్టి విద్యార్థినీదశ సిగ్గులచేటు.

నాశిష్యులారాఅనునప్పుడు యయంతి అధరోష్ఠముల మందహాసద్యుతి నటనము సేయుచుండెను.

శ్రీ:—నేనట్టిదాసను గాక పోవచ్చును గాని ఆతఁడుమాత్ర ముట్టివాఁడు కాఁడు. ఆతని శ్రీ, యిహలోకయాత్ర చాలించినదనియు, భైరవీసంసేవనమున మాత్రమిప్పుడు జీవయాత్ర నడుపుచున్నదనియును వినినచో ఆతఁడు మనంబున నత్యంతము పరితపింపకమానునా?

యయాతి:—పరితపింపవచ్చును. పరితపింపక పోవచ్చును. ఆచర్చలతో నిప్పుడు పని లేదు. శ్రీకృష్ణభగవానునిచరణాకమలములపై నీమనసిప్పుడు నిశ్చలముగ నిలిపి యుంచిన, నీమనస్సున నింక నేమియుఁ జూరనీకుండును. సర్వమును సరసముగ నడచి పోవును. మనముపకారముచేయవలసినది, నీభర్తకానీ, మఱియితరుఁడుకానీ మనమిప్పుడు బయలుదేరిపోవలయును.

అని వారుభయలును పర్వతశిఖరముననుండి దిగి విరూపానదీతీరముననుండు మార్గముపట్టి గంగానదివైపులకుఁ బోయిరి. ఆమార్గము దరి నున్న వనమునఁ బువ్వులు కొన్ని కోసి, అందలి తేకులు, కేసర

ములు, తోడిమలు, మున్నగు గలిగినవన్నియు, వేఱు జేసి పరీక్షించి చూచుచు తమదానిని బోయిరి. వారిలో నెవ్వరుగాని రాయలపేరైన నుచ్చరింపరైరి. ఈనిర్థకులకు, ఇంతయవ్వనమును, ఇంతసౌందర్యమును, నర్వశక్తుఁ డేల యొసంగెనో, ఆతని కొక్కనికే ఎఱుక. శ్రీకొఱకై, సండులు, గొందులును సర్వమును వెతకినయాచంచలచిత్తునకు రాయల కేమైన కొంచెము తెలియునేమో? పాఠకులును, గ్రంథకర్తవలెనే వీరిదుస్రరి నొక్కవిధమగుఢాకినులుగ సంభావించు కేమో?

తొమ్మిదవ ప్రకరణము.

తాను చిక్కువడినవిషయములనుండి రమ యెట్లో తప్పించుకొనెను? గంగారాముమాత్రము చిక్కుపడిపోయినాఁడు. ఆతనికి మనోవ్యథ హెచ్చైనది. రుగ్మత ప్రారంభమైనది. మంచముమీఁదనుండి లేవలేకుండఁ గూడ పోయినాఁడు. ఆతఁడు నిర్వహింపవలసిన రాజకార్య వ్యవహారములుకూడ జెడినవి. రమతలంచినట్లే యాతఁడు. విషముపుచ్చుకొని యాత్మహత్యచేసుకొన నిశ్చయించుకొనినాఁడు. కాని యామెవలెనే యాతఁడు తత్కార్యము నిర్వహింపలేక పోయినాఁడు. అట్టిస్థితిలో పట్టణమును కాపాడవలసిన గంగారాము తననియతకృత్యముల నెల్ల నుజ్జగించి, ప్రమత్తుండై యుండుటఁ బూజ్యుండగు చంద్రచూడునకు గూడ విదితమయినది. నగరనాయకుఁడు జబ్బుపడినాఁడనియును, మంచముమీఁద నుండి లేవలేనిస్థితిలో నున్నాఁడనియును, ఆతనికి తెలియవచ్చినది. ఆతని యారోగ్యస్థితిని గూర్చి చంద్రచూడుఁడు విచారించెను. గంగారాము “నాకు గొన్ని దినంబులు సెలవియ్యవలెను. ఆరోగ్యము చెడినది. ఇప్పుడే పనిచేయుటకును, అశక్తుఁడను.” అని చంద్రచూడునితో చెప్పెను. చంద్రచూడుఁడు:—నీదేహస్థితియం దేవిధమైన జబ్బును గనుపట్టుటలేదు. ఏదియో మనోవ్యథచే బాధఁబడుచున్నట్టులున్నావు. నీచిన్నెల ట్లున్నవి?

గంగారాము మంచముమీఁదఁ బండుకొనెను. ఆతనిదేహమంతయును అగ్నిహోత్రజ్వాలలు దహించునట్లయ్యెను. వ్యాపారవిరహితుం

డగునాతనికెప్పుడును అంతస్తాపము హెచ్చు అట్టియాతఁడు వ్యాపారమొకటి గల్పించుకొనినఁ దప్ప ఆమనోవ్యథను మాన్ప మఱి మండులేదు.

మంచముమీఁద పండుకొని గంగారాముఁడు ఏవేవియో కొన్ని నిశ్చయములు చేసికొనెను. “ఏపన్నాగమో పన్ని రమను చేపట్టవలెను. లేదా చావవలెను.”—“అవును నే చచ్చిన లో శ్రవణికి? లోటు లేదుగాని రమను చేపట్టక, యీ ప్రాణములు విడువవలెను. వేయేల రమను ఎత్తైన చేపట్టుటకే బ్రతుకవలెను. ఆమెను సరియైన మార్గమున చేపట్టుట కవకాశము కనుపడదు.— కుచ్చితతంత్రములే శరణ్యములుగ నున్నవి. ఏయుపాయమైననేమి? కార్యసాధనము ప్రయోజనము. ఉపాయము లేనివానిని ఊరనుండి వెడలఁగొట్టవలెను.” సామాన్యముగ దుర్మార్గులందఱును గంగారామునివలె నిట్టియుపాయములే శరణ్యములుగ నెన్నుకొందురు. అట్టివారలెప్పుడును ధర్మమార్గానుసరణము తమకు కార్యకారికాదని యెంచుకొనుచు దుష్కృతములకు బాల్పడియెదరు. ధర్మమార్గమున చరించ నెంచువారల కది సుకరముగనే యుండును. దుర్మార్గు లందులకు ప్రయత్నములే చేయరు. అట్టిచో వారికామార్గము లెట్లుపట్టుపడును? గంగారాము తనలో నిట్లు విశ్లేషించుకొనియెను. ‘దుస్తంత్రములకు బోక తప్పనిసరియైనది. అట్లయిన మూత్రముకార్యసాధన మెట్లు? ఐనను రమను చేపట్టుట యంతదుర్ఘటమైనకార్యముకాదనుకొనియెను. మహమ్మదీయులు రేవు వచ్చి పట్టణమును ముట్టడింతురని వర్తమానము పంపెదను. తత్తఱమే యామె నాకడకు రాఁగలదు. అప్పుడు నే నేమిచెప్పిన నందులకెల్ల యొడఁబడితీరవలయును. కాని నే నీమెను ఎక్కడికి గొనిపోవుట? రాయలరాజ్యపుసరిహద్దులలో ఒక్కని ముషమైన నుండరాదు. ఆతఁడు వచ్చువఱకైనను నిలువరాదు. ఈసంగతి తెలిసిన, ఉత్తరక్షణముననే, చంద్రచూడుఁడు నాతలఁ దఱిగించుటకు హాకుము నేయును. మృణ్మయఁ డాహుకుమును అమలు జరుపును. రాయలసరిహద్దుదాటి యాతనికందకుండ నుండుస్థలములకుఁ బోవలయు. ఆస్థలములన్నియు నిప్పుకు మహమ్మదీయుల యధీనమునందున్నవి. వారికి నే ననిన సవతితల్లిపేమ. మొన్న మొన్న నేకదా

వారిహుకుము నుల్లంఘించి జెయిలుఖానాలో నుండి తప్పించుకొని వచ్చితిని. వారిరాజ్యమున నడుగుపెట్టుటయే తడవుగ నన్ను బట్టి బంధించి బ్రతికియుండఁగనే నాచర్య మొలిచివేయుదురు. తోరబు ఖానుని నాశ్రయించుట యొక్కటియే శరణ్యముగ నున్నది. ఆతని యనుగ్రహము సంపాదనయయ్యెనేని రమను చేపట్టుటయును, ప్రాణము దక్కించుకొనుటయుకూడ చేకూరును. ఔనాను. ఇదియే మంచియుపాయము. దీని నెఱైన నిర్వర్తిం చెదను.”

పదియవ ప్రకరణము.

భూపణపురంబున హీనజాతిమహమ్మదీయులలో బండే అల్లీ అను వాఁడొక్కఁడు కలఁడు. ఆతఁడు గౌరవముగ పెద్దకుటుంబములో జేరిన స్త్రీని చెఱిచి తనక్రిందనుంపుడుకత్తెగ నుంచుకొనియెను. భర్త భార్యను తిరుగఁగొంపోవఁ బ్రయత్నింపఁగా బండే అల్లీ రావణుఁడు సీతను గొంపోయినట్లు బలవంతుముగ నామెను గొనితెచ్చెను. ఇప్పు డాతఁడు మహమ్మదువుఁగమునకు వచ్చి భార్యతోఁ గాఁపురమున్న వాఁడు. ఈసంగతి గంగారాముఁ డొఱుగును. ఆతనికి రాయలస్నేహమున సీతఁ డుద్యోగ మిప్పించెను. గంగా రాముని కౌతఁడనిన ఎంతో సమ్మకము. ఇప్పు డాతనిని తోరబుఖానుని యొద్దకు వేగునడుపఁ బంపెను. ఆతనిపరిముఖమున గంగారాము చంద్రచూడుఁడు మోసగాఁడని పౌజదారునికి చెప్పింపంపెను. పౌజదారునకు తాను మహమ్మదువురము స్వాధీనము చేయుదునని చంద్రచూడుఁడు చెప్పినది వట్టిదగామాట యనిచెప్పింపంపెను. రాయలు వచ్చువఱకును కాలము గడుపవలెనని చంద్రచూడుని యుద్దేశ్యమనియును, రాజధాని చంద్రచూడున కీయవలెనని యున్నను అట్టిపని యాతనిచేతఁ గాదనియును, చెప్పెను. రాయలుగూడ అట్టిపని చేయలేఁడు. పట్టణము స్వాధీనము గావలెనని గంగారాముఁ డొక్కఁడు మాత్రమె చేఁ మఁగలఁడు. అందులకుఁ గావలసినషరతులన్ని యును తనతోడనే మాట్లాడుకొనవలయును. తాను స్వయముగ వచ్చి పౌజదారునితో సమ్ముఖమున మాట్లాడఁగలఁడు. కాని కొలఁదికాలముక్రింద

టనే తాను మహమ్మదీయులపై తిరుగ బాటు చేసినందున ఫౌజుదారు నడు టికి బోవ జుకుచున్నాఁడు. పౌజుదారుఁడు అభయహస్త మిచ్చిన యెడ తానే స్వయముగఁ బోవును.

ఈసంగతులన్నియును, బందే అల్లీకి బోధించి లిఖితపూర్వకమైన ప్రత్యుత్తరము గొని రమ్మనిపంపెను. “నాకు లిఖితమిచ్చుటకు ఫౌజు దారునికి నాయందు సమ్మకమేది?” అని బందే అల్లీ చెప్పెను.

గంగా.—“నాకు ఉత్తరము వ్రాయుటకు ధైర్యము చాలకున్నది. నాయీముద్రిక నీతోడఁ గొనిపొమ్ము? నాముద్ర నీయొద్దఁజూచె నేని ఆతఁడు నీమాటలు సమ్మును.”

బందే అల్లీ గంగారాముని ముద్ర చేతఁ బట్టుకొని భూషణపురము నకరిగెను. పౌజుదారుని కొలువులోఁ గొందఁ ఆతనికి పరిచయస్థులున్నారు. ఫౌజుదారు కచ్చేరీలో కార్కూణ్ శాఖలో భక్షియుద్యోగమున నున్న, చరగల్లీ ఇతనికి స్నేహితుఁడు. ఆభక్షిని తానుస్వయముగఁ గొన్నిసంగతులు మాట్లాడు కొనవలసి యున్నదనియును, పౌజుదారు దర్శనము చేయింపుమనియును వేఁడుకొనియెను. భక్షి కార్కూణులు ఫేష్కారుని వేఁడుకొనిరి. సందర్శనము లభించినది.

బందే అల్లీ తనదాత్యమును విశ్వాసయోగ్యముగ నెఱవేర్చి వ్రాతపూర్వకమగు ఉత్తరువిమ్మని యడిగెను. తోరబుఖాను కొంఠాకయోచించి గంగారాము తనచేతిలోఁజిక్కి పాటిపోయిన వాఁడయ్యును ఆతని కూరకయే క్షుమార్పణ యొసంగుటవలన ప్రత్యచాయమేమియు లేదని తలంచెను. అంత తనస్వదస్తూరీని “నిన్ను క్షమించితిమి. రేపు రాత్రి నీవు మాకడకు రావచ్చును.” అని లేఖయొకటి వ్రాసియుచ్చెను.

బందే అల్లీ భూషణపురము విడచినచెప్పు. లక్ష్మీనారాయణస్వామి దేవాలయమున మాపాఠకులు చ్చాందషహాయను ఫకీరు నొకని గనియుండిరి. ఆతఁడును బందే అల్లీయును, ఇద్దఱును ఒక్కపడవలోనే దాఁటిరి. ఫకీరును, బందే అల్లీని సంభాషణకు దిగిచి నీవెచ్చటికి బోయితివి అని యడుగ భూషణపురంబున కనియాతఁడు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. అంత ఫకీరు భూషణపురంబులోని వార్తలడిగెను. పౌజుదారునితో తాను స్వయముగ మాట్లాడినచ్చుటచే బందే అల్లీ కొక ప్రసిద్ధినచ్చెను.

భూషణపురసమాచారములు మాట్లాడుటలో ఆతఁడు తన తలకుమించిన సమాచారముల దెచ్చి కొత్వాల్, భక్షి, మున్సి, కార్ కూన్, ఫేష్కార్, మున్నగువారినిగూర్చియే గాక, పౌజదారునికూడ గూర్చి ముచ్చటించెను. ఫకీరు నివ్వెరపడసాగెను. ఆతఁడు రాయలక్షేమము గోరినవాఁడు. అనువల్ల నీతనికడనుండి యేదైన కొంత యీగడ దీయవలెనని నిశ్చయించుకొనెను.

పదునొకటవ ప్రకరణము.

గంగారామునకు ఫౌజదారుని రహస్యసందర్శనము సంఘటిల్లెను. ఫౌజదారుఁ డాతని నేనిధముగను భయపెట్టిన వాఁడుకాఁడు. తత్కారణమున ప్రాముఖ్యమైన విషయములన్నియును ఫిష్కార్మైనవి. ఫౌజదారు కోటముందటవచ్చి విడియఁగనే గంగారాము కోట స్వాధీనమునేయుట కొడంబడియెను. ఫౌజదారుఁడు “కోటగుమ్మమువ ఆకును, మేము మాభుజబంబునఁ ద్రోసికొని వచ్చినప్పుడు ఆకోట లోనికి మాకు నీవు ప్రవేశము గలిగింపవలయు మృణ్మయుఁడు సైన్యాధిపతి తొంబదితొమ్మిదిపాళ్లు మేము నది దాటకుండగనే యాతఁడు మమ్ము అడ్డుకొట్టఁగలఁడు. అప్పుడు యుద్ధముగాక తప్పదు. జయమో అపజయమో కలుగకమానదు. విజయమే చేకురునేని నీసహాయ మక్కరలేకయే కోట మాకు వశమగును. అపజయము కలిగిన కోట మాకు స్వాధీనపడియు ప్రయోజనములేదు. దీని కేమందువు? ”

గంగారాము—భూషణపురమునుండి మహమ్మదుపురమునకు రెండు దారులున్నవి. ఉత్తరద్వార మొకటి, దక్షిణద్వార మొకటి. దక్షిణద్వారమువెంబడి నొకచోటుకు వచ్చిన అచ్చట నదినిదాటవలెను. అచ్చటనుండి మఱికొంతదూరమునకుఁ బోయినగాని కోట కనుపడదు. ఉత్తరద్వారమునుండి వచ్చిన కోటగుమ్మము వద్దకే రావచ్చును. మహమ్మదుపురముపై దండెత్త సామాన్యముగ దక్షిణద్వారమున వత్తురు. కోటకెదురుగ నదినిదాటుట కష్టమని యెంచి మీరు దక్షిణముఖమున వత్తురనిన మృణ్మయుఁడు దక్షిణముఖద్వా

రమున సేనలను నిలుపుకొని మీకొకటై యెదురుతెన్నునఁ జూచుచుండును. అప్పటికి కోటలో నిలువ సైన్యమేమియునుండదు. మీరు రెండవ మార్గమున అనాయాసముగఁ గోటలోఁ బ్రవేశింపవచ్చును.

పౌజుదారు—ఆతఁడు దక్షిణద్వారమున వచ్చుచుండ నీసంగతి యాతఁడెఱిగిబడినచో తనసైన్యములను, రెండవప్రక్కకు మరలింపఁడా?

గంగారాము—అట్లైన వారు పనికట్టకుండ సగముసైన్యము ఈతట్టునుండియు, సగముసైన్యమాతట్టునుండియుఁ గొనిరారాదా? సైన్యమంతయును, రాత్రి బయలుదేరఁదీసి దూరముగ నెక్కడనో పొదలమాటున సైన్యమును డాచియుందిన మఱియు మేలు. మృణ్మయిఁడు తనసైన్యములఁగొని కొంతమేఱఁ జనియెనేని మీపని సుకరముగ సమకూరును. ఆకల్పకమున మృణ్మయిని సైన్యము నడుమ జిక్కుకొనుటచే నులభయుగ నపజయము నొందును. పౌజుదారుని కీయుపదేశము చక్కగ నచ్చినది. అందుల కంగీకరించి సంతోషమునఁ జనియెను.

పౌజుదారు—సరి. తెలిసినది. నీవు మామేలుకోరియే పని చేయుచుంటివి. మావలన నేదియేని మోహనతు నొందవలయునని నీతలంపయుండును. నీ కేమి కావలయునో కోరుము.

గంగా—నల్లి పరగణా నాకు జాగీరుగ దయసేయుఁడు.

పౌజు—హిందువుల చేతిలో ఇంత నేల నుండనీయము. నీకువలయు నెడల నిన్ను (సిఫాహాస్ లార్) సైన్యనాయకునిగ నియమించి మూఁడుఱ్ఱ పన్ను లేకుండ ననుభవింప నిత్తుము. ఇంకేమైన సొమ్ము కావలయునేని కోరుము ? ఇచ్చెదము.

గంగా—ఇదియె పదివేలు. కాని నాకింకొక కోరికయున్నది. రాయల కిద్దఱు భార్యలున్నారు.

పౌజు—వారు నీదాఁకవత్తురా? నవాబుగారి భోగమునకు వలదా ?

గంగా—పెద్దయాపెను మూర్ఖుడై బాదునకుఁ బంపవచ్చును. చిన్నయాపెను ఈసేవకుని కొనఁగూఁడు.

ఫౌజు—పరిహాసద్యోతకముగ రాయలభార్యజోలి నీ కేల ? రాయలు యుద్ధమున అవజయము నొందుననుకొందము. హిందువులలో పునర్వివాహములేదే. నీవు మహమ్మదీయుడవైనచో ఆమెను “నిక్కా” చేసికొనవచ్చునే.

గంగారాముని కీ యుపదేశము చక్కగాఁ గనఁబడినది. తాను మహమ్మదీయమతము పుచ్చుకొనిఫౌజుదారుని సహాయమున రమకు గూడ ఆమతమిప్పించి ఆమెను పెండ్లియాడినయెడల రాయలు బ్రతికి యున్నను, ఆతని బాధ ఏవిధముగను లేకుండఁబోవును. ఏయంతరాయమును లేకుండ నామెతోఁగూడి సుఖమును చూఱఁగొనవచ్చును.

గంగా—నిశ్చయముగ నా కీనడుమ మహమ్మదీయ మతమనిన గొంచెము నచ్చుచున్నది. కాని రమ నాకు లభ్యమగు వలకును, నేనా మతమును పుచ్చుకొనఁ జాలను.

ఫౌజుదారుఁడు మందహాసము నేయుచు “సరిగాని ఈ రమ ఎవ్వరు ? రాయలచిన్న భార్యయీ ? ఆమెదొరకినఁగాని నీకుముక్తి లేని యెడల ఆమెనుతప్పక సీకొసంగెదములే? అందులకయి నీవు విశేషముగ ఆశ్రపడఁబోకుము. ఇంకొకటి చెప్పుము. రాయలకడ విశేషముగ ద్రవ్యమున్నదట. దానిని బూడ్చి పెట్టినారట. నీ వెఱుఁగుదువా ?

గంగా—అట్లే చెప్పుకొందురు.

పౌజు—నీవానిక్షేపము మాకు చూపలేవా ?

గంగా—నేను స్థలనిర్దేశము చేయలేను.

పౌజు—ఈలోపల దర్యావుఁ జేయుము.

గంగా—ఇప్పుడు నేను దర్యావుఁ బ్రారంభించితినేని నాయందు వారి కుండెడు నమ్మకము చెడును.

ఇంక పౌజుదారేమియును చెప్పలేదు. గంగారామునకు మనస్సునందు ఆయాసమంతయునుపశమిలెను. తిన్నగ బయలుదేరి మహమ్మదు పురమునకు వచ్చెను.

చాందపహాఫీకీరు గంగారాముని పోకడఁబసిగట్టి తిరుగుచున్నాఁడేమో యని ఆతని కిసుమంతయును దెలియదు. మరుచటి యుదయమున చంద్రచూడుఁడును, షహాఫీకీరును, రహస్యముగ సమావేశమైరి.

ఫకీరు—నేనిప్పుడు నీకొక శుభవర్తమానమును దెల్పెదను. మహమ్మదీయులు విజయముఁ గాంతురు.

చాందపహా హిందువులను మహమ్మదీయులను సమభావమునఁ జూచునని చంద్రచూడుఁ డెఱుఁగును. ఆతఁడు జాతిభేదము వాటించు వాఁడుకాఁడు. న్యాయపక్షమే యాతని కనుసరణీయము. రాయలనిన నాతని కనుగ్రహము. ఫకీరుని భావము చంద్రచూడునకు బోధయైనది కాదు.

చంద్ర—మీమాటలు నాకు బోధపడుట లేదు.

షహా—బోధపడుట కే మున్నది. హిందువులుకూడ మహమ్మదీయులకే సహాయ మొనఱించుచున్నారు.

చంద్ర—కొందఱు మహమ్మదీయులు చేయుచున్నారను మాట నిశ్చయము.

షహా—మహమ్మదీయులుగారు మీలో మీరే.

చంద్ర—మీమాటలు నాకేమియు నర్థమగుట లేదు.

షహా—మీరనిన మీరే స్వయముగఁ జేయనక్కర లేదు. గంగారాముఁ డెవ్వఁడు? మీనగరనాయకుఁడు కాఁడా?

చంద్ర—గంగారాము స్వచ్ఛమైన హిందువుఁడు. రాజుగారి కాతని యెడ మంచి నమ్మకముగూడ నున్నది.

షహా—అందుననే కాబోలు రాత్రి భూషణపురమున కేఁగి తోరబుఖానుని సందర్శించి వచ్చినాఁడు.

చంద్ర—ఏమీ? నీకెవ్వరు చెప్పినారో కాని అది నేను నమ్మును.

షహా—“నేను భూషణపురమునకు ఆతని వెన్నంటిపోయి వచ్చినాను. నమ్ముదువా?”

అని చెప్పుచు చందాషహా యదృశ్యుఁ డయ్యెను. చంద్రచూడున కేమియును దోచక కన్నులు తెలతెలవై చుచు చూడనాగెను. ఆతని బుద్ధివైశద్యమంతయును, ఒక్కొక్కటి యంతరించెను.

పండ్రండవ ప్రకరణము.

చంద్రచూడునకు కొంతసేపటికాని శ్చేష్టతనుండి మఱల యప్పటి వివేకము బయలుపడ నాతఁడు దానికి ప్రతిక్రియ యేమని విచారింప సాగెను. గంగారాముని యధికారపరిచ్యుతుంగావించుటయో, ఆతని బట్టి బంధించుటయో, తప్ప యొండువెరవుఁ గానఁబడదయ్యెను. దీనిని గావించుట యెట్లు? ఆతఁడు తిరుగఁబడిన నేమిగతి? నగర సైన్యమంతయును ఆతని యధీనమందుండుటచే ఆతఁడే యీతని బందిగమునఁ ద్రోయునేమో? మృణ్మయిని సహాయ మపేక్షింపక గంగారాముని బట్టుకొనఁ బ్రయత్నించుట నిష్ప్రయోజనము. అట్టి గంగారాముఁడే రాజవిద్రోహమున కొడఁగట్టినాఁడె. మృణ్మయినిమాత్రము నమ్ముటెట్లు? బాగ్ర త్తగనున్నవాని కెప్పుడును, చెరువులేకు. ముందువెనుక లాలోచించుటయె యుక్తము. అంతకును మించి విపత్తువచ్చిపడియెనా ఆపైని శ్రీమన్నారాయణుండున్నవాఁడు. తొలుదొల్ల గంగారాముని యుద్దేశ్యమేమియో కనిపెట్టవలయు? ఈ యుద్దేశ్యము మనసునఁ బెట్టుకొని చంద్రచూడుఁడు తగిన వారలనందఱను సమావేశము చేసెను. ప్రోద్దుఁ గ్రుంకునప్పటికాతని గూఢచారివచ్చి ఘోషదారుని సైన్యము మహమ్మదువురముపైకి దక్షిణద్వారమున వచ్చుచున్నదని చెప్పెను.

చంద్రచూడుఁడు మృణ్మయ గంగారాములకు వర్తమానమంపెను. వారురావేగమే యుద్ధక్రియాయోజనల కొకసభ యేర్పడెను. మృణ్మయఁడీరాత్రి సైన్యములఁగొని దక్షిణమార్గమనఁబోయి మహమ్మదీయుల బలము నదినిదాటకుండ వలయుఁడ్రయత్నము చేయుటకై నిశ్చయింపఁబడెను.

చంద్రచూడుఁడు—“గంగారాముఁడుగూడ మృణ్మయినికి తోడయిపోయిన బాగుండునేమో?” అనెను.

ఆమాటకు గంగారాము నిరుత్తరుడయి మృణ్మయఁ డేమిచెప్పవోయని అతని మొగమువంక చూడసాగెను.

ఈమాటకు మృణ్మయన కొక్కింత కష్టముగానుండెను, “గంగారాము లేకుండ నేనొక్కఁడను నిల్చిపోరలేనా? మంచిది ఆతనినుక్కనినే బోవనిండు” అని మృణ్మయఁడు పల్కెను.

గంగా—నేనుబోయిన కోటఁ గాచువా రెవ్వరు ?

చంద్ర—అందులకు సమర్థుఁ డగు వాని నొకని మృణ్మయుఁ డేర్పఱచునులే ?

గంగా—నగరముగాచుబాధ్యత నాపైనున్నది. కోట నే విడువనోప.

చంద్ర—అట్లైన కోటను నేను స్వయముగనే సంరక్షించెదను, పొమ్ము.

గంగా—నీవు సంరక్షింపఁగలవు గాని నాకొప్పగించిన పనినె నే చేయవలెను.

అందుపై చంద్రచూడున కనుమానము హెచ్చి నీచిత్తము వచ్చినట్లు చేయుమని చెప్పెను.

యుద్ధమునకు సన్నాహములు ప్రారంభమయ్యెను. మృణ్మయుఁ డు సైన్యములతో సమరాయత్తుఁడయ్యెను. ఆతఁడు తత్తణమె డిక్షిణ మార్గమున సైన్యసమేతుఁడై యరిగెను. కోటఁగాచుటకుమాత్రము గొందఱిని దిగవిడిచిపోయెను. ఈదిగబడ్డ సైన్యములుమాత్రము గంగా రామునియధీనమున నున్నవి.

ఈ యుద్రేకసమయమున పాతకులు రమ ఎట్లున్నదో, యొక్కిం తఁగనుఁగొనియెదరా ? శత్రుసైన్యము దండెత్తి వచ్చుచున్నదను సమాచారమందఱిచే వినఁబడినట్లె యామె చెవినిఁగూడఁబడినది.

మురళి.— “అమ్మా ! మీతండ్రిగారి పంచకుఁబోయి ప్రాణము నిలుపు కొనఁ బ్రయత్న పడుఁడు.” అని చెప్పెను.

రమ.— “అప్రతిష్ఠపాలగుటకన్న చచ్చిన నిచ్చటనే చచ్చుటమేలు. నీవు క్కసారి గంగా రామునికడకుఁ బొమ్ము. ఆతఁడు నాబిడ్డనుగాచి కాపాడెద నని యభయహస్తమిచ్చియున్నాఁడు. ఆతని కీ వాగ్దానము జ్ఞాపకముచేసి, సమయమునకువచ్చి, బిడ్డను గాపాడుమని చెప్పుము. ఆఱు నూతైనను నూతాతైనను ఆతని మొగము మాత్రము నేను జూడ ననికూడ చెప్పుము.” అని మురళికు నియోగించి కలవరము జెంది యున్న తనమనమును శాంతింపఁ జేసికొన రమనంద గృహమున కరిగెను. ఆరాత్రి కోటలోనివా రెవ్వరును పక్కలు పరువ లేదు.

ము. గంగారాముని వెదకికొనుచు బోయెను. గంగారాముడు తనగదిలో నొంటరిగనుండి యేదియో గాఢముగ నాలోచించుచుండెను. రత్నములు దొరుకునను నాశతో నాతఁడిప్పుడు సముద్రమునగు భాలుననుఱుక నున్నాఁడు. మరలగట్టునకు నీదుకొని రాఁగలఁడా? ఎంత గట్టిమనసువాఁడైనను, తన కార్యసాధనముకుపాయము గనిపెట్టలేకపోయెను. అట్టి స్థితియందున్నవారందఱును గూడ భగవంతునిపై భారమువైచి సర్వము నాతనికే విడచెదరు. గంగారాము అదికూడచేసినాఁడుకాఁడు. దుర్మార్గకృత్యముల నిర్వహణములకు భగవంతుఁ డెప్పుడు తోడుపడఁడని యాతఁ డెఱుగును. అట్టిదుర్మార్గునకు జగత్పిత పరమశత్రువని యును నాతఁడెఱుఁగును. అందువలన గంగారాము మతిచెడి యేమియో యోచించుచుఁ గూర్చుండెను.

మురళి గంగారామునికడకుపోయిన తరుణ మిది? పోయి యావార్త నివేదించెను.

గంగారాము:—ఆమె సెలవయ్యెనేని, ఈక్షణమున నెనేపోయి యాబిడ్డనుగొనివత్తును.

మురళి:—అదికాదు. మహామద్దీయ బలము కొటబట్టుకొనిరేని, ఆసమయమునవచ్చినీవు బిడ్డనునంరక్షింతువని యామెయూహ.

గంగా:—అప్పుడేమి కానున్నదో యెవరు చెప్పఁగలరు? ఆమెబిడ్డనురక్షితముగానుండవలయునను కొరికే ఆమెకుండెనేని, ఆబిడ్డను ఇప్పుడేనా కొప్పగింపుము.

మురళి.—బిడ్డను ఇప్పుడు పూయి నేను తెచ్చి నీకొప్పగింతునా?

గంగా.—నేనుపోయి ఆమెతో నెన్నియో మాట్లాడవలయును.

మురళి—ఆమాటలు తరువాత మాట్లాడవచ్చులే.

అని చెప్పి మురళి యాతనిని వెక్కిరించుచు అందుండి తరలిపోయెను. గంగారాముని నివాసమువిడచి రాజవీధిలోనికిఁ బోయినది. ఆమె మందహాసమంతయు నెక్కసారి యదృశ్యమయ్యెను. భయమనుకాఱుమేఘ మొకటివచ్చి యామెవదనము నాక్రమించెను. ఆమె యెట్టయెదుట కరముల త్రిశూలములు ధరించి అగ్నిజ్వాలవలె దేహమంతయును గ్రమ్మియున్న తేజఃపుంజముతో నొప్పు భైరవీరూపములు

రెండు ఆమెకంటఁ బడినవి. మురళ వారిని శాంకరీనహఁచారిఁబలుగ భావించి కరకమలములు జోడించి వారికి సాష్టాంగనమస్కారములఁ జేసి వారి యెట్టయెదుట మాటలేకుండ నిలువఁబడియెను.

అందొకభైరవి. “నీవెవ్వరు?” అనియడిగెను. మురళ అతిభక్తితో నేను మురళ నని చెప్పెను.

భైరవి—మురళ యనిన మాకు తెలియదు. నీ వెవ్వరు.

మురళ—రాజుగారి చిన్న భార్యకడ దాసిని.

భైరవి—ఇట్టి యపరరాత్రివేళ నగరనాయకునియింటికడ నీవేమిపనికిఁ బోతివి?

మురళ.—మహారాణి నన్నంపినది.

భైరవి.—దూరముగ నొకదేవాలయమున్నది. కనపడుచున్నదా?

మురళ.—ఆ కనుపడుచున్నది.

భైరవి.—అందొక మాతోఁగూడ రమ్ము.

మురళ.—మహాప్రసాదము.

పిమ్మట భైరవులిరువులునుచేరి యొకప్రక్కనుండి మురళనుదేవాలయమునకుఁ గొనిచనిరి.

పదువహాడవప్రకరణము.

చంద్రచూడున కారాత్రి నిద్దురయేలేదు. ఆరాత్రి నగరమంతయును తిరిగినాఁడు. పుర మరక్షితమై యున్నయది. గంగారాముని ఇదియేమని యడుగ పట్టరానికోపోద్రేకమున నాతఁడు ప్రతివచనంబిచ్చెను. అందుపై గంగారాముని నేల బంధింపకపోయితినియును, ఈవిపత్తు తానే తెచ్చిపెట్టితినియును, పరితపించుచు దర్శానమునఁ గూర్చుండి సర్వరక్షకుఁడును, సర్వానర్థనివారకుఁడును, క్రూరదైత్యసంహారకుఁడు నగులోకపాలునిగూర్చి ధ్యానింపఁజొచ్చెను. ఒకక్షణము సైనికులఁ గొందఱఁ బ్రోగుచేసి గంగారామునిఁబట్టి బంధించి నగరరక్షణకు నింకొకనిని నియోగించిన బాగుండు నని యనుకొనును. ఆయుత్తరక్షణముననే “ఏమిచేయను సైన్య మాతని యధీనముననున్నది. ఆవిధమగు ప్రయత్నమేదియును, ఫలింపదు. మృణ్మ

యునకు సైన్యమందఱును స్వాధీనులు. ఆతఁడుండిన కొంతవఱకు లాభ కారితో యుండును. మృణ్మయనిపనుచుటవలనకూడ కొంతయనర్థము వచ్చెను" అనుకొనును. అందులకు తానే కారకుడనని, పఠితపింపజొచ్చెను. అందువలన మనస్సంతయును, వికలతనొంది యేయోచనయును దోచక అసురాంతకుండగు నాశ్రీహరినిఁగూర్చి ధ్యానింపుచు తదేకనిష్ఠం బ్రణమిల్లెను. ఆగంతుకముగ నత్యంతతేజోమూర్తియగు భైరవి యొక్క రుక చేత త్రిశూలమునుదాల్చి యాతనియెదుట వచ్చినిలచెను. అదృశప్రవిష్టఁడై చంద్రచూడుఁడు "జననీ! నీవెవ్వరు" అని యడిగెను? భైరవి.—వత్సా! శత్రువులు ద్వారముకడ నున్నారు. కోటఁగాచున న్నాహము లేమియు గన్నడవు. ఏమిపాపమిది?

శ్రీ మురళితో ముచ్చటించెను. యయంతి చంద్రచూడునికడకువచ్చెను. చంద్రచూడుని యాశ్చర్యము మఱితహెచ్చయ్యెను. చంద్ర—తల్లీ! నీవీ రాజ్యమును సంరక్షింపవచ్చిన దేవదూతవలెను న్నావు, నిజమేనా? అనియడిగెను.

యయంతి—ఆమాటయఱుంచుము. నాప్రశ్నకు త్తరమిమ్ము లేకున్న సర్వమును చెడిపోవును.

చంద్ర—తల్లీ! నాకు నడుము గ్రుంగిపోయినది. నగరక్షణము రాజు నగరనాయకునియందు పెట్టి పోయినాఁడు. ఆతఁడు తనవిప్య క్తధర్మముల విస్మరించినాఁడు. సైనికులు నన్ను లక్ష్యపెట్టరు. నీవేమిచేయు మన్న నదియెల్లఁ జేసెదను.

యయంతి—ఆతనిప్రచారము లేవియు నీవెఱుగ వా? ఆతనిరాజవిద్రోహము నీకెఱుకపడలేదా?

చంద్ర.—ఆతఁడు శోరబుఖానుని యొద్దకు పోయినాఁడనియును బహు శః కోట నాతనికి స్వాధీనము జేయుననియును మాత్రము విన్నాను. అవ్యక్తుడ నై ముంచుకావు కాచుకొనలేకపోయినాను. తల్లీ! నిన్నీ రాజ్యమునకు ఇప్టదేవతగ సంభావించుచున్నాఁడను. అత్యంత కటాక్షమున నీసేవకునికడ సుప్రసన్నవైతివి. నాదేహమునందలి ఈ తేజస్సు అంతరింపకుండఁ జేసి, తల్లీ! నీ రాజ్యమును నీవు కాపాడుకొను

ము. అని యత్యంతభక్తి తాత్పర్యములు నెలకొన చంద్రచూడుడు హస్తపద్మముల జోడించి యయంతికి సాష్టాంగపడియెను.

అంత యయంతి “ఈ రాజ్యమును నేనే స్వయముగఁ గాచెదను. భయపడకుము” అని చంద్రచూడునకు ధైర్యము చెప్పి యచ్చటినుండి తరలిపోయెను. యయంతికి కూడ నెక్కువ ధైర్యము వచ్చెను. శ్రీ వెలుపటఁ గాచి యున్నది. వారిరువుఱును గలసి గంగా రాముని నివాసమునకుఁ బోయిరి.

పదునాలవ ప్రకరణము.

మురళి వచ్చిపోయినవెనుక గంగా రామునిసీతి మఱింత దుస్థితిలోనికి వచ్చినది. ఎవరినిమిత్తమై తాను విపదంబుధిలో మునుఁగ నున్నాఁడో, ఆమెకు తనయందు మోహము లేనట్లు కనుపట్టెను. ఆతఁడిప్పుడు కన్నులు మూసికొని సముద్రమున మునుఁగుచున్నాఁడు. అందు రత్నములున్నవో, నత్తులున్నవో, తెలియదుగాని, ఈతఁడు మునిఁగిపోవుట నిశ్చయము. సర్వము సంధికారమయముగఁ దోచుచున్నది. ఇప్పుడాతని రక్షించువారెవ్వరు?

ఇట్లుండఁగ గంగా రాముఁ డులికిపడెను. తనగుమ్మముకడ చేత త్రిశూలముకటి ధరించి దేహమంతట తేజఃపుంజములు గ్రమ్మికొన భైరవి యొక్క రు ఆతనికంటఁబడెను. ఆమె దేహమున నాక్రమించిన తేజఃపుంజము గదిలో వెలుంగుచున్న దీపపుఁగాంతిని అధఃకరించెను. ఆమెను భవానీ దేవతఁగ నెంచి గంగా రాము సాష్టాంగపడి, మురళిపుస్తకమునుండి యొక యాకునుదీసి నమస్కరించెను. లేచినిలువఁబడి కరకమలములు జోడించి “తల్లీ! ఈ సేవకుని కేమి యనుజ్ఞ?

యయంతి—వత్సా! నిన్ను నేనొక వరమడుగ వచ్చితిని. గంగా—జననీ! భవదిచ్చ శీఘ్రముగ నెఱవేరఁగలదు. ఆజ్ఞయైనం జాలును. యయంతి—ఒక బండి గుండ్లును, మందును, ఒకతుపాకీయు నొసంగవలయు.

ఈమె యెవ్వరో గంగా రామునికి బోధపడినదికాదు. ఏమిచేయుటకునుగూడ గంగా రామునికి దోచకుండెను.

గంగా—తల్లీ! ఈ గుండ్లును మందును నీకేమి ప్రయోజనము?

యయంతి—అమ్మగారియాజ్ఞ యయినది. దేవతలకు వానితోపనివచ్చినది.

గంగారామున కనుమానము హెచ్చయ్యెను. ఆమె నిజముగ దేవతయే యైనయెడల, మందుగుండు సామానులతో ప్రసక్తియేమి? మనుష్య కాంతయేయైన, తా నామె కట్టి మందుగుండు సామానులియ్యనవసరమేమి? ఈతరుణిగూడ చారిణియేమో యెవ్వరికెఱుక, అని యనుకొనుచు గంగారాము వితర్కించుకొని “దేవీ! నీవెవ్వరు? అనియడిగెను. యయంతి—నేనెవ్వరయిన నీకెందులకు? రమను గూర్చిన యావద్వృత్తాంతమును, నాకు విదితమైనది. నీవు భూషణపురమునకు పోయివచ్చినదికూడ నాకు తెలిసినది. నాకుఁగావలసిన దెల్లయిచ్చెదవా? లేక ఈత్రీశాలముతో నిన్ను పొడిచి చంపనా?”

అని భైరవి యత్యుత్సాహంబున ద్రిశూలంబును ద్రిప్పుచు గంగారామునిపై నప్పఱింపఁ దొడఁగెను.

గంగారాముని ధైర్యము సడలెను. “నాతోడఁగూడరమ్ము. నీకు గావలసినదెల్ల యిచ్చెదను.” అనిచెప్పి భైరవిని ఆయుధాగారమునకుఁ గొని చనియెను. ఆమెకు గావలసినదెల్ల ఇచ్చి, కేరీలాల్ అను శాత్రుఘ్నికు నెకనికూడ ఇచ్చెను. ఇట్లు యయంతిని బంపివేసి గంగారాము కోటలో నెవ్వరును తనయనుమతిలేక ప్రవేశింపకుండ కోటతలుపు వేయించెను.

మందు సామానులు, ఫిరంగివానినిఁగూడ తీసుకొని భైరవులిరువుఱును కోటగుమ్మముదాటి, రాజమందిరమున కెదుట నదిలో స్నానఘట్టమునఁ జేరిరి. అచ్చట నొక స్ఫురద్రూపియగు పొడుగుపాటి యకావనపురుషుఁడు తారసిత్రెను.

ఈ ఇరువుఱు భైరవులలో నెకయాపె దూరమున మందుసామానుతోడను, ఫిరంగివానితోడను, వచ్చుచుండెను. రెండవయాపె, యీ తరుణవయస్కుని సమీపించి యాతనిపలుకరించి నీవెవ్వరిని యడిగెను.

వయసుకాఁడు:—నేనెవ్వ రయిన నేమి? నీవెవ్వరవు?

యయంతి—నీవు వీరుడవే యైనచో మందును గుండ్లును ఇచ్చెదము. కోట సంరక్షింపుము.

అందుల కారణమువలననుకూల డెంతయునివ్వెరపడి యామె నొక దేవతగా సంభావించి నమస్కరించెను. అంత నొక్కొంత సేపు కన్నులు మూసికొని తదేకధ్యానతత్పరుండై నిట్టూర్పు వుచ్చి యేమియుపయోగ మని యడిగెను.

యయంతి—నీకేమి కావలెను ?

పురుషుడు—ఈకోటను సంరక్షించుటవలన, నామనోరథఫలము నాకు లభించునా ?

యయంతి—ఆ ! తప్పక లభించును.

పురుషుడు—ఎక్కడ లభించును. నీవెవ్వరో దేవతవలె నున్నావు, అందువలన నడుగుచున్నాను. ఆసదార్థ మెచ్చుట నున్నది ? ఈకోట లోనేనా ?

యయంతి—ఈకోటలోపలనే నీకు తత్పమావేశముకలుగును.

పురుషుడు—ఎప్పుడు ?

యయంతి—“కొలదికాలములోపలనే” అని యాతని దృష్టిపథంబు ననుండి యత్రాన మయ్యెను.

పదునైదవ ప్రకరణము.

ఆరాత్రి చంద్రచూడునకు కంటిమీఁద తెప్పపడలేదని యిదివఱకే చెప్పియుంటిమి. పౌద్గుపాడుపునకు పూర్వమే పడకనుండిలేచి యాతఁడొక మేడపై నెక్కి, చుట్టు నేమి జరుగుచున్నదో యనిచూచెను. ఏటికప్పలిగట్టున, తానున్న స్థలమునకెదురుగ పడవలుగొన్ని కట్టివేసియున్నవి. గట్టుమీఁద చాలమందిజనులుగుంపుగఁజేరి యుండిరి. ఇంకను వెల్తురు బాగుగ రాలేదు. చంద్రచూడునకచ్చటఁజేరిన జనులెవ్వరో బోధపడినదికాదు. గంగారామునికొఱకై వర్తమాన మంపెను.

గంగారాము చంద్రచూడునిమేడమీఁదనుండఁగఁ గలుసుకొనెను.

చంద్ర—అద్దరిని అన్ని పడవలున్నవి కారణమేమి ?

గంగారా ముటు పరికించుచు నాకును తెలియదనిచెప్పెను.

చంద్ర—ఆగట్టున చాలమందిజనులుకూడ నున్నారు. అన్ని పడవలును, అంతమంది జనమును చేరుటకుఁ గారణమేమో ?

గంగా—నేను చెప్పలేను.

ఇట్టిసంభాషణ జరుగుచుండగా వెలుతురు బాగుగ వచ్చినది. ఆ చేరిన జనులందఱును సైన్యమని తెలిసెను.

చంద్ర—కొంపమునిగినది. మనగూఢచారి మనల మోసపుచ్చియుండవలెను. లేదా? ఆతఁడే మోసపోయి యుండవలెను. మన సైన్యమును దక్షిణపథమున బంపితిమి. పౌజదారు సైన్య మీమార్గమున వచ్చెను. మనము పూర్ణముగ నాశనమైతిమి. నాశనమునకన్న నేమున్నది? ఈతరుణమున కోట గాపాడువా రెవ్వరు?

గంగా—ఇంక నేనున్న దెందులకు?

చంద్ర—నీచేతనున్న వారందఱు నెందఱు? భగవంతుఁడు మనకిప్పుడు ప్రతికూలముగ నున్నాఁడు. పైఁగా నీకిప్పుడు కోట రక్షణయనిన; అలక్ష్యముగ నున్నది? మేము నన్ననీ కీయది స్తరణకు తేఁగా నెమాపైఁగు డైట్టజేసితివి. ఇప్పు డీవిపత్తున కు తరవాదు లెవ్వరు?

గంగా—నీవంతగా జడియఁబోకుము. సైన్యమంత హెచ్చుగా లేదు. ఆపడవలమీఁద నెంతమంది దాఁటగలరు? నేనిప్పుడేపోయి నాబలముతో నేటిగట్టన నిల్చెదను. వారు ఈవలకు వచ్చిన యోడనే తుత్తుమురు జేసెదను.

సిపాయిలతో కోట గుమ్మము వెలుపలికి పోవ గంగా రాముని శ్చయించుకొనెను

పౌజదారు సైన్యము సిరాతంకముగ దాటివచ్చిన పిమ్మట, కోటనుండి వెడలిపోయి మహమ్మదీయులకు కోట సుకరముగ చిక్కువార్తముచూపవలెనని, యాతని యూహ. వారి నెదిరించు ప్రయత్నమీషత్తేనను లేదు. నిన్న రాత్రి యీతనికి కనుపించినది యేదైన భూతమా ఏమి? అప్పటినుండియు మరల గనుపింపలేదే.

చంద్రచూడుఁ డిదియంతయుఁ గనిపెట్టెను. కాని తనకిది తెలిసినట్లు మాత్రము నటింపఁడయ్యెను.

చంద్ర—అట్లైన శీఘ్రముగఁ బాము, ఆ సైన్యపుఁ బడవలన్నియును లంగరు

దీసి బయలు వెడలుచున్నవి?

గంగారాముడు డాబాదిగి గబగబ గ్రందికి బోయెను. గంగారామున కొడలు కంపమెత్తుచున్నది. ఏబది పడవలు. అయిదాఱువందల సిపాయిలు సోలుపుగ వచ్చుచున్నారు. గంగారాము డెప్పుడు తన సైన్యములతో వెడలునాయని, చంద్రచూడుడత్యాశతో జూచుచున్నాడు. సిపాయిలు సన్నద్ధులగుచున్నారు. వెనుకకు తిరుగుచున్నారు. ముందుకు తిరుగుచున్నారు. నడుచుచున్నారు. బారులు దీర్చుచున్నారు. కాని యింకను బయలుదేరి వచ్చుట లేదు. చంద్రచూడుడు తన మనంబున నిట్లని వితర్కించికొనెను. “ అకటా? నేనెంత పసికిమాలినవాడను. గంగారాము నేల నమ్మవలెను? ఘోరుని యుపశ్రుతిగొని తగినంత ప్రయత్న మేలచేయలేకపోయితిని. ఇంక నాశనము తప్పదు. తేజోరాశి యగునాదేవదూత యేమయ్యెనో? ఆమెకూడ నన్ను మోసపుచ్చెనా ఏమి? ”

చంద్రచూడుడు, గంగారాము డేమయ్యెనో చూడవలెనని మేడదిగ నాయత్తపడుచుండెను. అప్పుడాకాశిరంగి శబ్దమాతని చెవింబడెను. అయ్యది మహమ్మదీయుల పడవలనుండి వచ్చినదికాదు. వారికిఁగిరంగులున్నట్లు కూడలేదు. చంద్రచూడుడు కన్నులు బ్రద్దలు చేసికొనిచూచెను. విజయయాత్రికుల పడవలలో నేమూలను పొగ గనుపించలేదు. ఈశిరంగిశబ్దము వినబడినతోడనే శత్రుసైన్యములోని పడవయొకటి మునిగినట్టుగూడకనిపెట్టెను. అందుండిమునిగిన సైనికులు తక్కినపడవలలో నెక్కవలెనని ప్రయత్నించుచుండిరి. చంద్రచూడు డీశిరంగి మనదైయుండునా యేమి? యనుకొనుచు, నందలి వాస్తవస్థితి గనుగొనఁబడింబదిగ నావైపులకు దృష్టి సారించెను. కోటలోనుండి వెలుపటికి వచ్చిన సిపాయియెవ్వఁడును, గానబడఁడయ్యెను. బురుజులపైనున్న శిరంగులయొద్ద గూడనెవ్వరును గనబడరైరి. ఇంక, ఈశిరంగిగాల్చిన వారెవరైయుందురు?

ఆపొగ యేదిక్కుననుండివచ్చుచున్నదో తెలిసికొనవలెనని నలువలకులఁ బఱికించెను. రాజమందిరమున కెదుటనున్న స్నానఘట్టము కడనుండి యాపొగలుగిట్టు గిట్టుఁ దిరుగుచు వాయు ప్రచలితంబు లగుచున్నవి.

చంద్రచూడుడప్పుడు రాజమందిరద్వారము కడ సెకఫిరంగి యున్నట్లు జ్ఞాపకము దెచ్చుకొనియెను. పగవారి పడవ లెవ్వియును, అచ్చట లంగరువేయకుండ రాయలచ్చట సెకఫిరంగి నిలిపెను. అది యే యెవ్వరే నొక రుపయోగించుచు నుండవలయును. ఎవ్వరై యుండును? గంగారాముని సైన్యములోని వాఁడుమాత్రము కాఁడు. కోట గుమ్మము తలుపింకను తెరువనైనఁ దెరువలేదు. మృణ్మయిని సైన్యము లీపాటికి చాలదూరము పోయియుండును. ఈఫిరంగి నిమిత్తమై మృణ్మయి డెవ్వరినేని విడిచియుండునని చెప్పుమాట నమ్మలేము. పైవాఁడెవ్వఁడో వచ్చి కాల్చుననుకొనుటకును వలనుపడదు. అట్టివాని కింతగు టియెట్లు పట్టువడును. అందువలన నియ్యది యెవ్వనిదో అభ్యస్త శస్త్ర విద్యాపారంగతుని చైద్రమై యుండనోవు. అగుఁగాక. ఆతఁ డెవ్వఁడై యుండును. అనియిట్లు చంద్రచూడుడు తనలోఁదాను వితర్కించుకొనుచుండ, భం. భం. భం. అను ఫిరంగిశబ్దమొకటి వాత్యాచక్రమును దొరలించుకొనివచ్చుచు నాతని కన్నులంబడెను. మఱల నాపాగ లా ప్రదేశమునుండియే యేతెంచుచు మఱల సెక్కపడవను ముంచివేసెను. అందులోనున్న సైనికులందఱును, మునిగిపోయిరి.

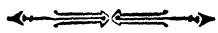
చంద్రచూడున కిది గాంచునప్పటి కెక్కడలేని యానందమును వచ్చి చప్పట్లు గొట్టసాగెను. తప్పక ఈమె యాదేవతయై యుండనోవు. కాళికాశక్తియే కృపఁజేసి భూమిపై నవతరించి యుండు. లక్ష్మీనారాయణస్వామికి జే కాళీమహాశక్తి కిజే రాష్ట్రమాతకి జే అని కేకలువేయఁ దొడంగెను.

కాని ముందుగ బయలువెడలినపడవలు గట్టుచేరువకు వచ్చి యున్నవి. అందుండి తుపాకులు పేలిన గట్టుపైఁబడును. ఇప్పుడు పడవలలోని సైనికులందఱును తుపాకులను పేల్పసాగిరి. పొగయంతయును గ్రమ్మి సూర్యరశ్మి గనఁబడకుండ పోవుచుండెను. తుపాకులధ్వనిచే చెవులు చిల్లులు పడుచున్నవి. చంద్రచూడుఁడు మనరక్షకుఁ డిప్పు డాకసముననుండి దిగివచ్చిన రానిమ్ము. అతఁడుమాత్ర మేమి సేయఁగలఁడు? మనుజుఁడే యనుకొందము. ఒక్కఁ డేమిసేయనోవు. ఇనుపగుండ్లు చర్మముగురియుచుండ సెకరిద్ద తేమిసేయఁగలరు? ఇట్లు తలంచుకొనుచుండ

మఱల ఫిరంగిశబ్దము వినబడెను. మఱల తాతావరణమంతయును ప్రతి
 ధ్వనించెను. మఱల పొగలు, సుళ్లుదిరుగుచు నెగయజొచ్చెను. మహా
 మృదీయుల పడవ మఱియొకటిమునింగిపోయెను. ఇట్లొకపక్షమున నెంటి
 ఫిరంగికిని, రెండవపక్షమున వందలకొలది మహామృదీయ సేనలకును,
 ఘోరరణంబు వాటిల్లెను. ఆగర్జానాదమున చెవులు చిల్లులు పడుచుండెను.
 ఇంద్రుండు పంపకము సేయుచున్న, ఉటుములధ్వనివలె భయంకరమును
 తీవ్రమునై శతఘ్న కానినాదము మాటిమాటికి వాతావరణమును భేదిం
 చుచుండెను. ఆనది ప్రైభాగమంతయును పొగచే కాలుగ్రమ్మి మేడడాబా
 పైనున్న చంద్రచూడునకు గూడ దారుణంబగు ధూమపటలంబునడుమ
 నచ్చటచ్చట నొకటి రెండు పెద్దపెద్ద కెరటములుతప్ప మఱియేమియుం
 గనబడవయ్యెను. గర్జానినాదము ననుకరించు నాతీవ్రధ్వనినాలకించి
 హిందూమతమున కాచికాపాడు రక్షకుడింకను, నొకఁడుమనకండయై
 యున్న వాఁడని చంద్రచూడుడనుకొనెను. ఈయద్భుత సంగ్రామంబెట్లు
 లంతమగునో కన్నులారఁజూడ నాధూమసాగరంబు పాయలిచ్చిన బాగుం
 డునని తెఱపికొఱకై చంద్రచూడుడు చూచుచునుండెను.

క్రమక్రమముగ ఫిరంగి సద్దణిగెను. వాయుప్రచారమున ధూమ
 దృశ్యమయ్యెను. సమరరంగము చంద్రచూడునకు లోచన గోచరంబయ్యె
 ను. మునింగిపోయిన పడవలు కెరటముల వడినిబడి తలక్రిందుగఁబోవుచుం
 డెను. నదీనలిలోపలిభాగమంతయును ప్రాణములు పోయినట్టియును, ప్రా
 ణావశిష్టముగ నున్నట్టియును, సైనికులక శేబరములచే, గాలివానచే
 గలగుండువడి పుష్పములును పత్రములును, చెల్లాచెదరుగ నుండినవి
 హారోద్యానము ననుకరించి యుండెను. ఒకఁడు బ్రతికి బైట. బడవలెనని
 యీఁడుకొనివచ్చుచుండ నింకొకఁడు వానిని బట్టిదిగలాగిముంచివేయు
 చుండెను. మునుఁగకుండ నుండినపడవలు, మునింగిపోయిన పడవలలోని
 సైన్యముల నెక్కినంతపఱకెక్కించుకొని ప్రాణములుదక్కించుకొన నావ
 లిగట్టునకు బఱచుచుండెను. దేవేంద్రునియుటుములచప్పుడుమ్రోతకుతా
 శలేకపఱచు నసుర సైన్యముల మాడ్కి మహామృదీయ సైన్యమీశతఘ్ని
 కాసంహతికి తాళలేక వెన్నిచ్చిపఱచుచుండెను. చంద్రచూడుడు హస్తప
 ద్యములు జోడించి గగనాభిముఖుండై బాష్పజలావృతకంఠ ధ్యానంబున

“ ఓదేవా! శ్రీహరీ! దైత్యసంహారకా! ఆర్తత్రాణపరాయణా! విజయోస్తు. విజయోస్తు.” అశ్రుతపూర్వంబగు కృపావృష్టి నేడు మాపైఁ గురిపించితివి. నీవు నేడే రాష్ట్రసంరక్షణకు దేవదూత వైస్వయముగ ముమ్మేలితివి. లేక నీదాసానుదాసుండగు రాయలేవచ్చియుండనోవు. నీయెడ భక్తి ప్రపూర్ణుండగు నాతం డొక్కండు దక్క ఏమనుజుండు నిట్టియుద్ధము న విజయముఁ గాంచనోపడు, అనిభగవంతుని ప్రార్థించుచు చంద్రమాడుఁ డామందిరాగ్రముననుండి క్రిందికి దిగవచ్చెను.

పదునాఱవ ప్రకరణము.

తుపాకులశబ్దమును, శతఘ్ని కానినాదమును, గంగారాము విని యత్యద్భుతపడి “ ఇదియేమి వింత? ఎవరో పోరుచున్నది. ఆదయ్యమా ఏమి? ఆమె నిజముగ దేవతయేమో? ” అనుకొనుచు గంగా రాము వాస్తవస్థితిఁ గనుఁగొని వచ్చుటకై తన యంగరక్షకునిఁ బంపెను. ఆతఁడు కోటతలాపుతెఱచి వెలుపటికి పోయెను. ఆరోజున కోటగుమ్మము తెఱచుట కదియే ప్రథమము.

జమాదారుపోయివచ్చి “ స్వామీ! మహమ్మదీయులు పోరుచున్నారు ” అని చెప్పెను. గంగారామదివడి “ అది నేనెఱుఁగుదును. మహమ్మదీయు లెవరితో పోరుచున్నారు ” అని యడుగుచున్నాను.

జమాదారుఁడు ఎవరితోడను లేదు.

గంగారామునకు నవ్వు వచ్చి. — నీవు వట్టి యవ్యక్తుడవు. ఎవరితోడను గాకుండ నెఱుపోవును? ఆఫిరంగి యెవ్వరిది?

జమాదారు. — నేను ఫిరంగి చూడలేదు. గంగారాము మండిపడుచు,

చూడలేదునరే. ఫిరంగి శబ్దమైన విసఁబడుటలేదా?

జమా—అవును విన్నాను.

గంగా—ఆఫిరంగి కాల్చునది యెవ్వరు?

జమా—అది నేను చూడలేదు.

గంగా—నీకుఁ గాళ్లులేవా?

జమా—స్వామీ! లేకేమి? ఉన్నవి?

గంగా—అట్లయిన నీకు ఫిరంగి యేలఁ కనఁబడుటలేదు?

జమా—ఫిరంగి జూచినాను. అది స్నానముల రేవుననున్న ఫిరంగి.

గంగా—వానిని గాల్చుచున్న వారెవరు ?

జమా—చెట్టుకొమ్మలు.

గంగా—ఓరి పశువా? చెట్లును, చేమలును, ఎప్పుడైన ఫిరంగిగాల్చుట జూచినావురా ?

జమా—స్వామీ ! ఆఫిరంగిచుట్టును చెట్టుకొమ్మలున్నవి? ఆకొమ్మల క్రింద నేమున్నదియు నెవ్వరికీ గనబడుటలేదు. అందువలన నాకే వ్వరును గనబడలేదు.

గంగా—ఆచెట్టుకొమ్మల నెవ్వరో క్రిందకు దిగలాగి దానిచాటుననుండి యెవ్వడో ఫిరంగి పేల్చుచుండు. వాడెవ్వడో మాత్రము చాలబుద్ధిశాలి. సిపాయిల కాతఁడు గనుపడఁడు. చెట్టుకొమ్మలచాటుననుండి యాతఁడు గుఱిజేయఁగలె. ఆచెట్టుకొమ్మలచాటున నెవరున్నారో నీవేల చూడలేదు.

జమా—అది చాల కష్టసాధ్యమైనపని.

గంగా—ఏల ?

జమా—వడగండ్రవర్షమువలె నన్నివైపులను గుండ్రవర్షము గురియుచున్నది.

గంగా—ఇంత విరికిపందపు నీవు సైన్యమున నేల చేరితివి ?

అనుచు గంగా రాము దగ్గఱనున్న మఱియొకనిఁ బిలచి యాజమాదారుకడనున్న, కత్తియు, గఱాయి, లాగుకొనుమనియెను. యుద్ధము తప్పని సరియని నిశ్చయమైనపిమ్మట మృణ్మాయుఁడు కోటసంరక్షణకై మెఱియలవంటి కొందఱి హిందూస్థానీవాండ్రను నియమించెను. గంగా రా మండు నలుపురను రావించి “మీరు రాజమందిరద్వారము కడనున్న మెట్లవద్దకుఁబోయి, అచ్చట ఫిరంగి గాల్చుచున్న వారెవరైనఁ గానిమ్ము. ఇచ్చటకు లాగికొనిరండు” అని చెప్పెను.

ఈనలుగురును ఫిరంగిసమీపమునకుఁ బోయెడి సరికి యుద్ధము సద్దణిగెను. బ్రతికియున్న మహమ్మదీయులు పడవలను వెనుకకుఁ ద్రోసి కొని పోవుచుండిరి. ఆచెట్టుకొమ్మల గుబురుచాటునకు బోయి చూచెడు సరికి అచ్చట నొకపురుషుఁడు చచ్చిపడియున్నవాఁడు. మఱియొకఁడు

నిప్పుత్రాడుచేతఁ బుచ్చుకొని కూర్చుండియున్నాఁడు. ఈతఁడు బలిష్ఠమైన దేహము కలవాఁడు. ఆతఁడు తొడిగికొసిన అంగరకా పొట్టిగనున్నది. మొగముకనుపడకుండ నెత్తిపైనుండి గడ్డముక్రింద కొకగుడ్డముడి వైచికొనినాఁడు. ఆతనిదేహముంతయును, తుపాకిమందుమయమైయున్నది. ఈనలుపురు సిపాయిలు, నాతనికడకువచ్చి పట్టుకొని, యాతనిని “నీవెవ్వరు” అనియడిరి.

పురుషుఁడు—ఏమిరా ! మీకేందులకు ?

సిపాయి—ఇచ్చటనుండి ఫిరంగి నీవేల కాల్పుచుంటివి.

పురుషుఁడు.—ఏమిరా ! మీకేమి అపకారమువచ్చెను ? మీరందఱు మహమ్మదీయుల చేతిలోఁ జిక్కినారా?

సిపాయి—మహమ్మదీయులువచ్చిన మేము వారిని తరిమియే యుందుము. నీవు వారినెందున కాపుచేసితివి? రమ్ము. మా యేలినవారియొద్దకుఁ గొనిపోవుదుము లెమ్ము.

పురుషుఁడు—మీవలినవారెవ్వఁడు? నేనెక్కడకు రావలెను?

సిపాయి—కొత్వాల్ సాహేబుగారు ! మిమ్ము తనయెదుటకుఁ గొనిరమ్మన్నారు.

పురుషుఁడు—అట్లైన వచ్చెదను లెమ్ము. మహమ్మదీయులను మాత్రము తఱిమివేయసి. ఆవలిగట్టిన మహమ్మదీయుల పురుగు ఒక్కటియైన లేకుండ చేయుదాఁక నే నడుగవతలఁ బెట్టను. నీమాట నటుంచుము. నీ కొత్వాల్ వచ్చినను కదలను. ఈలోపల నా చచ్చిపడియున్న వారిని గుర్తుపట్టఁగలరేమో చూడుఁడు ?

సిపాయి లాశవసును గుర్తించి, ఎఱుఁగుదుము. ఎఱుఁగుదుము. ఈతనిని గుర్తుపట్టితిమి. ఈతఁడు “పేరీలాలు” ఫిరంగి గాల్చువాఁడు. ఈతఁ డెక్కడనుండి వచ్చినాఁడు ?

పురుషుఁడు— ఈతనిఁ గోటలోనికిఁ గొనిపోఁడు. నే వెనుకవచ్చెదను.

సిపాయిలు తమలో తాముకూడఁ బల్కుకొనుచు “ఈపురుషుఁడు బాగుగఁ జెప్పినాఁడు. మనకు ఫిరంగికడ నెవ్వరు కనపడినవారినెల్ల

కొనిరమ్మని యు త్తరువయినది కదా. ఈశవ మచ్చటఁగనఁబడినది కొని పోవలదా? ”

ఇది చచ్చినశవము. హిందూసిపాయిలు దీనిని ముట్టరాదు. అందువలన నందొకఁడు చండాలు నొకనిగొని రాఁబోయెను. మిగిలిన వారాతని యాగమనమును ప్రతీక్షించుచుండిరి.

ఇంతలో నొడలెల్లను మసియై రూపముమాటియున్న వయస్కుఁడు మహమ్మదీయు లందఱు నొక్కరొక్కరే యద్దరి గట్టునఁజేగుటఁ గాంచి సిపాయిలయొద్దకు వచ్చి “మీరు మంచివారలు. ఇటురండు. నేను మీకొత్వాలునొద్దకు బోయి సందర్శించి వచ్చెదను.” అని చెప్పెను. అందుపైసి సిపాయిలు వానినిఁ బట్టుకొని తీసుకొనిపోయిరి. పురజను లందఱు నొక్కచోట మనస్సుచెదరి పిడుగుమొత్తిన తాలవలె, చీమల బాటుతెన్నునఁ జేరియుండిరి. వారలచుట్టును కావలివాండ్రాయుధపాణులయి కాచుచుండిరి.

హఠాత్తుగ, ఉత్సాహశబ్దం బొకటి యువైచుస్వస్వసంబున వినవచ్చెను. ఆశబ్దము దిగంతవిశ్రాంతంబై ప్రతిధ్వనించుచుండెను. వేనవేలు శబ్దము లొక్కుమ్మడి “మహారాజ్ కీజయ్ రాజాధి రాజ సీతారామరాజ్ కీజయ్ లక్ష్మీనారాయణస్వామి కీజయ్” అని వినంబడెను. చంద్రచూడుఁడు దేహమంతయును మసిచే గప్పారీయున్న యావయసుకానిని బాహాపరీరంభ మొనరింప నావయసుకాఁ డాతనిని పాదధూళి కన్నుల నద్దికొనియెను.

చంద్రచూడుఁడు “ఆయుధమే నీవు పట్టణమునకు వచ్చినట్లు చాటినది. నీకు దక్క మఱి యన్యున కట్టి గుఱి మనుష్యలోకమున నెవ్వరికిని లేనేలేదు. కాని నీవు మఱియొకపనికి పోకమున్ను గంగారాముని బట్టి భద్రముగ నుంచునట్లు గట్టడి నేయవలయు.” అని చెప్పెను.

సీతారామరాయ లట్లొనరించెను. గంగారాముఁడు సీతారామునిచూడగనే, యీర్ష్యాభూఁ డయ్యెగాని రాయల యాజ్ఞచే నాతనిపట్టి బంధించి కారాగృహభ్యాగతుం జేసిరి.

శ్రీ సీతారామము

పదునేడవ ప్రకరణము.

ఫిరంగులకడ సిపాయిల నప్పగించెను. ఈఫిరంగులు కోటబురుజులకడఁ గొన్నియున్నవి. ఉచితస్థలంబుల మఱికొన్ని యెడల మఱికొన్నియున్నవి. మృగ్యాయుని స్థితిగతులు తెలిసికొన నొక్కొక్క బోయెను. ఇంతలోఁ జంద్రచూడుఁ డం దరుదేర నాతనితో మంతనంబున కుపక్రమించెను.

చంద్ర—“మహారాజా ! నీ వెప్పుడువచ్చితివో సరిగ సమయము గనిపెట్టలేక పోయితిని. ఒంటరిగ నేల వచ్చితివి. నీయంగరక్షకు లందఱు నేమైరి. దారిలో నీకేమియు నంతరాయములు కలుగకుండ వచ్చితివి కద”

రాయలు—మార్గమధ్యమున ననుచరు లందఱు విడచి నేనులేనితఱి స్థితిగతు లెఱుండునో తెలిసికొన మాఱురూపమున సడిచప్పుడును లేని సమయమున నడిచేయి పురము ప్రవేశించితిని. వచ్చి చూచునోకి పురము రక్షితమైయున్న యది. పిమ్మట కారణమును దెలసినది. కోటలోనికి పోవలెనని ప్రయత్నించితిని. కాని వాకిలి వేసియున్నది. అందువలన పురము ప్రవేశింపలేక పోయితిని. అగునోదయ సమయ మాసన్నమైనది కదా యని నది వైపునకరిగితిని. అచ్చటికిఁబోయి చూడఁనోకి మహమ్మదీయ సైన్యము పడవలమీఁద నదిని దాఱుచున్నది. కోట సంరక్షింపవలసినవా రెవ్వరును కదలినట్లైనఁ గనుపడవేదు. అటుపైని నాచేతనైన కార్య మేమియో చేసితిని.

చంద్ర—ఆచేసినకార్యము నీకొక్కనికొక మఱియెవ్వనికి సాధ్యము? కాని, అంతమందుసామాను నీకెక్కడనుండి సంప్రాప్తమైనది?

రాయలు—నాకొక దేవత ప్రత్యక్షమై నాయెడఁ గరుణించి, యీమందుగుండు సామానును, ఫిరంగులు పేల్చువాని నొకనిని సాయము చేసినది.

చంద్ర—ఏమనెదవు? దేవతయా? నాకును కనుపడినట్టులున్నదే? ఆ దేవి ఈరాజ్యమును సంరక్షించు పరదేవతవలె నున్న యది. ఆమె ఇప్పు డేమైనదో?

రాయలు—నాకు మందుసామాను తెచ్చి యిచ్చి యదృశ్యమైనది. అయ్యా ! నేను లేనికాలమున నీనడుము నేమి జరిగినదో సెలవిచ్చెదరా ? అనునప్పటికి చంద్రచూడుఁ డన్నిసంగతులు నెఱిగినవాఁడే గనుక సంతయును వివరించి చెప్పెను. పిమ్మట చంద్రచూడుఁడు నీవు ఢిల్లీకి పోయితివి కదా ? నీవుపోయిన కార్య మెంతవఱకు జక్కనైనది.

రాయలు నాయత్నము సిద్ధించినది. చక్రవర్తికి నేనొక్కొంత యుపకారము చేయుస్థితి తటస్థించినది. అందున కాలం డెంతయు సంతృప్తిజెంది నాకు పన్నిద్దఱు ప్రభువులు లోబఱియుండునట్లుగను, నేను. “ మహారాజాధిరాజ ” బిరుదాంకితుఁడనై వెలయునట్లుగను ననుగ్రహించెను. నాకొకఫర్తానాకూడ దయచేసెను. పౌజదారుఁడొకఁ గలిగిన యీవిరోధ మొకమహావిపత్తుగా భావించుచున్నాఁడను. ఈ పౌజదారు, సుఖాదారునకును, అతఁడు చక్రవర్తికిని, పూచీదార్లు. అందుమూలమున పౌజదారునకు శత్రువగు నాతఁడు చక్రవర్తికి కూడ శత్రువని యెన్నఁదగియున్నది. అంతయుపకారముచేసిన ఆప్రభువుపైఁ గయ్యమునకు డీకొనుట దారుణమైన కృతఘ్నత యనిపించుకొనదా ? ఎసరియాత్త సంతక్షణ వారు చేసికొనుట ధర్మమేయగును. కాని, యెదియో యొకలాభము నందఁగోరి పౌజదారునిపై దాడివెడలుట మాత్రము ధర్మమైవనికాదు. ఈశత్రుత్వము నాదురదృష్టవశమున సంఘటిల్లినది.

చంద్రచూడుఁడు—దురదృష్ట మనరాదు. అదృష్టమనియే చెప్పవలెను. అదృష్టమన నీయొక్కనిదేయనరాదు. దేశమునం దందఱిదిని యని చెప్పవలయును. నీవే మహామ్నోదీయులతో చెలిమిఁజేసి మెలంగుచుంటివేని, ఇంక హిందువులను కాచి కాపాడువారెవ్వరు ? హిందూ మతమున కింక శరణ్యమెది ? నాకెటు లిది అదృష్టమనియందువా ? హిందూమతము నెవ్వఁడుద్ధరింపఁ గలుగఁనో యాతఁడు మానవజాతియంతలో నదృష్టవంతుఁడు కాఁడా ?

రాయలు.—మృణ్మాయుని స్థితిగతులు పూర్ణముగఁ దెలియునంతవఱకును, ఏదియును నిశ్చయించుటకు వలనుపడదు.

ప్రాద్దు గ్రుంకినది. కొంతతడవైన వెనుక మృణ్మాయుని సమాచారము తెలిసినది. ఫీరుభక్షు అనుపాజుదారునిసేనాని యొకఁడు కొంత సైన్యముతో పురముపైకెత్తి వచ్చుచుండెను. మణ్మాయుఁ డాతనిదారిన డుమఁ దలపడియెను. యుద్ధమొకటి జరిగినది. నిరుపమానమైన మృణ్మాయుని పరాక్రమమునకును, యుద్ధకార్యకౌశల్యమునకును, ఓపలేక ఫీరుభక్షు పరాజితుఁడయి నామమాత్రావశేషుండయ్యెను. విజయభేరి వేయించుకొనుచు మృణ్మాయుఁడు మఱి వచ్చుచుండెను.

చంద్రచూడుఁడు రాయలను సంబోధించి “ఓమహారాజా? ఇంక తడయరాదు. ఏటికవ్వలనున్న భూషణపురమును బట్టుకొని విజయమును బరిపూర్తిఁ గావింపుము.” అని చెప్పెను.

పదునెనిమిదవ ప్రకరణము.

యయంతి.—ఏమిటి యోచించుచున్నావు? ఇప్పుడు పోయి సీభర్త నొక్కసారి సందర్శించిరమ్ము.

శ్రీ.—నే నిప్పు డాయుద్దేశ్యముతోడనే వచ్చితినా?

యయంతి.—ఆతని కిప్పుడు నీసాంగత్యమునకన్న సంతోషదాయకమైనది మఱియొక్కటి యుండదు. నీవిప్పు డాతని కేల సంతోషదాయని వి కాఁగూడదు?

శ్రీ.—మనోనిగ్రహ యోగమే యోగమని నీవేకదా నాకు బోధించితివి.

యయంతి.—జితేంద్రియత్వము యోగమన్నమాట నిశ్చయమే. నీకది యింకను కలుగలేదా?

శ్రీ.—నామాటఁ జెప్పటలేదు.

యయంతి.—నీవిప్పు డెవ్వరినిగూర్చి ముచ్చటించితివో, ఆతనినిగూడ నీ మార్గమునకుఁ దెత్తువుపొమ్ము. అందునకే నీసందర్శన మవశ్యమంటిని. మనుజులందఱిలో రాజయోగి యుత్తముఁడు. అదిగాన, ఈరాజును రాజయోగిగా నేలమాట్టరాదు?

శ్రీ.—నాకడ సంతసామర్థ్యమున్నదా?

యయంతి.—అట్టి మహత్కార్యము చేయుటకు నీవే సమర్థురాలవు. నే నెఱుంగుదును. నీ తరుణమున బోయి రాయలకు సమస్కరింపుము.

శ్రీ.—యయంతీ! బెండు, నీటిపై తేలును. కాని దానికి త్రాటితో నొకతాయి గట్టిన నదికూడ మునిగిపోవును. నన్ను మఱల మునిగి పొమ్మనియూ సెలవు?

యయంతి.—ఒక్కొంత చాతుర్యమున, ఈమునుక లేకుండఁ జేసికొనవచ్చును. వలలు సముద్రమున ఆపాతాళమును బోవును. మునుఁగునా? ములుఁగకపోవు టొక్కటియకాక, వానితో రత్నములను గూడ పైకీప్పుకొనివచ్చును.

శ్రీ.—అట్టి శక్తి నాకడనున్నదను ధైర్యము నాకులేదు. నేను రాజసందర్శనమునకుఁబోవను. నామనస్సును నన్నుఁ బట్టి చూచుకొననిమ్ము. అయ్యది నాకు సాధ్యముగాకుండనేని తత్సందర్శనము నుజ్జగించి దేశపరిత్యాగముజేసి పోయెదను.

యయంతి—అయ్యో. నేనాతనికి నీసమావేశము సమకూర్తునని వాగ్దానము జేసితివే. దాని మాటయేమి?

శ్రీ—మన ముఖయులమును గూర్చుండి ఈరెండును సంప్రాప్తమగు మార్గము నన్వేషించి చూతము.

అని చెప్పి అప్పుడు శ్రీ, రాజునకు దర్శనమియ్యక చనియెను.

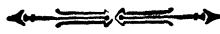

శ్రీ రస్తు.

శ్రీ సీతారామము

తృతీయ బింబము

మొదటి ప్రకరణము.

రాత్రి - భూతము.

సీతారామరాయలకు యుద్ధమున జయముకలిగెను. భూషణ పురము వశమయ్యెను. మృణ్మయనిచే దోరబుఖానుఁడు హతుఁడయ్యెను. ఇవియన్నియు చరిత్రాంశములు. వీనితో మనకంత ప్రసక్తిలేదు. వానినన్నిటిని వివరించి చెప్పటకు మనకవకాశమును చాలదు. చిత్రకథాప్రాసంగికుఁడు ఆంతరకృత్యముల వివరించుపట్టున జాగరూకుఁడై మెలంగవలయు. చరిత్రలలో వివరింపబడు విషయము లాతని కంతగా ప్రయోజనకారి కావు.

భూషణపురము చేకొని సార్వభౌమికశాసనానుసారముగను తన బాహుపరాక్రమ విస్ఫురణములమునను సీతారామరాయలు పన్నిద్దఱ భూనాయకులపై నధికారము చెలాయించుచు మహారాజబిరుదమున వెలుంగుచు నిర్ద్వందమగు నధికారమునఁ బ్రాజాపతిపాలనము ప్రారంభించెను.

పరిపాలన మారంభమైన వెనుక ముందుగ గమనింపవలసిన విషయము గంగారాముని శిక్షించు విషయము. ఆతనిపై సాత్యమున కేమియును గొడువలేదు. రమాకాంత యొక్కంత, అయుక్తముగఁ బ్రవర్తించిన దన్నమాటయే కాని యామెకు భర్తయనిన పంచప్రాణములును, ఆతనియెడ నామెకుభక్తి తాత్పర్యములుమెండు. రాయలతో జరిగిన యావద్వృత్తాంతమును సపుచ్చముగ నామె వివరించి చెప్పెను. అందు గల లోటు పాటులన్నియును, మురళీవల్లను, చందాపహా ఫకీరువలనను

విశదపడియెను. ఇంక, గంగారామునిపై నభియోగము మోపి యాతని వాఙ్మూలము వుచ్చుకొనుటయే మిగిలియున్నది. ఈవిషయము కదులు నప్పటికి నగరమంతయును, నట్టుడికినట్లుడికి పోయెను.

రమ, రాయలతో నీవృత్తాంతము నివేదించునప్పుడు ఆమెకన్నుల గన్నీరు జలజల స్రవించెను. ఆమె చెప్పినమాట, యొక్కటి యైనను నమ్మకపోవుటకు తగినకారణము గనుపడదయ్యెను. వెట్టిబాగుల రమ, రాయలకు కేవలమును నిరపరాధినిగఁ గనుపట్టెను. ఆమెకుఁ గలప్రేమాతిశయమే, యిత్తరుణమున నామె నింతవఱకుం దెచ్చెను. కాని సామాన్యముగ, అంతఃపురచారులు దానికి లేని పోని విషరీతార్థములఁ గల్పింతురు. గంగారామునేల కారాగ్రహ నిబద్ధంజేసిరి? అనునీ ప్రశ్నము భయంకరమైన యుత్పాతము గలిగించెను. మురళయొక్క యవివేకమువలననో, కావలివాడగు పండాయొక్క యవ్యక్తప్రలాపముల వలననో, రమాకాంతయొక్క నామము దానితోఁ గలసిపోవుచుండెను. కొందఱు గంగారాముఁ డీ రాజ్యమును మొగలాయీల కమ్మఁ జూపినాఁడని యనుకొనఁజొచ్చిరి. కొందఱు చిన్నరాణిగారి రాణివాసమున నీతనినిఁబట్టికొని నారని చెప్పుకొనసాగిరి. మఱియుఁ గొందఱు నీరెండును గూడ వాస్తవమే యై యుండుననియును, ఇందులకు మూలకారణ మెద్దియేని నొకటిఁ గలిగి యుండుననియును, ఈరాజ్యవిక్రయమున గంగారాముండును, రాణియుఁగూడ, కలిసిపనిచేసియుండు రనియును, ననమొదలు పెట్టిరి. ఇట్టిసంగతులు రాజుగారిచెవిని బడకపోవచ్చును గాని సామాన్యముగ రాణులచెవిని మాత్రము బడకుండఁబోవు. ఇట్టి కింవదంతులం తఃపురమునకు బోవునదికి, ఎన్నియేని విపర్యాసములఁ బొందుచుండును. రాణులిద్దఱికిని గాలికబురులు వినవచ్చెను. రమ కీమాటలు చెవినిబడుటతోడనే యామె మంచము పట్టెను. కన్నీళ్లు కాలువలై ప్రవహించి ప్రక్కయంతయును తడిసిపోవుచుండెను. చివర కామె యుఱిఁ బెట్టుకొని చచ్చుటయో, ఏకుండముననో దిగుటయో, మేలని యెన్నుకొనియెను. కాని యిప్పుట్లైన నందమాత్రము కడువివేకమునఁ బ్రవర్తించినది.

రమ అత్యంతవిషాదంబున దుఃఖాకులభావంబున గోడుగోడున నేడ్చుచు జలములదిగుట మేలా? ఉఱిఁ బెట్టుకొనుట మేలా? అనుకొనునందిగ్ధ

సమయంబున నామెయున్న కడకేగి యామెను బల్కరించి “ఏమి? ఈయ పవాద నీచెవింగూడఁ జూసినదిగా” అనెను.

రమ దాని కంగీకారనూచకముగ తలయుంకించెను. ఆతలయూఁపునో నామెకన్నుల బాష్పకణంబులు పూర్వమున కన్న ముమ్మడి నలు మడిగ స్రవింపజొచ్చెను.

నంద యామెకన్నుల కన్నీరుఁడుడిచి మృదుస్వరంబున “చెల్లెల! ప్రపంచమందఱును గలసియేడ్చినను, ఈయవమాసము మాత్రము పోవ నేరదు. అనుపయోగమయిన, యీకన్నీటివర్షమునకన్న దానినిసంపూర్ణముగ మాయింప చేతనయిన ప్రయత్నములం జేయువము. లెమ్ము. మన స్సుకుమటఁ బెట్టుకొని తద్వివరణమంతయును తెలియంబల్కుము. నన్ను నీయెడసవతిగా భావింపకుము. ఈయవమాసము, లజ్జ, నిన్నంతగా బాధింపకుండినను, ఇంతదనుక నలుగుఱిలోఁ దలయెత్తుకొని తిరుగు రాజున కెంతయో తలవంపుల దేకమానదు. ఆతఁడు నీకునునాకునుగూడ ప్రాణప్రియుఁడు. అయ్యది నీకెంత లజ్జకరమో నాకు గూడ సంతియే, అదియటుండ సంతకపుర వ్యాపారమంతయును రాజు నాకొప్పగించి పోయినాఁడు. ఈవిషయమాతని చెవింబడిన నేనేమిబదులు చెప్పఁగలదానను?

రమ యీవిషయ మాద్యంతము నే నాయన కిదివఱకే నివేదించినదానను. నామాటయం దాయనకు నమ్మిక గుదిరినది. నన్నీ విషయమున నాయన కటాక్షించినాఁడు. నామాటనమ్ముము. ఈవిషయమున నాయం దీషత్తును సపరాధము లేదు.

నంద.—నీమాటలఁ గట్టిపెట్టుము. నీయందు లోపము లేదనుట నిజము.

ఆవిషయమైనను నమ్మింపఁబూనిన ప్రయోజనములేదు. ఈవివరణమంతయును చెప్పినను జెప్పకున్న నొక్కట.

రమ—నేనీవిషయ మెవ్వరియెదుట జెప్పుమనినను జెప్పెదను. ఇంక నీకేల చెప్పరాదు?

అని రమ కన్నుల నీరుఁడుడిచికొనిలేచి ప్రక్కమీఁదఁ గూర్చుండి తన సవతితో నిర్మలహృదయమున నున్నదియున్నట్లు వాక్రుచ్చెను. నందయు నామాటల పూర్ణముగ విశ్వసించెను. చెలియల! నన్ను విశ్వాసపాత్రురాలినిఁగాఁ జేసికొనవచో నీగతి సంభవించకుండ నుండియుండును.

గతించినదానికి వగచి ప్రయోజనము లేదు. అయ్యది కడువులోనిది కడువులోనే జీర్ణముజేసుకొనవలెను. కాని మనపూర్వప్రతీతియు, పూర్వపు గౌరవమును, మరల సంపాదించుకొనుటకై, యెట్టి సాహసకార్యముల కయినను సిద్ధపడవలయును.

రమ—అక్కా! ఆపని తీరువలకును నీవు నిద్రపోరాదు. లేకున్న నే నెందయినదిగియో యెట్లో కంఠమున కుటిఁబెట్టుకొనియో, యీ గ్రుక్కేడుప్రాణమును పోవిడిచెదను. నీవేమనుకుంటివోగాని నేనును రాజుగారి గౌరవమున కనుకూపమయిన భార్యనే సుమీ. ఇంతటి య ప్రతిష్ఠకులోనయి స్వచ్ఛంబయిన యశోదర్పణంబునకు మాలిన్యంబుఁ గల్పించియు కులుకుచు నీ ప్రపంచమున నుట్టిఁగట్టుకొని యాఁ గులాడవలెనని తహతహపడు నిరర్థకురా లెచ్చటనైన నుండునా.

నంద—చెల్లెలా! ప్రాణాపాయంబు దెచ్చుకొనునంతయవస్థకు నీవులో నుగానక్కరలేదు. నేనొక్కసాహసకార్యమును చెప్పెదను చెయుదువా? అట్లయిన ప్రజాసామాన్యమునకు నీనైర్మల్యవిషయమున సర్వసంశయములు నంతరించి పోవును.

రమ:—ఇండులకై, యదియిది యని నీవు చెప్పనక్కరలేదు. ఏమిచేయు మన్న నదియెల్ల చేసెదను.

నంద:—నాతోడఁ జెప్పినంతి నిష్కపటముగ లోకులందఱితోడను వివరించి చెప్పుదువేని వారు నీనిర్మలభావమును విశ్వసించుదురు. ఇట్లుజెప్పినందువలన ప్రత్యవాయ మేమియునులేదు. నీవాక్కునుండి, యీవిషయమంతయును, ప్రజల చెవింబడియెనేని యీయపనింద యంతయును పోవునని నానమ్మకము.

రమ:—అదిజరుగుట, ఎట్లు? అసాధ్యకార్యముకాదా?

నంద—ఆర్యపుత్రునితో పెద్దసభ యొకటి సమావేశము సేయుమనివిన్నవించెదను. ఆయన ప్రభువుగనుక దేశమంతయును చాటింపించి ఆచిరకాలమున బనులనందఱ సమావేశము సేయఁగలఁడు. అచ్చట గంగా రాముని సమక్షమునను తిండ్లొత్తండ్లములుగ మూఁగియున్న పురజనులందఱిసమక్షమునను, ఈ సంగతులన్నియు నున్నవియున్నట్లు లేకరువు పెట్టవలయును. మనము, నరపాలునియథాంగులము సూ

ర్యరశ్మి యన నెట్టిదియో, యెఱుంగనివారము. జనులందఱీముందర నిట్టిసాహసకార్యమును సేయఁజాలుదువా? అట్టికార్యమును సాధింపఁజాలలేని దానివలనవచ్చు నప్రతిష్ఠ, యింతకంటెను విశేషమగును సుమా;

అనునప్పటికి రమ కొదమసిగమువలె బొబ్బరిల్లుచు నేమీ? పురజనులందఱీముందరను చెప్పటకు సంశయింతుననియో నీయావా. ఒక్కయీ పురజనులెకాదు, ప్రపంచమునంగల జనుల నెల్లర రావింపుము. వారందఱముందర నీపట్టుల డంకా మ్రోగించి మఱి జెప్పెదను.

నంద—ఆధైర్యము నీకున్నదికద?

రమ—ముమ్మాటికిని ఈ కార్యమున నే నించుకంతయేని జంకినట్లు నీకు దోచిన నివతలకురానిచ్చి, కుత్తుకను త్తింపుము.

నంద—అట్లయిన నన్ను బోనిమ్ము. భర్తగారియొద్దకుఁబోయి పెద్దదర్బారొకటి సమకూర్పించి వచ్చెదను. ఇంక నీ విచారమునకు స్వస్తి చెప్పుము. అనినంద, తన సవతికడనుండి యరుగ, రమయును ప్రక్కపయినుండి లేచెను. కన్నీరు దుడిచికొనియెను. చంటిబిడ్డను చంక నెత్తుకొని, అతిగా రాబమున ముద్దులాడఁజొచ్చెను. అంతవఱకు సీకార్యములన్నియును శూన్యములయి యున్నవి.

నంద—రాజుగారినిరప్పించి, యంతఃపురమున నాతఁడడుగుబెట్టఁగ నె దేశమంతటను గ్రమ్మియున్న యీ యపవాదనుగూర్చి ముచ్చటించెను. దేశమున నెవరినోటఁజూచిన నీమాటయె. తనకును, రమకును, జరిగిన యావత్ప్రసంగమును, ఒక్క ముక్కైన విడువకుండఁజెప్పెను. మీరుమాప్రార్థనల నంగీకరింపలేని సీపైఁటకొంగుమెడకుఱిఁబెట్టుకొని మీచరణములకడ పొదలుచు, పాదధూళి శిరమునదాల్చి, ఈవ్రాణములఁ బోవిడచి యవమానమును బావుకొనెదము. ఈయది మాయభయల విన్నపంబుగా నవధరింపవలయు. అనిచెప్పెను తనపైఁటచెఱుగు కంఠమునకుఱిఁబెట్టికొని చేదోయి తనభర్త చరణంబులపై జేల్చి వెక్కి వెక్కి యేడువసాగెను,

ఈ మాటలు వినినతోడనే ఆతనికిని నారాటము పెంపొందెను. దేశమున నపవాద హెచ్చుగుటచే నట్టి, సభయొక్కటి సమావేశముచేయు

ట యవసరమని యాతనికిని పొడకట్టెను. కాని నందవంకఁదిరిగి “రాణి వాసస్త్రీని రచ్చకె ట్లిడ్వఁగలను” దేశమునం దందఱిస్త్రీలవలె నాభార్య ను నే నెట్లు లీవిచారణకై సభలో నిలువఁబెట్టెఁగలను.

నంద—దేవరవాణిఁ దెలిసినంత బాగుగా నేనంగతులును మాకెఱుకపడవుగాని, ఒక్కటిమాత్రము యోచించిచూడుఁడు. తాము చెప్పినవిషయ మవమానకతమో, రాజపత్ని “రంకులాడి” యను నప్రఖ్యాతి యవమానకరమో, మాత్రము యోచించిచూడుఁడు.

రాయలు—ఇట్టి నిరాపదలు సీతవంటి మహారాజపత్నికే తప్పినవికావు. ఈ విషయమున నేనును అనుశ్రుతాచారమునే యవలంబింపవలయునేని రాముఁడు సీతను విసర్జించినటుల నిరపరాధియగు రమను అనవసరముగ వర్జింపవలసినవాడఁ నగుదును.

నంద—ఏమి? ఏవిధమయిన విచారణయును నేయకయె నిరపరాధినియు అబలయు నగు తరుణి నొక్కర్తు విసర్జింతురా? ఇదియూ మీరాజధర్మము. నాఁడు శ్రీరామచంద్రుఁడు చేసినట్టులె చేయవలయునని యా మీయూహ. ఆయన కేవలపరబ్రహ్మస్వరూపుఁడు. ఆయనకు సంయోగమననేమి? వియోగమననేమి? ప్రాణేశ్వరా! అట్టిది నీ కుచితమగునా?

రాయలు—శత్రులు, మిత్రులు, పండితులు, పామరులు, తక్కుంగల జన సామాన్యమండలి యెదుట చెడిపెలందఱను నిలువఁ బెట్టినట్లు, నాయధానిని నిలువఁబెట్టుట యనుమాటఁ దలంచుకొనునప్పటికి గుండె పగిలిపోవుచున్నది. ఏమి? నాహృదయము వ్రజనదృశమనుకొంటివా యేమి?

నంద—మహారాజా! ఏబది వేలమంది ముందర శ్రీ చెట్టుకొమ్మపయి నెక్కి యాటలాడినది. అప్పుడు సీహృదయమున నుద్రేకము కలిగియుండఁబోలు.

అనునప్పటికి రాయలు నందవంక విషవుచూపాకటి ప్రసంగింపఁజేసెను. “నందా! ఔనాను నామనస్సవుడు నుద్రేకమునే బొందినయది. అట్టి నందర్భము మరల రాకపోయెనని మనసు పరితపించుచున్నది.” నా

ద యీవక్రోక్తికి చేతులు దోయిలించి ప్రాణేశ్వరుని క్షమార్పణమును వేడెను. ఆమె ప్రాధేయపూర్వకవచనముల నాలించి రాయలు సభాసమావేశమునకు సమ్మతించెను. అట్టిది జరిగినగాని రమావిసర్జనము తప్పదని యెన్నుకొనియెను. పాప మామె నిరపరాధిని ఏమియుపాయము? సభా సమావేశముతప్ప గత్యంతరము గనుపట్టదయ్యెను. రాయలహృదయమున నారాటము వృద్ధియయ్యెను. తత్క్షణమె చంద్రచూడుని రావించి యాసభా సమావేశసందర్భములఁ గూర్చి ముచ్చటించెను. చంద్రచూడుఁడు బ్రాహ్మణుఁడు పండితుఁడు. ఆతనికి రాశివాసమన నేమియును గౌరవములేదు. నండి యుపదేశమునకుఁ దలయూఁచెనుగాని రమామాత్రము నలుగురి లోనికివచ్చి మాటలాడఁగలుగు నను సమ్మక మాతనికిలేదు. రాయలకు నట్టియనుమానమె యున్నది. అందు మూలముననే మొదటినుండియు నాయనకు సభయనఁ దలకెక్కుట లేదు. నలుగురి లోనికివచ్చి యామె నోరెత్తలేకపోయిన వ్యాపార మింతకంటెను జెడిపోవునని యాతనిభయము.

రెండవ ప్రకరణము.

అనంతరము సీతారామరాయలు గంగారాముని నేరము నిండు సభలో విచారణ జరుగ నిశ్చయింపఁబడినదనియు జనులందఱును, అచ్చటికి రావచ్చుననియును, చాటింపించెను. రాజుగారి హుక్కుమయినపుడు జనులరాక కేమికొడువ. ఇక నూర నెక్కపిట్టయైన లేకుండ వచ్చి యుచ్చటఁజేరి. రాచనగరు వేనవేలుజనులతో నియతకాలమునకు పూర్వమె నిండియుండెను. చెప్పమఱచితిమి? రాయలు ఢిల్లీలోని సభామండపమువంటి మండపమొకటి కడురమ్యముగ నిర్మాణము గావించెను. నేఁడాభవనము కడు శోభాయమానముగ నలంకృతమయ్యెను. సర్కారుద్యోగస్థులందఱును విసుగును విరామము లేకుండ రాజుగారి యుద్దేశ్యము నెరవేర్పఁ బనిచేసిరి. ఢిల్లీదర్బారు మందిరమువలె నిచ్చట వెండి చాందినియును, ముత్యముల జాలరులును లేవుగాని హొంబట్టు మేలుకట్టనకును మేలిమిజల్తారు నగిసీపనికిని మాత్రము తక్కువ లేకయుండెను. సభములన్నియును, అనల్ప శిల్పచాతుర్యమున పెంపెసలారుచు వలి

పెంపు పట్టువలువల నాచ్చాదితమయియుండెను. క్రిందిభాగమంతయును మెత్తని రత్నకంబళ మొకటి పఱచియున్న పలువిధములగు రంగులచే మెఱయువాని పనివానితనము కనుపండువ నేయుచుండెను. నలుతట్టులను ఆయుధహస్తలగు వేత్రధరులు బలసియుండిరి. బహిఃప్రదేశమున నాశ్వికులు తమబలఁగముతో సంక్షోభమేమియును గలుగకుండ కావలిగాచుచుండిరి. సభామంటపమున స్ఫటికశిలాస్థగితంబగు నొక్కకొలువుకూటంబున రాయలు సమాసీనుండయియుండె. ఆతఁ డధిరోహించిన పీఠము నడుమనడుమ బంగరుపనితోడను, మాక్తికవిసరములతోడను నిండియుండిన రజితపీఠము.

అంతకంతకు సభారంగమున జనసమ్మర్దము హెచ్చయ్యెను. సభాంతరాళమున మఠస్థు లందఱకును యథార్హములగు సుఖాసనము లొసంగఁబడియెను. ప్రేక్షకులు వేనవేలు వారిచుట్టును మూఁగి లోపల నేమి జరుగుచున్నదో యని వెలుపటనుండి చూడసాగిరి.

నంద అంతఃపురభవనమున నున్నది. గవాక్షమునుండి యతి సంకులంబుగ నున్న యా జనసమావేశమును గనుంగొని యంతిపురి నున్న రమను రావించెను. వెలుపట జరుగుచున్న సంగతి సందర్భము లన్నియును జూపి “ఇప్పుడు నీ మనసెట్లున్నది? ఆ సభామధ్యమున నుండి నీమనసున నున్న దంతయును చెప్పఁగల నను ధైర్యమున్నదా మనసు కుదురుగ నున్నదికద?” అనెను.

రమ—నేనే సత్యముగ నాప్రాణనాథునిచరణసేవాతత్పరురాల నగు దునేని తప్పక నా కట్టి శక్తిసామర్థ్యములు గలుగును.

నంద—నీతో నెవ్వరయినఁ గూడ రావలయునా? రమ్మనిన సిద్ధముగ నున్నదానను.

రమ—ఈయవమానమహాసముద్రమున నీవు కూడ నేల మునిఁగెదవు? నాతోడ నెవ్వరును బనిలేదు. కాని, ఒక్కటిమాత్రము సేయవలయు. నావాక్కు వెలువడునమయము తటస్థమగునపుడు నాబిడ్డ నెవ్వరిచేనయిన నాయొద్దకుఁ బంపుము. ఆయాకారము నొక్కసారి వీక్షించితినేని ఎచ్చటలేని ధైర్యమును వచ్చి పయిఁబడును.

దానికి వల్లెయని నంద తలయూచి“యిప్పుడు నీకు సభారంగము

నకు పోవ సమయమయినది. బట్టకట్టు నొక్కసారి చక్కగ సవరించుకొనుము. కొంచ మవకాశ ముండఁగ నే ఆయ త్రపడవలయు.

రమ యందులకు సమ్మతించి వస్త్రధారణాదికము నొక్కింత సరిచూచుకొని తనగదిలోనికి పోయి చేతులు జోడించి క్రిందఁ జాగిలఁ బడి యిట్లని ప్రార్థింపఁదొడఁగెను. “ఓభగవానుఁడా! లక్ష్మీనారాయణా! నాకు నేఁడు జయముఁగలుగఁ బ్రసాదింపుము. సర్వశక్తుఁడా! నీసంకల్పము లవిజేయములు. నేఁబలుక సంకల్పించుకొనిన పలుకులు పూర్ణమైనవెనుక నాకు మూకత్వము వచ్చినను రానిమ్ము. దీనికి ప్రతిఫలముగ నా కయ్యది సంప్రాప్తమైనను గానిమ్ము. ఈదినము సభారంగమున నా సమాచారమంతయు నేకరువుఁ బెట్టినవెనుక నే బ్రతికినన్నాళ్లును నానాలుక కొఱుగుపోయినను సరియె. అదియైన నాకు పరమసమ్మతము. నేఁడు మాత్రము ఈయవమానమునుండి కాచికాపాడుము. పిమ్మట చచ్చిన నొచ్చిన నేకొదువయును లేదు.

అంత తనవేషము మార్చుకొనవలె నను నూహ యొకటి తఱ్ఱెను. పరిచారికవలువ నొకదానిని దెచ్చుకొని ధరియించి దానితో సభారంగమునకుఁ బోవసమకఱ్ఱెను. నంద యయ్యది కాఁచి, యేమి యిది యని యాశ్చర్యముగఁ బలికెను.

రమ—నేఁడోయ్యారముగ నలంకారము గావించుకొనుదినము కాదు.

భగవానుఁ డెన్నండయిన నట్టివిలాసక్షణము సమకూర్ప ననుగ్రహించు నేని, అప్పు డట్టిపనికిఁ గడంగెదను. లేకున్న నాకిదియె యంతిమవాసస్సగుఁ గాక. నేను సభారంగమునకు నీవలువతోడనే పోయెదను.

రమ పల్కినపల్కులు నందమనసునకు నచ్చి యామె కేమియును నెదురాడ లేక పోయెను.

మూఁడవ ప్రకరణము.

సమాచితసమయమున సీతారామరాయలు సభారంగమునఁ బ్రవేశించి సింహాసనాసీనుండయ్యెను. ప్రతీహారులు బరాబరులు దెప్పిరి. సంగీతము మున్నగు శృంగారవాద్యనినదములు వలనుపడ దని యాజ్ఞయయ్యెను.

గంగారాముని శృంఖలానిబద్ధం గావించి రాజునెదుటకుఁ గొనివచ్చిరి. వెలుపట నున్న ప్రేక్షకుల కాత్రము హెచ్చెను. ఆతని మొగ మొక్కసారి చూడవలయునని యందఱు కాలిప్రేక్షులపై నిలువఁబడిరి. సంక్షోభనివారకులు వారి నెల్ల వారించిరి.

రాయలు గంగారాముని సంబోధించి భయప్రదంబగు నినాదంబున “గంగారామ్! నీవు నాకు స్నేహితుడవు, బంధువుడవు, నాప్రజలలోనివాడవు, ఇప్పుడు నన్ను కొల్పి జీవించుచున్న వాడవు. నిన్ను నే నెంతో దయతో నాదరించుచున్నవాడను. నీవు నాకు నచ్చిన బంటవనియు, మిగుల విశ్వాసపాత్రుడ వనియు జనుల నమ్మకము. ఒకసారి సీప్రాణసంరక్షణముఁ గూడఁ గావించితిని. ఇంతచనవున నున్న నీకు ద్రోహబుద్ధి యెట్లు పుట్టెనో తెలియకున్నది. ఇప్పుడు నీ వీ దేశశాసనము ననుసరించి శిక్షార్హుడవయి యున్నాడవు.

గంగారా మతివినయముతో మెల్లని కంఠస్వరమున నాకుఁ గిట్టనివాఁ డెవ్వఁడో లేనిపోని యీ యభియోగము నాపయి మోపినాఁడు. నే నెన్నఁడును ఏద్రోహమును జేసి యెఱుంగను. ప్రభువులు స్వయముగ నన్ను విచారణచేయుచున్నారు. ధర్మశాసనమున కతిరిక్తముగ సాక్ష్యమేమియును లేకుండ శిక్షింపరాదు. విధి యథార్హముగ నమలు జరుప వేఁడుకొనుచున్నాఁడను.

రాయలు—నీ యభిమత మెట్లో అట్లే జరుగును. ధర్మశాస్త్రముల నే సాక్ష్యము బలవత్తమ మయినదని యుద్ధోషింపఁ బడియెనో యట్టిదె సంపాదిత మయ్యెను.

అని చెప్పి రాయలు చంద్రచూడుని మీరెఱింగినదెల్ల వచింపుఁడని శాసించెను. చంద్రచూడుడును సర్వమును వివరించి పలికెను. ఆతనివాఙ్మూలమెల్ల విని సభారంగమున నున్నవా రెల్లరు మహమ్మదీయ సైన్యము కోట స్వాధీనముచేసికొనుటకై యేఱు దాటఁబోవునాఁడు చంద్రచూడుఁ డెంత ప్రబోధించినను గంగారా మించుచేతనే కోట సంరక్షణార్థము కడలిరాఁడయ్యె నని విశ్వసించిరి. ఆయోగి తనకథ యంతయును తుదముట్టించినవెనుక రాయలు “ఓరీ పాపకర్తుడా! ఇప్పుడు దీని కేమని ప్రత్యుత్తర మిచ్చెదవురా” అని యడిగెను.

గంగారాముడు చేతులు జోడించి “ ఈయన పురోహిత బ్రాహ్మణుడు. యోగక్షేమము లీయన కేమి తెలియును? మహమ్మదీయు లెప్పుడయిన నేఱుదాటిరా? ఇద్దరికి వచ్చిరా! అట్టివి జరిగియుండి నేను వారిని పరాజితులం జేయఁజూడక యూరకుంటినేని, ఈమహాభాగుని వచనంబు లొక్కింత మన్నన సేయవచ్చు. మహారాజా! నేనుమాత్ర మీకోటలో కాపురము సేయుటలేదా? అందువలన నాకు లాభ మేమి యున్నది. తద్వివాశము నాకు మాత్ర మనర్థదాయకము కాదా? రాయలు.—అయ్యది మఱియొకరివలన వినఁగలవు. త్వరఁడకుము.

అని చందాసహాఫకీరుని పిలిచి, ఆతనికిఁ దెలిసిన సమాచార మంతయును నుడుపుమని యానతిచెను. ఫకీరు పూర్వపురాతని తోరబుఖానునకును, గంగారామునకును నడుమ నడిచిన యావద్వృత్తాంతమును పూసఁగ్రుచ్చినట్లు వాక్రుచ్చెను.

రాయలు.—దీనికేమి చెప్పెదరయ్యా!

గంగా.—వారు చెప్పిన వాటిరాత్రీ నేను తోరబుఖానుని సందర్శించిన మాట వాస్తవము. ద్రోహి నని పేరు పెట్టుకొని యాతనిని చిక్కుదారుల కీడువవలయుననియు వార్తినెన్యము కోటదనుక వచ్చిన వెనుక నచ్చట చావ మొత్తవచ్చుననియు నాయూహ.

రాయలు.—నీ విట్టిపనిఁ జేసినందులకు ప్రతిఫలముక్రింద తోరబుఖాను నేమయిన నిమ్మని యడిగితివా?

గంగా.—అడుగకున్న, ఆతఁడు నన్నెట్లు నమ్మును.

రాయలు.—నీకేమి బహుమాన మడిగితివి?

గంగా.—అర్ధరాజ్య మిమ్మంటిని.

రాయలు.—ఇంకేమయిన నడిగితివా?

గంగా.—ఇంకేమియును లేదు.

రాయ లాపయిని ఫకీరును, ఇందునఁగూర్చి మీ కేమయినను దెలియునా?

ఫకీరు.—తెలియకేమి?

రాయలు.—నీ కెట్లు తెలిసినది?

ఫకీరు.—నేను మహమ్మదీయసన్యాసిని ; తోరబుఖానువద్దకు అప్పుడ

ప్పుడు పోవుచుందును. నేననిన నాతనికి నెంతయో గౌరవము. అతనిని గూర్చి దేవరకుఁగాని, దేవరనుగూర్చి యాతనికిఁగాని యెప్పుడును ఏమియును చెప్పినవాఁడనుగాను. అందువలననే నేనేపక్షమునను జేరినవాఁడను కానని యందఱును అనుకొనుటకు కారణము. ఇప్పుడంతయును గడచిపోయినది. దీనిసంగతి వేఱు. నాఁడు దేవరచే పరాజతుండై మధుమతీతీరముననుండి యాతఁడు పలాయితుండైన నాఁడు మే ముభయులము త్రోవలో తారనిల్లతిమి. గంగారాముని ద్రోహబుద్ధినిగూర్చి మా కపుడు ప్రసంగము వచ్చినది. గంగారాము తనను నమ్మించి మోసము చేసినాడనుకొని యాతం డిది యంతయును నే నడుగకుండఁగనే చెప్పినాఁడు. గంగారాము అర్ధరాజ్య మడిగిన మాట సత్యమే. అదిగాక అతఁ డింకొకటి కూడ నడిగినాఁడు. అయ్యది మీ కెఱిగించిన కోపము వచ్చునేమో యని భయముగా నున్నది. క్షమింతు రనినఁగాని దేవరచెవిని వేయఁజాలను.

రాజు—భయము లేదు. చెప్పుము.

చంద—ఆతఁడు తమచిన్న భార్యను రెండవ బహుమానముగఁగోరెనట. అంత ప్రేక్షకులందఱును పల్లె బిగఁబట్టి గంగారాముని తిట్టిపోయ సాగిరి. ఆశబ్దము సముద్రఘోష ననుకరించెను. రక్షకభటు లాస మ్మర్దము నణఁచునప్పటికిఁ గొంతకాలము పట్టెను.

గంగా—ప్రభువరా! ఇది కేవలము నమ్మరానిది. నాకు భార్యయున్న మాట దేవర యెఱుంగఁగి కాదు. అదిగాక నేనీపురంబున కథినాథుండను. స్త్రీలోలుండనైన నాచేత నెందఱు లేరు? నేను నాజన్మమున చిన్న రాణిని గని యెఱుంగను. ఆమెను నే నాశించుట యెట్లు.

రాజు—రాత్రి నిశ్చబ్దసమయమున కుక్కవలె దొంగతనముగ నాయం తఃపురమున కేల పోయితివి.

గంగారాముఁడు—“నేనా” అనునప్పటికి పండా యను కావలివానిని పిలిపించి. ఆతఁడు తనదవుడలు తాటించుకొనుచు గంగారాము మురళికు సోదరుఁడని చెప్పుకొనుచు ప్రతిదినమును అంతఃపురమున ప్రవేశించుచుండువాఁడని వాఙ్మూలము నిచ్చెను.

గంగా—దేవా! యం దేమైన సందర్భమున్నదా! మురళి సోదరుఁడని

యనినంతమాత్రమున నంతఃపురప్రవేశమున కేల యనుమతింపవలయు. అంత పండా తాను గంగారాముని బాగుగ నెఱుఁగుదునని యును, అతండు పురనాథుం డగుటచే నడ్డుపెట్ట లేక పోయితినియు ను చెప్పసాగెను.

ఇది వినునప్పటికి గంగారాము తనస్థితి యధోగతికి వచ్చుచున్నదని కనిపెట్టెను. కాని మురళమాత్ర మీ సంగతు లేమియు నెప్పుకొనదని యాతని గట్టి నమ్మకము. అట్టి యొప్పుదల యామెకుగూడ ప్రాణము మీఁదికి వచ్చునుగదా? అంతమాత్రము జడు పామెకుమాత్రము లేకుండునా? ఈయద్దేశముతో “మురళను రప్పింపుఁడు. అందలి నిజానిజములు స్పష్టపడఁగలవు.” అనియెను.

పాపము! అతఁడు పెద్దరాణియగు నంద యీపరిచారిక నిది వరకే మాటలాడియుంచినదని యెఱుంగ లేకపోయెను. నంద మురళకు నచ్చుజెప్పి రాజు ఆఁడువాండ్ర నుఱిదీయించఁడు. నీకు ప్రాణభయము లేదు. అదిగాక ఆఁడువాండ్రకు దెబ్బలు, శిక్షలు విధింపఁడు. అందువలన నీ కంత గొప్పశిక్షయుండదు. కాని యేదో నీకు స్వల్పశిక్ష మాత్రము తప్పదు. నిజ మొప్పుకొంటివా కొద్దిశిక్షతో తప్పిపోవును.” అని చెప్పి యొప్పించెను.

మురళ నంద చెప్పినమాట వాస్తవమని కనిపెట్టెను. అందు మూలమున నున్నదున్నట్టు లొక్కయక్షరమైన తప్పకుండ నంతయును చెప్పి వేసెను.

మురళ వాఙ్మాలము కాగానే గంగారాము పిడుగు మొత్తినట్లయ్యెను. అతని కింకను ఆశాత్యాగము మాత్రము కలుగ లేదు. “మహా ప్రభూ! ఈయాఁడుది పరమనీచురాలు. ఈమె యీపట్టణమున నొనర్చిన నేరము లెన్నెన్నియో నేను పట్టుకొనినాఁడను. ఈమెకు కొన్ని సార్లు శిక్షలు కూడ నయినవి. ఆకని తీర్పుకొనుటకై యిప్పుడు సాక్ష్యమునకు వచ్చినది.

రాయలు—గంగారాము ఇంక నెవ్వరిని నమ్ముచునియెదవు. రాణి ను ప్రసిద్ధురాలుకదా. ఆమెమాట నమ్మవచ్చునా? గంగారాము తనకు స్వర్గము తలుపులు తెఱవఁబడెనని యెన్నుకొనియెను. రమ ప్రాణము

పోయినను సభాస్థలికి రాదనియును, వచ్చినను తనసంగతులన్నియు చెప్పలేదనియును నాతనినమ్మకము. అదుమూలమున నాతఁడు “నిశ్చయముగా నన్నా మె ద్రోహి నని చెప్పిన యెడల తమచిత్తమువచ్చిన శిక్ష విధింపవచ్చును.” అని చెప్పెను.

రాయలుదృష్టి యంతఃపురమువంక కరిగెను. మాసినవస్త్రములతో మేలిముసుఁగొకటి వేసుకొని బెదరుచు బెదరుచున్న బిడ్డవలె అడుగులు తడబడుచు మెల్లమెల్లగ దర్బారువంక కొకవిగ్రహము వచ్చుచుండెను. ఆరూపమును గాంచునప్పటి కాతనికి ప్రాణము కడఁబట్టెను. గంగా రామున కొడలు కంపించెను. ప్రేక్షకులందఱు కేకలకుఁ బడిరి. చప్పలులు చఱవసాగిరి. రక్షకభటు లా సంక్షోభమునంతయును వారించిరి.

రమ సభాస్థలికి వచ్చి చాలదూరమునుండియే రాయలకు దుమ్ములోఁ జాగిలఁబడి సాష్టాంగ మెఱుఁగెను. పిమ్మట పురోహితుఁడగుచంద్రచూడునకు నమస్కరించెను. అనంతరము తన మేలిముసుంగు తీసి పారవైచి ప్రేక్షకుల కాముఖనైర్మల్యమును పరిశోధింప వదలెను. అంతముఱికి గుడ్డలతో నున్నను ఆమెమోమునందమున కించుకంతైన వెల్లిలేకుండెను. చంద్రచూడుఁ డామెవంకఁ జూచెను. రాయలు మాటాడ నుంకించెను. కాని యాతనినోట మాట రాదయ్యెను. చూపు లభోగతిని బట్టెను. చంద్రచూడుఁడు రమను పలుకరించి “దేవీ, ఇచ్చట నేఁడు గంగా రామునిపై నభయోగ మొకటి మోపఁబడి విచారణ జరుగుచున్నది. ఈతఁ డెప్పుడైన నీయంతఃపురమునకు వచ్చినాఁడా? వచ్చిన నేమికార్యమునకు? మీయుభయులకుచు జరిగిన సంభాషణమేమి? ఈసంగతులన్నియును నీవు జరిగినవి జరిగినట్లుగ చెప్పవలెను. ఇది రాజశాసనము. గురువునైన నాయూజ్ఞ కూడ నిదియే. ఇందీషన్మాత్రమైనను మఱుఁగుపెట్టక చెప్పవలయు.” అని చెప్పెను.

రమ మొగము పై కెత్తి పురోహితుని వంకఁ దిరిగి “రాజపత్నియబద్ధములాడుటకు సాహించునది కాదు. ఆమెయే అబద్ధికురాలయ్యెనేని నీసింహాసన మీవాటికే యంతరించియే యుండును.” అని చెప్పి ప్రేక్షకులెల్ల ఒక్కపెట్టున రాజపత్నికి జయముజయమని చప్పట్లు చఱవసాగిరి. దానితో రమకు ధైర్యము హెచ్చి “ఓపరమగురూ! నే నే

మని పలుకుదాన. నేను రాజునకు సహచారిణిని. రాజభృత్యుడగు నా తండ్రు నాకు పరిచర్య చేయుట విధి. అందుమూలమున నే నేమి చెప్పిన నది యెల్లఁజేయుట ధర్మమేకదా. రాజ్యసంబంధముగు వ్యాపారములు బాగు గ నిర్వహింపఁబడుటకై నే నొకసా రీనగరనాయకుని రప్పించితిని. ఆతండ్రు వచ్చి నేఁజెప్పినదియెల్ల నెనర్చి వెడలి పోయెను. అందుల కింతవిచారణయేల కావలసివచ్చె. అంతకంటె నే నేమున్నది యని చెప్పుదును. ” అని చెప్పెను.

ఈమాటలు ప్రేక్షకుల కేమియును నచ్చివనిగావు. అందుమూలమున జనసమూహమున సంతోషచిహ్నము లేవియును కనుపట్టలేదు. కొంతమందికి మనోవ్యథ యంకురించెను. కొందఱు గొణుగుకొనుచుఁ వినుబడి వినుబడనికంఠస్వరముతో “ ఇది మాత్ర మేమి ? నేరమునొప్పు కొనుటకాదా ” అని యనుకొనఁజొచ్చిరి.

చంద్ర—బిడ్డా ! రాత్రివేళ నీవాసభవమునకు నగరనాయకుని రాజకీయవ్యాపారముండుటచే రప్పించినని చెప్పితివి. ఆకార్యములేవియో తెల్పెదవా ?

రమ—‘ అట్లనఁ గరుణించి వినుఁడు. ’ అని చెప్పి తనప్రేక్షణములఁ దనచిన్నబిడ్డవంకకు మరలెను. అప్పు డాబిడ్డఁడు చక్కని వస్త్రాలంకారములతో దాదిచంక నున్నవాఁడు. ఆపిల్లవానియాకారముఁ దిలకించునప్పటికి ఆమెకు ధైర్యము వచ్చి వెనుకటి ప్రకరణముల వివరింపఁబడిన గంగారాముని సమాగమమును గూర్చిన యావత్సంగతులును వివరముగఁ జెప్పెను. దూరస్థమగు సంగీతముపాటవలె నామెసంకథనము మెల్లనిక్షీణస్వరమున నుండెను. కాని పలుకుమాత్రము ప్రస్ఫుటముగ నుండెను. అందుమూలమున సభారంగమునకు వెలుపటనున్న జనసమూహము తయను “ దేవీ ! మేమెంతకొట్టు కొనినను మీమాటలేమియును మాకు వినిపించుట లేదు. ” అనికేకలువేసిరి. అంతట రమ స్వరము క్రిమక్రమముగ హెచ్చించెను. తనప్రవర్తనమున జనులకు నమ్మకము కలిగింపవలెనని యామెతలంపు. అబద్ధమాడిన తనబిడ్డ కేయరిప్తము సంభవించునోయని వణకు నడుమనడుమ నొక్కొక్కసారి యాబిడ్డని మనోహరవ

దనపద్మంబుపై తనచూపుల బ్రసరింపజేయుచు క్షణమైన నాపక నాదృష్టిని వెనుకకు మరల్చుచు, కన్నీరు కాలువలై ప్రవహింప మాతృవాత్సల్యతరంగము లాకంఠస్వరమునను నీక్షణప్రసారమునను విజృంభమాణముగ ప్రసరింపుచుండ నామెపల్కులు నిర్దుష్టమై దివ్యమై త్రిస్థాయిల సెక్కసారి మేళవించి మ్రొళ్లను కూడ చిగురింపజేయు గాంధర్వగానమాధుర్యమును క్రిందబఱచుచు శ్రోతలకు కర్ణరసాయనమొనరించెను. అంతటితో దృష్టినొందక తనచిన్నిపాపను దాది చంకనుండి లాగుకొని సీతారాముని యడుగులపై బడవైచి హస్తపద్మముల దోయిలించి “దేవా ! తమ కింకను వేఱుసంతాన మున్నది. నాకే కవుత్రవిషయము. నా కొక్కడే పుత్రుఁడు. మీకు వేఱురాజ్యమున్నది. నాకు సర్వరాజ్యములు నీబిడ్డయే. మీకు మీమతమున్నది. మీధర్మకార్యము లున్నవి. పేరును ప్రఖ్యాతియు నున్నవి. స్వర్గసౌఖ్యము లనుభవించు రనుగట్టి నమ్మకమును నాశయు నున్నవి. నామనస్సుర్నిగ గాఢవిశ్వాసముతో చెప్పుచున్నదానను. నాకు మతమీబిడ్డఁడు. నాధర్మకార్యము లీబిడ్డఁడు. నాపేరును ప్రఖ్యాతియు నీబిడ్డఁడు. నా కున్నస్వర్గసుఖ మీబిడ్డఁడు. ప్రభుసత్తమా ! నాయభిమానధనంబు నుజ్జించితినిని తలంతు రేనిమీ రేకిక్షవేసిన నాకిక్షకుఁ బాత్రురాలను.” అని యెలుంగైత్తి ఘోషించెను.

అంత ప్రేక్షకు లందఱును అశ్రుబిందుప్రపూర్ణములైన కన్నులతో చప్పట్లు చఱవసాగిరి. పదిమంది చేరునపు డందఱొకమాదిరివారుండరు. మంచివారును చెడ్డవారును కూడ నుందురు. అట్లే యీసంఘమునను జాలమందిప్రేక్షకులు ఈసంఘోషధ్వనుల పాలుగొనిరి. కొందఱూరకుండిరి. ఇంక నాసందడి విరవింపకుండగనె అందొకఁడు “నిజముగ నాకు నీమెమాటలయందు విశ్వాసము కలుగుట లేదు.” అను నస్పష్టవాక్యమొకటి వినఁబడియెను. “సిగ్గులచేటు ! మగ వాఁడొకఁ డపరరాత్రి తనపడకటింటికి వచ్చినాఁడట ! తాను శుద్ధశ్రోత్రియురాలట ! ఈమాటలు నమ్మవలెనట !” అనుమునలిపలు కొకటి మఱియొకమూల నుండి వినఁబడెను. ఇంకొక చోటనుండి “రాజు కన్నులు పొరలుగ్రమ్మిన గ్రమ్మగాక. మాకును పొరలు గ్రమ్మలేదు.” అను వాక్యము వినఁబడియెను. మ

జీయొక మూలనుండి “రాజపత్నియంతటి యాపె యిట్టివాని కొడిగట్టుచుండఁగా నింక సామాన్యులు, మనబోఁటివాండ్రమాట యెత్తవలయునా” అనుమాట వినఁబడియెను.

ఈ మాటలన్నియును రాయలచెవిని బడియెను. ఆతఁడు రమను బలుకరించి “నీ విన్ని చెప్పితివిగాని, వింటివా! నీమాటలయందు జనులకు విశ్వాసము గలుగలేదు.” అని చెప్పెను. అంత రమ ఒక్కనిమిషము వంచిన తల పై కెత్తలేక పోయెను. అశ్రుధారలు జలజల స్రవింపఁ జొచ్చెను. కొంతసేపటికి మనస్సు కుదుటఁ బెట్టుకొని మొగము పై కెత్తి రాజును సంబోధించి “ఈజనుల యవిశ్వాసమూలమున నాకింక నొక్కమార్గము మాత్రమే కనుపించుచున్నది. ఇంక నేనీయుసురులతో నీయంతఃపురము ప్రవేశింపరాదు. చితి యొకటి యిచ్చటనే పేర్చింపుఁడు. వీరందఱముందర నాచితి నధిరోహించి యీదేహమును దహించి వేయుదును. ఇందు నా కిసుమంతయును విచారము లేదు. నేను మానహీనురాలనని జనులకుఁ గలిగిన యీవిశ్వాసము నాదేహముతోఁ దక్కనంతము నెందఱేరదు. ఓమహాప్రభూ! మిమ్ము నే నొక్కటి వేడెదను. అనుగ్రహింపుఁడు. మీకుకూడ నేను మానపరిత్యాగినిననియే నమ్మిక కలిగె నేని నేనీచితి నధిరోహించి మరణించుటవలన నేమియుప్రయోజనములేదు. ఈజీవప్రపంచసమక్షమున మీకు నాస్వచ్ఛతయెడ ననుమానము లేనట్లు నమ్మక మొదవి దానిని ప్రకటించితి రేని నేనీచితిని స్వర్గసౌఖ్యసదృశముగ గాఢాలింగన మొనరించెదను. ఇదె నాయెట్టయెదుట నాకు పరమగురుఁడు, ఆముష్మికమార్గప్రదర్శకుఁడు, నిలువఁబడి యున్నవాఁడు. ఆయనసమక్షమున నాకిలవేల్పగు దైవము పేరు సెప్పి నేనిర్దోషురాలనని వక్కాణించెదను. నాకు మనోహరుఁడవునా, ప్రాణప్రియండవును నగు నీవీ పరమగురుని కన్న, దైవతములందఱి కన్న మర్త్యుఁడవైనను, నాకత్యంతపూజనీయుఁడవు. అట్టిసీయెదుట నీనామమును స్మరించి నేను నిర్దోషురాల నని యుద్ఘోషించెదను. అనన్యస్పర్శనీయంబగు మచ్చయ్యతలం బన్యస్పర్శనంబున మాలిన్యము నొందెనేని చిన్ననాటి నుండయును నేఁజేసిన దైవతారాధనలు, నాచేసిన బ్రాహ్మణపూజలు, నాచేసిన దానములు, నానోచిన నోములు, నేనొనర్చిన యుపవాసము

లు ఇవియన్నియు నిష్ఫలములవుఁగాక. స్త్రీలకు పతిసౌఖ్యములనుజూచు ననురక్తి ఆతనియందలి భక్తియు నగ్రగణ్యములు. నీసౌఖ్యసంసిద్ధికై మనోవాక్యాయకర్మముల నే నెట్లు నాశక్తి ధారపోసినదియు నీకంటె నెఱిగినవారు మఱియొకరు లేరు. స్త్రీస్వభావసిద్ధంబగు చాంచల్యంబు ననే దప్పి జాఱియొక్కడుగైన నవతలవై చితిసేని పతిభక్తివలన నాకు లభించినఫలమంతయును నిష్ఫలంబగుఁగాక. పాతివ్రత్యధర్మముల నే నీషన్నాత్రమేని అడుగు దప్పి సంచరించినయెడ చిరకాలమునుండి నేనేయే యభిమతముల వాఁచించుచుంటినో ప్రపంచమున నా కేయేయర్థములు కాంక్షింపఁదగినవో యవి యన్నియును నా కందకుండఁబోవుగాక. రాజా! స్త్రీ జీవితమున పతిభక్తియును, పతిసాంగత్యమునందలి యానందమును అత్యుచ్చస్థానమునందుచుండును. నేను మీకపయశస్సు దెచ్చితి నేని స్త్రీమండలి కంతకు నానందదాయకంబగు సౌఖ్యము నాకెప్పటికిని లభింపకుండఁబోవుగాక. నేను యధామార్గమును దప్పి సంచరించినదాన నేని యెవ్వని సురక్షితకై నాకీనిరపనింది సంఘటిల్లెనో, నాకంటికి ప్రపంచములోని సౌఖ్యములన్నియును నేసౌఖ్యముముందర తృణప్రాయము గ నుండునో ఆనాముద్దులబిడ్డ ఆ నానోములపంట వీనిఁ జూచు భాగ్యము నాకింక నెన్నటికిని లేకుండఁబోవు గాక. ఓధర్మైకపరాయణా! నేనింకేమి చెప్పుదాన. నీయెడ నా కనురూపం బైనధర్మము నుజ్జగించి ప్రవర్తించితి నేని జన్మ జన్మములకును నా కీస్త్రీజన్మమే లభించుఁగాక స్త్రీకి సౌఖ్యప్రదాయకులు ప్రపంచమునభర్తయును, పుత్రుఁడునుకదా! నాకు రాఁబోవుజన్మముల నట్టివారిసందర్శనమే లేకుండఁబోవుగాక." అను తుదిమాటలామె నోటినుండి వచ్చునప్పటికి రమకు కలిగిన మానసోద్రేకము గుత్తుకబంటి యయ్యెను. ఇంక నోటమాట రాకుండఁ బోయెను. వేళ్లతో పెల్లగిల్లిన లతాకుడుంగమువలె నెక్క పెట్టిన భూమిపైఁ బడి మూర్ఛిల్లెను. అంత దాదు లిరువు రామెను తోడ బట్టుకొని వాసభవనమునకుఁ గొనిపోయిరి. దాదిచంకనున్న యా మెబిడ్డ తల్లివెంట "కావు కావు" న ఏడువసాఁగెను. దానితో నచ్చటనున్న వారందఱికన్నుల వెంట కన్నీరు స్రవించి పఱిచెను. గంగారాము గాలుసేతులును బట్టికట్టిన సంకెలలోఁబడి విలవిల తన్నుకొనఁజొచ్చెను. జనసమ్మర్ద మప్పుడు భూకంపముచేకంపిం

చుచున్న సముద్రమువలె నల్లకల్లోలమై భయంకరరూపము దాల్చియుం
డెను. రక్షకభటు లెవ్విధంబునను దాని నివారింప శక్తులు గాకపోయిరి.
అంత “గంగారామేమి చెప్పనో విందము. ఇప్పుడు మనము విన్నదంత
యును అబద్ధమనునా? అంత దారుణపాపమున కాలఁ డొడికట్టె నేని వా
నిని తుండెతుండెములుగ ఖండించివేయుదము ” అని నలువంకలనుండి
యు బొబ్బరించుశబ్దము బయలువెడలెను. జనవాక్యమును మఱలించినఁ
గాని గంగా రాము తనకు సురక్షత లేదని యెన్నుకొనియెను. ఆతఁడు తెలి
వి తక్కువవాఁడుకాఁడు. రాయలు జనవాక్యము ననుసరించి వారియుద్దేశ
మునే నెఱవేర్చునని యాతఁడెఱుంగును. అందుకొఱ కాలఁడాజనసముదా
య మభీప్రాయమంతయును తారుమాఱుచేయ సంకల్పించి, విజృంభించి
యిట్లు పలుకఁదొడఁగెను, “ ఓ మహాప్రభూ! ఇప్పు డాఁడుదానిమాట
యో నామాటయో పాటింపవలయు. సీచేత నున్న యారాజదండము
స్త్రీలమాయలే యాధారమై మెలంగవలసినదా? నావంటి రాజకీయో
ద్యోగిబలమే యనాధారముగ నుండవలసినదా? తెల్పవలెను. స్త్రీలు
సర్వసామాన్యముగా నసన్తార్థవ ర్తినులుగ నుండురు. రాజపత్నులుకూ
డ స్త్రీలలోనివారే. రాజపత్ని తప్పగఁ జరియించిన రాజు లట్టివారిని
విసర్జించుట రాజధర్మముగ నెఱుతురు. కృతజ్ఞులగు భృత్యులు తమ్మును
తమధర్మములను విస్మరింప నోపరు. స్త్రీలు తమలోపమును గప్పిపు
చ్చుటకై తమపై నున్న భారమును అత్యంతవిశ్వాసనిరతులగు తమ
భృత్యజనముపై త్రోసి వేయుచుండురు. ఎవ్వని నిశానందర్శనము లా
మెకు గోచరములయ్యెనో యాతనిపై నిప్పు డీమె యా నింద మోప
సమకట్టినది. ఎవ్వరుగాని దీనిని నిశ్చయమని, రాజా! రక్షింపుము
రక్షింపుము. ”

అనిగంగా రా మసంపూర్ణవాక్యములతో తన సంభాషణమును
విరమించి భయప్రకంపితుడయ్యెను. ఒకమూల మనను దించుకొనిపో
యెడు భయము తనను బట్టి వేధింప ప్రార్థనామయవాక్యములకు దిగి ని
శ్చేష్టతనంది మానముద్రుడయ్యెను. పక్షవాతముచే బడ్డవానివలె నా
తనిదేహము కంపించెను. అచ్చటఁ జేరియున్న జనసముదాయమంతయు
నాశ్చర్యావిష్టులై పరమభీతమనస్కులై జటాలంబితప్మృష భాగయు వ

ల్కలాంబరశరీరిణియు నగు స్త్రీవిగ్రహమొక్కటి తనమనోహరరూపంబుచే తేజఃవ్రంజంబు వెదఁజల్లుచు చేత త్రిశూలమొక్కటి ధరియించి యపరదుర్గయోయన జనసముదాయమును పాయఁజేసికొనుచు గంగా రామున్న యెడ కరిగెను. ఒక్కఁక్షణముక్రింద ఘోషించుచున్న యాజనమహోర్ణవ మిప్పుడత్యంతముగ శాంతి వహించెను. ఈ రూపము గంగా రామున కొక్కనాటిరాత్రి తారసిల్లెను. నిర్దోషురాలగు రమను తనకుచ్చి తతంత్రంబులచే నాశనముచేయ సమకట్టియున్న యీవివత్సమయమున నారూపమే హతాత్సంభవముగ భగవతి చండిక వానిని మట్టుపెట్టఁ బంపిన ధాకీస్త్రీవిగ్రహమో యన వచ్చి పడియెను. అత్యంతభయనిమగ్నుండై గంగారాము 'రక్షింపుము. రక్షింపుము' అని కేకలువై చెను. రాజును, చంద్రచూడుఁడును ఒకనాటిరాత్రి తమకు తారసిల్లిన యాదివ్యవిగ్రహమును గుఱించి యామె నాపురదేవతగా సంభావించి గౌరవప్రసత్తి నూచకంబుగ తమ యాసనంబులనుండి లేచి నిలువఁబడిరి. తక్కినవారందఱును గూడనట్లే యొనరించిరి.

యయంతి యిటునటుచూడక చరచర గంగారాముని సమీపించి తనత్రిశూలము నాతనిహృదయముపై మోపి "వదీ, ఇప్పుడు పల్కు," మని శాసించెను.

త్రిశూలము గంగారామునిశరీరమును సోఁకినది. ఇంక నాతనిప్రాణము ప్రాణమున లేదు. ఇంక నబద్ధముగూడ దానికి జతపడియెనా ఆయా యుధము తన హృదయమును వ్రక్కలించునని తలంచెను. పరమతచేత స్కంధై కపటతంత్రకలాపంబంతయును బరిత్యజింప ఆ జనసమూహము నెదుట తనయథావృత్తాంతమును వినుపింప నుపక్రమించెను. కథయంతయును తుదముట్టువఱకును యయంతి తనత్రిశూలము నాతని హృదయస్థలినుండి మరలింపదయ్యెను. గంగారాము సర్వమును ఉన్నది యున్నట్లు చెప్పి జేసెను. రమ నిర్దోషురాలగుటయు, తనకు వికారోద్రేకము కలుగుటయు, తాను ఘోష దారునితో సమావేశమును కలుగఁజేసికొనుటయు, వా రుభయులకు నడచినప్రసంగమును తాను దలంచిన రాజద్రోహప్రయత్నమును, ఇన్నియేల! అన్నియు నేకరుపుపెట్టెను.

అంత యయంతి త్రిశూలమును మరిలించి చరచర సభారంగ

మునుగడి మరలిపోయెను. ఆమె నందఱును దేవతగా సంభావించి త రలిపోవునెడ నామె కెల్లరును న్నమ్ములై యామెకు దారిసేయుతోంద రతో నందఱును కలవరమొందిరి. ఆమె నెవ్వరును ఏమియడుగుటకును సంశయించిరి. ఇంక ననుసరించుట యెట్లు? ఆమె యేవంక కేకెనో యదియైన నిర్ధారణగఁ జూచినవా రెవ్వరును లేరైరి.

యయంతి వెడలిపోయినది. రాయలు గంగారాముని సంబోధించి “నీనోటితో నీవే నీనేర మంతయును నొప్పుకొంటివి. ఇట్టి రాజద్రోహికి నీకు మరణశిక్షకన్న వేరొకశిక్ష కానరాదు. ఈదండనాయకునిశాసనమున మరణ మనుభవింప నాయత్తప్పడియుండుము.” అని శాసించెను.

రాజశాసనమునకు వ్యతిరేక్తముగ గంగారాము పెదవి మొదవుటకు సాహసింపఁగలఁడా? రక్షకభటు లాతని నచ్చటనుండి తరలించుకొనిపోయిరి. మరణదండన విధింపఁబడినతోడనే జనులందఱు నొక్కసారి గ నుద్విగ్నులైరి. మెల్లమెల్లగ వారందఱును తమతమయింటిదారి పట్టిరి. అందఱును రమ కేవలము నపరలక్ష్మియేయని యిండ్లకుఁ బోయి ప్రశంసింపసాగిరి. ఇట్లు రమయశస్సునకు మాలిన్యము గల్పించిన యపనింద నామమాత్రావశేషమయ్యెను.

నాలవ ప్రకరణము.

రాజు మురళీను ఖరమూత్రసంసేచనంబున బుట్టి గొఱిగించి యూరేగించి పురమునుండి పోద్రోలుండని యుత్తరపుచేసెను. ఆయుత్తరువగుటయె తడవుగ నాశాసన మమలు జరిగెను. కొంటెపిల్ల లెందఱో గుంపులుగుంపులుగఁ జేరి చప్పటలు చఱచుచు పాటలు పాడుచు ఆమె నూరి నుండి సాగఁబంపిరి.

గంగారామునివంటి కృతఘ్నుడగు రాజద్రోహికి బ్రతికియుండఁగనే చర్మమొలుచుట తక్కుశిక్షాస్మృతిలో నేశిక్షయును విధింపఁబడిన జాడ కానరాదు. ఆ కారణమున నాతని కొఱతవేసి చంపునటుల శిక్ష విధింపఁబడియెను. కాని ఆశిక్ష వెంటనేగాక కొంతకాలమైనవెనుక నమలు జరుగుటకు తీరుమానింపఁబడియెను. రాజుగారి పట్టాభిషేకము కొలఁ

దికాలమున జరుగనైయుండెను. స్వప్రయోజకత్వమున రాయలు తన బాహుపరాక్రమమే తోడుగ హిందూ రాజ్య మొకటి సంస్థాపన మొనరించి రాజబిరుదము నందెను. కాని ఆతఁ డింకను పట్టభద్రుడయి రాజనామమును పొందినవాఁడుకాఁడు. హిందూ శాస్త్రముల ననుసరించి పట్టాభిషేకమయిననేగాని రాచరిక మాతనియం దనుప్రయుక్తంబు గానేరదు. చంద్రచూడుఁ డీ సంగతి చెప్పనప్పటికి రాయ లందుల కంగీకరించెను. అట్టి సమయములందు నుత్సవముల జరిగించు నెడల ప్రజలకు రాజభక్తి నాటుకొనిపోవునని యాతని యూహ. అందువలన పట్టాభిషేక మత్యంత మహాత్సవముగ జరుపవలెనని నిశ్చయించెను. నందయును చంద్రచూడుఁడును గూడనట్టి శుభసమయ మొకటి ముందు పెట్టుకొని గంగారాము నుఱిదీయుట శుభప్రదముకాదని ప్రబోధించిరి. ప్రత్యక్షమయిన నష్టములు కలిగినను కలుగకున్నను తన్ములమున ప్రజలయత్సాహ మొక్కింత తక్కువయై వారిమనస్సులకు భారముగా నుండక మానదు. రాజుగారి యుపదేశమును స్వీకరించెను. రాయలకు గంగారాముని బ్రతికి యుండగ నొడలొలిపించుట యన నంతరంగమున నిష్ఠము లేకుండెను. అదియే రాజు నాయుపదేశము శీఘ్రముగ నంగీకరింపఁ బురికొల్పినది. న్యాయపరిపాలన మొకవంక రాజధర్మ మొకవంక వేధించుటచేత ధర్మపాశబద్ధుడై యాతఁ డిశిక్ష విధించెను. ఆంతర్యమునంగల యనిష్టమునకుఁ గారణము శ్రీకిని గంగారామునకునుగల రక్తసంబంధమే. వీరిరువురు నేకగర్భజనితులు. రాయలకింకను శ్రీపై పిన్మృతి కలుగలేదు. అమెను వెదకి వేసరి యెట్టులైన మరచిపోవుదమనువు త్తితో రాజకీయవ్యాపారములందు తనబుద్ధిని బ్రవేశపెట్టి రాజ్యాంగవిషయములఁ బనిసేయ మొదలుపెట్టెను. ఢిల్లీకి పోయినదియు, సార్వభౌమికసభాస్థలిని సందర్శించినదియు, అచ్చట ననదు సంపాదించినదియుంగూడ నిందులకే. అత్యుత్సాహముతో భూషణపురమునను తత్ప్రాంతమునందలివంగ దేశమునను నిరంకుశమైన యధికారము సంపాదించినదియు నిందుమూలముననే. శ్రీయాతని హృదయవీరమున నింకను పట్టభద్రురాలై యున్నది అది యే కారణముగా గంగారాముని శిక్షాకార్యమునకుఁ గడు వేర్పడియెను.

పట్టాభిషేక మతివైభవముతో జరుపుటకై సన్నాహములు జ

రుగ ప్రారంభమయ్యెను. ఏమూలఁ జూచినను ఆడంబరమె. ఎచ్చటఁజూచినను వినోదములె. దేశము నలుతట్టులనుండియును జనులు వచ్చిప్రోగుపడిరి. రాజులు రాజకీయోద్యోగులు బ్రాహ్మణులు విద్వాంసులు జ్యోతిషికులు సర్వవిద్యావరిష్ఠులు పామరులు పెద్దపెద్ద గృహస్థులు ఆహూతులు అనాహూతులు భిక్షుకులు సన్యాసులు సన్సార్థులు దుర్జార్థులు మున్నగువార లెందఱెందఱో వచ్చివిడిసిరి. అన్నిరకముల జనులును గూడవచ్చి చేరుటచే పట్టణమున నెక్కడనుగూడ సందులేక యుండెను. ఈచేసినవారందఱును చేయుచున్న కార్యములలో నగ్రగణ్యమైనవి విందులు. పట్టణమంతయును పార వేసిన తినుబండారములతో మోఁకాలు లోతుగ నుండెను పగిలిపోయిన మృణ్మయపాత్రములతోడను తినిపారవైచిన పుల్లెవి స్తరాకులతోడను మధుమతీనదియును పురముచుట్టుచున్న యగడ్డయును నిండిపోయెను. ఆటలు పాటలు సంగీతములు సాహిత్యములు నేమూలఁజూచినను, ఊపిరి సలుపకుండ నుండెను.

ఈపట్టాభిషేకమునందలి ప్రధానాంగము ధర్మము. ఒకప్పుడు రాయలు తాను స్వయముగ, ఒకప్పుడు తనభృత్యగణముమూలముగ వెండి, బంగారము, కాంస్యము, నస్త్రములు మున్నగునవి పంచిపెట్టుచు ప్రోద్దస్తమానమును తీరిక లేకయుండెను. తద్దానముల నాశించివచ్చిన వారలసంఖ్య లెక్క కెక్కువయగుటచే పగటికాలమంతయును చాలక రాత్రిపూట కూడ పనిచేయవలసి వచ్చెను. రాయలు మిగిలియున్న పని కనుచరుల నియమించి అంతఃపురమునకు విశ్రమింపఁబోయెను. అంతఃపురము ప్రవేశించఁగనే సువర్ణచ్చాయగల యాస్త్రీవిగ్రహమె త్రిశూలమును చేత ధరించి సర్వవిధముల దేవతాకూపము ననుకరించుచు భయావహాంబుగ నాతనియెదుట వచ్చి నిలువఁబడియెను.

రాయ లత్యంతభక్తితో నామెకు సాష్టాంగ మెఱఁగి వినియవిధుల నడిపెను.

రాయలు—తల్లీ! నీవెవ్వరో యనుగ్రహించి చెప్పెదవా?
 యయంతి.—మహారాజా! నేనొకయాచకురాలను. నీవు ధర్మాత్ముడవన విని నీకడ నొకటి యాచింప వచ్చినదానను.

రాయలు—తల్లీ! గూఢముగ నేలమాట్లాడెదవు. నీవుపర దేవతవని తెలిసికొంటిని. నీవవతారము దాల్చినకమలవు. నాయెడ ననుగ్రహింపుము.

యయంతి—ఓసామంతుడా! నేనెక సామాన్యస్త్రీని. లేకున్న నిన్ను నేయాచింపరాను. ఈదినమున నీవర్ధులేమడిగిన నదియెల్ల నిచ్చుచున్నాడవట. అట్టిప్రఖ్యాతినందిన నీకడ నాయట్టి దానికోర్కె నిరర్థకము గాదని యెంచి నిన్నొకటి వేడ వచ్చితిని.

రాయలు—ఓదై వతమతల్లీ! నేనీకీయ రానిది యొకటి యుండునా? సమయమున నీవు నారాజ్యమును సంరక్షించితివి. ఒక్కసారి నాయర్థాంగి మానధనంబు గాపాడితివి. నీవుదేవతవై నను, మనుష్యసామాన్యవైనను, దానితో నాకుబనిలేదు. నీకునేలేదనఁగలగిన దెద్దియును లేదు. నీకేమి కావలయునో సెలవిచ్చుటయే తడవుగ నయ్యది సమకూరఁగలదు.

యయంతి—రాజా! గంగా రామునకు మరణశిక్ష విధింపఁబడియెను. నేనిప్పుడతని ప్రాణము నర్థింప వచ్చినదానను.

రాజు—ఏమీ?

యయంతి—రాజా! ఏమిది? ఇందసాధ్యమేమున్నది?

రాజు—నీచులలో నెల్లఁ గడునీచుండు గంగా రాముండు. అట్టివానియెడ నీకీకరుణ కలుగుటకేమి కారణము?

యయంతి—మేమునన్యాసినులము, మాకనులకందఱును సమానులె.

రాజు—ఔనుగాని నీవేకావా? ఆతని త్రిశూలముతో పొడిచిచంపఁ బ్రయత్నించితివి. ఆతని తుచ్చ కర్మములన్నియును నీవల్ల నేకదా? రెండుమాఱులును బైటఁబడినవి. కనుకార్ద్రహృదయవై నీవు రాజవక్ష మవలంబించి పనిఁజేయుటచేత నేకదా యాతఁడు తననేరము నొప్పుకొనియెను. అందువలన నేకదా ఆతనికి మరణము లభించినది. అంతయు నైనపిమ్మట నేల ఇట్లు వర్తించెదవు?

యయంతి—అట్టికార్యము నేనప్పుడు చేసియుండుటచేతనే ఆతనిప్రాణము లర్థింపవలసివచ్చెను. ధర్మము విజయమునొందుటకు ద్రోహులను జంపించినందువలనఁ గలుగుప్రయోజనము గానరాదు. నిర్మలహృదయుల

కట్టి కార్యములనిన నుడలు కంపించును. ఇప్పుడు ధర్మము విజయమునందినది, నరహంతకు నేను దూరస్థురాలనై యుండవలయుననినా కోరిక. అందువలన గంగారాముని ప్రాణములర్పించుచున్న దానను.

రాయలు—నేను నీ కీయరాని దెద్దియునులేదు. నీ ప్రార్థన మిదివఱకే యొసంగబడినది. గంగారాము నిప్పుడే వదలివేయించెదను. తల్లీ! నీకు నేను బహుమాన మిచ్చుపాటివాడనా? నేను నీకు దానము చేయఁగలనా? గంగారాముని జీవితము నేను నీ కమ్మెదను. దానికి నాకు మూల్య మొసంగవలెను.

యయంతి—చిఱునగవుతో అయ్యా! నన్ను నీకేమిమ్మనెదవు? మూల్యము రాజుదివాణమునకు పేదరాలొసంగఁ గలిగిన ధనమెద్దిగలదు.

రాయలు—రాజుకోశములు రాజయొక్క వైతన్యము నాశించుచుండును. నాఁడు మధుమతీ తీరమునందు మెట్లపైన ఫిరంగియొద్దనుండి నేనే పదార్థముకొఱకు తారులాఁడుచుంటినో యావస్తువును సమకూర్చెదనని నాద్దానముచేసి యుంటివి. నాకదియ మూల్యముగ దయచేయుము. గంగారాముని జీవితము నామూల్యమునకు నీకు విక్రయించెదను.

యయం:—రాజా! ఆయమూల్యద్రవ్యరాశి యెయ్యది? నీరాజ్యమున నీవు సుస్థిరుండవై యున్నాడవుగదా?

రాయలు—నేను ద్రవ్యరాశియ పగుచున్నాను. అందులకై ఈరాజ్యముకూడ నిచ్చివేయుమనిన తృణప్రాయముగ నీయఁగలను.

యయం—ఐన నది యేదో చెప్పు చూతము.

రాయలు—నాప్రథమభార్య శ్రీ ఆమె నాప్రాణము నీవుదేవతవు. ఏవి కోరిన నది యీయఁగలవు. నాప్రాణమును నాకొసంగుము, గంగారామునిప్రాణములు గొనుము.

యయం—రాజా! రాజాధిరాజు ప్రాణమునకు నెప్పటికైన పాపకర్ముఁడును ద్రోహియునగునాతనిప్రాణము సమానము నేయవచ్చునా? పగిలిపోయిన గుడ్డిగవ్వకు రత్నఖనియా?

రాయలు—తల్లీ! తల్లిదండ్రులు కోరినదానిని పిల్లవాఁడెప్పుడైన నొసంగఁ జాలునా?

యయం—రాజా! కానిమ్ము. నీయంతర్భవనములదారులెల్ల నేటిరాత్రి

తెఱచియుంచుమనుము. త్రిశూలములను ధరించి వచ్చినవారి నెల్ల రానిమ్మని ద్వారపాలురకు శాసింపుము. ఈ రాత్రియే మీమూల్యము మీపడకటింటికి చేరఁగలదు. గంగారాముని విడిచివుచ్చుము.

రా జీమాటలు వినునప్పటి కపరిమితానందమగ్నఁ డయ్యెను. గంగారాముని తత్త ణము వదలివేయు మని పరిచారకుల రావించి శాసిం చెను.

యయం—సీపరిచారకుల వెంట బంధిఖానాకు నేనుకూడఁ బోవచ్చునా? రాయలు—సీకేమి చేయనలె ననియున్న నదియెల్లఁ జేయవచ్చును. సీకేమియు నడ్డులేదు.

ఐదవ ప్రకరణము.

గంగారాముని బంధించియుంచిన బందిఖానా యంధకార బంధు రమై నేలపాఱుగనున్నది. గాలిగాని, వెల్తురుగాని, లేదు. అందుమూలమున నేల తేమగనున్నది. ఆతనిబంధించిన సంకెలలు లతిభారమైనవి. రాత్రి తెల్లవారు దనుక నాతనికి కంటిపైఁగూర్చులేదు. బ్రతికియుండఁ గ తనను ఒడలి చర్మమొలిచివేయుదు రను శిక్ష యాతని చెవింబడినది. ఇంక నాతనికి నిదురపట్టలేదు. అన్నముపై విశ్రాంతిపై నాతనిమనస్సు పోవుటలేదు. మనుష్యుఁ డొక్కనిమిషములోఁ జావవచ్చును. మరణ మొక గొప్పశిక్ష కాదు. రానున్న భయంకర శిక్షాస్మృతియే సహకారిఁ జేసి స్వయంకృత దారుణాపరాధమునకు ఫలముగ దనకు మరణముకొలఁది దినములలో ననుభూతంబగు ననుతలంపు మదినిబట్టి వేధించుచుండ చీకటికొట్టులోఁ బెట్టి బాధించుటకంటె భయంకరమైన శిక్ష మఱియొక్కటిలేదు. అనుక్షణమును గంగారాముఁడు తనను నిలువఁబెట్టి యొడలొలుచుచున్నట్టై యాతఁడు మనస్సున యాతనపడుచుండెను. నిశ్చయముగ నాతనికష్టములన్ని యును నిప్పుడు ప్రంజీభవించి యాతనిపైఁ బడినవి. ఎల్లప్పుడు నదియే యాతనయగుటచే నాతనిమనశ్చక్తి యంతయును నశించెను. ఆతనిమనస్సే యిప్పుడు కేవలాంధకారావృతమైయున్నది. అందువలన మనస్సునకు బాధననుభవించుశక్తిగూడ ఊఁగించినది. ఆతనిమనస్సున రెండు బాధలుమాత్రము పట్టి పీడించుచున్నవి. ఒక్కటి భైరవియనిన భ

యము. రెండవది రమపైఁ బగ. ఈరెండింటిలో మొట్టమొదటిదియే యొక్కవభయంకరముగనున్నది. గంగారామున కిప్పుడు రమపై విరక్తి కలుగుటయే కాక రమయనిన ఆతనికొక గర్భశత్రువువలె పొడనూ వుచున్నది.

గంగారామునకు చేతనైన రమను గోళ్లతో చీల్చివేయవలెనని యున్నది. ఎప్పుడైనను ఆతని మనస్సు మనస్సులోనికివచ్చిచేరిన, నిమిషమందు రమను మట్టముసేయ సేమిసాధనమున్నదని యోచించుట దక్క ఆతనికి మఱియొక్కయోజనయే లేకుండెను. ఆతనికి తెలివినచ్చినపుడెల్ల తాను కొఱతను వేయఁబడునపుడు రమపై నసహ్యకరములగు నిందలు మోపుట యెట్లు లాయనునాలోచనలే చేయుచుండెను. సామాన్యముగ ప్రోద్బలముయమును ఆతఁడు మందునివలెపడియే యుండుచుండును. తనకు విధింపఁబడిన శిక్ష తలచుకొనునప్పటికి ఆతనికి గుండెలు బ్రద్దలగుచుండెను. కట్టాభిషేకసంబంధములగు సందడులప్పుడప్పుడు వచ్చి యాతనిచేత్రుఁ జిల్లులువోవ సేయుచుండెను. ఆతనికి జైలులో నన్నము పెట్టుటకొక బ్రాహ్మణుఁడు నియమింపఁబడియెను. ఆతనినడిగి యుత్సవసంబంధమైన విషయములన్నియునుం దెలుసుకొనుచుండెను. రాజ్యమంతయు నామూలనుండి యీమూలకు కేవల సంశోషణసాగరమై పోయినదని యాతఁడు వినియెను. ఆతఁ డొక్కఁడు మాత్రము చీమలకు దోమలకు నాహారమై సంకెలభారముచే లేవలేక భయంకరమైన చీకటికొట్టులోఁ బడియుండెను. “కట్టా? ఈపాడు రమ నావలె నెప్పుడీయమయూతనఁ బొందునో? ఆరోజు చూచుభాగ్యము నాకు లభించునా?” అనియూతఁ డనుకొనఁజొచ్చెను.

కాఱుక్రమింపన యాకాశమున మెఱువు తీగవలెనాతని మనస్సునకు “అక్కటా? ఇప్పుడు శ్రీ జీవించియుండెనా? ఎంత బాగుండియుండును” అనునొకయూహ తలెత్తెను. ఒకప్పుడు శ్రీ యాతని ప్రాణసంరక్షణఁ జేసినది. ఇప్పుడుకూడ నామె యట్టిప్రయత్నము చేసియుండిన నిర్వహింపకపోవునా? తానెంతదుర్మార్గుడైనను శ్రీ తన్ను విడనాడదని యాతఁడైర్వయము. “అక్కటా? నాయట్టియభాగ్యున కట్టి సోదరి దక్కునా?” అర్థరాత్రియైనది. ఆచీకటికొట్టణ ద్వారమునకు దగిల్చియున్న గొలుసు ఖంగు

మని చప్పుడయ్యెను. ఆచప్పుడుతో గంగారాముని ప్రాణములు మీఁదివి మీఁది కెగిరిపోయెను. అట్టి ప్రాద్దుగాని ప్రాద్దున కావలివాండ్రెందుల కా ద్వారము తెఱచియుందురు? మఱల నేదేని క్రొత్తవిపత్తు తటసము కా లేదుగద?

కారాగృహరక్షకులు చేత దీపములు పట్టుకొనియా కొట్టులోనికి పోయిరి. గంగారాముఁడు గ్రుడ్లు మిణకరించుకొని చూచుచుండెను. ఆత నినోటమాటలేదు. కాని యయంతిని చూచిచూచుటతోడనే “అయ్యో? అయ్యో? రక్షింపుము. రక్షింపుము. నేను నీకేమి యపకృతిఁ జేసినాను” అనుకేకలకు దొరకొనెను.

యయం—నీవేమిచేసితివ్రా నీవె యెఱుంగుదువు? ఐనను, నీవె బ్రతికి బైట బడితివి. శ్రీ నెఱుంగుదువా?

గంగా—శ్రీయా? ఆమె ఇంకను బ్రతికియున్నదియా?

యయం—శ్రీ జీవించియున్నది. ఆమె ప్రేరణమున నేను రాజును ప్రాధే యపడి సీప్రాణరక్షణమున కనుజ్ఞఁ దెచ్చితిని. ఇప్పుడు నిన్ను విడి పింపవచ్చితిని. గంగారామా ఇవతలకురమ్ము. రేపు తెల్లవారి నీవిక్కడ నెవ్వరికంటను బడరాదు. అట్లైన నిన్ను రక్షించుట మాకెవ్వరికిని తరముగాదు.

గంగారామునకు యయంతి చెప్పిన దర్శమయ్యెనో లేదో చెప్పలేము గాని యామాటలుమాత్రము నమ్మలేదు. కారాగృహరక్షకులు సంకెల వదల్చుచుండిరి. ఆతఁడూరక నిలిచిచూచుచుండెను. అనంతరము ఆతఁ డు “తల్లీ! నిజముగనే నన్ను కాపాడినావా?” అనియెను.

యయం—నీయడ్డువదలిపోయినది. ఇంక నీకాలికొలఁదిపొమ్ము.

గంగారాముఁ డతిశీఘ్రముగ తనపిక్కబలము జూపి, యారాత్రి యె యానగరమును విడచిపోయెను.

ఆఅవ ప్రకరణము.

రాయలు గంగారాముని విడచి పుచ్చనటుల హుకుము సాదరు చేసెను. యయంతి యాజ్ఞానుసారముగా అంతఃపుర ద్వారము లన్నియు తెఱ

చియుంచశాసించెను. అట్లుపైని శయనాగారమునకు పోయి శయ్య పైబరుండెను. తక్షణమే నందవచ్చి యుచితోపచార విధులొనర్చుచుండెను.

రాయ—రమ యెట్లున్నది? అనియామెనడిగెను.

నంద—రమరోగముచే మంచముపట్టినది. ఆమెకేమియు నారోగ్యము గలుగలేదు.

రాయ—ఈవిషయమును గూర్చి తరువాత ముచ్చటించుము. ఇప్పుడు చాల ప్రాద్దుపోయినది. మిగుల నలసియున్న వాడను. నేనిప్పుడు వచ్చి యెట్లున్నదియును విచారించలేను నాకుమాటుగ నీవుపోయి యామెను గూర్చి తగిన జాగ్రత్త బుచ్చుకొనుము. నేనురాలేనికారణమును గూడఁ దెల్పుము.

సీతారాముని మాటలు వినిన పాఠకులు పైదవి విరువక మానరు. ఈతఁ డిప్పు డిన్నా శృవంతి వాఁడుకాఁడు. ఒకప్పుడు రాయలు హిందూ రాజ్యసంస్థాపనకై తనయావచ్చక్రియుక్తులను ధారణబోసిన వాఁడు పిమ్మట రాజ్యాంగవిషయములన్నియును గట్టిపెట్టి శ్రీని వెనుకుటయే పని గ పెట్టుకున్న వాఁడు. ఒకప్పుడు గంగారాము తనను శరణుజొచ్చినాఁడనుమాత్రమున పేరు నిలువఁబెట్టుకొనఁ దనప్రాణములనైన నాశింపక పని చేసినాఁడు. అట్టివానికే ధర్మపాశబద్ధుండై న్యాయకర్తగానుండి తనకర్తవ్యమును నిర్వహించుటకై మొన్ననే దారుణశిక్ష విధించినాఁడు. శ్రీమీఁదగల కేవలమోహనాద్వైతతతచే నట్టివానినిపుడు విడచివుచ్చెను. ఒకప్పుడు తనప్రజలను తనకంటె నెక్కుడు గౌరవముగఁ జూచుకొనునాతఁడు. ఇప్పుడు స్వకార్యధురుండై నాఁడు.

భర్తకిపుడేకాంతాధినాస మిష్టముగా నున్నట్లుగని పెట్టినందమఱి మాటఁజెప్పక యచ్చటనుండి తరలిపోయెను. రాయలును ప్రక్కపైఁ బన్నుండి శ్రీయాగమనమును ప్రతీక్షింపుచుండెను.

ఉదయముమొదలు అస్తమయమువఱకు నొక్కటేమాదిరిని పని చేసియుండుటచే నాతఁడెంతయు పరిశ్రాంతుండయ్యెను. మఱియితరసమయము లందయ్యెనా యాతఁడు పాన్నుకన్నులఁ జూచుటయే తడవుగ నిద్దరకు పడియుండును. కాని ఈరాత్రి యాతని కట్టిదైనదికాదు. ఎవ్వరిని

మి త్తమై రాజ్యభారమంతయును నవ్వలకుఁ ద్రోసి సుఖము నెల్లఁ బరిత్యజించి వాడవాడల వెంటఁ ద్రిప్పెనో? దేని స్మరణానలము హృదయముల నె దహించి వేయుచుండెనో? యట్టి తరుణిమణి నింక కొన్ని నిమేషములలో నాతఁడు తనయక్కునఁ జేర్చినెంచి యున్న వాఁడు.

కాని నిద్రాదేవత ప్రభావము జగత్తునంతయును జయింపనమగ్న మైనది. మనుజులెట్టి కష్టములలో నున్నను నెప్పుడో యొకప్పుడా మె యా తనికి దర్శనమొనంగకమానదు. రాయలస్థితి యిప్పుడే విధముగఁ జూచిన ను నంతవివత్కరమైనదిగఁ గానరాదు. ఇప్పుడాతని నానందమావేశించిన ది. తనయోచనలెల్ల తల్లగ్న మొనరించినాఁడు. ఇంతలో నొక్కనిమిష మాతనికి నిద్రమత్తు వచ్చినది. మనస్సుద్రేకమును పొందియున్నప్పు డట్టి మత్తువిశేషకాలము నిలిచి యుండదు. కొన్ని నిమిషములలోపలనే యా తఁ డులికిపడియెను. కన్నులు విచ్చిచూచునప్పటి కాతనియెట్ట యెదుట నాతని మనోహారిణియగు స్త్రీ జడలు కట్టుకొనిపోయిన శిరోజములతో కాషాయవస్త్రములధరించిన మేనితో గుద్రాక్షిమాలికల ధరియించిన కంఠముతో నెదుట సాక్షాత్కరించెను.

ప్రప్రథమమన రాయలామెను యయంతిగా భ్రమించెను. శ్రీయే మైనదని యడిగెను. ఆయు త్తరక్షణముననే యామె యయంతికాదనియు ను శ్రీయే యనియును తెలిసికొ నెను. ఆమెయూనవాలు తెలియఁగనే “శ్రీ! శ్రీ! ఓ శ్రీ! నాశ్రీ! యని పెద్దపెట్టున కేకలువైచుచు ప్రక్కపైనుండిలే చి బాహాపరీరంభోద్యుక్తుం డయ్యెను. ఆతని మనస్సానందసాగరమున ము నిఁగెను. కన్నులు మూతవడియెను. మఱలఁ బ్రక్కమీఁదఁ బడియెను. ఒ క్కింతసేపటిలో మఱల స్మృతిఁ గాంచెను.

మొగముపైకెత్తి ఆమెయండు తనకుగల తనవితీరని మమకార మును వెలార్చుచు అతిచంచలంబగు చూడ్కుల నామెపై నిగుడించెను. నయనము లానందము నొందువఱకును వాక్కునకు తదంతరంగ భావము లవెలార్పశక్తిచాలకయుండుటచేతనో నాఁగ నధరోష్ణములు విడివడకుం డెను. అట్లుచూడఁగఁ జూడఁగా అత్యానంద తరంగితంబగు నాతనివదనం బు కొంతసేపటికి తనహార సౌష్ఠ్యవంబును గోల్పడి సెట్టూర్పొక్కటి బైలు వెడలెను. రాయలంత, శ్రీ, అనియామెను సంబోధించెను. అప్పుడాతఁడా

మెయాతని శ్రీకాంచనకొనఁబోలు. ఆతనియెట్టయెడుట నిప్పుడున్నది యొరులకజేయంబై నిశ్చలతంగనిమూర్తిమంతమైన శాంతము. అశ్రుధారాసంపాతముననైన కళంకముంజెంద తేజోవంతమైన సౌందర్య రాశి అయ్యది రూపముదాల్చిన యాదార్యము. దేవతావిగ్రహముగాని శ్రీవిగ్రహమామా ?

అక్కటా ? రాయలు కేవలతుచ్చనుఖమునకాశించి రాజపత్నీనదృశంబై నతరుణికై పెనగులాడుచున్నవాఁడు. ఆతనికి దేవతతోఁబనియేమున్నది ?

ఏడవ ప్రకరణము.

రాయలును శ్రీయును ఒండొరులు ముచ్చటించుకొనిరి. శ్రీకొఱకై రాయలు సర్వమును పరిత్యజించి ప్రపంచమంతయు నెట్లు పరిభ్రమించెనో యామెకు నివేదించెను. శ్రీయును తనచరిత్ర కొంతవఱకాతనికిఁ దెలియఁ బల్కెను.

అనంతరము శ్రీ “ నేనిప్పుడు చేయవలసిన దేమి ?

అని యడుగునప్పటి సీతారాముని కన్నులవెంట బాహ్నిద్రమంబయ్యెను. ఇన్ని దినములకు భర్తనెడఁబాసియుండిన స్త్రీతత్పరమాగమమును పొందియున్నవేళ “ నేనిప్పుడు చేయవలసినదేమి ? ” అను ప్రశ్నయేనా వేయవలసినది ! ప్రశ్నమున కుత్తరముగ “ త్రాడొకటి యాదూలమునకు వ్రేలాడఁగట్టుము. నేను నాశిరస్సునందులోదూర్చి యుఱిఁ బెట్టుకొనెదను. ” అనిచెప్పనెంచెను.

కాని యందులకు ప్రత్యామ్నాయముగ “ అయిదు వత్సరములనుండి నాకనురూపంబైన పట్టమహిషి కొఱకయి యన్వేషించుచుంటిని. నీవిప్పుడాపదవిని స్వీకరించి రాజమందిరమును దేదీప్యమానముగఁ జేయవలయు. ” శ్రీ—ఆర్యా ! నందకువచ్చినపేరును ప్రఖ్యాతియును చాలవఱకు విన్నదానను. అట్టి స్త్రీ నీకు మహిషియగుట నీ వెంతయు ధన్యుండవు. ఇంక నొకరికొఱ కాశింపకుము.

రాయ—నీవు పెద్దభార్యవు. నందనుగుణసంపత్తి యెట్టిదయినం గానిమ్ము నీవు నీసానము నేల స్వీకరింపవు?

శ్రీ—ఒకప్పుడు వైకుంఠమునందలి లక్ష్మీపదవిన్నైన వదలి నీతోడతోడు నీడఁగనుండి నీసంహాసనము నధివసంపవలెననియుండెడిది. ఆకాలముదాఁటిపోయినది.

రా—దాఁటిపోయిన దనెదవేల? ఎందులకు దాఁటిపోయినది.

శ్రీ—నేను సన్యాసినిని. ఐహికసుఖములకు స్వస్తి చెప్పితిని.

రా—భర్తగల స్త్రీకి భర్తృసేవా తత్పరతకన్న వేఱుసన్యాసములేదు.

శ్రీ—ఐహికసుఖముల నెల్లఁ బరిత్యజించినవారికి భర్తృ శుశ్రూషాపరత్వముతోగాని, దైవతారాధనలతోగాని, ఏమియును పనిలేదు.

రా—ఎవ్వరుగాని సర్వసంగపరిత్యాగము చేయలేరు. అట్టికార్యమున నీకుమాత్రము విజయముకల్గెనా? గంగారాముని సంరక్షణయందు నీకెప్పుడైన నేమరుపాటుకల్గెనా? ఈనాసందర్భసముకూడ నొకానొక కార్యార్థమేకదా?

శ్రీ—అదినిజమే. నావిరాగిత్యమున కయ్యది యొక్కొంతలోపమేయగును. ఒక్కవిషయమునందు పరిచ్యుతింగాంచిన తక్కినభగవత్కైంకర్యములన్నియు విసర్జింపవలసిన దేనా?

రా—భర్తృసమాగమము స్త్రీలకు భక్తిలోపము గలిగించుననియూ నీయాశయము. ఈదుర్బుద్ధి నీకెవ్వరుగఱపినారు? సరే? దానినఱుంచుము. నేను నీభర్తను. నీపై నాకధికారముగలదు. అట్టిదుర్మార్గము నుండి మరలించుభారము నాపైనున్నది. ఆయధికారానుసారముగ నేను నిన్నిప్పుడు పోనిచ్చువాడను గాను.

శ్రీ—నీవు నాకు రాజవు. భర్తవు. పైపెచ్చు ఉపకారివి. నేను నీకడనుపకృతిని పొందినదానను. అందువలన నీసెలవయినంగాని నీ సన్నిధానమును విడిచిపోఁగలదాననుగాను.

రా—నీవు చెప్పినట్లు నేను నీకు భర్తను. రాజును, ఉపకారిని. అందుమూలమున నాసెలవయినంగాని నీవు నన్ను విడిచిపోవరాదు. నీయందు నాకుమోహముండుటచే నిన్ను విడుచునందాఁక నీవుపోరాదని యెఱుకనరాదు. అనురాగానుబంధమును ద్రెంచుటయెట్లు?

శ్రీ—రాజా! ఆనుత్రము నాపైఁ బనిచేయుకాలము దాఁటిపోయినది. ఎవ్వనికి ప్రేమయుండునో యాతనికి భక్తియును సుఖమును కరగతము

లు కాని యయ్యవి యెదటివాని కేమి యుపయోగము. ఒక మట్టిబొమ్మ నుచేసి చందనపుష్పాదులనప్పింపుము. నీకు భక్తియును, ఆనందము నుకల్గును. అందువలన ఆబొమ్మ కేమి ప్రయోజనము గలదు?

రా—వీమి యీదారుణ యోచనలు ?

శ్రీ—ఇందు విపరీతమేమియును లేదే? ఇది అమృతసారమైనవాక్కు. భగవంతుడన్నిటనుగలఁడు. ఆతనియొద్దను రక్తియె సర్వప్రాణులకును భక్తికిని ఆనందమునకును మూలాధారము. అందువలననే సర్వసమానురాగ ముదయి పవలయునని విధింపఁబడినది. స్త్రీపురుష సాంగత్యమును ననుబంధము భగవంతునకు లేదు. ఆతనికడనుఖ దుఃఖములకు భేదములేదు. జీవజంతువులయందలి యాత్మ భగవదంశయే. అందువలన నిచ్చటయును నాభేదముండరాదు. మనకాతనియందంకురించు భక్తివలనఁ గాని అనురాగము వలనగాని యాతనికి ఆనందము కలుగఁబోదు. కాని మనయెడ నెవ్వఁడైన ననురక్తుఁడై యుండినందువలన మనకు సుఖము కలుగుచున్నదే. దానికేమందు పండురా? అయ్యదియెంతయు మాయా విమోహితము.

రా—నీ కెవ్వరో కృత్రిమసన్యాసని యొకర్లు తుచ్చములైన బోధనలను ప్పినది. స్త్రీబుద్ధి కడు తేలిక యైనది నదికాదు. శ్రేయోదాయకమైన యోగ్యమైన యుపదేశము నీకొక్కటిచేసెడిది. నామాటవినుము. మన యుభయులకును అగ్ని సాక్షిగ వివాహము జరిగినది నాతోడి సాంగత్యమే నీకు భక్తి. అదియే నీకు ముక్తి. మఱియెద్ది మఱియును గాదు. ఆపైన నీకు నేపాలకుఁ డను. జనులు భక్తి విచ్యుతులుగాకుండ కాచి కాపాడుట రాజునకు ధర్మము. భార్యకు పతి శుశ్రూషాధర్మము అనెరవేర్పుట పతికి పిఠ్యుక్తధర్మము. అట్టి సన్కారమునకు నిన్ను మఱిలించుట నాకు విధి. నిన్ని పుషు నే పోనియను.

శ్రీ—నీవు నాకు పతివనియు, రాజవనియు, ఉపకారివనియు. మున్నే చెప్పియుంటిని. ఇప్పుడప్పుడనక నాకు నీయాజ్ఞలెల్లప్పుడును శిరసావహింపఁదగినవి. నాసాంగత్యమువలన నీ కేమియును, సౌఖ్యము కలుగదని మాత్రము చెప్పవలసి యున్నది.

రా—మనమిద్దఱమును కూడియుండుటయే నాకు సుఖము.

శ్రీ—ఇంకొక్క ప్రార్థనయున్నది. దానితోనా చెప్పనది పూర్తి యగును. నన్నీ గృహ వాసకార్యముల నిర్బంధించి ప్రవేశ పెట్టుచుంటిరి గాన నీ రాజమందిరమునందు నన్నుంచుటకన్న నానిమిత్తమై చిన్న గుడిసె నొకటి గట్టించి అందునన్నుంచుటమేలు. నేనుసన్యాసినిని. రాజాం తగవురము నావసతికొక్కనిమిషమైనను సరిపడదు పైపెచ్చు నేను జనులకందఱకును హాస్యాస్పదురాలనగుదును.

రా—రాజపత్నిని పనికి మాలినగుడిసెలోనుంచుట మాత్రము హాస్యాస్పదముగ నుండఁదా?

శ్రీ—నేను రాజపత్నినని యెవ్వరికిని తెలియనీయకుము.

రా—నేనునీయొద్దకు రావలదా?

శ్రీ—అయ్యది నీచిత్తముతోచేసవని.

రా—నేను నిన్ను సమీపింపవచ్చునుగాని నీవుమాత్రము రాజపత్నినిగా ననుపించుకొనవలెనియా? అప్పుడు ప్రజలు నిన్నే ముదురో యెఱుగవా?

శ్రీ—ఎఱుగకేమి? ఎఱుగుదును. ప్రజలు నన్ను రాజాగారి రాణివాసపుజనములోని దాసననియే యందురు. నాకు మానావమానములు సరిసమానములు, ప్రజలెట్లు చెప్పిన, జెప్పికొననిండు. నాగారవాగౌరవములు నీచేతిలోనున్నవి.

రా—నీయద్దేశ్యమేమి?

శ్రీ—నేను నీకాధ్యాత్మికవిషయసహచారిణి నగుదును. అందులకుఁ దక్క మఱి యొక్కపనికి నన్నునియమింపకుము. ఆధ్యాత్మిక సౌఖ్యములకుఁదక్క తక్కినవానికీ ముద్రియ వ్యాపారముల వినియోగించుట కేవలము పాపవృత్తము. కేవలవిషయలోలత పశు కర్మవివాహము విహితమైనది పశుకృత్యములకై కాదు. పశువులలోఁబరిణయ విధిలేదు. వివాహానుబంధము ఆముష్మికవిధులకై యేర్పఱుపఁబడినది. రాజములు తనుమాత్రము పూర్ణముగ నైర్మల్యమునందువఱకును పత్నీసమాగమము నాసిపరు. ఇంద్రియసుఖములకు దానులగుట పాపములకెల్ల మూలము. నీమాత్రమైర్మల్యమునందు దనుక, పాపరాహిత్యము నిన్ను జెందుదనుక, కేవలసమృద్ధి సంభా

వణయేమన యిద్దఱప్రసంగముగ పరిణమించుదనుకనే నీకాషాయవ
శ్రుములనె ధరించియుండెదను. రాజా! అంతవఱకునేనీజేగురు బట్ట
లను వినర్జింపను. నీవునాకుదూరముగ నాసీనుండవుకావలయు.

రా—నేనునీకు భర్తను. నామాటసాగవలయు, అదికదాధర్మము.

శ్రీ—ఒకప్పుడునీవు బలవంతుండ వగుటచే అప్పుడట్టిదియేధర్మమైన కావ
చ్చును. ఇప్పుడునాకుఁగూడ బలమువచ్చినది. అరణ్యమున నే నేకాంతా
ధివాసము చేయుచున్నాను. నావృత్తిననుసరించియున్న వానికి సర్వ
దా విపత్తులు దరిదాపునవసియించియుండును. అట్టివానినేమిటిలక్ష్య
మునేయకుండవారుసంచరించుట సుప్రసిద్ధము. అట్టిఁక్కులకులోను
గాకుండసామాన్యముగ మాయొద్దవిషయము సంసిద్ధముగనుండును.
అట్టిదినాయొద్దమాత్రము లేకుండనుండునా? అవసరమువచ్చిన నది
యె నాకుశరణ్యమగును.

ఓదైవమా? ఈశ్రీ సీతారాముని పూర్వపుశ్రీయా?

ఎనిమిదివ ప్రకరణము.

రాయలందలియాధార్థ్యమును గ్రహింపలేకపోయెను. ఆతనిమ
నస్సుచెప్పినట్లువినుటలేదు. తనకుప్రేమైకస్థానమగుపదార్థము మృతినొం
దినను మనుజుఁడు తత్పమీపముననే తిరుగులాఁడుచుండుట సదామనము
చూచుచునే యుండుము. ప్రాణముపోయినను కొంతదనుకపోయినట్లులా
తనిమనస్సున నమ్మకము కలుగదు. పిచ్చియైత్తినమనుజునివలె నూపిరి
యున్నదోలేదోచూచుటకై అద్దముకొఱకు వెతుకులాఁడుచుండును. ఒక
సంపూర్ణవత్సరము రాయలమనస్సున శ్రీనొకదైవముగా నమ్మి భక్తితా
త్పర్యములతో నారాధించెను. బహిశ్చారిణియగు శ్రీమాట యెట్లుండి
నను అంతశ్చారిణి యగు శ్రీమాత్రము యథాస్థితినే పొందియుం
డెను. బహిశ్చారిణియగు శ్రీనే రాయలు తనహృదయపేటికయందు
నిక్షిప్తముచేసినాఁడు. ఆబాహ్యశ్రీయే ఇప్పు డాతనియెదుట సంచ
రించు శ్రీ, హృద్గతమైన శ్రీకిని ఆమెకును భేదమేమి? ఈరెండింటికిని
భేదమున్నదని రాయలొక్క నిమిషమైనను తలంచలేక పోయెను.

మనుజులు విశ్వాసము లితరవిషయములం దెవ్వరి కెట్లుండినను అందఱునుగూడ మనుజుప్రకృతి యెన్ని యవస్థలఁ బొందినను ఒక్కమా దిరినేయుండునని మాత్ర మనుకొనుచుందురు. ఈ దేహమునందే మనుష్య ప్రకృతి యెన్ని సారులు జరామృతులం గాంచుచుండునో యెఱుంగంజాలరు. అట్లే రాయలును తనశ్రీ యీ దేహముననే యీ బాహ్య ప్రపంచము విడిచిపోయిన దనియును, మఱియొక శ్రీ మఱల యవతరించిన దనియును తలంచలేక పోయెను. అదియే కారణమున నాతని శ్రీయే యీశ్రీ యనుకొనుచున్న వాఁడు. శ్రీయెంతగట్టిగ చెప్పినను ఆమెమాటలేమియును ఆతఁడు పాటింపలేక పోయెను. అట్టితలంపులాతఁడు తనమనంబునఁ జాఱిచ్చి నాఁడుకాఁడు. ఆశ్రీ నేయాతఁడు పరిత్యజించినని ఆతని కీ ప్రపంచకమునందలి యన్నిటియందు ననుసరి క్కై గలిగియుండును.

కాని యెన్ని చెప్పినను శ్రీ రాజాంత్యపురమున నుండుట కంగీకరించలేదు. చిత్తవిశ్రమముచు సుందరమైన చిన్న విహార భవనంబొకటియామె కొఱకై కట్టించి అయ్యది ఆమెకు నివాసస్థానముగా నొనరించెను. అచ్చట శ్రీవ్యాఘ్రాసనం బొక్కటి పఱచుకొని యందు సుఖాసీన యయ్యెను. రాజనుదినము నావిహార భవనంబునకు వచ్చుచు పోవుచు నుండెను. దూరముగ మఱియొక యాస్తరణపైఁ గూర్చుండి యామెతోడగొంత తడవుఁ బ్రబంధించి యాతఁడు మఱల వచ్చుచుండును. కాని రాజునకుమాత్రమియది విషతుల్యమయ్యెను.

ఓపాతకులారా ! వారిప్రసంగవై చిత్ర్యమును యోచించి చూడుఁడు. రాజెప్పుడుమాట్లాడినను మోహవిషయమగుమాటలే మాట్లాడఁజొచ్చెను. శ్రీ చిరకాలము తనకంటి కగుపడకుండుటచే నాతఁడుపొందిన యాతనలన్ని యునునే కరువుపెట్టుచుండెను. శ్రీలేకుండ తనజన్మమున కొకనిమిషమైన సుఖము లేదని చెప్పుచుండెను. ఆమెకొఱకు రాజ్యమునలుదిక్కులకును తా నెట్టుల స్వేషకులఁ బంపినదియును, అస్వేషణమెట్లునడపినదియు నవిస్తరముగ నామెతో నివేదింపు చుండెను. రాయలతో శ్రీ తాను జూచిన వేన వేలు పర్వతపంక్తులను ఆరణ్యభూములును, వనమృగములును, పక్షిసంకులంబులును, కండమూలఫలాదులును, వివరించి చెప్పుచుండెను. యతులనుగూర్చి పరమహంసలనుగూర్చి బ్రహ్మ

చారులను గూర్చి ఆస్తికతానాస్తికతలగుూర్చి చలాచల స్థితిగతులం గూర్చి ప్రసంగించుచు నెన్నియో పురాణగాథలు, ఎందఱివో స్వదేశ పరదేశరాజుల చరిత్రములు ఎన్నిన్నియో వారియాచార వ్యవహార ములు వివరముగ చెప్పుచుండెను.

పుథగాస్తరణాసీనుండయ్యును, రాజు సావధానముననుకూండై యాకథలు వినుచున్న కొలది యాతనిస్థితిగతులె తారుమూఱు విపత్తు రంపరల నుచ్చస్థితి నందుచుండెను. ప్రసంగమెంతయు మనోహరముగ నుండెను. ప్రసంగమునకంటె బ్రాసంగికురాలు మఱిత మనోహర ముగ నున్నది. నిప్పిదివఱకే యంటుకొనినది. అప్పుడయ్యది రాజమంట మండసాగెను. శ్రీ మొట్టమొదట నుండియును, హృదయంగమముగ నే యుండెను. చెట్టు పలవలలోఁ గూర్చుండి చీర చెఱఁగల్గల నాడించియుద్ధ విజయమునఁగాంచినయా శ్రీమనోజ్ఞత్వమున నీ శ్రీముందర తీసికట్టు గనుం డెను. దేహోరోగ్యము, మానసిక పాశుధ్యము, ఈరెండును మనుజునియవ యవమనోహరత్వమునకు మఱితశోభను గలిగించును. శ్రీకిశరీరారోగ్య మునుమనఁపాశుధ్యమును, మునుపటికంటె నూఱుమడుంగు లభివృద్ధిం గాంచెను. తన్ములమున నామెయనయవసౌప్యమును తన్మనోజ్ఞతయును మిక్కిలిగ విజృంభించెను. శ్రీయారోగ్యమిప్పుడు విడుచుచువిడుచు చున్న యుదయకాలపుష్పముననుకరించియుండెను. పరివర్షదశ నెందని తేకొ క్కటియును లేదు. రూపుశేఖలయం దొక్కొంతయు ను లోటులేదు. ఎక్క డను రంగు చెడ లేదు. మిక్కుటమగు నెండవేడిమిచేవాసిన భాగమెద్దియు నుగానరాదు. అంతటను నై గనిగ్యమే. అంతటను జల్లడనమె. అంతటను శో భాకరవర్ణమె. శ్రీయవయువములు నవ రూపన ప్రాదుర్భావముంజెందినవి. ఆమెస్వతస్సిద్ధముగ సౌందర్యరాశియనిచెప్పినొప్పు. మనస్సు పావనమొనది. వికారోద్రేకములన్నియును తగ్గినవి. ఆందోళనములన్నియు వదలిపోయి నవి. కోరికలన్నియు నశించినవి. పరిపూర్ణమై ప భక్తి, పరిపూర్ణమై ప్రే మ, మనుష్యప్రకృతి కనురూపంబైనజాలి. ఇట్టిసుగుణసంపదలన్నియు ను ఆమెకడ మూర్తీభవించియున్నవి. సౌందర్యమచ్చట రూపొంది నది. విచారమనునది యామెఛాయనైనఁ ద్రొక్కఁజాలకున్నది. కేవ లేంద్రియ సౌఖ్యమనుతలంపు లామెకు కడుదూరముగ వర్తించుచు

న్నవి. వాంఛలేమియును లేవు. ఎంతమార్దనము ఎంతనుభము ! ఎంత హర్షభావము ! ఈభువనేశ్వరీ విగ్రహముపొంత నాసింహవాహనా రూఢయగు చండికావిగ్రహము సామ్యమునకైన నిలువనోవునా ! ఆ మనోహరప్రసంగంబున, ఒకప్పుడు దేశదేశముల వింతలు ఒకప్పుడు చిత్ర విచిత్రములైనవిషయములు, ఒకప్పుడు అశ్రుతపూర్వములైనగాథలు, అమృత రసప్రవాహమువలెఁ బ్రసరింపుచుండ, ఒకప్పు డాశ్చర్యము పొందును. ఒకప్పుడు మానసమానందమున వెల్లువలై పాఱుచుండును ఒకప్పుడు వేదాంతజ్ఞానము వెల్లివిరియుచుండును. హృదయంగమంబై యుభయధా యింత మనోహరంబుగనున్న సురూపమునుగాంచిన నింద్రియనిగ్రహములేని మనుజునకింక మనోనిశ్చలత యన నెట్టిది ? అగ్ని రగుల్కొనినది. సీతారాము నిల్లు నలుతట్టుల నంటుకొనినది. సీతారాముని సంపూర్ణవినాశనమునకుఁ గారణభూతురాలు శ్రీయే.

మొట్టమొదట రాయలు ప్రతిదినము నొకటిరెండు గంటలు చిత్త విశ్రమమునకు పోయి యా మెఱో ముచ్చటించి తిరిగివచ్చెడువాఁడు క్రమ క్రమముగా నచ్చట నుండుకాలము హెచ్చైనది. దూరముగాఁ గూర్చుండినను, రాయలు నిద్రాహార వాంఛలచేఁ దూలిపోవు దనుక అచ్చట నుండి రాలేని స్థితివచ్చెను. ఈకాల విలంబముకూడ మిక్కిలి చిక్కుగ నెయుండెను. రాత్రి తి డికిని పడకకునుగూడ నచ్చటనే, యేర్పాటుఁగా వించెను. ప్రక్కగదిలోపలనే పక్క వేయించుకొని పండుకొనియుండె డువాఁడు. శ్రీవ్యాఘ్రాసనము మాత్రము సమీపింప సమర్థుండు కాక యుండెను. శ్రీతోడీ, యాయర్థసాంగత్యము రాయలమనంబున కెంత యు బాధాకరంబుఁగ నుండెను. రాత్రియంతయును అచ్చటనే గడ పుచు ప్రొద్దునలేచి నవునుగూడ ఆలస్యముగ లేచుటచే మందిరమున కుఃబోవు నప్పటికి ప్రొద్దెక్కిపోయెడిది. ఉదయముపూఁటుకూడ కొంత సేపు శ్రీతోడ సంభాషింపకుండ నుండలేక పోవుచుండెను. లేచుటకింకను తడవైనయెడ మధ్యాహ్నా భోజనమునకుఁగూడ నచ్చటనే యేర్పా టులఁ జేయుచుండెను. భోజనానంతర మొక్కింతసేపు విశ్రమించి రాజ్యకార్యములఁ జక్కపెట్టుటకై మధ్యాహ్నము రాజభవనమున కరిగెడివాఁడు. తరువాత తరువాత రాజ్యకార్యములు నిర్వహించుపనికూడ

వెనుకకు బట్టచువచ్చెను. చిట్టచివరకు రాజమందిరమునకు వచ్చినను, ఒక్కసారి అటునిటు దొంగిచూచి చిత్తవిశ్రమమునకు మఱిపోవుచుండెను. విశేషకాల మాస్థలమునువిడిచి యుండలేక పోవుచుండెను. తుదకు చిత్తవిశ్రమమే యాతనికి వాసభవనంబయ్యెను. రాజభవనమునకు పోయెనో కాలక్షేపమునకై గాని మఱియొక్క పనికై కాదు.

అదియటుండ వ్యాపారమున్న వారెవ్వరునుగూడ చిత్తవిశ్రమములోపల నడుగు బెట్టరాదు. దానియంతరము చీమకు దోమకునైన జొరనశక్యముగ నుండెను. వేయేల? రాజ్యకార్యము లన్నియును పరిసమాప్తము నొందినవి.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము.

రామచందు శ్యామచందు అనునిష్కల్మష హృదయులగు నిద్దఱుగృహస్థులుమహమ్మదు పురవాస్తవ్యులు. ఒకనాటి యుదయమున వారిరువురును చండీచండపమున హుక్కాపీల్చుచు సంభాషించుచుండిరి. వారి సంభాషణము మాపాఠకుల కొక్కింత తెలియవలసి యున్నది. రామ—అన్నా ! మంచిదిగాని చిత్తవిశ్రమము నందలి విశేషము లేమైన జెప్పగలవా ?

శ్యామ—అన్నా ! ఇట్టికార్యములు సర్వసామాన్యముగా రాజ్యాధికారము నందున్న వారికందఱకు నున్నవే? నీవెఱిగిన వారిలో నిట్టి వారు కానివారెవ్వరు? రాజులంగూర్చి రాజకుమారులం గూర్చి ముచ్చటించి యేమిప్రయోజనము? కాని, అట్టివారిలో మనరాజే మెరవడి. అతని కిదియొక్కటియే లోపము.

రామ—అవు నది నిశ్చయమే? కాని యిదివఱకు మన రాజుట్టివానికిచోటిచ్చి నట్టు కనుపట్టదు. ఆతఁడు కడుభక్తి తాత్పర్యములు కలవాఁడు. అందు మూలముననే యింతవఱకు యోచింపవలసి వచ్చినది. మొన్నటివఱకు నీతఁ డట్టిపనికి తగిన వాఁడు కాఁడు.

శ్యామ—మనరాజు పూర్వపురాజుకాఁడనుచున్నారు. మనుజునివర్తన మెల్లకాల మొక్కమాదిరిగ నుండదు. ధనము హెచ్చి అవస్థమాఱుటతోడనే మనస్సుయొక్క స్థితిగతులుకూడ మాఱును. ఇంతదనుక

మనరాజ్యము శ్రీరామ రాజ్యముగానున్నది. ప్రజలందఱు సుఖముగ నున్నారు. ఇకముం దట్లు సాగునో సాగదోయని సంశయము గానున్నది.

రామ—అవును. ఈచిత్తవిశ్రమ విషయ మారంభమైనది మొదలు సం గతి సందర్భములన్నియును, తారుమాటుగ నున్నవి. రాజు నింతవఱకు వలలో వేసికొనుటయనిన సుసాధ్యమైన వ్యాపారము కాదు. ఈయాఁడుది సామాన్యపు టాఁడుదికాదు. ఆకాశమునుండి యూడిపడి తనరాజ్యము నిచ్చట స్థాపించినది.

శ్యామ—ఆమెను భైరవియో యెవ్వరో యని చెప్పుకొనుచున్నారు. శివశక్తులు మంత్ర మాహాత్మ్యమువలన భైరవులుగ మాటిపోవు చుండురట. ఈమెజతకత్తె యింకొక రై యున్నదట. ఆమె గాలిలో నే తీరుగుచుండునట. ఆమె నెవ్వరును పట్టుకొనలేరట.

రామ—దైవము మనకు శరణ్యుఁ డగు గాక. ఇప్పుడు మనరాజ్యము శివ శక్తిచేతిలో నున్నది. ఇంకమనకేమయిన సౌఖ్యమున్నదందువా?

శ్యామ—బాగుగ యోచించి చూచినచో నట్లే కనబడుచున్నది. రాయలు రాజ్యకార్యములనిన పెడచెవినిఁ బెట్టుచున్నాఁడు. చూచుటయే మానినాఁడు. పూజ్యుఁడగు తర్కాలంకారుఁడే అన్నిటికిని దిక్కుగా నున్నాఁడు. కాని ఆతనికి యుద్ధములు తగాయిదాలు యేమి తెలియును? పులివీఁడ పుట్ర నబాబు సైన్యమొకటి వచ్చి పైబడుచున్నదని చెప్పుకొనుచున్నారు.

రామ—వచ్చినరానిమ్ము. మన మృణ్మయుఁడు లేఁడా?

శ్యామ—అట్టిసంగతు లితరుల కొప్పగింపవలసినవా? ఎవఁకేది విధాయకమో అది వారు చేయవలయును. మఱియొక్కరి కది బలవంత్రాహ్మణార్థము గంగారామదాసు ముచ్చట మొన్న మొన్న టిడేకదా? మృణ్మయుఁ డేమిచేయునో యెవ్వ రెఱుఁగుదురు? ఈతఁడు పోయి పగవారిలోఁ గలిసెనా? మనము తలదాచికొనుటకు స్థలమొక్కడ నున్నది. నిశ్చయముగా నేదియో గొప్పవిపత్తు కనిపెట్టుకొని యున్నది.

రామ—మనయవస్థ యట్లులే యున్నట్టున్నది. అందువల్లనే ప్రజలొక్క

రాక్కరె మెల్లగమనలనువిడిచి అవతలకు తారుచున్నట్టు కనుపట్టు చున్నారు. మొన్న తిలక ఘోషు తనకుటుంబముతో జస్సోరునకు పోయినాడు. నేనప్పు డిందులకని యనుకొనలేదు. ఎందులకోయి! నీవు వెళ్లిపోవుచున్నావని యడుగఁగా “ఇచ్చట సరకులన్నియు ఖర మయినవి. అందువలన వెళ్లిపోవుచున్నా”నని చెప్పినాడు. ఈక్షణ మున మనచుట్టు పట్టులనున్న కుటుంబములు కొన్ని తరలిపోవు చున్నవి.

శ్యామ—మనలో మనమాట. అన్నా! నేనుకూడ పెందలకడనె లేచి పోయెదను సుమా.

రామ—నిశ్చయముగా ఏక త్తికో యెరయగుటకు నేనుమాత్ర మెందుల కిచ్చట నూఁగినలాఁడు చుండవలెను? కాని యీ యిండ్లు వాఁకిండ్లు చాల వెచ్చపెట్టి కట్టినామోయి. నావంటి డబ్బు లేనివానికి నివన్ని వదలిపెట్టి మఱియొక్కచోటికిపోవుటయనిన నొకపట్టున మన సొప్ప కున్నది.

శ్యామ—కాని అవస్థ మాటిపోయినది. ఏమిచేయఁగలము. ఇల్లువాఁకిలి యునా? ప్రాణమా? ఏది? మనము ముందు కాపాడుకొనవలసినది. రాజ్యము నిలిచెనా? మరలవత్తము. మనయిండ్లు వాఁకిండ్లును ఏ క్కడకును పాఠోపోవు కదా?

పదియవ ప్రకరణము.

శ్రీ—రాజా! నీవు సదా చిత్తవిశ్రమమునందే నివసించుచున్నావు. నీరా జ్యకార్యము లెవ్వరు చూచుచున్నారు?

సీతా—నాకు నీవే రాజ్యమవు. రాజ్యమునందు నాకు నీయందుకంటె ఎక్కువతీపియా?

శ్రీ—రాజా! ఇవి యేటిమాటలు. నీవు హిందూరాజ్య సంస్థాపన మొ నరించినది యిందులకా? నాయెదుట నీకది తృణప్రాయముగనున్న దా. నీ ప్రధానకార్యము లన్నియును బరిత్యజించి నాకా నీవు ప్రా ముఖ్యము నిచ్చుచున్నది? ఈ రాజు సీతారామరాయలేనా?

సీ—ఈ రాజ్యమున్ని రాజ్యములవలెనే చక్కగా నాటుకొనిపోయినది

శ్రీ—ఈస్థితినుండిన విశేష కాలముండనా?

సీ—దీనిని నశింపఁ జేయుటకు సామర్థ్య మెన్నఱికున్నది?

శ్రీ—నీవే చానిని నాశనముచేయుఁవాడవె. వితంతువును స్వార్థపరిత్యాగమును రాజదండమును సరిసమానములైనవి. ఎప్పు డబ్రాగ్ర త్తగా నుండిన, అప్పుడే తూలిపోవును.

సీ—ఏవిషయమున నంతబాగరూకత కావలసినది?

శ్రీ—రాజ్యధర్మముల నీ వెన్నఱై నను జూచుచున్నావా? ఎల్లప్పుడును నీవు నాకన్నులయెదుటనే కనుపడుచున్నావు.

సీ—నేను రాజ్యధర్మములు చక్కగాఁజూచుట లేదని నీవుచెప్పరాదు. నే నీదినము రాజమందిరమునకు పోనిది? ఇతరులు సాయంతనము చేయుపని నేనొక్కఁడెప్పుపాటులోఁ జక్కఁబెట్టెదను. అదిగాక పూజ్యుఁడు తర్కాలంకారుఁడున్నాఁడు. మృణ్మయుఁడున్నాఁడు. వారిద్దఱును చాలసమర్థులు. వారున్నంతవఱకును నే నెక్కడ నాడుకొన్నను భయములేదు.

శ్రీ—ఆనడుమ నిట్టిసమర్థులుండఁగ నే కాదా? రాజ్యము నాశనమగుటకు సంసిద్ధమైనది. అవశాత్సంభవముగ నీవారతుణమున రా.బట్టి కాని రాజ్యమీపాటి కేమైయుండునో? మఱల నట్టివారి నేల నమ్మియుండదవు?

సీ—నిజమేకాని నే నిచ్చటనేయున్నను, అడుగైన కదలుటలేదు. ఏదైన విపత్తు మఱల తలసమయిన యెడల కాపాడుటకు సంసిద్ధుడనయి యున్నాను.

శ్రీ—అట్టి సమ్మకము నీ కొరులయందున్నంతవఱకు నీ వేపనియును మనస్సున్నఁగ నేయనేరవు.

సీ—నా కిప్పుడు దేనియందు శ్రద్ధ తక్కువగానున్నది?

శ్రీ—నేను అబలను. పైగా సన్యాసినిని, రాజ్యంగ విషయముల లోటుపాటులను నే నేమి చెప్పఁగలను? ఒక్క విషయమునమాత్రము నా మనస్సలజడి పొందుచున్నది. మూర్ఖుడైబాదు న్యవహారములేమైనను తెలిసికొనుచున్నావా? తోరబుఖానుఁడు పోయినాడు. పన్ని

దట్లు భూస్వాములపైరుండు నధికారమును క్రమక్రమముగ నొత్తి గిలి పోయినవి. ఈ యపచారము లన్నియును దిగ్గ్రమింగి యూర కొనునా ?

సీ—అవిషయమై నీవేమియును భయపడవలసినపని లేదు. మూర్ఖుడుకూ లేపన్ను చెల్లుచున్నంతవఱ కీవంక కాతఁడు కన్నెత్తిచూడఁడు.

శ్రీ—అతనిపన్ను చెల్లుచున్నదా ?

సీ—పన్ను సకాలములో చెల్లుటకేర్పాటు చేసితిని. ఇంక ఆఖరు కిస్తికట్టవలసియున్నది. ఖర్చులు చాలవెచ్చు మొత్తమై పోయినవి.

శ్రీ—అతఁడు నిద్రపోవుననుకొంటివా ?

సీతారాముడు తలవాలవేసెను కొంత నేడటివఱకును యేమి చెప్పటకును పాలుపోవక యూరకుండెను. తదుపరి యాతఁడేమిచేయుచున్నాఁడో ఆసంగతి నే నేమియు లెక్కచేయలేదని చెప్పెను.

శ్రీ—ఓ ప్రఖ్యాత పురుషుఁడా ! చిత్తవిశ్రమమునం దిప్పుడు నీకుఁ గలిగియున్నపని మూలమున నీ సంగతులన్నియు మఱచినావా ? రాయలు కొంత దనుకయోజించి “అట్లులేయెనవి, నీ రూపరేఖా విలాసములు నాకేనిమీఁదికిని దృష్టి బోనిచ్చుట లేదు. అట్లయిన నాదొక్క ప్రార్థనమున్నది. నా యీ సాపవుముఖమును మఱల నీకుఁ గనబడకుండఁ జేయుదునా ? లేకున్న సీతారామరాములపేరున కది యపఖ్యాతిఁ దెచ్చును. ఇంచు మూలమున ధర్మరాజ్య మొకటి యంతమొందిపోవును. మరల నన్నరణ్య వాసమునకుఁబోనిమ్ము.

రా—ఏమైనను గానిమ్ము. సంగతులన్నియు యోజించి చూచినాను. నిన్నో రాజ్యమునో రెంటిలో నొకదానిని ఁత్యజంపవలెను. రాజ్యమే పఠిత్యజించుట మేలుగా నెంచినాను నిన్ను నేనెడఁబాయఁజాలను.

శ్రీ—అట్లే కానిమ్ము. నీ రాజ్యభారమును తగినవానికి ధారఁబోసి సన్యాసివై నాలోడఁ గూడ నుండఁము.

కొంతదనుక రాయలకేమి చెప్పటకును లోఁచదయ్యెను. ఆలోచనాధీనుండయ్యెను. అతనిమానసంబునవిషయప్రకార వాంఛమిక్కిలి తఱచై నది. పూర్వపు రాములైన రాజదండమును సూక్ష్మముగ మఱియొ

కరి కొప్పగించియుండును. అతడిప్పుడు పూర్వపు రాయలుకాడు. రాజ్యసుఖములకు మఱగి సీతారాముని మనస్సు చెడిపోయినది. రాజ్యపదవిని విసర్జించుటకు తగిన ధైర్యసాహసము లాతనికడనిప్పుడు నశించినవి.

పదునెకండవ ప్రకరణము.

రమ దర్బారుహాలులోఁ గ్రిందఁ బడి మూర్ఛనంది యిప్పటికి చాలకాలమైనది. పరిచారిక లిరువుత్రామెను దోడుబట్టికొని పోయి శయ్యపైఁ బరుండఁజేసిరి. అదినమున రమ మంచమునుండి లేవనేలేదు. ప్రాణమునకు తెగించి యామె తనమానమును కాపాడికొనినది. ఆమె ఖ్యాతికేమియును కొఱతలేకుండఁ బైటఁబడినది. కాని ప్రాణముమాత్రమసాయము నఁ జిక్కుకొనియెను.

రోగము జీర్ణించెను. మొదటినుండియు సీవ్యాధి పూర్వోత్తరములఁ బ్రశీలించి చూతము. ఇప్పుడు మంచముపట్టియున్నది రాజుగారిరాణి వాసము. ఉపచారివిధులకేమి లోటుండును? మొట్టమొదటి నుండియు ను వైద్యులను నిమిషమునువచ్చి చూచిపోవుచునే యుండిరి. వారికిం తపఱకెప్పుడును తగినపనియే కలుగుటలేదు. వారికాలమంతయును పరిచారికులకు వీర్యవృద్ధికై మంచులిచ్చుటయందునను, పరిచారికలకు ఉత్సాహమును బుట్టించి సంజీవనవలె బసచేయునొషధము లొసంగుటయందునను, గడిచిపోవుచుండెను. అట్టివారు నేఁడు రాజశక్తి రోగియగుటచే నొక్కసారిగ పెద్దవైద్యులై పోయిరి. రోగనిదానమునకై యందఱును తలాయొక తెన్నున జుట్టు పీఠకుకొనుచుండిరి. ఒకనాఁడామెకు మఱపుఱ్ఱెఱపి, ఒకనాఁడు వాతము, ఒకనాఁడు పిత్తము, ఒకనాఁడు హృద్రోగము. ఇట్టిరోగములపేరులు వినలేక రాజాంతఃపురవాసినుల చెవులు తడకలుగట్టుచుండెను. ఒకరుమాధవనిదానము, ఒకరుచరకము. ఒకరు శుశ్రుతము, తిసి ఆశ్లోకమును, ఈశ్లోకమును చదువుచుండిరి. రోగమూలముగాని, రోగముగాని, పట్టుకొనిన వారెవ్వరును లేకపోయిరి. కేవలమాశ్లోకము నిశ్లోకమును జదువుచు మాత్రమె కాలక్షేపము చేయుచుండిరను నపవాదవైద్యులపై మనము మోసరాదు. వారు ననేక విధములైన

మందులిచ్చి చూచిరి. చూర్ణములిచ్చిరి. తైలములు మర్దనలఁ జేసిరి. క్రొత్తక్రొత్త యకాపథములన్నియేని జేయించిరి. తమయొద్దనున్న మందు లేయమోఘములని వానినే సేవించుచువచ్చిరి. ఏమైనను గానిమ్ము, రాజుగారి యంతఃపురమున రాజపత్ని రోగిగానున్న సమయమున అవసరమున్నను లేకున్నను క్రొత్తమందులు తయారు కాలేదని చెప్పట మాత్రమసంగతము. ఆమందులపేరున వారికొక రెండుడబ్బులు, వీరికొక రెండుడబ్బులు, దొరక లేదని చెప్పటకూడ నుచితమైన పనిగాదు. నిజమునకు గూడ క్రొత్తమందులు తయారు చేయించుటలో రాజపరిచారికా జనమంతయును నిద్రాహారములు లేకుండఁ జనిచేసిరి. ఒకచోట మూలికలు కల్వములలో వేసి నూరుచుండిరి. ఒకచోట చెక్కలు బెరడులు నొలుచుచుండిరి. ఒకచోట మృణ్మయపాత్రములలోను, వాలుకాయం త్రములలోను, శుద్ధికని తైలములును, రసములును, పోసి వడుచుండిరి. ఇవి యన్నియును జూచి పరిచారిక యొకర్లు “నేనుచు రాజపత్నినై రోగముచే బడియుండుట మేలనిపించుచున్నది” అని యాశ్చర్యపడ సాగెను.

ఎవరినిమిత్తమై ఈమందులు తయారైనవో వారీమందుల ముఖమైనఁ జూచియెఱుంగరు. వానిరంగైన నెట్లుండునో రమ యెఱుంగదు. అట్లని వైద్యులు మందు లిచ్చుటలో లోపముచేసి రని గాని అవిమంచిమందులుగావని గాని చెప్పఁ బోవుటలేద. ఎంత భక్తిశ్రద్ధలతోఁ బోచేసినను వారీప్రయత్నము సిఫ్ఫలములై పోయెను. ఈలోపమంతయును రమదే. ఆమెయొక్క మందైనను, నాలుకమీఁద వేసికొనలేదు. మురళస్థానమున యమునయను మఱియొక్క పరిచారిక యామెకుపచారము సేయుచుండెను. నంద యామెనయనుఁ గడిచినదియని, ఇచ్చట పరిచర్య కై నియమించెను. కాని యమునమాత్రము. తన నెవ్వరైన వయసుఁ జెల్లినదియనిన నెగిరి పైఁబడుచుండును. అంతఃపుర పరివారజన ముద్దేశ్యము మాత్రము దానికి ప్రతికూలముగ నుండెను. ఏది యెట్లున్నను యమున రూపము వయసుతిరిగిన దానిరూపము ననుకరించియున్నది. ఆమె రమ నత్యంత శ్రద్ధాభక్తులతోఁ గాచి కాపాడుచుండెను. పథ్యపానములఁ జూచుట ఆమెకు నియామకమైనపని. వైద్యులిచ్చిన మందులన్నియును

నామెచేతఁ బడుచుండెను. రోగము రాకుండఁ గాపాడువ్రక్రియలు గూడ నామెకేనియమిత మయ్యెను. కాని యామె ఈపనులకు వేసికిని తగినదియైనది కాదు. రమ యెట్లును మందు పుచ్చుకొన దయ్యెను.

రోగమా ఆరోజు కారోజు తగ్గిపోవుటకు బదులుగ క్రమక్రమముగ ముదిరెను. రమ మంచము మీఁదనుండి కూడ దిగ లేనిస్థితి వచ్చెను. “నేను పెద్దరాణిగారి యొద్దకుపోయి స్థితిగతులన్నియును చెప్పినచ్చెదను” అని యమున నిశ్చయించుకొని రమతో “నేను పెద్దరాణిగారిని దీసుకొని వచ్చెదను. నేను మీతో బడలేను. మీకు మందు లామెయే గాని మేమియ్యలేము” అని చెప్పెను.

రమ—ఇట్టిసమయమున నన్నేల బాధించెదవు? మనలో మనమే చూచుకొండము రమ్ము.

యమున—మనలోమనకు కుదురుట యెట్లు?

రమ—నీకు ఒక్కొక్క మాత్ర కొకరూపాయివొప్పన నిచ్చెదను. అది పుచ్చుకొని యూరకొనుము.

యమున—ఏమమ్మా ఇది? ఈమందులు నీవి. నేనువానిని మీకమ్ముట యా? సరిసరి.

రమ—ఈమందులు డబ్బుపుచ్చుకొని నాకిచ్చితివా నీపనితీరును. నేను పుచ్చుకొనినను పుచ్చుకొనకున్నను నీనోరూరకుండును.

కొండాక సేపు యమున మనస్సున, ఈమెయెట్లును జీవింపదు. వచ్చిన డబ్బేల పోఁగొట్టుకొనవలెను? అనివితర్కించుకొని “అమ్మా! ఈమందులు నీవు డబ్బిచ్చినను ఇయ్యకుండినను నీవు పుచ్చుకొన వచ్చును. నీవు పుచ్చుకొన కుండిన యెడల నీమందులు నాచేతనుండి యేమిప్రయోజనము” అని చెప్పెను. ఉభయులకును షరతులుకుదిరెను. యమున రమకు మందు లమ్ముచుండెను. డబ్బుపుచ్చుకొను చుండెను. ఒకమాత్ర మంచముక్రింద. ఒకమాత్ర తలగడ క్రింద, ఒకనూత్రాశీకి దానులో, రమ పాతవేయు చుండెను. మఱియొక్కచోటఁ దూరముగఁ బాతవేయుటకు రమ లేవలేని స్థితియందుండెను.

మృత్యుదేవతె యారోజునకారో జామె దరి దావులకు వచ్చుచుండెను. నంద ప్రతిదినమును రమయొద్దకు వచ్చిచూచి ఆమాటయు నీమా

టయు నాడి యోగ ఊమము లరసిపోవుచుండెను. మృత్యుదేవత యా మెను తొంగిచూచి పోవుచున్నదని నందకూడ కనిపెట్టెను. నంద “ఈ స్థానమును గనిపెట్టుకొనిన వైద్యులునుగూడ శివశక్తి తనవలలో వేసికొనియెను” అనుకొని వైద్యుల నందఱిని నొక్కసారిగ రావించెను. తెర చాటుననుండి వారువచ్చుట కనపడినతోడనే “ఇంతంత జీతములు వుచ్చుకొని యీరోగము కుదర్చలేనివారు మీరెంతులకు” అని వారి నందఱను చీవాట్లువేసెను.

అందు నృద్ధవైద్యుఁ డొకఁడు దానికు తరముగా “అమ్మా! వైద్యులు మందు వేయఁగలరు గాని, ఆయువు బోయఁగలరా?” అని చెప్పెను.

నంద—“అట్లయినమందులు నక్కరలేదు. వైద్యులు నక్కరలేదు. ఇంక మీ మీ యిండ్లకు మీరుపోండు” అని చెప్పినప్పటికి వైద్యులందఱును దిగులుఁజెందిరి. ఆవృద్ధుఁడు మిక్కిలిమేధావి. “అమ్మా! మాయదృష్టము మంచిది కాదు. మేమేమి చేయఁగలము? స్థితిగతు లీకడకువచ్చినవి. మేమిచ్చిన మందులుకేవలమును ధన్వంతరి చేతిలోని వేయనినమ్ముఁడు. ఇప్పుడైనను నేను రోగము మూఁడు నోజులలోఁ గుదిరైదనని శపథము జేసెదను. ఒక్కదానికి మాత్రము అమ్మగారు పూచీపడవలెను.”

నంద—ఏమది?

వైద్యుఁడు—ఆమెమందు నాయెదుటఁ బుచ్చుకొనవలెను.

ఆమె మాదలు వుచ్చుకొనుట లేదని యావృద్ధుని గట్టినమ్మకమా. మందులు వుచ్చుకొనిన రోగి యెప్పుడును అంతపాడుగనుండఁడు.

నంద యందుల కంగీకరించెను. వైద్యులనందఱ వీడ్కొల్పెను పిమ్మట రమకడకేఁగి యంతయును చెప్పెను. ఆమె కిప్పుడు నవ్వుటకుఁ గూడ శక్తిచాలకున్నయది. ఆమెస్థితి యంతఁజుకు శుష్కించుకొని వచ్చినది.

నంద—“అమ్మాయీ ! నవ్వుచుంటివేమి? ”

రమ—చిఱునవ్వుతో డిముఖము లో నేనుమందులు వుచ్చుకొనఁ దఱఁచుకొనలేదు.

నంద—అమ్మాయి ! అట్లనరాదు. ఇదివఱ కెన్నియో మందులు వుచ్చుకొనిన దానవు, ఇంక మూఁడురోజుల కెందున కట్లు చెప్పెదవు. రమ—నే నింతవఱకు మందే వుచ్చుకొనలేదు.

నంద—ఈమాట విని నిశ్చేష్టురాలయ్యెను, “ఏమీ ? వుచ్చుకొననేలేదా ? వుచ్చుకొననేలేదా ? ” అనియాశ్చర్యపడెను.

రమ—అన్నిమాత్రలును ఈతలగడ క్రింద నున్నవి చూడుము.

అన నంద తలయంటి తిరగ వేచిచూచెను, మాత్రలన్నియును అచ్చటనే యుండెను.

నంద—ఆత్మహత్య నేల చేసికొనియెదవు ? స్థితిగతులన్నియును కుస్థాలోనికి వచ్చినవి.

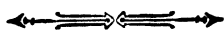
రమ—నీవు చెప్పుచుంటివిగాన వుచ్చుకొనియెదను.

నంద—ఎప్పుడు వుచ్చుకొనియెదవు?

రమ—రాజువచ్చి నాచెంగట నిలుచుండినపుడు.

అనిచెప్పనప్పు డామెకన్నుల బాప్పుజలంబు లురలెను, నందకూడ గన్నులనీరు బెట్టికొనియెను, ఇప్పుడు రాయలు రమయెట్లున్నది యని విచారించుటయైన మానినాడు. చిత్త విశ్రమమే యాతనికన్నియు నయ్యెను.

నంద రమ కన్నులసిరుదుడుచుచు “ఆయన దేపిడిలోనికి వచ్చినపుడు తప్పక నీచెంతకువచ్చి విచారింపఁగలఁడు, ఊరడిలు మని యోదార్చెను.

పండ్రెండవ ప్రకరణము.

“ఆతఁడు దేవిడిలోని కీసారివచ్చినపుడు తప్పకవచ్చి నిన్నుఁగూర్చి విచారింపఁగలఁడు.” అనినంద చెప్పిన నిశ్చయవాక్యమును ఆధారము చేసి యెట్లెట్లులో రమ ప్రాణములు బిగఁబట్టికొని యుండెను. శరీరమును మనస్సుకూడ చెడియున్న యామె యెన్ని నాళ్లని యారాకకై కనిపెట్టుకొనియుండఁగలదు, ఆమెచెప్పిన పలుకు నంద మఱచిపోలేదు. ఆమెకాపలుకు నదాజ్ఞప్తికే వచ్చుచున్నవి. రాజునెట్లన సమావేశము చేయవలెనని యామె సర్వవిధముల ప్రయత్నించిచూచెను. రాజునామెఁగలిసి కొనిగప్పు డెల్ల “ఈరోజుకాదు రేపు” అని చెప్పి యాతఁడు కాలయా

పనచేయుచు నాయు త్రరక్షణమునుండి కంటికిఁ గనబడకుండఁ బోవఁజొచ్చెను. రాయలయెడఁ దా నెన్నఁడును కోపమును దెచ్చుకొననని నందదైవసాక్షిగ ప్రమాణము చేసికొన్నది.

రాజుప్పు డా శివశక్తిచేతిలోఁ బడిపోయినాఁడు కాని యింతమాత్రముచే తన భాగ్యదేవతను న్నాపై తన ప్రభావముచూపనీయరాదు. నాశాంతమును విడచిన నాయీగృహ సంరక్షణ సేయువా రెవ్వరు ? అని నంద యనుకొనియెను. రాయలపై నంత వ్యతిరేకాభిప్రాయము గలిగియున్నను నందదాని కనురూపంబగు నింద్రియోదేకమును తనభర్తపై రానిచ్చినదికాదు, కాని యీమెకు శివశక్తిపైఁ గలిగిన క్రోధమునకు మేరలేదు, శ్రీయే ఈశివశక్తియని నందకు తెలియదు, నందయొక్కతకే యననేల రాయలకొక్కనికి తక్క తక్కినవారి కెవ్వరికిని, ఈసంగతి తెలియనేతెలియదు. ఈరహస్యమేమియో కనిపెట్టముదని నంద కొందఱ దూతలను బంపెను, కాని రాయలు చిత్తవ్రాజము నీడయైన నెవ్వరినిగాని త్రొక్కనిచ్చినవాఁడుకాడు, నందప్రయత్నము లేమియును ఫలించలేదు, ఈశివశక్తి పగటిపూట నత్యంత మనోహరమైన తరుణీమణియై గృహకృత్యములెల్ల నిర్వహించుచున్నదనియును, రాత్రిపూట నొకయాఁడు నక్కయై స్మశానవాటికల కడకేగి అచ్చట శవములు పీకుకొని తినుచుండుననియును, ఒకప్రశయమైన కిం వదంతి వుట్టెను. దీనితో గగ్గోలుపడి నంద పూజ్యుడైన చంద్రచూడుని, అందలియాధార్థ్యమును దెలిసికొమ్మని బ్రతిమాలుకొనియెను. చంద్రచూడుడు, పేరుమ్రోసిన మాంత్రికులను కొందఱిని పిలిపించి రాయల సంరక్షణకై హోమములు చేయించెను. ఇవి యేమియు నాశక్తిని రూపుమాపలేకపోయెను. చిట్టచివరకందులో నొకమాంత్రికుఁడు “ఇటు వినుండు, ఇందేవియును మీకోరిక లీడేర్పఁజాలవు. ఈశక్తి సాక్షుత్కైలాస నివాసినియగు భవాని సహచారిణీగణములోనిది. విశాలాక్షిణో తుల్యమైనది. రుద్రశాపమునంది మర్త్యలోకమునఁ గొన్నాళ్లు మర్త్యునితో సాహచర్యము సేయవచ్చినది” అని చెప్పెను. అందుమీఁదట నందా చంద్రచూడులు తమ ప్రయత్నములన్నియును మానుకొనిరి. కాని వారిమనంబునందలి యాందోళనముమాత్రముత గ్గలే

దు. నంద “ ఈశ క్తి భవానీసహచారిణీయే గానిమ్ము. నాకన్నుల కొక్కసారి కనుపడియెనా తుణికములో చీల్చి ప్రేగులు మెడలో వేసుకొని యుండును.” అనితలపోయఁజొచ్చెను.

ఈకారణముచేత నందకు రాయలనిన నేమియును కోపములేక పోయెను, రాయలు రాజమందిరమునకు వచ్చినప్పుడు నందను సందర్శించిపోవుచుండెడివాఁడు, వచ్చినపుడెల్ల రమ స్థితిగతులు ఆతని కెఱిగించుచుండెను. రమ స్థితి యస్తవ్యస్తముగ నున్నదని చెప్పుచుండెను. దైవముపై నొట్టుఁబెట్టుకొని యొక్కసారియైనవచ్చి యామెను జూచిపొమ్మని బ్రతిమాలుకొనుచుండెను. చాలకాలము రాయలు తప్పించుకొనుచుండెను. నేడు నంద గట్టిపట్టు పట్టినది. “ ఈరోజున మీరు వచ్చి చూడవలెను. లేకున్నమీకు చూపులుదక్కవు” అని కఠోక్తిగాఁ జెప్పెను.

అట్లుపైన రాయలు రమ శయనాగారమున కరిగెను. రమ రాయల మొగము జూచునప్పటికి గోడుగోడున నేడువ మొదలుపెట్టెను. ఇప్పు డామెస్థితి భర్త నేమియును కనరుకొనుస్థితిలోలేదు, నాలుకపిడచ కట్టుకొనిపోయెను. రాయలకప్పుడైనను కనికరము వుట్టినదో లేదో చెప్పలేము, కాని అనురాగనూచకములైన యోదార్పులతో నీకేమియు భయములేదు ఆరోగ్యము కలుగునని ధైర్యముతో చెప్పెను. రమ మొగమునఁ గ్రమక్రమముగ సంతోషచిహ్నము లభివృద్ధి గా సాగెను. ఆమె యధరోష్ఠముల మధురంబగు మందహాసాంకురంబులు మెఱయఁజొచ్చెను. ఆనవ్వేమినవ్వు? ఆనవ్వుఁజూచుటతోడనే రాయలామెకు కాలము సమీపించిన దని కనిపట్టెను.

రాయ లామె మంచమువద్దఁ జేరెను. రమ చిన్నకొమరుఁడాతని యొద్దకువచ్చెను. అదిచూచి రమ కన్నులనీరు గిరిగిరఁద్రిప్పెను. కొంతసేపు చిక్కి శల్యావశిష్టమయి యున్న యామెగండపాలీనుండి కాలువలై స్రవించసాగెను. తల్లికంట నీరుచూచి పిల్లవాఁడు కూడ, ఏడువఁజొచ్చెను. మాట లోఁబడినది. కన్నులచే భావమును దెలుపుచు హీనస్వరముతోడనే “ ఒక్కసారి, ఈపిల్లవాని నెత్తికొని ముద్దాడుఁడు. ” అనిచెప్పెను. కాదనలేక రాయలు అట్లే యొనరించెను. రమ దుఃఖాకుల భారంబున వినఁబడి వినఁబడని

స్వరముతో “వలదు. వలదు. ఈబిడ్డను, వదలవలదు. తల్లిచెడుగుదియని చెప్పి బిడ్డనువదలదగదు. ఇదియే నాకడపలుకు. పెద్దక్క కీబిడ్డ నొప్పగింపవలెనని యనుకొంటిని. మఱల మీకేయొప్పగింపనెంచితిని. నామొఱ యాలింపుడు” అనిచెప్పెను.

రాయలు తలయూచెను. రమ రాయలను దగ్గఱకు రమ్మని సంజ్ఞఱజేసెను. దగ్గఱకువచ్చినతోడనే అతనిపాదద్వంద్వము చేతులతోఱ గన్నుల నద్దుకొని పాదధూళితన ప్రక్కమీఱఱఱ జల్లుకొనియెను. “నాకుసెలవైసంగుఱఱు. ఇదియేకడచూపు. జన్మజన్మమునకు సీవె నాపతియై యుంఱునట్లశీర్షదింపుము.” అనివిన్నవింఱెను.

రమమాట పడిపోయినది. ఱిసిరియాఱుట దుర్లుటమయ్యెను కన్నుల కాంతిమాఱెను. మొగము క్రమక్రమముగ నలుపెక్కెను. జగమంతయును అంధకార మయ్యెను. అన్ని బాధలు వదలిపోయినవి. రమ బొందినూడి ప్రాణము లెగిరిపోయెను.

పదుమూఱవ ప్రకరణము.

రమ మృతినొందినదినమున రాయలు చిత్త విశ్రమమున కరుగలేదు. ఇప్పటి కాలనిస్థితి అంతవఱకుఱెడలేదు. రాజదంఱమును స్వీకరింపకమున్ను, శ్రీతో సమాగమము కలుగకమున్ను రాయలు రమను చాలగ మోహించినవాఱఱు. ఆమెయంఱు రాయలకు నంతకన్న నెక్కుఱు మోహము. కాని ఆమోహమెంత శీఘ్రముగఱఱెఱిగెనో? అంతశీఘ్రముగనే మఱలఱఱ జల్లఱబడినది. ఇదియేమి ఱెప్పుమాయని రాయలెప్పుఱును దానిని యొజింపనైన యొజింపలేదు. నేఱఱతని ధ్యానమొక్కింత యానైపుల కరిగెను. తలఱఱచిచూచునప్పటికి లోపమాతయును తనదిగనే కన్నుఱైను. ఇంతయేల? ఆతని హృదయాంతర్గతమును తడవిచూఱికొని తనయందే తనకిప్పుడసంతుష్టి యుదయించినట్టు గనివఱైను.

అప్పటియాతనిస్థితి యెవ్వరును కోరఱఱగినదికాదు. శ్రీసాంగత్యమునకై యాతనికి మనస్సుపోవుటలేదు. తనయంఱు తనకుఱగల నిరసనభావమునకు శ్రీయే కారకుఱఱ గా నెంచికొనియెను. ఆమెమూలముననే

కదా రమయెడ నాతఁడంత నిర్దయాత్ముఁడై మెలంగినది. అట్టినమయము నం దామెయొద్దనే యుండిన నాకడుపుమంట మఱిత యుద్రేకముగాక యుండునా? ఆకారణముచే శ్రీసాంగత్యము మాని రాయలిప్పుడు నంద యొద్దకుఁ బోయెను. నందమాత్ర మొక తప్పుచేసినది. ఆమెకు రాయల యెడ నెంతయోకష్టముగ నుండెను. శివశక్తియందలి యనురాగముచేత గానీ, మఱియొక దుర్మార్గురాలియెడ మోహముచేతగానీ, మఱియేకా రణము చేతగానీ, తనయందు రాయలకుఁగల్గిన నిరాదరణకామెకించుకం తయును, మనస్సున విచారములేదు. కాని రమయెడ నాతఁడుజూపిన నిర్దియవృత్తియును ఆమెయెడ నాతఁడు జూపిననిరాదరణయును రమయ కాల మరణమునకుఁ గారణములని యెంచి నంద రాయలయందు కోపో ద్రిక్త చిత్తయయ్యెను. తననుకూడనట్టి నిరసనభావముతోడఁ జూచుచు న్నాఁడచు వృత్తికూడవచ్చి క్రమక్రమముగ నామెను బాధింపఁ జొచ్చె ను. ఆమె మనస్సునఁ బుట్టిన క్రోధభావ మెంత యామెయనువుబెట్టి నను అణఁగునట్టి స్థితిలోలేదు. రమామరణమునుగూర్చి ముచ్చటిం చుచు “నాథా! రమచావునకు మీరేకదా? కారకులు” అనియెను.

భర్తయెడ తనకుఁగల మనస్సులోని యుద్రేక భావము నింతవఱకు చెప్పుటకే ఆమెకు దుర్బుటకార్యముగఁ గనుపట్టెను. ఇదివఱకే యాతని హృదయమునఁ జిచ్చున్నది. ఈమాటచే నయ్యది రవిలిమండఁజొచ్చె ను. తనయందు తనకుఁగల నిరసనభావముచేతనే యాతఁడిప్పుడు మఱిచెడి యున్నవాఁడు. ఎట్టులైన నాబాధనుండి తప్పించుకొనవలయునని ప్ర యత్నము చేయుచున్నయాతని హృదయమున నందనోటినుండి వెలు వడిన ఈధిక్కారము శూలమైనాటును. “నాథా? రమమరణమునకు మీ రేకదా కారకులు” అనిగదా నామెయనినది. ఆమాట లాతని చెవిసోకఁ గనే యాతఁడు “బేనాను. మీయందఱి మరణమునకును నేనేకారకుఁ డను. నాయొడలిరక్తమునూడ్చి ప్రాణమునకు తెగించి సంపాదించిన రాజ్యమునకంతకును నిన్ను పట్టపుదేవినిగా చేసెతిని. బేను? అట్టి నీవు నీ మరణమునకు నేనేకారకుఁడను అని యనవలసినదే. రమగంగారాముని తనశయనాగారమునకుఁ గొనిపోయి నాప్రాణములఁ దీయింపనెంచినపు డు మీయందఱిలోళ్లునేలమూతఁబడినవ్రా?” అని పెద్దపెద్దకేకలు

వేయసాగెను. ఈ కేకలతో నాతనికి రాద్రమెక్కుడై యాతఁడు నందసామిష్యమునుండి లేచి వెలుపలిగదిలోనికి పోయెను. అచ్చట పూజ్యుడగు చంద్రచూడుడు తారసిల్లి రమమరణమువల్ల రాయలకు విచారముకల్గిన దనితలంచి యాతని నెట్టులైన నపనయింపనావిషయము నీవిషయమును గూర్చి ముచ్చటింపఁజూచెను. రమమరణమాతని మనస్సునకు పశ్చాత్తాపము గలిగించెనని యాతఁడనుకొనియెను. మానుషప్రయత్నములె రాయలమనస్సు శివశక్తిమీఁదనుండి త్రిప్పఁజాలు నెడల సీప్రయత్నములకంటె మంచివి మఱియొండులేవని చెప్పనొప్పు. దానికి ప్రస్తావనగా చంద్రచూడుడు “ ఇంక కొంచెము శ్రద్ధాభుండవై యుంటివేని, రాజా! చిన్నభార్య బ్రతికియుండును ” అనియెను.

గోరుచుట్టుమీఁద రోకఁటిపోటు. ఇదివఱకే మంటప్రారంభమైనది. ఈ గాలివచ్చి యామంట జాజ్వల్యమానముగఁ జేసెను.

రాయ.—“అయ్యా! మీకుఁ గూడ రిమ మరణమునకు నేనేకారణమని తోచెనుగా?” అని జవాబుచెప్పెను.

చంద్రచూడుని వాస్తవమైన యుద్దేశ్యమదియె. ఆతఁడు తనమనంబున ‘ రాజున కీవిషయము నచ్చచెప్పవలయును. ఎవరిలోపములు వారికి కనపడినగాని బాగుపడుటకు ప్రయత్నింపరు. నేసీతనికి గురువరుండను, ఈతనిలోపములను చూపుటకు నాకేధైర్యముచాలదేని, ఇంకెవ్వరికుండును? ” అని యనుకొని “ నేను చెప్పినది యంతతప్పు గాదు ” అని జవాబిచ్చెను.

రాజు.—అంతతప్పుగాదేమి? మీమనస్సున మీరెట్లు యోచించిన యోచింపవచ్చు. నేనెవ్వరి మరణమైన నాశించితివేని, ఈ రాజ్యమునందొక్కవురుగైనఁ జేరియుండదని యోజింపుడు. ఆపూర్వపుష్టితిమాత్రము జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొనుడు.

చంద్ర—ఎవ్వరి మరణముగాని నీవుకోరి తెచ్చితివని నేను చెప్పఁబోవుట లేదు. సీసంరక్షణయే ప్రాణాధారముగా నున్న వారియెడ నీకు నిరసనభావమును, శ్రద్ధావిరహితత్వమును కలిగినపుడు వారిమరణమును నీవాసించినను యాసింపకున్నను అయ్యది కలుగకుండ మానునా? ఎన్ని దినములనుండియో నీతోడ మాటలాడవలయునని వేచియుం

టిని కాని సందుదొరకమిచే నట్లు చేయ లేకపోతిని.

రాయ. — అందఱునుకూడ నాయశ్రద్ధనే నిందించుచున్నారు. వీరందఱు నేమిచేయుచున్నారో అని యనుకొని రాయలు మీరందఱును నాకారోపించునది శ్రద్ధారాహిత్యముకదా? మీరేమి చేయుచున్నారు.

చంద్ర. — ఇది యంతయు నీచేతిలో నున్నది. మేమెందరమైనను రాజగుదుమా? రాజశాసనము లేకుండిన మేమొక్కపూరి పుల్లయును కదపలేము. రేపటియదయమున తాము దర్బారునకు దయచేయుఁడు. అన్నియును వివరించి చెప్పెదను. కాశీతములన్నియునుం జూపెదను. ఆపైన రాజాజ్ఞ యెట్లయిన నట్లు కావచ్చును.

రాయలంతర్గతముగ “నీవు నాకుగుర్తువునని చెప్పి యొక్కవ స్వతంత్రము తీసుకొనుచున్నావు. నీకు కొంచెము బుద్ధి చెప్పవలయును” అని యనుకొని “సరేయోజితము” అనిచెప్పెను. చంద్రచూడుని తిరస్కారవాక్యములచే రాజునకొడలంతయు మండజొచ్చెను. కాని యాతఁడు తన కుపదేశికుఁడగుటచే నేమియును అనలేకుండ బోయెను. ఆ రాత్రి యాతనికినిద్రపట్టలేదు. చంద్రచూడునకు బుద్ధి చెప్పుట యెట్లు? యను యోచనతోడనే సరిపోయినది. అరుణోదయమునకు పూర్వమె పడకనుండిలేచి కాలకృత్యములఁ దీర్చుకొని దర్బారునకుఁ బోయెను చంద్రచూడుఁడు కాగితములఁదెచ్చి గుట్టలక్రిందఁ బడవైచెను.

పదునాలవ ప్రకరణము.

చంద్రచూడుఁడు రాజుతో ముచ్చటింపఁ దలఁచిన యంశమిది. రాజెంతవాఁడైనను ధనములేక రాజ్యమునడువదు. మన కుటుంబము లెవ్వియును ధనములేక నడచునవికావు. మనకండ్లయెదుట, నిప్పుడు నడచుచున్న, ఈబిటిషు సామ్రాజ్యము మాటయేమి? అదిమాత్రము ద్రవ్యము లేకుండ నడచునా? పూర్వముమిక్కిలి ప్రబలమైన రామకసామ్రాజ్యము ధనములేక నశింపలేదా? దానితోడ ప్రాచీననాగరికతయంతయునున స్తమింపలేదా? ఎవ్వరికిని తెలియకుండ రాయలదొరతనమిట్లే ధనములేక యిప్పుడు పరితపించుచున్నది.

సీతారాముని రాజ్యము ద్రవ్యహీనత ననుభవింపవలసినదికాదు. దాని రాజు బడి అమితముగ వృద్ధియయినది. పౌజుదారుని యధీనమందున్న భూషణరాజ్యములో చాలభాగము రాయల యధీనమైనది. పన్నిద్దఱు భూస్వాము లిప్పుడీతనికి కప్పముకట్టుచున్నారు. అందుమూలమున ఢిల్లీ యందున్న సామ్రాజ్యకోశమునకై యీ భూస్వాముల యొద్దనుండి సొమ్ము జమ చేసికొనుట కధికార మొసంగఁ బడినది. ఈక్షణికము వఱకు ను మూర్ఖుడబాదాకు ఒకగవ్వయైనఁ బంపలేదు. వనూలైన సొమ్మంత యును స్వంతముక్రింద వెచ్చమగుచున్నది. అందువలన రాయలకోశము నం దిప్పుడు ధనము వెలితిగ నున్నది. రాజుబడివృద్ధియైన కొలది జనులవెచ్చమును వృద్ధియగును. ఆయవ్యయములు రెండును ఒకదానినొకటి యనుసరించి యుండును. భూషణపురము స్వాధీనము చేసికొనుటకు కొంత సొమ్ము ఖర్చుపడినది. ఈపన్నిద్దఱు భూనాయకులను తనయధికారము నకు లోబఱచుకొనుసరికి కొంతసొమ్ము వెచ్చమైనది. సైన్యసంరక్షణము కొఱకును తద్విజృంభణకును నిరంతరమును కొంతసొమ్ము వెచ్చమగుచున్నది. దేశమున నెచ్చటనైన విప్లవము జరిగినదాని నడ్డగింపవలయును. పరరాజెవఁడైన దండెత్తివచ్చినవానినిర్జింపవలయు. రాజుగారి పట్టాభిషేకమునకు కొంతసొమ్ము వ్యయమైనది, ఇవియన్నియును సమకూర్చినచో అయ్యోడిఖర్చు, నిలవయున్న ధనమునకు మించియున్నట్లు లెంచఁ దగియున్నది.

ఖర్చునకును వెచ్చమునకును సరిపోయిన సొమ్మున కింతలోటు రానేరదు. ఇక్కడ దోషిడిలక్రింద కొంతధనము పోవుచున్నది. రాజు రాజ్యాంగ వ్యాపార మించుకంతయును విచారించుటలేదు, చిత్తవిశ్రమమా ఆతనికి సర్వదా నివాసస్థానమైనది. రాజకీయ ధనాగారమందలి ద్రవ్యమంతయును ఆముద్యోగస్థుల స్వంతవెచ్చములక్రింద ఖర్చునగుచున్నది. ఇది కొన్ని దినముల నుండి యాచారమైనది. దాని నణఁచువారెవరును లేరు. పూజ్యుడగు చంద్రచూడుడు దీని నాపవలెనని ప్రయత్నించెను. కాని యాతనిమాటలు వినుపించు కొనువారెవ్వరును లేరైరి. పెద్దయుద్యోగస్థుల దొంగతనము లాతఁడు పట్టుకొనియెను. వారినిమరుసటి దినమున రాజుగారు దర్బారునకు వచ్చినవెంటనే ఆయిన యెదుటఁ బెట్టవలెనని

యోచించెను. కాని రాజనొద్ద నతనికి విషయము మాట్లాడ నమయము దొరికినదికాదు. “ఆతనిసంతయును నీవేచక్కఱబెట్టుము” అని చెప్పి యా తఁడు త్త రక్షణముననే వెడలి పోవుచుండును. చంద్రచూడుడింక చేయు నదియేమియును లేక కొందఱిని యుద్యోగమానుండి తప్పించి యుత్తరువు లు సాదరుచేసెను. అది చూచునప్పటికి నేరస్థులకు నవ్వువచ్చెను. “ఓ పూజ్యుఁడా! మాకు శ్రుతిస్మృతులయందు నమ్మకముండునేని మీయు త్తరువులయందు మాకు విశ్వాసముండును. రాజుగారి దస్కతు మొహ రులుగల యుత్తరువులుండిన మాకుచూపుఁడు. లేకున్న మీయింటికిపో యి మీరు మీ ధర్మముల నిర్వర్తించుకొను చుండుఁడు” అనియాయు త్తరువులకు వారు ప్రత్యుత్తరము లిచ్చిరి.

రాజుగారి ముద్రిక వేయించుట యనునది యిప్పుడొక గొప్ప కార్య ముకాదు. కాగిత మాతనియొద్దకు పోవుటయే తడవుగ ముద్రికపడుచుం డెను. అందేమున్నదో చూచుటకైన నాతని కవకాశము లేకుండెను. చిత్త విశ్రమము మీఁది దొక్కటి యేలోకము వారి బర్తరిపు హుకు ములు వ్రాయించి సంతకములకు పంపెను. రాజు వానిని చదువనైన చదువకుండ సంతకము చేసిపంపెను.

కాని యాయుత్తరువు లమలు జరిగినవికావు. కోశాధ్యక్షుఁడు నేరస్థులలో నగ్రనేసరుఁడు రాజుగారి కాగితముపై సంతకముచేసి నపుడా తఁడెదురనే యుండెను. రాజు కాగితమేమియో యెఱుగకనే సంతక ముచేసినాడని యాతఁడు కన్నులారఱజూచెను. రాజు వెడలినతోడనే “నీయుత్తరువును నేను లక్ష్యమునేయను. అది నీయుత్తరువుగాని రా జుగారి హుకుముకాదు. ఆయన ఆకాగితము చదువనైనఁ జరువలేదని. మానేరమును రాజు స్వయముగా విచారణజేసి మమ్ము శిక్షించినయె డల తప్పక మేమియుద్యోగముల విడచి పోయెదము.”

అంతవఱకు మేమిచ్చటనుండి కదలువారము కాము. అనియా తఁడందులకు బడులు చెప్పెను. అందుమూలమున నెవ్వరును తమయు ద్యోగములనుండి వదలిపోవరైరి. ధనాగారము వాఁగివశమందుండుటచే ననుదినమును దొంగతనములు జరుగుచునే యుండెను చంద్రచూడుఁ డెఱిగియును ఏమియును చేయలేకుండ నుండెను.

చంద్రచూడుడు ఇందువలననే రాయల నెంతో ప్రాధేయపూర్వకముగ దర్బారునకు రమ్మని ప్రార్థించెను. నేరస్థులెదుట నుండఁగనే వారిపైని నేరములన్నియును రాజునకు వివరించిచెప్పెను. రాజుమనస్సు ఇదివఱకే కోపోద్దీప్తితమై యుండెను. దొళ్లదోఁపుగ జరుగుచున్న యీ దోషిడులనుగూర్చి ఆతని చెవినిఁ బడునప్పటికి మనస్సుస్వస్థతయంతయునుచెడి యావేశ పరవశుండై యానేరస్థులనందఱ బ్రతికియుండఁగనే యొడలిచర్య మొలుప శాసించెను.

ఈశిక్ష వినునప్పటికి సభయెంతయును గడగడలాడిపోయెను. చంద్రచూడుడుగూడ పిడుగు మొత్తివనానివలె నిశ్చేష్టితుఁ డయ్యెను. “రాజా ! నీ విష్పడేమనుచున్నది యెఱుంగకున్నాఁడవు. ఇంత చిన్న తప్పిదమున కంత దారుణ శిక్షయా?” అని యనియెను.

అగ్రహముచే దుందుడుకుఁజెంది “రాయలు తప్పిదము స్వల్పమును చున్నావు. నీయుద్దేశ్య మేమియో నాకు బోధపడుటలేదు. దొంగకు బ్రతికియుండఁగ బడలిచర్యమొలిపించుటయే స్వల్పశిక్ష” అని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను.

చంద్ర.—అవును గాని ఇందులోఁ గొందఱు బ్రాహ్మణులున్నారు.

బ్రాహ్మణ వధకెఱు లొడిఁగట్టుదవు?

రాజు.—బ్రాహ్మణుల ముక్కుచెవులు గోయింపుము. వారిమొగముల కణకణలాడు ఇనుపకడ్డీలతో “దొంగ” అను అక్షరముల వ్రాయించి సాగనంపుడు. మిగిలివారికందఱ “కొడలిచర్యము లొలిపింపుడు.”

ఇట్లుత్తరువులుజేసి రాజు చిత్తవిశ్రమమున కరిగెను. రాజుశాసన మెట్లుండె నట్లు శిక్షలన్నియును అమలుజరిగెను. పట్టణమంతట నే మూలఁజూచినను “అబ్బా? అబ్బా” అను విస్మయవాక్యములే వినంబడి యెను. దీనితో దివాణములోని యుద్యోగస్థులుచాలమంది తమతమ యుద్యోగములు విడచి పురమునుండి పాఠిపోయిరి.

పదునైదవ ప్రకరణము.

బందిపోటు లీవిధముగ నాగిపోయినవి. ఇంకను ఈతిబాధలు పెక్కులున్నవి. రాజ్యవిషయములన్నియు రాజు స్వయముగ చూచుకొనవలసినయవసరము కలిగెను. రాజు నెవ్వరును సమీపించుటకైనను సమర్థులు కాకయుండిరి. ఎవ్వరైన సమీపించినను వారు చెప్పినదేదియు నాతఁడువినుపించుకొనుట లేదు. నిష్ఫలప్రయత్నము లెన్నియేని నైనవెనుక, చంద్రచూడుఁడొకనాఁడు రాజును స్వయముగ వచ్చిపట్టుకొని “సామంతవరా! నీవు రాజ్యవిషయముల జోక్యముకలుగఁజేసికొనకుండ నిట్టులె యింకకొంతకాలముంటివేని నీరాజ్యముప్పుగల్గుకైన పనికిరాకుండపోవును” అనియెను.

రాజు—నాకిప్పుడేదియును వినుపించుటలేదు. అట్లనెల ? శ్రద్ధాఘోష నైయున్నాఁడను. జరిగినదియెల్లవచియింపుము.

చంద్ర—సిపాయిలు మందలుమందలుగ లేచిపోవుచున్నారు.

రాజు—కారణమేమి ?

చంద్ర—వారికి జీతము సరిగా ముట్టుటలేదు.

రాజు—ముట్టకుండుటకు కారణమేమో ?

చంద్ర—ఖజానాలో ద్రవ్యము సరిపోయినది.

రాజు.—సంచితరుగులు ఇంకను సాగుచునేయున్నవా ?

చంద్ర.—అయ్యవి కట్టుబడినవి. అయిననేమి? దోపిడియైన సొమ్ముమఱల వచ్చుటకు పాయము లేదే. తిన్న సొమ్ముతయు కక్కువా రెవ్వరు?

రాజు.—రావలసిన సొమ్ములు వసూలగుట లేదా ?

చంద్ర.—ఒక్కడమ్మిడి వసూలగుట లేదు.

రాజు.—కారణము ?

చంద్ర.—పన్నులు వసూలుచేయు తహశీలు దారులు వసూలుచేసిన సొమ్ములో నెప్పటికైన నేవైన లోటుపాటులు రాగలవు.

ఎవ్వరో తినిన సొమ్ముల కెవ్వరినో పట్టుకొందురు మేమాయీడ్పుల బడలేమనుచున్నారు.

రాజు—అట్టివారినందఱిని పనిలోనుండి తీసివేయరాదా ?

చంద్ర—క్రొత్తవా రెచ్చటినుండి వత్తురు ? సామ్మవసూలుపని నమ్మి క్రొత్తవారిమీఁదనుంచుట యుక్తము కాదు.

రాజు—అట్లయిన వారందఱను బట్టి బాధింపుఁడు.

చంద్ర—కటకటా ! మఱల నెవ్వరైన తహశీలుదారులనిన యెగము జూతురా ?

రాజు—బాకీ పైకమంతయును దమ్మిడిలతో వసూలుచేయకుంటి రేని వారినందఱిని చీకటికోటలో శ్రోయింపుఁడు.

చంద్ర—ఈతోట తహశీలుదారుని దొక్కనిదేనా ? ప్రజలు చాల మంది పన్నులు చెల్లించుట యెగవేసినారు.

రాజు—వారి కేమి పోగలమువచ్చినది?

చంద్ర—రాజ్యము మహమ్మదీయుల వశమైన తరువాత పన్నులు వారి కిఁ జెల్లించవచ్చును. ఇప్పుడొకసారి యిచ్చికొని మఱల రెండవమా తిచ్చికొనఁగలమా యనుచున్నారు ?

రాజు—బాకీదారుల నందఱను బట్టి బాధిఖానాయగు బాధింపుఁడు.

చంద్రచూడున కీ మాటలతో నొడలుకంపమెత్తెను రాజు! బాధి ఖానాలా చోటు విశేషముగ లేదు.

రాజు—పెద్దపెద్దకొట్లు క్రొత్తవి కట్టింపుఁడు. అని చెప్పించు తహశీలు దారులను బాకీదారులను పట్టిబంధించి చెఱఁబెట్టుఁడని యుత్తరువులు వ్రాసినంతకములుచేసి చిత్తవిశ్రమస్థలి కేఁగెను. అంత చంద్రచూడుఁ డీరాజునకు రాజ్యవిషయముల నివేదింపరాదని యనుకొని యట్లు చేయనిని యొట్టుఁ బెట్టుకొనియెను.

ఈయుత్తరువులవలన దేశమునకు గలిగిన యనర్థములు మితిలే కుండనుండెను. చంద్రచూడుఁ డెన్నికొట్లు క్రొత్తవికట్టించినను స్థలము కుశలముకాజొచ్చెను. బాకీదారులును తహశీలుదారులును దేశము విడిచి పాటిపోవఁజొచ్చిరి. వారితోపాటు ఎన్నఁడు బాకీయననేమో యె ఱుంగని వారందఱనుగూడ వెడలిపోవసాగిరి.

ఇందు మూలముననే నిప్పు రాజనదనియును నిల్లంటుకొనదనియు నూచించియున్నాము. శ్రీ రాకున్న యెడల రాములు తనయుచ్చస్థితినుండి యింతటి విచ్యుతింగాంచునో లేదో మేము చెప్పఁజాలము. ఏమందురా ?

రాయలు తన యంతరంగమునుండి శ్రీస్మరణమును బోధించి తన హృదయమును రాజ్యవిషయములపై బ్రవేశింపజేయ సగంతులనుకొని యెను. ఈవిషయమిదివఱకే సందర్భవశమున మాపాఠకులకు విశదీకరించితిమి. శ్రీమఱల నాతని కంటఁబడినది. రాయల కామెపై మమకారము పెచ్చుపెరిగినది. ఆనిశ్చితము వరదపెల్లన తుడిచికొనిపోవు నిసుక కట్ట ననుకరించెను. కేవల రాజ్యధర్మ తత్పరతయే సర్వరోగ నివారకౌషధమగునని చెప్పఁబోవుట లేదు. శ్రీ నందవలెనే యంతఃపురమున నివసించి యామెవలెనే సహధర్మచారిణియై మెలంగియుండనేని అధికార మవాధతవలనఁ గలిగిన, ఈవినాశము తటస్థముకాకుండనుండి యుండును. అధిపతనమునకు మూలాధారమైన గర్వము రాయలకు శ్రీ, నంద, లిరువులును సాయపడిరేని తొలంగియుండును. చిత్త విశ్రమము తనకు నివాసస్థలముగఁ జేసికొనుటకు మాఱు గ సంతఃపురముననే యామె నివసించి యుండినయెడల యోగినీధర్మముల ననుభవించు మాఱుగ తన యధాస్థితికి తగిన కృత్యముల నామె నెఱవేర్చి యుండినయెడల నిట్టి దురవస్థ పట్టకుండ నుండి యుండును. రాయలొక్కసారి సార్థమనోరఘుండై యుండిన, ఆతని మనంబు నావేశించియున్న మహోన్నతత తనయుద్రేకమును గోల్పోయియుండును. కొన్ని దినములకు వెనుకనైన తననుజుట్టియున్న యర్థములనన్నిటి నాతఁడు కన్నువిచ్చి చూచియుండును. శ్రీ యోగిని యయ్యెంగదా? ఆ యోగినీ ధర్మబుబునైన నామె యదఱివలెనే ననుభవమున యెడల నైన నింతటిపవత్తులు, ఉత్పన్నములై యుండవు. వేషము, సన్యాసివేషము, ఆకారము, సర్వజన సమ్మోహిణి యంత్రము. అపరిశచియ్యేనఁ జెల్లు. వ్యాఘ్రాసన సంస్థిత మయ్యెను, తనమధురాధరము నుండి యమృతధారలఁ గఱియుచుండెను. అట్టిరూపమున కొక్కింత దూరమున నాసీరుండై యున్న రాయలు శుకమువలె నామె మొగమువంకఁ జూడ్కులు నిగుడించుట తక్క మఱియేమి చేయఁగలఁడు? వారి యుభయలకు సంఘటిల్లిన పరిణయ సంబంధమింకను, అవిచ్చిన్నముగ నున్నయది. ఈరీతిని రాయలయికు వత్సరము లహారాత్రము లామెకై ఘోరతపస్సుచేసెను. ఇంతకంటె నుత్కృష్టమైన దురవస్థయొక్కటియుం

ఆమె మనస్సు ఇప్పుడు తారాపథము నంటి కేవల భగవద్ధ్యాన తత్పర తచే తాదాత్మ్యము నొందియున్నది. రాజువంక దిరిగి “సీశాసనాను సారముగ నేనిప్పుడు దిగంబరి నగుచున్న దానను. నీవుమాత్రము నావం కజూడరాదు. నీవీరాష్ట్రమున కధినాథుడవు. నీవే ఇట్టి పశుకృత్యము లను చేయుచున్న నీ ప్రజలేమి చేయరు? ఓక్తిరికాముఁడా! రాజా! నే నాటవికను. అడవులవెంట సంచరించుదానను. అచ్చట నాకనేకపర్యాయములు వస్త్రీ విహీనముగ నుండవలసిన సమయము తటస్థమగుచుండును. ఒకప్పుడు నేనొక పెద్దవులినోటఁ బడితిని. ఆప్పుడెట్లో యాఘాతుకమృగము బాటినూడి తప్పించుకొని బైటఁబడితిని. అప్పుడు నాకు వస్త్రోవిసర్జనము కాలేదు. నీచర్యలనుజూచి నిన్నిప్పుడు వన్యమృగమవని భావించుచున్నాను. అందువలన నీయెదుట నాకు సిగ్గులేదు. కాని నీవాఁడు వాండ్రతో సంచరించుచున్నవాడవు. సంసారము చేయుచున్నవాడవు. దేశమున ప్రభువన్న పేరున నెగడుచున్నాడవు. నీవుమాత్రము సిగ్గుఁబడవలసి యున్నది. నీకన్నులు విప్పకుము” అని చెప్పెను.

కాని ఈమాటలుకూడ నాతని చెవులకేమియు నాటినవికావు. ఆతని కుద్రేకము మఱింత యెక్కువయయ్యెను. ఆశకికప్పుడు నిజముగ నేత్రము లంశీభూతముగ నేయున్నది. యయంతి వాక్యముల కుత్తరువైన జెప్పు పుణ్యమునఁ బోక కటిక వాస్తవై బొబ్బిల్లుచు “ఓరీ చూచెదవేమి? వస్త్రమునూఱుము. పట్టితన్నుము” అని కేక వేసెను.

యయంతి ఇంక చెప్పి బ్రయోజనము లేదని నిశ్చయించి యావేది కపై మోకరించెను. ఆమె మోసముజెందినది. కన్నులవెంట నశ్రుకణములు బయలుదేరెను. ప్రాపంచికములైన సుఖదుఃఖములన్నియును నామె విసర్జించినది. హేయములైన కష్టసుఖములఁ గడచి గట్టెక్కినది. ఇంతమాత్రము చేతనె లజ్జాపరిత్యాగ మగునా? ఆమెకడ నింకొకమహత్తుకూడ నున్నది. మనస్సునకును, ఇంద్రియములకును, సంధానముకూడ లేకుండ చేయఁగలదు. అందువలన వస్త్రోమున్నను, లేకున్నను, ఒక్కటే యనుకొన్నది. పాపలేశము సిగ్గునకు మూలము. అది లేకున్న మఱి సిగ్గెందులకు? సుఖదుఃఖములకు దాసులై యుండు మనుష్యమాత్రులకడ సిగ్గన నర్థము లేనినూట. దైవసమక్షమున నుండవచ్చు. ఇంక నీమె

దబడట్టులయ్యెను. రాజ్యపరిపాలనము చంద్రచూడుడు వదలివేయుట యన, రాయలకు రాజ్యపరిత్యాగమో? శ్రీ పరిత్యాగమో? రెంటిలో నేదోయొకటి సంప్రాప్తముకావలసివచ్చెను అందువలన రాయల పరమపురుషునిఁ దీర్థయాత్ర ప్రమాణమునుండి మఱలుడని వేడి కొనియెను.

చంద్రచూడుడీ దేశమున నింక నిలువఁగూడదని నిశ్చయించుకొనియెను. దుర్మార్గని తుంకగురాజు రాజ్యక్షయములం దట్టివారు పాలు గొన నిచ్చుగితురా? అందుమూలమున చంద్రచూడుడొక పట్టణనోప్పి కొనినవాఁడు కాఁడు. ఈకార్యము ముగియునప్పటికెంతయో కాలవిలంబమయ్యెను రాజును, చంద్రచూడుఁడు బహువిధములఁ జీవాట్లువేసెను. రాజును తదనురూపముగు సమాధానములఁ బ్రార్థించెను. ఎట్టికేలకుఁ జంద్రచూడుఁడు తీర్థయాత్ర మానుకొన నీయకొనియెను. ఇదియంతయు ముగియునప్పటికింక రాత్రి విశేషము ప్రాస్తలేదు. అందుమూలమున రాజుచిత్తవిశ్రమమునకు పోలేదు. ఈలోపున విహారభవనమున మాత్రము చక్కనివింతయొకటి వుట్టెను.

పదునాఱవ ప్రకరణము

ఆకస్మికముగ నాఁటిరేయి భైరవియొక్కర్తు చిత్తవిశ్రమద్వారమువద్ద దర్శనమిచ్చెను. అయ్యది యానందాశ్రమమెయ్యయును రాజులకునికేపట్టగుటచే నాఁటిద్వారపాలకులుండి యుండిరి. భైరవివచ్చి లోపలికిఁ బోవ ననుజ్ఞ యిమ్మని వేడికొనియెను.

ద్వారః—ఇదిరాజమందిరము. ఇందు రాణి నివసించుచుండును. ఎవ్వరిలోపలికిరానిచ్చుటకు మాకు త్తరవులులేవు. రాజాంతఃపురమునందలి జనులనందఱ్ఱనిగూడ తత్పరిజనులు రాణులనియె పిలుచుచుందురు.

భైరవిః—అది నేనెఱుఁగుదును. మీ రాజుకూడ నన్నెఱుఁగును. నేను లోపలికివచ్చుట కభ్యంతరముండదు. పరిజనులుమీరుపోయి రాజు గారికి నారాక నెఱింగింపుఁడు అనియెను.

ద్వారపాలకులు లోనికి పోయివచ్చి “రాజగారులోపలలేరు. మహాలులోనికిఁ బోయినారు.”

భైరవి—అట్లయిన నచ్చటనుండు రాణితోఁజెప్పుడు. ఆమె సెలవయి నచాలదా?

ద్వారపాలకుల కేమియుఁ బాలుపోయినదికాదు. చిత్తవిశ్రమము లోనికెవ్వరిని రాసీయఁగూడదని రాజగారు ప్రత్యేకముగ హుకుము చేసినారు. రాణికూడ పైవారి నెవ్వరిని రాసీయఁగూడదని శాపించెను. ఒకసారి రాజగారు లేనప్పుడు నందయొద్దనుండు దూతికలిర్వురు అంత ర్భవనమునకుఁ బోనిచ్చునిరి. రాణి వార్తిప్రార్థనవినియు వారినిలోనికి రా సీయలేదు. రాణితో సీసంగతిమఱల నెఱింగించిన ప్రయోజనమేమున్న ది? కాని ఆకారవిశేషమును బట్టిచూడ కేవల మనుష్యసంజనితవలె కనుపట్టదయ్యెను. ఆమెనుఁ బొమ్మనిన నేమిచిక్కులు వచ్చునో?

కొంత సేపేమి చేయుటకుఁ గ్రుక్కడిరుగక నొకపరిచారిక చేత న మాచారమును లోనికిఁ దెలియఁబంచిరి. భైరవి యాగమరమును వినిన తోడనే రాణి యామెను లోనికి రమ్మి యుత్తరువు చేసెను. యయంతి యుఁతఃపురమునఁ బ్రవేశించెను.

ఆమెను సందర్శించిన తోడనే శ్రీ “సివు మంచి తరుణమునకు వచ్చితివి. నేనిప్పుడు గొప్పకర్మలలోఁబడి కొట్టుకొనుచున్న దానను. నీ యుపదేశము తక్క వేఱుశరణములేదు.” అనియెను

యయంతి:—ఈవేళ స్థితిఁ తులరయ నిశ్చయముగ నేనిచ్చటకు వచ్చెద ననలేదా? రాజ్య వ్యాపారములన్నియు నవ్యక్తముగ నున్నవనియు దీనికంతకును నీవె కారణమనియుఁ బట్టణమంతయును జెప్పికొనుచు న్నారు. పాఠశాలలో విద్యార్థులు రఘువంశము సంవృద్ధివ సర్గ లోని శ్లోకములు చదువుచుండ చెవినిబడ్డవి. ఇప్పుడు మీకుఁగలిగిన గొప్పవిపత్తేమియో చెప్పుము.

శ్రీ:—అందుకొఱకే సీరాక నాకాంక్షించితిని.” అని యాది మొదలు అంతమువఱకు నంతయును జెప్పెను. అదివిని యయంతి అట్లయిన సీధర్మమునేల నిర్వర్తింపక మానితిపి?

శ్రీ:—నిశ్చయముగా నాధర్మమేదియో నాకు బోధపడలేదు.

యయంతి:—శ్రీఘ్రముగ రాజమందిరమున కరుగుము. అతనికి నహధర్మ చాణిచివై వర్తింపుచు ఆవిధ్యుక్తధర్మముల నాతఁడు నిర్వహించు పట్టున మంత్రివయి మెలంగుము. అయ్యది న్యాయముగ నీయం దను ప్రయుక్తంబై యున్నది. అన్యులు దాని కర్హులు కారు.

శ్రీ.—నాకాధర్మములు తెలియవని నానిశ్చయము. రాణి యెట్లు వర్తింపవలెనో నేనింతవఱ కెఱుంగను. నాకు మొదటనుండి నీవు నేర్పినది నివృత్తిమార్గము. ఎన్నఁడు ముఖమెఱుంగని కార్యమునఁ బ్రవేశించితినా? తప్పక నాసని అస్తవ్యస్తమగును. ఇంతకాలము నుండి విరాగినై ప్రవర్తించునా యట్టి దానికడ నాతని కంతఃపుర సాఖ్యము లేమి లభింపఁగలవు? అందువలన ప్రయోజనమేమున్నది.

యయంతి—యోచించిచూచి “అది నేను చెప్పలేను. నీవుమాత్రము నీకృత్యము నెరవేర్చుట కసమర్థురాలివలెఁ గన్పట్టుచున్నావు. అట్టిదియే నీకు సాధ్యమైయుండనేని యిట్టిదుర్గతి సంభవింపదు.

శ్రీ.—నాచేలాంచల మల్లలాడించిన మాత్రమున నెమున్నోక నాఁడు మహమ్మదీయ సైన్యము నాశనమయినది. ఆరోజుననైన యెడల నీకార్యమున విజయము కలిగియుండును. నాకామార్గము సంప్రాప్తము కాలేదు. ఇది నన్నన్యత్ర త్రిప్పినది. ఆయుపదేశము లుపేక్షితముల యినవి. నేనిప్పుడు కేవలమును వ్యతిరేకమార్గమునఁ బ్రవర్తించుచున్న దానను, నాయాశ్రమము, నావైరాగ్యము, అవియే లోకము గాని మఱియొక్క టేమియును లేదు. ఇది రేపు మఱియొక్కతొక వకు పోవచ్చు. ఎవఁడెఱుఁగు.

యయంతి—ఇప్పుడు చేయతగ్గదేమి?

శ్రీ—ఇప్పు డిచ్చటనుండి పాటిపోవుట తక్క మఱి యుపాయమేమి యును లేదు. ఇది రాజును రక్షించుటకు గాదు. రాజ్యమును రక్షించుటకును గాదు. నాస్వలాభముకొఱకే ఎల్లప్పుడు నాతనియెదుట నెయుండుట చేతఁ గాఙ్ఞాలు నే నాతనిధర్మపత్ని నన్న యుద్దేశ్యము మఱలఁ దలంపునకు వచ్చుచున్నది.

యయంతి—తప్పక నీవు ధర్మపత్ని వే కాదా?

శ్రీ—ఆవాక్యము పూర్వవృత్తాంతముల నెన్ని తినేని తలంపునకుఁ దెచ్చును. ఈ అహంకార మమకారములలో మఱలఁబడి పొరలుమనియే నా నీయానతి ఇందునకే గాదా నేను మరల రాజును చూడనని నీతో డఁ జెప్పికొన్నది. నాకిప్పుడు రాజుతోడఁ గూడ శత్రువులు పన్ని ద్దఱున్నారు.

యయంతి—మిగిలిన పదునొకండుగురు నీలోనే యున్నారా? అట్లైన నీవైరాగ్య మొకవిత వైరాగ్యమువలె నున్నది. జగద్గురుని సన్నిధానమున కనిచిన యాశత్రువులనందఱ మరల సంగ్రహించినావా? మేలు మేలు, నీస్వప్రయోజనమా సీ విప్పుడు యోజించు కొనుచున్నది, ఇదియూ నీవైరాగ్యము.

శ్రీ—అందువలననే పాటిపోవుట మంచిదికాదా యని యడిగినది.

యయంతి—కాకేమి? మంచిదియె.

శ్రీ—నేనాతని విడచినయెడల రాజు ఆత్మహత్యచేసుకొనియెద ననుచున్నాఁడు.

యయంతి—ఇవియున్నియు మననోన్మాదులగు పురుషులు అబలల వలలలో వేసికొను మార్గములు.

శ్రీ—అట్లైన నట్టిభయమేమియును లేదుగదా?

యయంతి—ఉన్న సికేమి? రాజుచచ్చిన నేమి? నొచ్చిననేమి? అతఁడు నీభర్త గనుకనా? ఏమి యాయభిమానము? వైరాగ్య మన నదియా?

శ్రీ—ఔనో కాదో? నాకు తెలియకుకాని రాజుచచ్చిన ప్రపంచకమునకు కలుగు నుపకార మేమియున్నది?

యయంతి—రాజు చావఁడు. అందునిమిత్తమై నీవు విచారపడ నక్కరలేదు. చంటిపిల్లవాఁడు చేతులోని బొమ్మపోయిన యేడ్చునేగాని చచ్చునా? నీవు కష్టపడి యార్జించుకొనిన తపశఫలమంతయు నీఁక గలిపి అంతరించుచున్న యరిషడ్వర్గములకు మరల లోనయ్యెదవా?

శ్రీ—అట్లయిన శీఘ్రముగ పలాయనమే యుత్తమమార్గమా?

యయంతి—తత్త ణము.

శ్రీ—నేనిప్పు డిచ్చటనుండి తప్పించుకొనుట యెట్లు? నన్నీ ద్వారపాలురు విడచి వ్రుత్తురా?

యయంతి—నాశాటి రుద్రాక్షలు త్రిశూలమును ఇవిగో ఇవి గైకొనుము. భైరవి వేషము ధరింపుము చరచర చక్కబొమ్ము? నిన్నీ ద్వారపాలు రెవ్వరును అడ్డు చెప్పరు.

శ్రీ—నీవే నేననుకొందురు పిమ్మట నీగతియెట్లు?

యయంతి చిటునవ్వు నవ్వెను. “నా అదృష్టమేమని చెప్పను.” ఇంత కాలమునకు నాగతి యేమని యడుగు పుణ్యాత్మ్యురాలవు నీవొక్క తెనె కనుపడినావు, సోదరీ! నే నిచ్చటనుండి రాలేకపోయిన కలుగు కీడేమి?

శ్రీ—నీవు రాజుచేతిలో బడిపోవా? అతఁడు నీపై నెంతయూగ్రహించునో యెఱుగరాదు.

యయంతి—అతఁడు నన్నేమి చేయఁగలఁడు? సన్యాసిని కపకారము చేయు సామర్థ్యముకూడ నున్నదా?

శ్రీకి యయంతియందు మిక్కుటమైన విశ్వాసమున్నది. ఇంక నామె నేమియును వేధింపక “నేను నిన్నెచ్చట మఱలఁ గలసికొనుట” నీవు గ్రామమునకు పొమ్ము. రాజుగారి పురోహితుని సందర్భింపుము. నాకు నీ త్రిశూలమిమ్ము, నాది నీవు పుచ్చుకొమ్ము. రాజుగారి పురోహితుఁడు నాకు నచ్చిన శిష్యుఁడు. నీచేతిలోని యీనా త్రిశూలమును చూపుటతోడనే నీవు చేయుమనినదియెల్ల చేయుచుండును. ఆతని నీదగ్గిఱ నుండుచునుము. నిన్ను వెదుక నెందఱో బయలుదేరుదురు. రాజభవనమున నిన్నాతఁడెచ్చటనో దాచియుంచును. అచ్చటనే నిన్ను గలిసికొందును, పొమ్ము.

శ్రీ యామె పాదధూళి శిరస్సున నుంచుకొని యథా మార్గమున అరణ్యాధి వాసమున కరిగెను. ద్వారపాలు రామెను నిరోధింపలేదు.

పనునేడవ ప్రకరణము.

రామచందు—వ్యాపారమంతయు కడుదారుణముగ నున్నది. తలఁచు కొనిన గుండె తల్లడపడుచున్నది. ప్రజ లెన్నాల్లోపికపెట్టఁగలరు. శ్యామచందు—సోదరుఁడా ! ఇంక నొక్క నిమిషమైన మన మీరాజ్యమున నెలువరాదు.

రామ—నీవు చాల కాలము క్రిందటనే పోవ నెంచియుంటివి. నీవేముం దేల దారితీయరాదు.

శ్యా—నేను వెళ్లిపోయినట్టే, నాభార్యను పిల్లలను ఇదివఱకే నలరంగకు పంపివేసితిని. ఇంక నేను, ఇక్కడ కొంచెము బాకీలు రావలసియున్నవి. వానికోసమై వేచియున్నాను. సాధ్యమైనంతవఱకు వసూలుచేసుకొని మఱి పోవవలయునని యుంటిని. నేనిచ్చటఁ గొంతకాలముండిన నుండఁగలను. కాని యీసొమ్ము వసూలయ్యెడు మార్గముమాత్రము కానరాకున్నది. బాకీదారులందఱను బట్టి బంధించుచున్నారు.

రామ—ఈసుధ్య కొత్తవీరి లేమైన వుట్టినవా ఏమి ? ఇప్పటి గడవిడకు కారణమేమైన నెఱుఁగుదువా? బందిఖానాలన్నియు నిండిపోయినవఱట. ప్రాతఁకొట్లలోనేకాదు. క్రొత్తఁగాఁగట్టించిన వానిలోఁ గూడ చోటేమియు లేకుండ నిడియున్నదఱట. స్థలము చాలక పశువుల సాలలన్నియు నీఁతైదీలకొఱకు పరిశుభ్రము చేయుంచు చున్నారఱట.

శ్యామ—సంగతి తెలియనే తెలియదా యేమి ? “ఆశివశక్తి” పాఠి పోయినదఱట.

రామ—ఆనూట తెలిసినది. దాని దేశములోనుండి బయలుదేరఁగొట్టవలెనని విశ్వప్రయత్నము లెన్నియేని జరిగినవి, ఆగమ తంత్రములు కూడ నడచినవి. ఆ ప్రయత్నములు జరిగినంతవఱకు నదిలేచిపోవనే లేదు, ఇప్పుడామె తనంతట తానే లేచిపోయినట్టున్నది. కారణమేమో?

శ్యామ—ఎవరి ప్రేరణయును లేకుండఁగనే పోయినది, మనతో మనమాట—ఆసంగతుల యును తలఁచుకొనిన యెడల, ఒడలు గగు

ర్పాడుచును. ఏదో పర దేవతవచ్చి యామెను పట్టి వీడింపఁగాఁ గాలి కొలది దూకినదఁట.

రామ—నీమాటలకేమిలే ?

శ్యామ—ఈపట్టణమున కప్పుడప్పు డొక దేవత వచ్చుచుండును. అదియైన విన్నావా? అప్పుడప్పు డామె అందఱకునుకూడ కనఁబడును. ఆమె ననేకులు పట్టుకొనినారుకూడను. చిన్న రాణిమీఁది యభియోగము విచారణ జరిగినప్పుడు నీవు దేశములోనున్నావా?

రామ—లేకేమి ? ఉన్నాను. ఆమెయేనా ? ఆమె యెవ్వరో ఎఱుఁ గుదువా ?

శ్యామ—ఆమె కథ యెవ్వఁకిని చెప్పినది కాదు. అనేకు లనేక తరహా లను చెప్పుచుందురు.

రామ—నీవు విన్నది చెప్పు విందము.

శ్యామ—కొంద టీమె యీ గ్రామదేవతయే యనుచున్నారు. కొంద టీమె లక్ష్మీనారాయణస్వామి దేవాలయమునుండి తన యథారూప మున బయలుదేరి వచ్చుచుండునని చెప్పుచుందురు. మఱికొందఱీమె దశభుజ యేయనిచెప్పుదురు. కొందఱు దశభుజ దేవస్థానమున కీమె పోవుటఁజూచినారు. మఱల నచ్చటనుండి వచ్చుటమాత్ర మెవ్వరును కని యెఱుంగరు. ఆమె అచ్చట నంతర్ధాన మగుచుండును.

రామ—అదియును యథార్థమే కావచ్చును, లేకున్న నామెకీ భైరవి వేషమేల ? ఆమె యావేశ తన భైరవీ రూపముననే దయచేసి నదఁట.

శ్యామ—ఆమె యెవ్వరైననుం గానిమ్ము. ఆమెను నాఁడు సందర్శించి యుంటివి. అదియే మహాభాగ్యము. కాని రాజుగారి మనస్సు మా త్రము బొత్తుగా నస్తవ్యస్తమైనది.

రామ—దానికేమి గాని, ఇప్పుడా శీవశక్తియెట్లు విరుగఁడై పోయిన దో అది విననిమ్ము.

శ్యామ—రాజ్యమునందలి యీయనర్థములెల్ల ఆశక్తివల్ల గలిగినవని కనిపెట్టి ఒకనాఁ డా కాళికాదేవి భైరవి యాకారమునవచ్చి యామె నునులమివేయఁ బంపించెను.

రామ:—ఏమి? దారుణముగా నున్నదే?

శ్యామ:—దారుణముగాక యేమున్నది. ఈదుర్గ యుద్ధసన్నద్ధురాలై వచ్చుటఁగనిపెట్టి వికృతా కారిణియగు నా శివశక్తి తాటిచెట్టు ప్రమాణమున పెరిగి భయంకరాకారము దాల్చి కేకలు, బాబ్బలు, పెట్టుకొనుచు అదృశ్యమై పోయినది. ఎక్కడికిపోయినదో? ఎవ్వరికిని తెలియదు.

రామ:—ఇది నీకెవ్వరు చెప్పినారు?

శ్యామ:—ఎవరు చెప్పవలెను? కన్నులారఁజూచినవారే చెప్పినారు. రాజు ఆశక్తియందెంతయో మక్కువఁగనున్నాఁడు. అది పోయినదని చెప్పి “చిత్తవిశ్రమమునఁ గల దాసదాసీజనుల నందఱఁబట్టికొట్టులో ద్రోయించినాఁడు. ఈసంగతులు నాతో చెప్పినదియును, వారె” ప్రభువును మన మేమనుటకును, అవకాశములేకున్నది. దైవయత్న మటుండ మనమేమిచేసిన నేమిప్రయోజనము. అని వారందఱు ననుచున్నారు.

రామ:—అట్లయిన నీవు చెప్పినవి గాలికబురులు కావు.

శ్యామ:—నే నట్లు చెప్పుదునా?

రామ:—ఆశక్తి మాంసాహారానికి దా? రాత్రులేశవములనో పీఠికొని తినుటకు పోయియుండును. మఱల రాలేదని యెట్లు చెప్పఁగలవు? రాజుగారి యాగ్రహమునకు తాళలేక పరివారజనము యేదోమసి బూసి నేరేడుకాయఁ జేసియుందురు.

శ్యామ:—నేను చెప్పినదంతయుఁ గల్పనాకథవలెనేయున్న దాఏమి? ఆమె కోరిక ముల్లంగి గడ్డలవలె నున్నవఁట. తల జనపనారపీచువలె నున్నదఁట. నాలుక మొసలి నాలుకయఁట. గ్రుడ్లు మిడిగ్రుడ్డఁట. ఆమె చిన్నులు పెద్దపెద్దకుండలవలె నున్నవఁట. ఉచ్చాస్వసనిశ్వాసములు మేఘగర్జనములేనఁట. కంఠస్వరము చెప్పనక్కరయేలేదఁట. భూమి బ్రద్దలగునఁట. ఇది యంతయుఁ జూచినవారు చెప్పినసమాచారము.

రామ:—నీకథవినిన, బడలు కంపమెత్తుచున్నది. ఏదో రాజుగారి వ్యాపారమస్తవ్యస్తముగా నున్నదని చెప్పవచ్చితివి. అదేమి?

శ్యామ—వదిలిపెట్టును. అదియును చెప్పెదను. విను. నిరపరాధులెంత మంది జైలులోనున్నారనుకున్నావు? కృతస్వరూపిణియగు నాశి వశక్తిని వెదకితీసుకొని వచ్చుటకై దేశదేశములవెంట వినుగును. విరామమును లేకుండ చారులను బంపుచున్నాడు. ఆమె తనయవతారము చాలించినపుడు ఎవ్వరు ఎచ్చటనుండి పట్టితేగలరు. పిచ్చిగాని, వెళ్లినవారు వెళ్ళినట్టువచ్చి చేతులుజోడించి ఆమెచాడలు తమకేమియును తెలియలేదని చెప్పుచున్నాడు.

రామ—రాజేసునుచున్నాడు.

శ్యామ—నాకుకనపడలేదని చెప్పినవాని నెల్లపట్టి కారాగృహమునంద్రోయుచున్నాడు. ఈవిధముగా శిక్షాశాలలన్నియును నిండిపోయినవి. ఉద్యోగస్థు లందఱు నీదారుణచర్యలుచూచి భయప్రకంపితులయి, ఇల్లువాకిలి పెండ్లము బిడ్డలును అన్నియును వదిలిపెట్టి కంటికి గనుపడకుండఁ బోవుచున్నారు. వారే యిట్లు చేయుచుండఁగా, ఇంక సామాన్య జనులును, దుకాణదారులును పాటిపోవుచున్నారనిన వింత యేమున్నది.

రామ—ఆశక్తి తనదివ్యదృష్టితో నొక్కసారి చూచెనా, ఈ నిరపరాధులందఱును క్షణములో సురక్ష గందురు.

శ్యామ—ఆమె సాక్షాద్భగవతియే. ఆదేవి ఈకల్లోలమంతయును విని భైరవీరూపమును ధరించి రాజుగారి సముఖమునకు వచ్చి, ఇట్లనియెను. “రాజా! నిరపరాధులను వీడింపకుము. అట్టి పీడ రాజ్యాంతమునందుగాని కలుగదు. ప్రజలించుకంతయును నిందాపాత్రులు కారు. ఆపాడుశక్తిని పాఠదోలినది నేను. దానివల్ల రాజ్యమునకు వినాశముగలుగుటఁ జూచి యట్లుచేసితిని. ఇదియే యపరాధమందురా. ఆయపరాధిని నేనుగాని వారెట్లగుదురు? ఎవ్వనినైన శిక్షింపదలంతువేని నీనినందఱి వదిలి నన్నుబట్టి శిక్షింపుము.”

రామ—పిమ్మట?

శ్యామ—దీనినిబట్టియే రాజునకు పిచ్చియెత్తినదని చెప్పుచున్నాను. ఆహైన్యరూపము తనను విడిచిపోయిన క్షణమునుండి రాజు భయరౌద్రరూపంబును ధరియించినాఁడు కాకియును, గ్రద్దయును, నైన

సమీపింప సమర్థములుగాక యున్నవి. అప్పుడప్పుడు పూజ్యుడగు చంద్రఘాట తర్కాలంకారుఁడును పెద్దరాణియును చూచుచుం దురు. పాపకర్మము వారికాళ్లనుకూడ వచ్చి చుట్టుకున్నది.

రామ—ఏమందువు? ఆచార్యునకు పాపకర్మమా? అతనికి నిరాపనిం దయా? అట్టిమాట వచియించు వారుకూడ నున్నారా?

శ్యామ—అందున కడ్డుచెప్పవారు కూడ నున్నారా? తరువాత నేమి జరిగినదో వినుము. ఆతని యాగ్రహరూపము ప్రథమావస్థలో, ఎ దుట పడ్డవారెవ్వరో ఎఱుగుదువా? భగవతియె. ఆమె సందర్శన మిచ్చి నేను నీకు చెప్పినసంగతు లన్నియును చెప్పినది. ఆమాటలు రాజుచెవిని బడినవి. ఆతనికన్నులు జొత్తులయినవి. అట్టే తనబా హువుల పైకెత్తి యామెను మోఁద నుంకించెను. అట్లుచేసినను బాగుగనే యుండును. అంతకంటె దురాగతము చేసినాఁడు.

రామ—ఏమి చేసినాఁడమి?

శ్యామ—ఆ దేవతను బంధిఖానాలోఁ ద్రోయించినాఁడు. ఆశక్తిమూఁ డుదినములలో రాకయుండెనేని పురజనులందఱి ముందర నాదేవతను కట్టవుట్టములొల్పి చుఁడాలునిచే జదియమోఁదించుట కుత్తరువుఁ జేసెను.

రామ—హా ఆహా! తాను దేవతలనుకూడ శిక్షింపఁగలననియూ యాత నియూహ రాజునకు పిచ్చియెఱైనా యేమి? దేవతను కారాగృ హముననుంచెరా? మనుష్యసంభవుం డెవఁ డామెను కారాగృహ మున నిలువఁగలఁడు?

శ్యామ—దేవతామాహాత్మ్యమును పూర్ణముగఁ గనుఁగొన్న వారె వ్వరు? రాజు రాజ్యము చేయుకాలము సమాప్తమైనది. అందువల ననే ఆదేవత యేదో ఒకమిషపెట్టి తన యథాస్థానమునకు మరలి పోవఁ జూచుచున్నది. రాజుజ్ఞ చెవింబడుటతోడనే యాదేవత తన నుగానట్టు గజేంద్రగామినియై కారాభవనంబునఁ బ్రవేశించె. రాజ మందిరమున రోజురోజు రాత్రులు పెద్దపెద్దకేకలు వినఁబడుచుం డునఁట. దేవత లందఱును గలసి మంత్రపఠనము సేయుదురఁట. జ నులు వేదముక్కులును తదితరమంత్రములును పఠియించుచుండు

రఁట. ఈవేదఘోష కారాగృహమువఱకు వ్యాపించి అచ్చటనుండు పహారావాండ్రకు కూడ వినిపించుచుండునట. వారు తలుపుతెఱచి చూచునప్పటికి ఏమియును గనుపడదట. యయంతియే మంత్ర పఠనము సేయఁగలదనియు ఆమె వేదవేదిచి యనియును, చదవరులు గ్రహింతురు గాక.

రామ—సీమృట.

శ్యామ—ఈరోజుతో మహాఁడురోజులును పూర్తిఅయినది. ఒకసన్యాసిని గపై బుదిపోటు కేసుకు వచ్చినదనియును, ఆమెను రేపటిదినము దిగంబరం గావించి చదియ మోఁదెదరనియు చూడ నభిలాషగల వారందఱును రావచ్చుననియు రాజుగారు దండూరా వేయించిరి. అది నీచెవినిఁ బడలేదా ఏమి ?

రామ—ఈ రాజునకు మతిపోయినది. పూజ్యుఁడగు తర్కాలంకారుఁడైన, నీవిషయమున అడ్డు చెప్పలేదా? పెద్దభార్య నందయైన చెప్పవలదా? ఎదుటఁబడిన రాజు చీవాట్లుపెట్టనని భయపడి యూరకుండిరి కాఁబోలు ?

శ్యామ—వారందఱుకు చాల వితర్కములు జరిగినవఱట. రాజు వారితో ఇట్లనెనట. “ఆమెదేవతయూ? అటునయిన నామెను సంగ్రహింప మీకింత ప్రయూసమేమి? ” అత్మరక్షణోపాయ మామె యెఱుఁగదా? అట్లు గాక మనుష్యమాత్రురాలేయైన ఆమె తెరవాటుకత్తె యగుటచే శిక్షార్హురాలు. చేసినది దొంగతనము. నేను రాజును. ఏల ఈ వృథాప్రయాసము. ”

రామ—రాజు చెప్పినదియుఁ గొంతవఱకు సయుక్తికముగానే యున్నది. అతఁడుపట్టనది ఆయువుపట్టే. రేవు ఏమిజరుగునో చూడఁదగినది మాత్ర మగును. కష్టమునకు తగిన ఫలితమున్నది. నీవు వెళ్లెదవా?

శ్యామ—మానుటకూడనా? అందఱును వెళ్లి తీరవలసినదే. ఇంతటి వింత మఱియొక్కటి కన్నులఁబడునా? నీవుమాత్ర మేల రారాదు?

పదునెనిమిదవ ప్రకరణము.

నేడు యయంతిని శిక్షించుదినము. ఆమెకు దెబ్బలశిక్ష విధింపబడినది. యయంతిని దిగంబరం గావించి బహిరంగముగ చావమోఁదెదరని దేశమంతటను చాటించిరి. ఇంకను నూర్యోదయము కాలేదు. అప్పటికప్పుడే జనులు రామొదలు పెట్టిరి. అరుణోదయమునకు పూర్వమే రాజమందిరము నందంతటను ప్రేక్షకులువచ్చి నిండ్రిపోయిరి. సభారంగమంతట నెక్కడను నెడములేదు. క్రీక్కిరిసియుండెను. జనులొకరి సొకరు త్రోసికొను చుండిరి. వారినందున నినుకఁజల్లినను రాలునట్లు లేదు. ఇటునటునొత్తిగిలుటకైన నవకాశము లేకయుండెను. ఊపిరి సలుపుటయైన లేదు. వెనుక నొకసారి యీ సభారంగముననే వేసవేలు జనులు వచ్చి ప్రోగుపడిరి. అప్పుడే కదా? రమాయవతిపై నేరమువిమర్శజరిగినది. నేడు యయంతికి విధింపబడిన శిక్ష యమలు జరుగనున్నది. నాఁటి విమర్శనము కన్న నేటి శిక్షాకార్య మెక్కువ జనుల నాకర్షించెను. గవాక్షము వద్ద నుండి నంద ఇదియంతయును జూచుచున్నది. ఆమెదృష్టికి సభారంగమునందలి జనమంతయును జీవ సముద్రమువలెను అందలి నల్లగడ్డములు తరంగములవలెను గనుపట్టెను. అచ్చటచ్చట మేలిము సూగులతో నున్న ఆఁకువాండ్ర శిరస్సులును, పురుషుల యుత్తమాంగములపై నలంకారముగనున్న శిరోవేష్టనములును బుడగలవలె గాన్పించెను. రమాయవతి విమర్శనమయ మామెకు తలంపునకు వచ్చెను. నాఁటి జీవసముద్రము విశేషముగ చలనము నొంది యున్నట్లును పెద్దగాలిదెబ్బచే సంకులమునొంది కలగుండు వశిషయట్లును గనుపడెను. నాఁడు సత్కోభ సవారకుల కెందరకో పనికల్గెను. జనులయల్లరి మాన్పుటకడుకప్తసాధ్యమయ్యెను. నేఁడో? ఎచ్చటచూచినను నిశ్శబ్దమే. రాజకీయమగు ననర్థమెద్దియో యొకటి పొంచియున్నట్లును, తథావిధమగు భయమొకటి వచ్చి వారినెవ్వరిని నోరెత్తకుండ నదుముచున్నట్లు నుద్యోతకమగుచుండెను. ఏమియో యెచ్చోకిఁ దెలియదు. భయమందఱకు నావేశమయ్యెను. నేడు రాజభవనము భయంకరమైన యరణ్యమువలె గనుపట్టెను. ఇందలి జనులే అచ్చటనుండు పెద్దపులులును, భల్లూకములును. అచ్చట నిశ్శబ్దమే ఇచ్చటనిశ్శబ్దము.

ఆసభా భవనాంతరమున విశాలమైన ముంగిల యొకటి యున్నది. తన్మధ్యమున నెత్తుగ నొకవేదిక యమర్పబడి యున్నది. ఆవేదికపై యాకారము దాల్చిన అంధకారమువలె చండాలుఁ డొకఁడు చేత బెత్తముపట్టికొని భయంక రాకారమున నిలువబడి యున్న వాఁడు. యయంతి నచ్చటకుఁ గొనితెత్తురు. అందరి ముందర నామె నచ్చటఁ దిగంబరం గా వింతురు. రాజ శాసనమున నేఁడామె నచ్చట దిగంబరయైయుండ మోఁ దెదరు.

యయంతి నికను గొనిరాలేదు. రాజుగారి రాకకై వేచియుండిరి. ఆయన వచ్చినవెచుకఁ గొనివత్తురు. ఆవేదిక కెదురుగా రాజుగారి సింహాసనము రక్షకభటు పరిరక్షితమై యున్నది. పెద్ద యుద్వోగస్థు లెవ్వరును వచ్చినవారుకారు. అట్టి దుర్భరమైన వీక్షణము వారి మనస్సునకెట్లు సహింపుగనుండును? అదితలఁపున బౌఱునప్పటికే మనస్సున పరితాపము మిక్కుటమయ్యెను. రాజుగారైనను, వారి నెవ్వరినిగాని రమ్మని వర్తమానమంపలేదు.

జనులు తండ్రోపతండములుగఁజేరి రాజుగారి రాకకై నిరీక్షింపుచుండిరి. స్త్రీయో ? దేవతయో ? ఎవ్వరో యొకరు నేరిస్థురాలగు నామె యాగమనమునకై వేచియుండిరి. అందఱు నెప్పుడెప్పుడని కనిపెట్టుకొని యుండిరి. ఇతలో రాజభటుల కేకలు వినబడియెను. డంకానగారాల్మమోతలు ప్రేక్షకులుల కండఱకును రాజుగారి రాకను విశదీకరించెను. నేఁడు రాజుచిత వేషమునలేడు. గ్రీష్మ దివసావసాన సమయమునందలి కాలమేఘమువలె రాజనాకారము భయావహముగనుండెను. కన్నులెఱవడియెను. విశాలముగు వక్షస్సు దుందుడుకుం జెందియున్నది. వర్షమాసన్నమగు నెడ మేఘపంక్తి క్రొదికకు దిగునట్లు రాయలువచ్చి సింహాసన మాక్రమించెను. రాజాగమనమును సూచించు వందిమాగధస్తవములుగాని, జయజయవాక్యములుగాని, సూచనామాత్రము లైనఁగాన రావయ్యెను.

అచ్చటఁ జేరిన జనసముదాయంబంతయు నెప్పుడెప్పుడని తమయాగమనకార్యమును బ్రతీక్షింపుచున్నారు. అటునిటుఁ జూచుచునాళ్లారు. యయంతిని రక్షకభటులు శిక్షావేదికకుఁ గొనిపోవుట వారికన్నులఁ

బడియెను. రక్షకభటు లామెను నచ్చటకుఁ గొనిపోయి విడచివచ్చిరి. ఇంటి నడికొప్పుపైఁ బ్రకాశించు పూర్ణచంద్రునివలె నావేదికపై నిరుపమానం బగు యయంతి సమ్మోహనాకారము భాసిల్లుచుండెను. తేజోవిరాజితయై గైరిక వస్త్రధారిణియై మెరుయు యయంతి రూపమును ప్రేక్షకులందఱును మొగము పైకెత్తి తదేకవీక్షణమునఁ బరికించి చూచిరి. ఔదార్యమై, అత్యంత మనోహరమై, వేదీవ్యమానమై, నవయశావన ప్రాదుర్భావంబునఁ బరిపక్వమై, అలరు నాయాకారము, దివ్యమగునా నిశ్చలత్వము, మూర్తీభవించియున్న నాప్రశాంతము, చూచిన వారికెల్ల నద్భుతసాగరమున ముంచివేయుచుండెను. యయంతి ముఖవర్చస్సు, బాలనూర్యుని యరుణకిరణములచే నరనీచు పద్మమువలె శోభాయమానమై కలకలలాడుచుండెను. ఆమె యధోష్ఠంబున మృదుమధురంబగు స్మేరాంకూరంబు యత్నపూర్వకంబుగ నిరోధితంబయ్యె. ఆమందస్మింబె యాసన్నంబగు విపత్తులకెల్ల విజయచిహ్నముగ నలరెను. ప్రేక్షకులలోఁ జాలమంది, ఆమె నొక దేవతగా సంభావించి చేతులు దోయిలించి నమస్కారము సేయనాగిరి. అట్లు నమ్రులగు వారిం బాడఁగాంచుటశోడనే తక్కువలవాఁకిగూడ కొందఱికి నామెయెడ భక్తి తాత్పర్యంబులు జనియించి, “లక్ష్మీమాతేజియమ్.” “మాతృశ్రీజియమ్” అని కేకలువేయుచు చప్పటులు చావదొడఁగిరి. ఈచప్పట్ల నందఱి, యొకమూలనుండి యొకమూలకు ప్రతిధ్వనించి పర్వత ప్రాంతమునందలి మేఘగర్జనము ననుకరించెను. తుట్టతుదకచ్చటనున్న వారందఱి వాక్కులుగూడ గొంతసేపు “ జయజయ ” శబ్దములతో నిండి సభాభవనమంతయును యెగిరిపోవునట్లయ్యెను. చండాలుని చేతనున్న కొరడాక్రింద జారిపడి యెను. యయంతి తనమనంబున దైవము నిట్లు ప్రార్థింపఁ దొడంగెను. “ ఓమహాప్రభూ ! విజయము నీయధీనము. ఈసభ యంతయును నీమాహాత్మ్య ప్రతిపాదకము దక్క మఱి యేమున్నది ? ఈమహాసంఘమున బయలుదేరిన యీసంకులారావ మంతయును నిన్ను నీవేల పొగడుకొనుట కాని వేఱుకాదు. ఓవిశ్వనాథా! జయము. జయము. దేవా ! విజయము నీదికాదా ? నేనెవ్వతెను?”

క్రోధోద్రేకముననున్న రాజు రౌద్రమూర్తియై గజారంబున

గుడ్డలు లాగి వేయుము. కొరడాకు పనిచెప్పము. చూచెదవేమి? అను సమయమున త్వరత్వరగ చంద్రచూడుడు రాజును సమీపించి రెండు చేతులనుబట్టికొని “ఓమహారాజా! ఈమెయెడ గరుణాశుండవుగమ్ము. నా కీయొక్కవరమిమ్ము. ఇంకనే నిన్నేమియును వేడఁబోను. ఈమెను వదిలివేయుము, అని ప్రార్థించెను.

రాజు—“పఠానముగ” ఏమి? ఈ దేవతకు తప్పించుకొనుటకు శక్తియేలేదా? ఈసీచురాలికి, ఈవంచకురాలికి, ఇదియే శిక్ష.

చంద్ర—ఆమె దేవతకాకపోవచ్చు, కాని యబల.

రాజు—అబలలనుమాత్రము రాజు శిక్షింపఁ దగఁడా?

చంద్ర—ఈజయజయశబ్దములు నీచెవిం బడుటలేదా? దానితోడ నీపేరంతయును మాణిపోవదా?

రాజు—ఓగురుప్రవరా! నీవు నీపనికేబొమ్ము, నీకచ్చేరీపని యంతయును పూర్తియైనదా?

చంద్రచూడుడు వెడలిపోయెను. రాజశాసనాను సారముచండాలుడు మఱల కొరడాచేతబట్టెను. తాటించెను. యయంతి మొగము వంక తేరి పాఱఁబాచెను. కొరడాక్రిందకు వాల్చి రాజువంకనొకసారి చూడ్కలు నిగుడించెను. రాజుపైనుండి దృష్టిమఱలించి మఱల యయంతిపైఁ బ్రసరింపఁజేసెను. చిట్ట చివరకు చేతనుండుకొరడా అవతలఁ బాఱవైచి కదలకుండ మెదలకుండ నిల్పెను.

రాజు—ఏమిరా ఇది; అని బాబ్బరించెను.

చండాలుడు—చుహాప్రభా! నేనీపనిఁ జేయలేను. అని ప్రతివచనంబిచ్చెను.

రాజు—ఓరీ చండాలుడా భద్రము. నిన్ను బ్రతికి యుండఁగ నీయొడలిచర్య మొలిపించెదను.

ఛం—చేతులుగోయిలించి, అదియే దేవరశాసనమయ్యేనేని దానినెట్లైనీ సహించెదను. కాని ఈపనిమాత్రము చేయఁజాలను.

అంత రాజు మండిపడి భటులనుబిలచి యాతలవఱిని బట్టి బందిఖానాలోద్రోయుడని శాసించెను.

రాజభటులు రాజశాసనము నెరవేర్ప గద్దెపై నెక్కుచున్నారు.

అది యయంతి కంటఁబడినది. వానిని బట్టి బంధింపఁబోవుటఁగాంచి యయంతి రాయలను సంబోధించి “రాజా! ఈతని నేల బాధించెదవు? నీ శాసనము నేనే నెరవేర్చెదను. దీనికి చండాలు లక్కరలేదు. తలవరులతోఁ బనిలేదు” అని చెప్పెను.

అట్లు చెప్పినను లక్ష్మణుని సేవక భటు లా తలవరినిఁ బట్టఁబోవుచుండ యయంతి “ఓరీ, ఏమిరా, ఊరక నాకొఱకు నీవేల, ఈయాపదల పాలగుదువు. నేను సన్యాసినిని. కష్టములన నాకు లక్కలేదు. నేను కష్టసుఖముల రెండింటను గూడ జయించినదానను. అవి నన్నేవియును చలింపఁజేయఁజాలవు. ఈకొరడా నన్నేమిచేయఁగలదు “వస్త్ర విసర్జనమెట్లు సైతువండువా? నావంటి దానను దిగంబరినైన నేమి? నాంబరినైన నేమి? ఎందులకుఁ గష్టపడియెదవు? కొరడా దీసికొనుము.

చండాలుఁడు కొరడాగ్రహింపఁడయ్యెను. యయంతి “వత్సా! నా మాటయందు నీకించుకంతయును విశ్వాసము లేకపోయెను. నేను స్త్రీనగుటచేతనా? కావలసిన నీనిదర్శనము జూసుము” అని యయంతి యా కొరడాను దెప్పించి కుడిచేతితోఁ బుచ్చుకొని గట్టిగఁ బట్టుకొనియెను. ఆమె యఱచేతులు అతిమృదులము లైనవి. వికచారవిందసదృశములై యున్నవి. ఎడమచేయిఁ బూర్ణముగఁ జూపి జనులదఱునుఁ గన్నులారఁ జూచుచుండఁ తనశక్తికొలఁది యాకొరడాతో గట్టిగ నొక దెబ్బఁగొట్టుకొనియెను. కొరడాచేతిలో నగమువఱకు దిగిపోయెను. చేయితెగెను. కొరడాపైకి తీయనప్పటికి నెత్తురు కంఠలుగూడ దానినాటి వచ్చెను. రక్తము కాలువలుకట్టెను. యయంతి కాషాయ వస్త్రమును, ఆవేదికయును రక్తమయమై తడిసిపోయెను. అచ్చటఁ జేరినజనులదఱును, అబ్బా? అబ్బా? అని నకనకంబడఁ జొచ్చిరి.

యయంతి నిరోధితస్మేరాంకూరయై చండాలుని సంబోధించి “వత్సా! చూచితివా? ఇంద్రియనిగ్రహము గల స్త్రీలకు బాధయన నట్టిది? నీకేటి కీభయము” అని చెప్పెను.

కణకణలాఁడు నిప్పువలెనున్న నాపుండును సంతోష వికాసముచేఁ దరంగితాబగు నామెముఖవర్చస్సును ఆతలవరిచూచి వెనుకకు దిరి

గి యావేదికనుండి క్రిందికి దుమికి పాటిపోయెను. ఆమందిలో వాఁ డె చ్చటఁ గలిసిపోయెనో ఎవ్వరికిం గనఁబడలేదు.

అంత రాజు తన యనుచరులంబిలిచి అడరిపడుచు “దోస్రాఅక్సీ కీలాద్” మఱియొకనిఁ బిలువుము. అని కేకలువేసెను అంత నాభటవ రులు మృత్యుదేవత యఁగరమూర్తియో యన నొప్పు కటికవాని నొ క్కని మహమ్మదీయుని గొనితెచ్చిరి. మహమ్మదుపురమున గోవులను చంప నిచ్చుటలేదు. దాని శాఖానగరమున మేకలను గొట్టెలను గోసి యామాంసము నమ్ముకొని యతఁడు జీవించుచున్నాఁడు. ఆతఁడు పోత విగ్రహమువలె నుండి చూడ భయంకరముగ నున్నవాఁడు. రాజుగారి యాజ్ఞయొకది. ఆతఁడు యయంతియన్న గద్దెపై నెక్కెను. కొరడా చేతఁ బట్టుకొని యయంతి కెదురుగనిలచి ఆమెకెట్ట యెగుట నాకొరడానుతా టించుచు నా కటికవాఁడు “టసీ? నీగుడ్డ లూడ్చివేయుము. నిన్ని పుడు ముక్కలు ముక్కల క్రిందఁ గ్రోసి నాదుకాణమున నమ్మొదను” అని కేక లకు దొరకొనియెను.

యయంతి ముఖమున మనోవేదనా నూచకంబైన వికారంబిం చు కంతయును గనుపట్ట దయ్యెను. మొగమునఁ జికుముడి పాటైనఁ గలు గలేదు. ఆ జననముదాయము నందఱ సంబోధించి “నాకు రాజశాసన మైనది. ఈవేదికపై నావస్త్రమును విసర్జింప వలయు. మీలో నిర్దోషు రా డ్రయిన స్త్రీలకు బుట్టినవారందఱుచు మీతల్లుల సంస్కరించుకొ నుచు నొక్కింతసేపుఁ గన్నులు మూసికొనుఁడు. మీలో ఆఁడుబిడ్డలుగ న్న వాండ్రందఱును నన్నుఁగూడ మీగర్భ వాసమునఁ బుట్టినబిడ్డఁగా భా వించుకొని నిమిలితాక్షుల రగుఁడు. ఇందెవ్వరైన హిందువులుండి దేవ బ్రాహ్మణ పక్షపాతు లుండునయెడ వారందఱును, ఒక్కింతసేపుఁ గ న్నులఁ దెఱవకుఁడు. సంకరస్త్రీలకుఁ బుట్టినవారు, అసచ్ఛరిత్రులైన తల్లులగువారును, తమ చిత్తమువచ్చినట్లు చేతువచ్చును. వారియెదుట నా కే సిగ్గునలేదు. అట్టివారిని నేను మనుష్యులుగ బరిగణింపను. అని ప్రాఠించెను.

ఆ జనులందఱును గన్నులు మూసికొనినో తెఱచికొనియుండినో మన మెఱుగముగాని యయంతిమాత్రము వారివంకఁ జూడదయ్యెను.

ఆమె మనస్సు ఇప్పుడు తారాపథము నంటి కేవల భగవద్ధ్యాన తత్పర తచే తాదాత్మ్యము నొందియున్నది. రాజువంకఁ దిరిగి “నీశాసనాను సారముగ నేనిప్పుడు దిగంబరి నగుచున్న దానను. నీవుమాత్రము నావం కఁజూడరాదు. నీవీరాష్ట్రమున కధినాఘుండవు. నీవే ఇట్టి పశుకృత్యము లను చేయుచున్న నీ ప్రజలేమి చేయరు? ఓక్షీర్తికాముఁడా! రాజా! నే నాటవికను. అడవులవెంట సంచరించుదానను. అచ్చట నాకనేకపర్యాయములు వస్త్ర విహీనముగ నుండవలసిన సమయము తట్టస్థమగుచుం డును. ఒకప్పుడు నేనుక పెద్దవులినోటఁ బడితిని. ఆప్పుడెట్లో యాఘా తుకమ్మగము బాటినుండి తప్పించుకొని బైటఁబడితిని. అప్పుడు నాకు వస్త్రోవిసర్జనము కాలేదు. నీచర్యలనుజూచి నిన్నిప్పుడు వన్యమృగమవని భావించుచున్నాను. అందువలన నీయెదుట నాకు సిగ్గులేదు. కాని నీవాఁడు వాండ్రతో సంచరించుచున్న వాడవు. సంసారము చేయుచున్న వాడవు. దేశమున ప్రభువన్న పేరున నెగడుచున్నాడవు. నీవుమాత్రము సిగ్గుఁబడ వలసి యున్నది. నీకన్నులు విప్పకుము” అని చెప్పెను.

కాని ఈమాటలుకూడ నాతని చెవులకేమియు నాటినవికావు. ఆతని కుద్రేకము మఱిత యెక్కువయయ్యెను. ఆతనికిప్పుడు నిజముగ నేత్రము లంధ్రీభూతముగ నే యున్నవి. యయంతి వాక్యముల కుత్తరువైన జెప్పు వుణ్యమునఁ బోక కటిక వాసపై బొబ్బిల్లుచు “ఓరీ చూచెదవేమి? వస్త్రమునూపుము. పట్టితన్నుము” అని కేక వేసెను.

యయంతి ఇంక చెప్పి బ్రయోజనములేదని నిశ్చయించి యావేది కపై మోకరించెను. ఆమె మోసముజెందినది. కన్నులవెంట నశ్రుకణ ములు బయలుదేరెను. ప్రాపంచికములైన సుఖదుఃఖములన్ని యను నామె విసర్జించినది. హేయములైన కష్టసుఖములఁగడవి గట్టెక్కినది. ఇంతమాత్రము చేతనే లజ్జాపరిత్యాగ మగునా? ఆమెకడ నింకొకమహత్తు కూడ నున్నది. మనస్సునకును, ఇంద్రియములకును, సంధానముకూడ లేకుండ చేయఁగలదు. అందువలన వస్త్రమున్నను, లేకున్నను, ఒక్కటే యనుకొన్నది. సాపలేశము సిగ్గునకు మూలము. అది లేకున్న మఱి సిగ్గుండులకు? సుఖదుఃఖములకు దాసులై యుండు మనుష్యమాత్రుల కడ సిగ్గున నర్థములేనినూట. దైవసమక్షమున నుండవచ్చు. ఇంక నీమె

కాజులయెదుట సిగ్గుపడ నవసరమేమి ? అందువలననే యయంతి కీషణై నను మనస్సు వికలత్వము నొందలేదు. దెబ్బలమాట యామెతలఁ పనైనఁ దలపలేదు. వస్త్రవిసర్జనము సేయుతరుణ మాసన్నమైనది. పా పపుసిగ్గెచ్చటినుండి వచ్చెనో యామెను గ్రమ్మివేసెను. ఆమె సంపూ ర్ణమైన ఇంద్రియ విజయముం గాంచినది. ప్రాపంచికములగు సుఖదుఃఖ ముల మాటఁ దలంపులకైన రాకుండ వాని నణచివేసినది. అందువల ననే స్త్రీజన్మమునందలి తిరస్కారభావమును దెలుపు నుద్దేశ్యముతో యయంతి చేతులనుజోడించి మోకరించెను. ఆమె యాత్మ నిష్కల్మష ముగ నున్నది. మనస్సు పూర్ణముగ వశ్యమైనది. ఇప్పుడు తన్మయత్వ మునంది ఇట్లు భావింపసాగెను. “ఓ దీనజనశరణ్యా! ఆపద్బాంధవా! నన్ను నేఁడుకాపాడుము. ఐహికములగు సుఖదుఃఖములన్నియును విన ర్జించితి నని గర్వించితిని. ఓ గర్వాపహారీ! నాకు గర్వభంగమైనది. నన్ను నేఁడు కాపాడి రక్షింపుము. ఓదేవా! నే డీలజ్జ నన్నేల యనునరించె. ఐహికములగు సుఖదుఃఖముల సుకరముగ నె నిర్జింపవచ్చు. స్త్రీస్వభావ సిద్ధమగు లజ్జనుమాత్ర మేవిధముచేతను వినర్జించుట సాధ్యముకాదు. ఓ యోకేశ్వరా! నేఁడు నిన్ను శరణుజొచ్చితిని. కాపాడి రక్షింపుము.

అని ఇట్లు యయంతి సర్వశక్తుఁగూర్చి పరిదేవనము సేయుచున్నది. కటికవాఁ డీనడుమ నామె పైటకొంగునుబట్టి దిగలాగుచుండెను. ప్రేక్షకులందఱును, అయ్యో? అయ్యో? అని విన్నబోవుచున్నవారు. కన్నులు మూసికొనుచున్నారు. తెఱచుచున్నారు. “ఓమహారాజా! ఈపాపము నిన్ను నాశనము సేయును, నీరాజ్యమున కవసానమువచ్చినది” అని తిట్టిపోయుచున్నారు. పాపము? యయంతి అసహాయ, ఏమిచేయఁ గలదు? వానిచేతనున్న పైటకొంగు వదల్చుకొనఁ బ్రయత్నించుచు న్నది. ఆ కటికవానిచేత తనకొంగుండుట యామె కిష్టములేదు. కన్నీరు జలజల చెక్కులపైఁ గాలువలు గట్టుచున్నవి. శ్రీ ఈశమయమున దగ్గి ఆనుండెనా? తప్పక ఆశ్చర్య మగుమానసయై యుండును. యయంతి కడ నింతవఱ కెవ్వరు నేవికారము కనియెఱుంగరు గాయములేగిలిన చేత తనపైటకొంగు బట్టుకొని “ఓజగదీశ్వరా! రక్షింపుము. రక్షింపుము” అని కేకలు వేయఁదొడంగెను.

జగదీశ్వరున కీకేకలు వినబడఁబోలు ఏమి? ఈ యాశ్చర్యము! అచ్చటఁ జేరిన వారెల్ల నేడ్చు నేడ్పులు “జయము జయము దేవీజయము” అను విజయ ధ్వనులక్రిందను, చప్పటలుక్రింద నుమాఱెను, యయంతిమోఁకరించియుండెను. మొగము వచికొనియున్నది. ఆమె చెరలకు ఆభరణముల ధ్వని యొక్కటి వినవచ్చెను. మొగమెత్తిచూచునప్పటికి పట్టమహిషీయగు నంద ఁరిచారికా పరివృతయైవచ్చి వేదికపైకెక్కుచుండెను. అదిగాంచి యయంతి లేచెను. స్త్రీలందఱును వచ్చి యయంతిచుట్టును మూగిరి. నంద యయంతి కష్టముగ నిలిచెను, చప్పటలు జఱచుచు ప్రేక్షకులందఱు హరిస్మరణఁ జేయసాగిరి. కటికవాఁడు యయంతి చెఱఁగువిడచెను. ఇంక నాతఁడు నావేదిక దిగఁడయ్యెను.

రాజున కొకమూలకోపమును, ఒకమూల వింతయును కలుగుచుండెను. అతిశాద్రమూర్తయై కోపోత్కృతతతో దేవీ! ఏమి నీ కీసాహసము? ” అనియెను.

నంద—ప్రాణేశా! నేను బిడ్డలు గలదానను; సంసారము సేయుచున్నదానను, నాబొందెలోఁ బ్రాణమున్నంతవఱకు నేను సిన్నీ పాపకార్యము చేయసీయను. ఆపైనఁగాని “నా” అనుమాట లేకుండఁబోదు. రాజు—యథాక్రోధముతో “సీవు మాట్లాడఁదగినది అంతఃపురము కాని యాస్థానము కాదు. శ్రీఘ్రముగ నీయచిత ఫాసమున కరుగుము. నంద బదులు చెప్పదయ్యెను.

యయం—ఎలుగెత్తి “ఈ సభాభవనమున నింతమంది యున్నారు. ఈ దురాత్ముని నాసన్నాధానము నుండి తొలఁగింపఁగలపుణ్యపురుషుఁడొక్కఁడును లేఁడా యని యఱచెను.

అంత తండ్రోపతండముగ ప్రేక్షకులందఱును వచ్చి “తన్నుతన్ను మనుచు” అతిశాద్రమూర్తులై యాకటిక వానిపైఁ బడిరి. వాఁడును, వేదిక దిగి పాఠిపోవఁ బ్రయత్నించెను. కాని ప్రేక్షకులు వానిని పోసీయక పట్టకొని, తన్నులు, గుద్దులు, వర్షము గురిపించి వీధిగుమ్మమువఱకును నెట్టుకొని పోయిరి. అచ్చట నాతని లేఁపోని యుల్లంఘన లెన్నియేని, బెట్టి ప్రాణావశిష్టుని జేసివిడచిరి.

నంద యయంతి తో “అమ్మా! నాకభయమిమ్ము, మాయం దు లోపములువెదుక నే దేవతవో యిట్లవలెంచితివి. ఈ నేరమును మన్నిం పవలయు. మాయంతోపురమున కొక్కసారి విచ్చేసి నీ పాదధూళిచే నయ్యది పవిత్రముగావింపుము. నీచరణసేవ జేసెదను.

అంత రాణి యయంతిని వెంటబెట్టుకొని తన పరివార జనముతో నంతోపురమునకు బోయెను. తానేవిధముగను, ఆపుటకు వలనుపడక రాజును సింహాసనమునుండి దిగిపోయెను. ప్రేక్షకులందఱును, నందపై యాశీర్వాచనవర్షములం గురిసి సభాభవనమునుండి యరిగిరి.

యయంతి రాజాంతోపురమున విశేషకాలముండలేదు. గంగా జలముల తచ్చరణములం గడిగి నేవిన సెలవిమ్మని నంద యయంతిని వే డుకొనియెను. కాని యయంతియందల కంగీకరింపలేదు యయంతి చిరున గవుతో “బిడ్డా! నీకెప్పుడు “శుభంబగుగాక” యని యాశీర్వదించుచున్న దానను. నా కిందుమూలమున కిచారముగ లిగినదనిగాని కోపమువచ్చిన దనిగాని తలంపకుము. నీ కెప్పుడును, ఏకీకను రాకుండి వైవము కాపాడు గాక, నీకెప్పుడైన నేయాపదయైన వచ్చినేని నాకు తెలిసిన తక్షణమేవ చ్చి సాయపడియెదను. ప్రాపంచిక సౌఖ్యముల విడిచిన స్త్రీకి అంతోపుర ము వాసయోగ్యము కాదు సెలవిమ్ము” అని చెప్పెను.

నందయును తత్ప్రవార జనమును, యయ తి పాదధూళిని శిర సా ధరియించి ఆమెను వీడ్కొలిపిరి.

పంచొమ్మిదవ ప్రకరణము.

రాజాంతోపుర సమాచారములు చాలమంది నోళ్లంబడినవి గాని అవి యున్నవి యున్నట్లు మాత్రము వెలువలకు వచ్చుటలేదు. ఒకరి నో టినుండి యొకరినోటికి బ్రాకి అసలుసంగతి అనేక వికృతులను పొందు చుండును. యథార్థముచేత నాడువాండ్రనోటం బడినదాని కెన్నియో వన్నెలు చిన్నెలు వచ్చును. అందులో గొంచెమాశ్చర్య పడదగిన విష యమువచ్చెనా? అందలి యతిశయోక్తిచెప్ప నవసరమేలేదు. మనమా లించిన పౌరుల సంభాషణమును బట్టి యయంతిని గూర్చిన యూహ

లెంతవఱకు సత్యమో తేలుచునేయున్నవి. యయంతి అంతఃపురమున తడవునిటువక వెంటనే వెడలిపోయినది. ఆమె బయటవచ్చినది. జనానా లోనుండి యద్భుతముగా అంతర్ధానమైనదని చెప్పుకొన సాగిరి. చాల మంది కామాటలయందు విశ్వాసముకూడ కుదిరినది.

అందుమీఁద ఆ ప్రజలకందఱకును ఆమె ఆపుర దేవతయే యని యును, పట్టణమును గాచిరక్షింపుచున్న దామెయేయనియు సమ్మకము కలిగినది. ఏవ్రాలోలులు కనిపెట్టి ఆమిషమీఁద రాజ్యము వదలిపోవ నెంచి యామిష దొరకినమీఁద పట్టణరక్షణ విడచిపోయినదని చెప్పు కొనసాగిరి. ఇంక రాజ్యము పోయినట్టె యెంచుకొనిో. దురదృష్టవశము న మూర్ఖుడౌ బాదానుండి నబాబుసైన్యము వచ్చుచున్న దనుకేవదంతి కూడ నొకటివచ్చిపడియెను. ఇంక ప్రజలకు కలిగెడి యలజడికిని విశ్వా సమునకును కొదువ యేమియుండును? పట్టణమేమూలఁ జూచినచు సా మానులు సర్దుకొనుటలో గజబిజి పడుచుండెను. జరులనేకులు పట్టణ ము విడచిపోయిరి.

రాజెక్కడ నేమి జరుగుచున్నదో విచారించనైన విచారింపకుండ చిత్తవిశ్రమమునఁ గూర్చుండియుండి యివతలకు రాడయ్యెను. ఇప్పుడౌత నిమనస్సును బట్టి వేధించుచున్నది క్రోధము. అదియె సర్వవ్యాపియై యాతనిబట్టి పీడించుచున్నది. అందఱీమాట యటుండ ఈకోపము శ్రీయం దెక్కువయ్యెను.

రాజు బుద్ధి మాఱిపోయినది. నీచపు పనులకైనను రాజున కనుచ రులకు కొదువయుండదు కదా? పట్టణమున చక్కని స్త్రీలనెల్ల బట్టి తనభోగమునకు దెమ్మని వారలకాజ్ఞ నిచ్చెను. ఈదూఠికలు రాజ్యము నలుతట్టులకును పోయిరి. సొమ్ముపై నాసయున్న స్త్రీని సొమ్మిచ్చి తే చ్చిరి. ధూర్తలగు స్త్రీలను బలిమినిబట్టి తెచ్చిరి. ఈదారుణముచే మును పటి గోలకు మఱియొక్క గోలకూడ వచ్చిచేరెను.

వ్యాపారము లీకడకు వచ్చినట్లు చంద్రచూడుని చెవిని బడినది. ఇంక నాతఁడెవ్వరితోడను చెప్పకుండ దండెయును తాళమును గట్టు కొని, ఒక సేవకుని నెత్తిమీఁదఁ బెట్టి వాని వెంటఁగొని తీర్థయాత్రా ప్ర యాణాన్తుఁడై పోయెను. దారిలో చందాపహాఫకీరు ఎదురుపడి

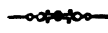
“గురువరా? ఎచ్చటికి పోవుచున్నారు?” అని యడిగెను.

చంద్ర—కాశీకి. మీరెక్కడికి పోవుచున్నారు? దయచేసి చెప్పుడు.

చందా—మక్కాకు.

చంద్ర—తీర్థయాత్రకు పోవుచున్నారా?

చందా—హిందువులు కాపురము చేసెడు దేశములో నేనింక కాపురము సేయఁ దలఁచుకొనలేదు. సీతారామరాయలు నాకు మంచిపాఠమును గఱపినాఁడు.

ఇరువదియవ ప్రకరణము.

యయ: తికి హృదయ భారమంతయును శమించినది. మహమ్మదు పురమునుండి వెడలి పోయెను. ఆమె మనస్సొక్క టీణమైన నెప్పుడును యాతనను బొందియెఱుగదు. ఇప్పుడామె బొందుచున్నంతటి సుఖమామె యిది వఱ కెఱుగదు. దారివెంటఁ బడిపోవుచు ఆమె భగవద్ధ్యాన తత్పరయై ఇట్లు ధ్యానింపఁ జొచ్చెను. “ఓమహాత్మా! నీవు అపారకరుణా భుండవు. నీయకాదార్యమునకు మేరలేదు. నిన్ను గుర్తెఱుఁగని వాఁడు. నిన్ను ధ్యానింపనివాఁడు. అనేక విపత్తుల పాలగును. దేవా! నేనిదివఱ కావదయన నెట్టిదియో యెఱుఁగ. అది యెట్టిదియని కూడ నాకు ద్యోతకమగుటలేదు. నీవు నాకిప్పుడు లభింప జేసిన యాయవస్థయెంతయు శ్రేయస్కరమైనది. నేను వట్టివ్యర్థురాలను. గర్విష్టురాలను. అహంకార ప్రపూర్ణునై మతసమ్మత మగుమార్గముల నుండి వెలియునునట్లు కనిపెట్టలేక పోయితిని. అర్జునుఁడు, నీ ప్రార్థింపలేవా? నేను నట్టిదాననే జగత్పితా! నాలోటు పాటులఁజూపి కరుణింపుము.

శ్లోకము. యచ్చేయి స్వాస్య నిశ్చితం బూహితస్త్యే,
శిష్యస్తే హంశాధి మాం త్వాం ప్రపన్నమ్.

యయంతి అవసరమగు నపుడెల్ల దైవమును ధ్యానించి తద్రూపమును దన మనోనయనంబునఁ జూడఁజేసినది. అతనితో సంభాషింప నభ్యసించినది లోకరక్షకుఁడ తనసర్వమును మఱుంగుపెట్టక విశదీకరింప నలవాటు చేసికొననది. తల్లికొంగుబట్టికొని లాగుపిల్లవలె యయంతి పరమేశ్వరునికిడ నల్లారుముద్దుచేష్టల కలవడినది. ఇప్పుడామె తనముద్దుచెల్లిం

వుమని దైవమును ప్రార్థింప నారంభించినది. రాయలనుగూర్చి “సీతారామ రాయలిప్పు డనుసరించుచున్న మార్గమున నతని కథలోక ప్రాప్తి తక్కువేటాండు లేదు. అతని వినాశము చేరువకు వచ్చినది. ఈతని రక్షించుటకు పాపములును లేదా? భగవంతుడు కరుణా సముద్రుడు. అందొక్కబిందువయిన సీతనిపై బ్రసరింపరాదా? ” అని తనమనంబున పరిచేవనము సేయఁదొడంగెను. ఇట్లునుకొని భగవంతుని ధ్యానింపఁ జొచ్చెను. “ దైవము నొక్కసారి స్మరించుకొనిన సీతనికి తరణోపాయము దొరకఁగలదు. రాయల మనస్సాతనిపై బోవుటయేలేదు. అతని స్మరించుటయే మానినాడు. లేకున్ననాతఁడింతటి యనర్థములకేల పాలుగును? పాపాత్ములకు ఘోరమగుశిక్ష యెద్దియన? భగవంతుని స్మృతియే? అతఁ డపార దయామయుండు. రాయలు కేవలమును దురాత్ముఁడైనాడు. అందువలననే దైవస్మరణ మరచినాడు. ఇంకనాతని నామమైనను చ్చరింపఁడు. అతఁడు స్మరించినను స్మరింపకున్నను నేనాతనిపక్షమున నొక్కసారి స్మరింపఁతునా? నాప్రార్థన మాలింపఁడా? అతనిపాదములపై బడి యీపాపాత్ముని పాపములఁ బోమాపుమని ప్రార్థించెద. నామొఱు బెడచెవింబెట్టునా? ” ఓసర్వవ్యాప్తీ! సీనామ సంకీర్తనమే విజయము. సీతారామ రాయలు పాప కృత్యములనుండి బయలుగాంచుగాక. ” అని ధ్యానించెను.

తదుపరి యామెకు మఱియొక్క యూహ తలెత్తెను. కేవల తామసుల మొఱులు ఆపరమపావనుండు పెడచెవింబెట్టు. నేనీతని స్వయముగ సంరక్షింప ప్రయత్నింపకుండ సర్వశక్తుండగు నాతఁడు నామొఱునేల వినవలయును? అయినను చూచెదనుగాక. ముందుగ శ్రీజాడ లరయ వలయు. శ్రీపాటిపోవుట బాగుగనున్నది కాదు. కాని ఆమె పాటిపోవకున్న నేమి జరుగునో యెవ్వరు చెప్పఁగలరు? ఆపరమగురుని శాసన విరంజరల నెచ్చట యేచిక్కున్నదో తెలిసికొన నాకు శక్తికలదా? అట్టివిషయముల నా భానమెట్టిది?

యయంతి శ్రీని సందర్శింపఁబోయెను. ఒక్కొంత నేపటిలో వారుభయులును తారసిల్లిరి. సర్వము నామెకు వివరించి చెప్పెను. శ్రీ మనమునకు మనోవ్యధాహూప మగుమేఘ మొక్కటి వచ్చి క్రమ్యెను.

శ్రీ—ఈ రాజునకు వినాశకాలము చేరువకు వచ్చినది. రక్షణోపాయము లేనట్లున్నది.

యయంతి—లేకున్నదీ? జగద్గురుఁడు సర్వసంరక్షకుఁడు. అతఁడు భగవంతుని మఱచినాఁడు. అతఁ డెప్పుడు మఱల నాతని స్మరించునో అప్పుడు మఱల బాగుపడును.

శ్రీ—అది జరుగుట యెట్లు? నేనాయనఁడోడకూడనుండి నతవఱకు భగవద్విషయములు దక్క మఱి యితరమెద్దియును మాటలాడలేదు. ఆయనకూడ శ్రద్ధఁడనున్నట్టే కనుపడువాఁడు.

యయ—అతని శ్రద్ధ సీనోటనుండి వచ్చినమాటల వినవలెనియ్యే. అందున కాలఁడివృషమనస్కుఁడై నీరూపరేఖావిలాసముల నదేపనిగఁ జూచుచుండెడివాఁడు. నీకంఠమాధుర్యము గాంచియు, నీమనోహర సందర్శనమును జూచియు, అతఁ డున్నాడమును పొందియున్న వాఁడు. దైవవిషయమెప్పుడును అతని చెవుల కెక్కలేదు నీప్రశ్నములకు దేనికైన నాతఁడు ప్రత్యుత్తరమిచ్చినాఁడా? చిక్కిరిషయము లెప్పుడైన వినవచ్చినపుడు అందలిసారాంశము లేమైన విశదముగఁ జెప్పుమనియైన నడిగినాఁడా? హరినామస్మరణ విను నప్పుడతనియెడ నేమైనయు త్సాహమును కలిగినట్లు కనిపెట్టినావా?

శ్రీ—లేదు. అట్టిదేమియును గనుపట్టలేదు.

యయ—ఇంక నా శ్రద్ధయంతయును నీమోహనాకార సందర్శనమునకై గాని నీవు ముచ్చటించిన దైవవిషయములనుగూర్చికాదు

శ్రీ—అయిన నిప్పు డేమార్గమవలంబింపును నెదవు?

యయ—ఇంక నొక్కమార్గమేయున్నది. అదియవలంబించెదవా? నీ వింతవఱకు సన్యాసిని వై పోతిననియు, అన్ని కార్యములును సంత్యజించితినియు, చెప్పియుంటివే?

శ్రీ—నీవెల్లుగఁ జిత్తివో యట్లే చేసితిని.

యయ—అదియా నీకు నేనేర్పినది? ఫలాపేక్ష లేకుండ, అహంకారము మమకారసంబంధమేమియును లేకుండ, చేయుకార్యమే వైరాగ్యమనియును, అదితక్క మఱియొక్కటి ముక్తిసాధనము కాదనియును కా

దా భోధించినది. సీభర్తను యుక్తమార్గమునకుఁ గొనివచ్చుట న త్కార్యము కాదా?

శ్రీ—నన్ను సీవేల పాటిపొమ్మని యుపదేశించితివి?

యయతి—రాజు నాకు గల పన్నిద్దఱు శత్రులువులలో నొక్కనడని సీవు చెప్పుటను బట్టి యింద్రియవికారముల సీవు జయింపక లేపోయితివని గ్రహించితిని. అట్లగుటంజేసి సీకు భర్తృశుశ్రూషణము వరమధర్మము కాదా? స్వలాభాపేక్ష వదలినఁ గాని యేకాకార్యమును వైరాగ్యమని పించుకొనదు. అందు మూలమున నిన్ను పాటిపొమ్మంటిని. ఎవరికిగాని వారు మోయలేని భారమును నేనంట గట్టజాలను.

ఈచూటలు వినునప్పటికి శ్రీకి సిగ్గయ్యెను. నేను సీకు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెదనని చెప్పెను. ఇంక నావిషయమును సూర్పినా రుభయులును మాటాడుకొనలేదు.

శ్రీ యయంతు లిరువు రాదినమున విశేష కాలము కలిసియుండను కూడలేదు. కట్టకడకు యయతి “సన్యాసిని! నాప్రశ్నమున కెమియుత్తరమిచ్చెదవు?” అనియడిగెను.

శ్రీ—మఱి యొక్కసారి పరీక్షించిచూచుము.

యయతి యందుల కంగీకరించెను. మనము మహమ్మదుపురమునకు పోవుదము లెమ్ము? మన యుభయులకును కర్తవ్యమెద్దియో దారిలో యొచింతము.

ఉభయులు మహమ్మదుపురమార్గమును బట్టిరి.

ఇరువదియొకటవ ప్రకరణము.

గంగారాముఁడు వేడలిపోయెను. రమ మరణించెను. శ్రీపలాయితురాలయ్యెను. యయతియు, చంద్రచూడుఁడును, చందాపహా షకీసును, మహమ్మదుపురమును విడిచిపోయిరి. కాని, రాయలకు కన్నులు విడలేదు.

ఇంక మృణ్మయఁడు నందమాత్ర మాతని నంటిపెట్టుకొని యున్నారు. నంద యింతకుము న్నంతఃపురోపన్యాసములచే భర్తను ధిక్కరించుచుండెను. ఇప్పుడు కేవల కోపోద్దీప్తితమానస యయ్యెను. పాతివ్ర

త్యముగల స్త్రీ యెంత కాలముని యిట్టిపనుల కోపికపైట్టి యూరకుండఁ గలదు? నందను సంరక్షించువా రెవ్వరునులేరు. ఇంక మృణ్మయుఁ డొక్కఁడే ఆమెకు శరణ్యుఁడు. అప్పుడుండు సంగతి సందర్భములనుబట్టి యేమి చేయుటకును శోచక మృణ్మయునే గావింపసెంచెను. కాని, కట్టా? అతని నామె సమ్ముఖమునకుఁ గొనివచ్చుటకు మనుష్యమాత్రు నకు సాధ్యముకాని యవస్థవచ్చెను. అతఁ డప్పటికేప్పుడే ఈదేహము చా లించినవాఁడు. ఆయుదయముననే పరనుపదమున కేగినాఁడు. పాప మీ సంగతి నంద కింకదనుక తెలియదు.

ప్రాద్దున నిద్రపంచముమీఁదనుండి తేచుసరికి మహమ్మదీయ సైన్యము పట్టణముపై వచ్చుచున్నదను కబురువినియెను. ఈనూ ట యాతని చెవింబడునప్పటికే సైన్యము కోటదరిదాపులకువచ్చె ను. ఆవార్త వినునప్పటికి మృణ్మయునిగూడె బ్రద్దలయ్యెను. అతఁడు యుద్ధసన్నద్ధుఁడు కాలేదు. మహమ్మదు పురమునుండి చంద్రచూడుఁ డు తరలిపోవుటశోడనే గూఢచారుల పరిచర్యయాతయు నంతరించినది. శత్రువు లెప్పుడు రానె యున్నదియు, ఎప్పుడువచ్చుచున్నదియు, చెప్పువా రెవ్వరును లేరు. యథార్థస్థితి గనుఁగొనుటకై తానే గుఱ్ఱమునెక్కి పరు గునుగునుఁ బోయెను. అతఁడు కొంతదూరము పోయెడు సరికి మహ మ్మదీయ సైన్యమెదురయ్యెను. పాటిపోవుట యనుమాట నెట్టిదియో యాతఁడెఱుఁగఁడు. అను మూలమున శత్రువు లాతనిబట్టి చిత్రవధఁ జేసిరి.

మహమ్మదీయ సైన్య మప్పుడు మీఁదికివచ్చి సీతారామ రాముల కోట నాక్రమించిరి. పాటిపోగా మిగిలిన పొగులుకూడ నిప్పుడు తమపి క్క బలమును జూచిరి. చెప్పుటకేమున్నది. పట్టణము స్థితియాతయును ఎట్టులుండవలెనో యట్టులున్నది. చిత్త విశ్రమమున స్త్రీలొల్లుడై యొడ లెఱుఁగక మహానందమున మునిగియున్న సీతారామరాయల కీ వార్త తెలియవచ్చెను. మృణ్మయుఁడు మరణించెననియు, మహమ్మదీ యసైన్యము కోటపైఁ బడినదనియు, తెలిసినది. అప్పుఁ డాతఁడు తనలో “ఇదియే నారాజ్యమునకు కడపటిదినము. నాయానందమున కిదియే

అంతిమదశ. నాబ్రతుకుకూడ నేటితోడనేనని." అనుకొని తన భోగ స్త్రీలనుండి వడివడిలేచి నిలువబడియెను.

చతుష్పాత్తువలె కేవలేంద్రియలోలుండైన యానరపశువు "ఓ మహారాజా ! నీవెక్కడికిపోయెదవు ? మమ్ముల నిచ్చట విడచిపెట్టియెక్కడకుపోవలెనని నీయూహ." అని కేకలు వేసెను.

తన యంగరక్షకులం బిలచి 'వీనినిబట్టి కొట్టండని' శాసించెను.

ఈపిచ్చిధోరణి గాంచునప్పటికి పరివార జనమునకంతకును పట్టరానినవ్వు వచ్చెను. అందఱును హరిహరీయని చప్పటులు గొట్టసాగిరి. అందున్న సుందరాంగులలో నొక్కరిత పేరు భానుమతి. ఆమె తర్కుంగల వారలనందఱి నూరకుండఁబెట్టెను. రాజు నెదుర్కొని, "రాజా ! ప్రపంచమునందలి దుర్మార్గమునంతయు చలమూని యణచెడువాఁడొక్కఁడున్నవాఁడని నేటికి నీకు నమ్మకము కుడిరినట్లున్నది. మేమాందఱమును సద్వంశసంజాతలము, కారవముగ సంచరించుచున్న వారము. మమ్ముల నందఱి నవమానించి మాయభిమాన ధనమును చూఱఁగొని మాకులమున కంతకును మాలిన్యంబు గల్పించితివి. కొందఱు తల్లులు, కొందఱు తండ్రులు, భర్తలు కొందఱు, పిల్లలు కొందఱు, నీప్రాణములకు స్పృహమని యేఱ్ఱుచున్నారు. వారియేఱ్ఱులన్నియు నూరకపోవుననియె నీ యుద్దేశ్యమా ? ఇవియన్నియు చిత్రగుప్తఁడు లెక్కవ్రాయుటలేదా ? ఇంక నీవే యడవుల వెంటనే పోవలసినవాఁడవు కాని నలుగురిలో మొగమెత్తి తిరుగవలసినవాఁడవు కావు. ఇంక నరుల కంటఁబడకుము. మనముచేసినదంతయును మన మనుభవించక తీరదని మాత్రము మనస్సున నుంచుకొనుము" అని శూలనాడెను.

ఈమాటల కేమియుఁ బ్రత్యుత్తరము చెప్పకుండ గుఱముపైఁబడి వాయువేగమునఁ గోటగుమ్మమువద్దకు పోయి వ్రాలెను. అతనియందు మక్కువఁగల స్త్రీలు కొందఱు వెంబడించిరి. మఱియు కొందఱు, "అక్కా ! రమ్మ రమ్మ. అంతఃపురము కొల్లపెట్టిరఁట. రమ్మ." అని పిలువసాగిరి. ఇంకను కొందఱు "సీతారామరాయలవినాశము చూచి యానందితమురమ్ము." అనుకొనిరి. కొందఱు "సీతారామరాయలు

తాను భగవంతునకు సమర్పణమగుచున్నాఁడు. మనముకూడ వానిని వెంబడింతుము రండు." అని యనఁ జొచ్చిరి.

ఈమాట లేమియును రాయలచెవుల కెక్కలేదు. అతిరూక్ష భాషణంబు, కోపాద్దీప్తితయో "భానుమతి" పలికిన పలుకు లాతని చెవుల ములుకులవలె నాటి యాశ్చర్యముతో చెవులు గింగుఱుమని పోయెను. ఇంక నేమియు వినఁబడుటలేదు. ప్రపంచమునఁ జేసిన దంతయును, అనుభవించి తీరవలయునని రాజున కిప్పటికి తట్టెను.

కోటగుమ్మమువద్దకు వచ్చి మహమ్మదీయు లింకను కోట ముట్టడింపనట్లు కనిపెట్టెను. కోటను సమీపించుచున్నారు. మార్గదర్శకులు ముందు మార్గముచేసుకొని పోవుచున్నారు. తమతమ యుచిత స్థానముల నిలువఁబడుచున్నవారు. జండాలు బయలుదేరినవి. గుఱ్ఱపు దళము వచ్చుచున్నవి. ధూళి రేగినది. అగ్రవాహిని కోటగుమ్మము వైపులకు వచ్చి మోహించుచున్నవి.

నిలువ సైన్య మేమైనదో యని రాజుపరికించి చూచెను శిపాయి లందఱును తనను విడిచిపెట్టినట్టు కనుపడెను. వారిక జీతబ ష్టములు సరిగా ముట్టక పోవుటచేత నందఱు నొత్తిగిలిపోయినట్లు మా పాఠకు లిదివఱకే తెలుసుకొనియుండురు. ఇంకను అంటిపెట్టుకొనియున్న వారందఱును స్మృత్యుని మరణమును, మహమ్మదీయ సైన్యము రాకయును, విని పలాయితలయిరి. బ్రాహ్మణులుకొందఱును, రాజపుత్రులు కొందఱును మాత్రము నిలిచి వారి కండయై తమ ప్రాణములుకూడ నాతని కర్పింప సంసిద్ధులైయుండిరి. వారందఱును స్వామిసేవా తత్పరులు, ఒక్కసారి యొకరిసామ్మ తినిరా, ఇంక నెన్నండును వారు మఱసంగలవారుకారు. లెక్కకు వారేబదియో యెందఱో యుండిరి. రాజు తనలో పాపముల నే నెన్నియొక జేసితిని. వీరిప్రాణముల నేనేలఁగొల్పడఁ జేయవలెను." అని యనుకొనియెను.

ఉద్యోగస్థులెవ్వరును రాజుకంటఁ బడలేదు. వారందఱును తమ సొమ్ముసంబంధములెల్ల బట్టుకొని ప్రాణములను దక్కించికొనిపోయిరి. పరిచారికలుకూడ నెవ్వరులేరు. తమయజమానునితోడ కూడ తమమానప్రాణము లర్పింపసంసిద్ధులై కోటను గనుపెట్టుకొనియున్న పూర్వ

పువడిచారికలు కూడ నెవ్వరును లేరు. తమయజమానునితోడ తమమాన ప్రాణము లర్పింపనున్నవారు కొందఱుమాత్రము గ్రుడ్లను నీరుగ్రుక్కికొనుచు కోటలన్నియును రాజునుఁ తారస్థికి.

రాజు అంతఃపురమునకుఁ బోయిచూచెను. అచ్చటఁ గూడ విజనంబైనది స్నేహితులు, బంధువులు, దాయాదులు, కొందఱునొత్తిగిలిపోయిరి. ఎవరిమట్టుకు వారె ప్రాణములు దక్కించుకొనుట దుస్తరమయ్యెను. ప్రాణములు పోయినదా? కిటికిటలాడుచున్న మహాభవనంబంతయును, అరణ్యమునలె విజనమై శిశ్యబ్రహ్మ అభికారబంధురమై, కనుపట్టెను. సీతారామరాయల కన్నులకు గిఱగిఱదిరిగెను.

ఒక్కవిషయము మాత్రము రాయలు నిశ్చయముగా నెఱుంగును. అదియేమిందువా? ఎందఱెఱ్ఱుపోయినను నందమాత్రము తిన్నవిడిచిపావకున్నది. ఆమెయెచ్చటికి పోవుటకును ఏవిధమైన ఆశాకరమును లేదు. కన్నులనిరునించుకొని నందయుండునెడకు పోయెను. అప్పటికి శత్రువుల పిరంగులు భంభమ్మనసాగెను. కోటను ముట్టడించి. కోటగోడలు పగుల్ప ప్రయత్నములు జరుగుచున్నవి. సద్గుమహావిలయము నలెనున్నది. ఆశబ్రహ్మతో అంతఃపురమధ్యములుగూడ ఘూర్ణిల్లుచున్నవి. అంతఃపురమునందలి జనుల చెవులు చిల్లులువడుచున్నవి.

నందయుండు ప్రదేశమునకరిగెను. ఆమె ఉత్తక్రిందఁబడియున్నది. ఆమెపిల్లలును, రమకుమారుఁడను, ఆమెచుట్టును మూఁగి యెఱ్ఱుచున్నారు ఆతనిముఖసందర్భము కాఁగానే “అయ్యో” నాథా, ఏమిచేసినారు?” అని పెద్దపెట్టున నేడ్చెను.

రాయ—విధిసూత్రమెట్లు ద్రిప్పినదో అల్లనడచితిని. భర్తమ్మతికి కారణభూతురాలగు నొకస్త్రీని నాపక్కకు దెచ్చితిని. ఆమెచుట్టమే నాకనినాశ కాలబుద్ధి పుట్టించినది.

నంద—అస్త్రీ క్రియసయా మీతలంపు?

రాయ—ఔను శ్రీయే

నంద—మేనుండఱముమాంత్రికురాలని శిష్య క్రియను భావించినది శ్రీయేనా? ప్రాణనాథా? ఇంతకాలము మాకామాట చెప్పకుండనేల దాఁచితిరి? అనియడిగెను.

అట్టిసమయమునఁ గూడ నందముఖచిహ్నములు సంతోషచిహ్నములై యుండును.

రాయలు—చెప్పినమాత్రము నేమిప్రయోజనము, శ్రీగాసి, శివశక్తిగాసి, ఫలితార్థముక్కటియేకదా? మృత్యువిప్పుడు నాకాసన్నంబైయున్నది.

నంద—ప్రాణేశ్వరా! వినశ్వరములగు నీజీవయాత్రలన్నియును జననమరణరూపకములు. అందులకు నాకించుకంతయును విచారములేదు. శతసహస్రయోధులకధనాభుండవై యుండు నికునే వెన్నంటి వచ్చుచుండ నట్టిమరణము సంప్రాప్తం బయ్యె గదా యని మాత్రము విచారమగుచున్నది.

రాయలు—ఈక్షణమున నాయొద్దశతసహస్రముకాదే, ఒక్కశతమైన యోధులులేరు. అట్లున్నను యుద్ధమున నే చచ్చెదను. దానినాఁపువారెవ్వరు? ఇంకొక్కక్షణములో ద్వారము తెఱచి మహమ్మదీయసైన్యమిందు ప్రవేశించును. నీతోచెప్పి యాయుధముం గొనిపోవ వచ్చితిని.

నందకన్నులవెంట నశ్రుధారలు జలజలప్రవింప సాగెను. ఆమె యెట్లోకన్నులునుచుచుకొని నేనిప్పుడు మీనిశ్చితమునుండి మరలింపఁదలంతునేని మీసుఖమును యోచించినదానను గాకపోదును. మీయప్పటిమనస్థైర్యము మీకువచ్చినది. అదియేపదివేలు. ఈమనస్థైర్యమింతకుమున్నె వచ్చిన నెంత భాగుగానుండియుండును. నాథా? మీరుమరణించునపుడు నేనును మీ వెన్నంటియే వచ్చెదను. అసహాయులగు నీపిల్లలపనియేమగునో యనిమాత్రము విచారముగనున్నది. వారుతప్పకమహమ్మదీయులచేతిలోఁ బడిపోవుదురు. ఇదినిశ్చయము” అనిచెప్పామండ నందకన్నీరు కాలువలు గట్టెను.

రాయ—అందునకే నిచ్చ బ్రతికియుండువలెను. ఈపిల్లలను జూచుకొనియు బ్రతికియుండుము.

నంద—నేను బ్రతికియున్నంత మాత్రమున వారు సురక్షితముగ నుండు రనియో? మీయూహ?

రాయ—నందా ? ఎంతమంది తప్పించుకొని పోయినారు కారు ? వారి మార్గమేల యనుననిచినావు కావు ? అట్లుచేసియుండిన నీనినుగులై నను జీవించియుందురు.

నంద—మీకు భార్య నెయుండి రాజా ; నేను పాటిపోవుట యెవ్వరి వెంటనంటి ? మీయనుమతి లేనిదే యీ పిల్లలనొకరికొప్పగించుటయా ? వ్రత్రులాసద్గతికి మూలము. నీవేనాకన్నియును. నిన్ను విడిచి పిల్లలనునుననిచుటయా ?

రాయ—ఇప్పు డీదురవస్థ తప్పించుకొనుట యెట్లు ?

నంద—నుహమ్మదీయు లసహాయులని కరుణించినగాని యేమిసాధనమున్నది ? వారిట్లుచేయకున్న వారిని సర్వరక్షకుని రక్షణకొప్పగించుట తప్పవేఱుశరణ్యమేమున్నది. ? వారిదేహమునఁ బ్రవహించునది క్షుత్రియరక్తము. రాజకుటుంబములకు కష్టసుఖములు కావడికుండలు. ఆవిషయమైన డిజ్ఞాన నాకించుకంతయును లేదు. మిమ్మెవ్వరైనపిరికిపందయనుకొందు రేమో యనినూత్రిము మనసున బరితపించుచున్నారు.

రాయ—భగవద్యత్న మెట్లున్న నట్లవును. ఇదియేమన కడపటి సమావేశము. ఇక మఱిమాటాడక రాజుఝరాలునలేచి యాయుధాగారమునఁ బ్రవేశించెను. పిల్లలను వెంటఁ బెట్టుకొని నంద యాయన వెన్నంటిచనియెను. రాజయద్ధకార్యసన్యాహములుచేసెను. కన్నుల నీరుజమ్ముకొనుచు నంద తనపిల్లలతో నాతనిమార్గమును బికించి చూచుచుఁ బోయెను.

ఆయుధములెన్ని యేని ధరియించి కేవలరణశూరుండై సీతారామరాయులు సీతారామునివలె తేజ్విలెను. వెనుక నెవ్వరు లేరు. ఆయుధమాత్రసహాయుండై కోటగుమ్మముకడకు పోయెను. మృత్యుదేవతా సమాలింగనము గావింపవలెనని యాతనియద్దేశ్యము. వీరపురుషోచితంబగు పౌరుష మావేశమైనది. నంద మఱలసెకసారి గ్రుండఁబడి పొరలి వెక్కి వెక్కియేడువసా గెను. రాజట్టులొంటరిగఁ బోవుచున్నవాఁడు. యయంతి శత్రుకార్యమునకై యేర్పడినస్థానమున నెవ్వరివో యిరువురి రూపములాతని కన్నులఁబడియెను. మృత్యుదేవతనాశించి పోవుచున్న యో

ధవరునకు సైతమాయాకారములు జూచినంత దేహమున వడకుబుట్టెను. గుండెతల్లడపడియెను. చేతత్రిశూలములును మెడను రుద్రాక్షమాలలును మెఱయ కాషాయవస్త్రములనుధరించి యావేదికపైనున్న యయంతిరూప మత్యాతురతతో నాతఁడు గనుంగొనియెను. శ్రీకూడ బైరవీ రూపముననే యామె ప్రక్కను గూర్చుండెను.

మృత్యుమేఘమాతని నొక్క క్షణములోఁ గ్రమ్మినై యుండెను. అంతటి భయోత్సాహ సమయంబున నట్టివేషములతో తారసిల్లిన యారూపముజూచిన నాతనికెందులకంత భయోత్సాహత? ఆతఁడు వారిం బల్కరించి “ ఎఱిగినస్థలమునుండి యెవ్వరు నెఱుంగని చోటికి, నేపైనమైపోవుచుండ, మిరిచ్చటికేల త్రోసికొని వచ్చితిరి, ఇంకను మీపగ తీరలేదా? ” అనియెను.

యయంతి యధరోష్ఠమున దరస్మితము తాండవమాడెను. రాజునకు శ్రీస్వరము హీనస్వరముగను, కన్నులశ్రుధారా పూర్ణములుగను గనుపట్టెను. ఆమెకాతనితో మాటాడవలెనని యూహ. మాట నోటిచివర వఱకును వచ్చుచున్నది. బైటికిరాదు. రాయలామెముఖము వంక తదేకవీక్షణముగఁ జూచెను. శ్రీ మాటాడలేదు.

కట్టకడకు రాజు శ్రీ! నీభాగధేయవిలసనమే యీరూపమున ఫలించినది. మృత్యుదేవతను నాపై విడచివది నీవే. నీప్రాణప్రియుని మరణమునకు కారకురాలవైన నిన్ను పరిత్యజించుటలోఁ దప్పేమియును లేదు. ఏమైనను విధిలిఖితము తప్పినది కాదు. మఱల నీవేల యిచ్చటికి వచ్చినావు. శ్రీ—నేను చేయఁదగిన కృత్యములు కొన్నియున్నవి. వాని నాచరింపవచ్చినదానను, నేఁడునీమరణదినము. నేనును నీతోడరానున్న దానను.

రాయ—విరాగిణులైన స్త్రీలకుగూడ సహగమనమున్నదా?

శ్రీ—సన్యాసులకుగాని, సంసారులకుగాని, అందఱకును జావస్వాతంత్ర్యమున్నది.

రాయ—విరాగిణులకు కర్మములులేవు. నీవువిరాగిణివి. మృతుఁడనగుచున్ననన్ను నీవేల యనుగమించెదవు. నేను మృత్యుదేవతతిథినగుచున్నాను. నంద నన్ననుగమించును ఆమె సిద్ధముగనున్నది. సివైరాగ్యమునుద్ధరించుకొనుచు బ్రతికియుండుము.

శ్రీ—ఓ ప్రఖ్యాతుడా? ఇంతకాలమోషికపట్టియున్న నీకు నేడునాపై గోపము రాదగదు. నీయెడ నేనొనరించిన యపరాధమునకు ఫలము గ మనమిప్పుడే లోకమునకును గాని శ్రోవను బడి రౌటికింజెడి మధ్యను కొట్టుకొనుచున్నారము. ఇదే నాశిరస్సు నీపాదపద్మములఁ జేర్చుచున్న దానను. అని శ్రీ “యావేదికనుండి దిగి సీతారాముని పాదములపై సాష్టాంగమెఱగెను.”

శ్రీ—నీపాదములఁగొట్టి ప్రమాణముచేసెదను.” నేనింక సన్యాసినిగాను నన్ను క్షమించెదవా? నన్ను మరల నీభార్యగాఁ గ్రహించెదవా? సీతా—నిన్ను నెంతమక్కువనోడనైనఁ జూచుచుంటిని. ఇప్పుడు తరుణము మించినది.

శ్రీ—చచ్చుటకుఁ గావలసినంత కాలమున్నది శ్రీసీతారాముని పాదధూళి శిరస్సునఁ నాలెను.

యయతి—నేను భిక్షుకురాలను, మీరు నేడు మొదట శాశ్వత మగు విజయమునంది మెలంగునటుల ఆశీర్వదించుచున్నాను.

సీతా—తల్లీ! నేను నీయెడ నెంతయు నపరాధము చేసినపాపాత్ముడను. నావినాశముం గాంచి నీవానందింపవచ్చితి ననుకొనవకాశములేదు. నీసద్వృత్తి నీయాశీర్వాదమువలననే విశదమగుచున్నది తల్లీ! దయచేసి యేప్రాయచ్చిత్తమువలన నాపాపము శమించి నీకు సంతృప్తియగునో తెల్పుము? వింటివా? మహమ్మదీయుల ఫిరంగుల శబ్దము. ఇంకనొక్కనిముసమున కాఫిరంగి కొక్కదాని కెరయయ్యెదను. కాలవిలంబముగాకుండనీదయ, నీక్షమార్పణము నాకెందుమూలమున లభించునో సెలవొసంగుము. ఇదె దోసిల్లొగితిని.

యయతి—వెనుక నుక్కసారి యసహాయుండవై యొక్కడవే ఈకోటఁగాచికాపాడితివి.

సీతా—నే డామాట తలపరానిది, నీటికిని నేలకును నెంతో భేదమున్నది.

నే డసహాయుండై యీకోటనుద్ధరింపఁ గలవాఁడు ప్రపంచమున లేడు.

యయతి—నేటికిని నీవెట్లునడిపిన అట్లునడచుట కేఁదిమంది సంసిద్ధులై యున్నవారు.

సీతా—ఆసంకులము వినఁబడుట లేదా? అపరిమితమగు న్నాసైన్యము

ముందర నేబదిమందియన నేపాటి. నా ప్రాణము లెట్లయిన త్యజింప గలను. స్వామి భక్తితత్పరులై కేవల నిరపరాధులై వెలయువాని ప్రాణము లూరక హతమునేయుట కెట్లు మనసావ్హను. ఏబదిమందితో ట్టియుద్ధమున గన్నులు మూసికొని దుముకుట యనిన మృత్యువున దురుగఁ బోవుటయె కాక మఱియేమున్నది.

శ్రీ—నేనో నందయో యొకమార్గము నిశ్చయించుకొనినారము. మఱి నామా మాకృతనిశ్చయము. ఒక్కటిమాత్రమున్నది. నందకును రమకును బిడ్డలున్నవారు. వారిరక్షణోపాయము దోచకున్నవి.

సీతారాముని కన్నులనుండి బాష్పములు రాలెను. నేఁడు నా పాపాత్మునకు సహాయ మెచ్చుటనుండి వచ్చుచు?

యయంతి—ఓమహారాజా! ఇట్టిసమయమునందు కూడ అసహాయకు రక్షకుఁడున్నవాఁడు అది నీకుమాత్రము తెలియవా? అందఱును తెలిసినదే. ఎఱింగియున్నను రాజ్యమదాంధత్వమున విస్మృతికే గును. అసహాయనకు సహాయుండును, మార్గవిచ్యుతునకు మార్గదర్శకుండు నగునాతని నింకనైన స్మృతికిఁ దెచ్చుకొనవా?

సీతారాముని తల వాలిపోయెను. దైవస్మరణ యనునది. యిమనంబుననుండి యొత్తిగిలిపోయి యెంతకాలమైనదో! అసహాయు సహాయుండును, ఆర్థులకెల్ల రక్షకుఁడును అగునాతని నామమిప్పుడు ఆల నాతనితల కెక్కినది. కాలమేఘము లన్నియును జ్ఞానవాతముచేచె చెదరెనవి. ఆతనిమనోగగనమున జ్ఞానమార్కులు మఱి తనతేజఃప్రకాశముదయింపజేసెను. అట్లుపైనఁ జూచుకొనునప్పటి కీజగత్తునాతని పరిపాలించునది యప్రాకృతమైన తేజో రాశియని పొడకట్టెను.

సీతారాముఁ డిప్పుడు భగవద్ధ్యానతత్పరుం డయ్యెను. “దేవదీనులకుశరణ్యుండవును, ఆప్తవిరహితుల కావుండవును, అసహాయకు సహాయుండవును, మార్గవిచ్యులకు మార్గప్రదర్శకుండవును, అత్తుల పాపపరిహారవును, అగునీవు నేఁడిపాపాత్మునిపైః గృహాఘోకాకుండువా?” సీతారాముఁ డట్లు హృదయపూర్వకంబుగ దైవనతత్పరుండగుట కనిపెట్టి యయంతి శ్రీపై భావగ్భీతంబగు వీక్షణకృటి ప్రసరింపజేసెను. అత వారిరువురు నావేదికపై సాష్టాంగక

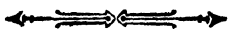
చేతులుజోడించి మొగముపైకెత్తి ప్రార్థింపజొచ్చిరి. వారికంతస్వర
 కుక్యమై యంతరిక్షమార్గమునబోయి యవ్యక్తమధురస్వరంబున శకుం
 సంతానంబుల నధఃకరించుచు, నీమందిరము నలుతట్లువ్యాపించి, ప్రతి
 స్థనించుచుండెను.

శ్లో. త్వమాదిదేవః పురుషః పురాణ స్త్వమస్యవిశ్వస్య పరం నిధానం,
 వేత్తాసి వేద్యంచ పరంచ ధాతు త్వయా తతం విశ్వమనంతరూప.
 కోటగోడలకు వెలుపల మహమ్మదీయ సైన్యము సముద్రమువలె
 జంచుచుండెను. ఆగోడలు పగల్పనాయ త్తపడియున్న ఫిరంగుల “భం
 డం” మనుశబ్దముతో పొలములు, అడవులు, ఏళ్లు, కోళ్లు నేకమయ్యె
 డ్దటలోపలమాత్రమెవ్వరును లేరు. విజనమైయున్నది. వెలుపటనుం
 చ్చు ప్రతిధ్వనితప్ప మఱియేశబ్దమును వినవచ్చుట లేదు. శ్రీ, య
 యంతుల, యనుపమానకంఠస్వరములనుండి బయలు వెడలి స్వరముద
 కుండ కీర్తనము సేయ భగవన్నామస్మరణమాత్ర మాశబ్దమున కం
 రాయముకలిగించుచుండెను. శ్రీ, యయంతులు, రూపములుదాల్చిన,
 క్తిజ్ఞానములు. వారికంఠస్వరము లంతరిక్షమార్గమున బోవుచున్నవి.
 తారాముని దేహముప్పొంగి పోవుచున్నది.

‘కం. నమోనమస్తేఽస్తు సహస్రకృత్వః పునశ్చ భూయోఽపినమోనమ
 స్తే, నమః పురస్తాదధపృష్ఠతస్తేనమోఽస్తుతే సర్వత ఏవసర్వ.

కర రసాయనంబుగనున్న యామాధుర్యరసంబు సీతారాము
 చెవింబడునప్పటికి మత్తుమందు జల్లినట్టయ్యెను. ఆనిమషమందాతనికి
 నున్న యాపత్తులన్నియును మఱపునకువచ్చెను. హస్తద్వయంబుదో
 లించి మనస్సుచలించిన వానివలె మొగమ్ముపైకెత్తి ఆవందాశ్రులు
 ల్పజొచ్చెను. “హరీ ! హరీ ! హరీ !” యనుహరినామస్మరణము
 ండలమెల్లఁ గ్రమ్మిపోయెను.

ఇది యిట్లుండ కోటలోపలనుండి, “జయము సీతారామా ! జయ
 మహారాజాధిరాజా ! జయము” అను రణోత్సాహనూచకంబులగు
 వృషదక్షకలు వినజొచ్చెను.

ఇరువది రెండవ ప్రకరణము.

సిపాయిలందఱును కోటలోపలనే మకామని మాపాఠకు లిదివఱ కేయెఱుంగుదురు. పైపెచ్చునిలువ సైన్యమునందలి సిపాయిలెల్లరును సైన్యమును విడచి పలాయితులై నట్లు చెప్పుకొనుచున్నారు. బ్రాహ్మణులును, రాజపుత్రులును, చేరి మొత్త మేబదిమాత్రము తాము తిన్నతిండి వ్యర్థముగా పోతుండ రాజుపక్షముననుండి తమశక్తియెల్ల ధారవోసి పనిచేయుచుండిరి. వారందఱు ఎన్నికలోనివారు. లేకున్న డబ్బును, దుగ్గాణిగయును లేకుండ ప్రాణములకు తెగించి యింతపనిచేయుదురా? వీరికిని అసంతుష్టి ప్రారంభమైనది. మహమ్మదీయ సైన్యము సమీపమునకు వచ్చి యున్నది. భయంకరముగ హాహారవంబు ప్రారంభమయ్యెను. ఫిరంగి భాంకారముచే చెవులు, బ్రద్దలగుచుండెను. అందుండి యెగిరిపడునగ్ని గోళములు కోటగోడల సత్తువ నదలించు చుండెను. కాని వారి నెవ్వోనిగాని నడపినపాపమున బోయినవారు లేరు. రాజు స్వయముగ వచ్చియున్న సైన్యముల మఱలం గుమిగూర్చెను. అతఁడుమాత్రము యథాక్రమముగ నడుపఁగలిగినాఁడా? వారందఱుచు వచ్చి యాతని వెనుక నిలువఁబడినది దేహములప్పించుటకై గాని విజయపట్టము నందుటకు గాదు. “రండు. మీప్రాణముల నాకై యర్పణము సేయుఁడు” అనువారలైనను లేరు. అట్టిదో వారి యాయుద్దేశ్యము నెఱవేరుట యెట్లు? అసంతుష్టి యుద్రిక్త మునునది. ఇంక భయభక్తులతోఁ బ్రసక్తియేముండును?

అందఱు నొక్కచోట సమావేశమైనారు. రిఘువీరమిత్రుఁడు వయసుచేతను, ఉద్యోగధర్మముచేతను కూడ పెద్దవాఁడు. అతఁడు ముందునకు వచ్చి “అన్నలారా! ఈమీరందఱును కిదలకుండ మెదలకుండ నీగోడలలోఁ గూర్చుంటిరేని మహమ్మదీయు లిందు ప్రవేశించి మిమ్ము నిర్మూలము చేయుదురు. వారికాలిక్రిందఁ బడి నలిగిపోవుట యుత్తమమో? పౌరుషంబగు మరణము తమమో? యోజించుకొనుఁడు. రండు. మగతనముజూపి మఱి చత్తుముగాక. ఆయుధసన్నద్ధులరగుఁడు. యుద్ధమునకు పోవుదము లెండు. మనకు నాయకుఁ డెవ్వఁడును లేఁడందురా? లేకపోయిన లేకపోవుఁగాక. ఇందు నియంత్రితుఁడు కావలసినవారెవ్వరు? చావు

నకు గూడ సెలవుకావలెనా? మనము రాజువలన బ్రతికినారము. అతనికొ
 అకైపోరాడుట మనవిధ్యుక్తధర్మము. మనకిప్పుడు నియామకుం డెవ్వఁడు
 ను కనుపడుట లేదన్నమాత్రమున మనకృత్యమును మనము చేయక
 యూరకుండుట ధర్మమా? చెప్పినను చెప్పకున్నను మనకృత్యమును
 మనము చేయుదము లెండు.” అని హెచ్చరించెను.

ఈయుపదేశము నందఱును శిరసావహించిరి. గయాపండా యను
 నాతఁడు “మనము యుద్ధము చేయుమార్గమేమి? ఇప్పటిసంగతి సందర్భ
 ములనుబట్టి ఫిరంగులు మాత్రమె కోటను సరంక్షింపవలసియుండెను.
 ఫిరంగులు కాల్చువారు లేరు. అందఱును పలాయితులైరి. ఫిరంగుల
 తోఁ బనిసేయుట మనపనికాదు. యుద్ధప్రక్రియ నిర్ధారణసేయుఁడు”
 అనిచెప్పెను.

దానిని గూర్చి పెద్దచర్చజరిగెను. జమూదారు ధర్మసింగు “ఈచ
 ర్చలతోడ ప్రయోజనములేదు. మనచేతనాయుధములున్నవి. గుఱ్ఱము
 లున్నవి. రాజు కోటలోపలనున్నాఁడు. మనమందఱము సాయుధులమై
 అశ్వముల నెక్కి రాజునొద్దకుపోవుదము. ఆయనయు త్తరపులఁజెందుదము
 ఆయన యెట్లు చెప్పిన నట్లుచేయుదము. లెండు” అనిచెప్పెను.

అందున కందఱును సమ్మతించిరి. చరచరిఁబోయి యుద్ధసన్నద్ధులై
 అశ్వముల నెక్కి సాటోపంబున “మహారాజకీ జయ్. సీతారామ రాజకీ
 జయ్” అనుపిజయవాక్యంబులఁ బలుకుచు ఆయుధముల నప్పళించుచు
 బయలుదేరిరి.

ఈహుంకారములు సీతారాముని చెవింబడియెను.

ఇరువదిమూడవ ప్రకరణము.

శ్రీ, యయంతుల, ప్రార్థనామాధుర్యమున నానందపరవశుండై
 వేదికపైరున్న సీతారామునొద్దకు రిణితాహనూచకంబులగు జయజ
 యవాక్యంబులతో సిపాములందఱును వచ్చిరి. అంత సీతారామునిగాంచి
 మఱింత కేకలకుఁ బడిరి.

రఘువీరమిశ్రుఁడు “రాజశాసనమేమి? దేవర సెలవయ్యెనేని ఈ
 భోగిబుఱుల తఱిమివేయుదుము.”

సీతా—ఇక్కడ నొక్కొంత సేపు నిలుడు. మఱల నేనిప్పుడే వచ్చెదను.

అని రాజు అంతఃపురమునకరిగెను. ఈలోపల మనస్సు చెదరసీకుండ త దేక ధ్యానమునకు విఘ్నముకలుగకుండ, తమమనోనిశ్చితంబు వెలివ్రావకుండ, విరాగిణులిరువురును పాడుచుండిన నాచార్యనాశ్లోకములను సైనికులందఱు నాలించిరి.

నియతకాలమునకు రాజు మరలివచ్చెను. అతనివెనుక నొకపల్లకీ కూడనుండెను. రాజాంతఃపురమునందలి పరిచారకులందఱును పలాయితులైనారని యిదివఱకే చెప్పియుంటిమి. కాని, ఆదినుండియును కనిపెట్టుకొనియున్న సేవకులుమాత్ర మింకను అంటుపెట్టుకొనియున్నారు. నందయును ఆమెపిల్లలును యెక్కివచ్చినపల్లకిని మోసికొనివచ్చినది పరిచారకులే.

రాజు సేనాసముదాయమువద్దకువచ్చి వానినందఱును పూర్వమునందలి పూర్వహాప్రక్రియలనుసరించి ముమ్మెనలు దీప్తియుండునటుల వారినిశాసించెను. నంద నానడుమనుంచి తానొక మొనను నిలిచి యాకోణమును కాచియుండెను. శ్రీ యయంతులిద్దరను బిలచి “మీరిచ్చట వెలుపల నేలయుండెదరు? మా సైన్యసముదాయము నడమనుండు విజనప్రశంబున కరుగుడు ” అనిచెప్పెను.

శ్రీయయంతు లిరువురును చిఱునగవుతో “మేము సన్యాసినులము. మాకు చావుబ్రతుకులు రెండును సమానములె. ” అని పలికిరి. మఱు మాటలాడకుండ సీతాముముడు “ఓదేవా ! విజయోస్తు. లక్ష్మీనారాయణా విజయోస్తు.” అనికేకలువేయుచు ద్వారమువంకకుఁ జనియెను.

అతనివెన్నంటి ముమ్మెనలు దీప్తియున్న యావాహిని బయలుదేరివచ్చెను. సన్యాసిను లిరువురు సీషణ్మాత్రమైన పిక్కచెదరులేకుండ తమహస్తములనున్న త్రిశూలమును ద్రిప్పికొనుచు రాజుగఱుమునకు ముందువంక నడచుచుండిరి. ఈక్రిందిశ్లోకమును బఠింపుచుచప్పటులఁజఱుచుచు ద్రోవఁదీయుచుండిరి.

పద్యం. జయశీవ ! శంకర ! త్రిపురనిధనకర !

రణే భయంకర ! జయ జయ రే !

చక్రగదాధర! కృష్ణ! పీతాంబర!
జయజయహరి! హర జయజయరే!

వారిచర్యలకు రాజచ్చెరువంది “ఇంకొక్కనిముసములో మృత్యుముఖమునఁ బడనున్న వానికి మీకీసాహసమేమి?” అనిపల్కరించెను. శ్రీ—దేవా! “రాజులకే మృత్యువనిన భయములేనపు డింక సన్యాసినుల కా భయము.” అనిచెప్పిరి.

యయంతి యేదియో ధ్యానించుకొనుచుండెను. ఆమెచూటలప్రమేయమునకుఁ బోడయ్యెను. రాజాస్త్రీలేవిధముగను తనమాటలు లెక్కసేయనివారగుటఁగనిపెట్టి యింకవారితో ముచ్చటింపఁ డయ్యెను.

రాజు ద్వారపార్శ్వమునకు వచ్చి స్వయముగఁ దాళముఃదీసి గడియవెడలించెను. పటిష్ఠులైయున్న ద్వారపాలకు లీక్రమముగ పెద్దపెద్దకేకలువేసిరి. ఆకేకలతో సింహద్వారమెగిరిపోవునట్లులయ్యెను. గుఱ్ఱములతెక్కలచప్పుడు తచ్చుమూసిస్వనంబుతో మిళితమై ప్రతిధ్వనించుచుండెను. మహమ్మదీయసైన్య మహాసముద్రతరంగముల బలిమిచే బలిష్ఠమగునాసాశిద్వారము బండులుదడదడ రాలిపోయెను. తెఱచియున్న ద్వారమును ముమ్మెనవాలుదాల్చియున్న సీతారాముని గుఱ్ఱపుదళములు తాహాప్రేరితములై ఆఁగిపోయిరి.

ఆఁగిగట్టుతెగిన యప్పుడు నిండియుండిన యేటివెల్లువ యత్యుద్రదేకమున దొడదొడఁ బ్రవహించునట్లు తెఱచియున్న ద్వారముననుండి మహమ్మదీయ సైన్యములోపలఁ జొరఁబడియెను. కాని, వారందఱుచు శ్రీయయంతులను జూడఁగనే, ఈశ్వరవేరుసోకిన పాములవలెఁ గదలమెదలకుండ నుండిపోయిరి. వారియాకారమే సర్వసమ్మోహన యంత్రముగనున్నది. ఆరూపము లీస్థూల ప్రపంచకముననుండఁదగినవి కావు. వింతయైన వస్త్రరచనావిధానము, అత్యద్భుతమై యశ్రుత పూర్వమైన వీరత్వము, సర్వవశీకరణమగ్రమువలె పనిచేయుచున్నవి. జయసంప్రార్థనావచనము. ఇవియన్నియు నొక్కచోఁ జేరియుండుటఁగాంచి మహమ్మదీయులు వారల నాపురదేవతలనుగా భావించి భయావహులై వారికి త్రోవయొసంగిరి. మహమ్మదీయ సైన్యమధ్యమునఁ బ్రవేశించి దమత్రిశూలములచే దారిఁజేసికొనుచు జారుచుకొనిపోయిరి.

అదృష్ట వశమున త్రిశూలములకు లభించిన యాత్రోప సీతారామునకు గూడ లాభించెను. వారివెనువెంటనే శత్రుమధ్యమునుండి సీతారాముడు తన సైన్యమును కూడ నడపించుకొని పోయెను. సీతారాముఁ డిప్పుడు కేవలమును మనుష్యులలో లేఁడు. భగవద్ధ్యాన తత్పరుఁడై నడచుచున్నాఁడు. చావు సన్నద్ధమైయున్నది. తన మనస్సిప్పుడు భగవంతునియందు తదేక లగ్నమైనది. ఇప్పుడాతని మనస్సున కేయాంధోళములును లేవు. నిశ్చలమై, తదేకలగ్నమై, సంతోష దాయకమై యొప్పుచున్నది. మొగమునం జిఱునగవు తొలుకాఁడుచున్నది. భైరవీరసనాశ్రమునుండి బయలువెడలి మృదుమధురంబై యొప్పుచున్న యాహారినా మస్కరణముల తనివిదీర్ఘ్రాలి తనమనంబు నాతఁడిప్పుడు తద్దైవమునందు లగ్నముగావించి తనను తా మఱచెను. అట్టిక్షణమున మహాహృదీయ సైన్య మేపాటిది. కేవల తృణప్రాయముకా నా ?

సంకోపతరంగితంబగునాతని ముఖమునుజూచి అల్పముగనున్న ను జయప్రదంబగునాతని సైన్యమును నవలోకించి “మహాహృదీయులు. వాని చావనిండు చావనిండు” అనిపికగులు గురియునటుల కేకలు వేయసాగిరి. కాని, స్త్రీలనిర్దురను మాత్ర మెవ్వరును ఏమియు ననరైరి. వారి దారినుండి యందఱును తొలఁగిపోయిరి. సీతారాముని, యాతనిసైన్యమును, అన్నివైపులనుండియును ముట్టడించిరి. వారుమాత్ర మెదిరినెమరుకొనుటకై నడుమనెచ్చటను నిలువకుండఁజేసి, చరచరముగడునకు నడిపించుకొని పోయెను. అందులో చాలమందికి చావుదెబ్బలు తగిలినవి. కొందఱా దెబ్బలచే గుఱిములనఁండి గుభాలునఁ గూలి మడిసిరి. కాని వారి స్థానమున వెనుకనుంచి మఱియొక రాయుత్తరక్షణముననేవచ్చి యాదుకొనుచుండిరి. ఈరీతిని సీతారాముని సైన్యము శత్రుమధ్యముననుండి శ్రీ యయంతులు దయచేసినదారి చెదరకుండఁ బోగలిగెను. ఆసిపాయిలపైఃబడిన సైన్యభార మతిఘోరమైనదియె కాని సీతారామునిశిక్షయును, తాల్కియును, అంతరాయములనెల్ల నిర్జించెను. సిపాయి లెల్లరు ఇటునటుజూడకుండఁగనే ముందునకు మొగిసిపోయిరి. పోనుపోనుకొందఱికి గాయములు తగిలెను. కొందఱు మడిసిరి. వెనుకంజవేసిన కొంద

ఱు గుఱిముల కాళ్ళక్రిందబడి నలిగిపోయిరి.

ఈయద్భుతచర్య గాంచి మహమ్మదీయ సైన్యనాయకుఁడు సీతారాముని ముందు గమనమునాపుటకై యాతనిసైన్యమున కెదురుగనొక ఫిరంగినునుప బంచెను. కోటగోడల ముట్టడించుటకై వారిదివఱకేఫిరంగులఁ గొన్నిఁటిఁదగిన స్థలముల నమచ్చియుంచిరి. అందువలన ఫిరంగివెంటనే సమకూరదయ్యెను. అయినను రాజదంపతులు తప్పించుకొని పోవుచున్నారని కనిపెట్టి, అత్యంత శీఘ్రముగ జాగరూకతతోఁ గడుకష్టము మీఁదఁ నొక ఫిరంగి రావించి సీతారాముని సైన్యమున కెదురుగ నిలిపెను. కాని ముసల్మానునాతనిపై తాను స్వయముగఁ బోవనమఱుఁడు కాఁడయ్యెను. కోటతలుపు తెఱచియుండెను.

మహమ్మదీయ సైనికులుదోపిడి కుపక్రమించిరి. వానిమరలింప శక్తుఁడు కాఁడయ్యెను. సుబాదారుని బాకీపైక మెక్కడ రాకుండదాఁటి పోవునో యనుభయముచే నాతఁడుకూడ యా పనిమీఁదనే యుండవలసినవాఁడయ్యెను. ఈలోపున ఫిరంగినచ్చెను. సీతారామునిసైన్యమా శిలన్నియును నిరాశఁ జేసికొనిరి. కాని శ్రీపనిమాత్ర మట్లులేదు. శ్రీయయంతులిరువురును చరచర ఫిరంగియొద్దకుపోయి యెదుర్కొనిరి. యయతిముఖమువంక తేరి పాఱజూచుచు తనహృదయము నాఫిరంగికెదురుగనిలిపి శ్రీ చిఱునవ్వనవ్వెను. అటునిటుఁ గలయంజూచెను. తోడుతనె హర్షనూచకమై జయప్రదంబైన చిఱునవ్వొకటి యామెయధరోష్ఠమునఁ గనుపట్టెను. యయంతి యామె ముఖవికారములఁ బరిశీలించి చూచెను. అంతట తనచూపు లాఫిరింగి వాని మొగముపై ప్రసరించెను. అట్టిచిఱునవ్వే యామెముఖముమీఁదఁ గనుపట్టెను. ఒకరినొకరుచూచుకొనిన యాచూపులు ఫిరంగిని జయించితిమని యొకరితోనొకరు మాటాడుకొనుచుఁబోయిరి. సీతారాముఁడును భార్యయును పిల్లలును హతశేషులై యున్న సిఫాయిలతోమహమ్మదీయ సైన్యమధ్యముననుండి యట్లు లతినాహసమున నొకసురక్షితస్థలంబునకుఁబోయిచేరిరి. మహమ్మదీయులు కోటదోపిడికిఁ దొరకొనిరి.

సీతారామునిరాజ్య మిట్లు లంతరించెను.

ఇరువదినాలవ ప్రకరణము.

రాత్రియైన వెనుక శ్రీ, యయంతు లొక వివి క్షలంబునఁ గలిసి
కొనినప్పుడు శ్రీ “ఆఫిరంగివాఁడెవ్వఁడు” అని యడిగెను.

యయంతి—సీతారాముఁడు చంపినవా డెవ్వఁడనియా నీవఁడుగుచున్నది?
శ్రీ—అవును. వానిని నీ వేల చంపవలదంటివి?

యయంతి—వి రాగిణుల కీసమాచారము తెలిసికొనినందువలనఁ బ్ర
యోజనమేమున్నది ?

శ్రీ—ఏమియును లేకున్నమానె. కంటఁదడిపెట్టినఁ బెట్టవచ్చుఁగా? అం
తమాత్రము చేత విరాగమార్గమున కపాయముగలుగునా?

యయంతి—కంటఁదడిమాత్ర మెందులకు పెట్టవలెను?

శ్రీ—బ్రతికియుండగ నాతఁడెవ్వరో గుర్తించలేకపోతిని. రాజును నీవం
తరాయ పెట్టుటఁగాంచి యాతనిశవము నొక్కొంత గుర్తుపట్టితిని. నా
మనస్సునకు సంశయముగా నున్నది. అతఁడెవ్వఁడెనఁ గానిమ్ము?
అతనిమరణమునకు నేనేకారకురాలను. తచ్చతఘ్నిముఖంబున కె
దురుగ నేను నిలువకయుండిన నాతఁడు తప్పకఫిరంగికాల్చియేయుం
డును. రాజును అంతమునొందియుండును. ఇంక నాతనిఁ జంపువా
రెవ్వరు?

యయంతి—అతఁడు చచ్చుటవలననే రాజు బ్రతికినాఁడు. నీకర్తవ్యమే
మియో నీవునెరపితివి. దానినిఁగూర్చి ప్రశంసించినందువలనఁ బ్ర
యోజనమేమి ?

శ్రీ—సంశయము నివృత్తికావలదా ?

యయంతి—సన్యాసినికింత తొట్రుపా తేల ?

శ్రీ—సన్యాసినికానీ, మఱియెవ్వతను గానీ, మనుష్యప్రకృతిమానునా?
నీవు నిశ్చయముగా దేవతాసమానురాలవని యెఱుఁగుదును. అట్టినివు
కూడ పదుగురిలో నిలువఁబడినప్పుడు లజ్జాపరిత్యాగమును చేయలేక
పోయితివి. ఇంక నావంటి సన్యాసినికి గలమనోవికృతులమాట యే
ల తలపెట్టెదవు?

యయంతి—అట్లయినరమ్ము. మనసంశయము నివృత్తిచేసికొందము.

ఇప్పుడుచీకటివడినప్పటికిని ఆస్థలమున నాకొకసాంకేతిక మున్నది ? పోయిచూతమురమ్ము. కాని, మనతోడఁగూడ దీపముట్టుకొని వెళ్లవలెను.

అంతవారిరువురు గడ్డిపూటయొకటి వెలిగించి యుద్ధరంగమునకరిగిరి. యయంతి పెట్టుకొనిన గుఱుతులనుబట్టి వారిరువురును తమగమ్యస్థానమునకు చేరిరి. ఆదీపసహాయమున వెదుకఁగా వెదుకఁగా నాతనిశవముగనుపడెను. కాని శ్రీ కింకనుసంశయము విడిపోయినదికాదు. అంతయయంతి యాఫిరంగివాని తలనున్న ముసలివెంట్రుకల తలకట్టినూడఁబెరుకగఁ నతనియధాస్థితిబయటఁబడియెను. పిమ్మట నాతని కట్టుగడ్డమునూడదీసెను. ఈరెండింటితోడను శ్రీకింకనునివృత్తి యయ్యెను. అతఁడు గంగారాముఁడు.

అంత శ్రీ కపోలఫలకమునుండి యశ్రులుకాలువలుగట్టసాఁగెను. యయంతి. “ సోదరీ ! ఈమాత్రమునకే నీవిత వలవంతనలయుదువె ? నీకు విరాగిణీత్వ మెట్లు లభ్యము కాఁగలదు ? ”

శ్రీ—నాయం దేదోషమును లేకయే రాజు న్నాపై నేరస్థాపనఁ జేసినాఁడు. ఆతనిమరణమునకు నేనా కారకురాలను? నేను సోదరమరణమునకు కారకురాలను. విధిచెయిదంబు లవిలంఘ్యంబులు.

యయంతి—పరమపురుషుం డెవ్వరిచే నెవ్వరికేది సంఘటనఁజేయఁదలంచునో యయ్యది కాకమానదు. నీవడ్లు పడుటవలన రెండుమాఱులు గంగారాముఁడు బ్రతికి బయటఁబడినాఁడు కాని ఆనీవే యిప్పుడతని మరణమునకుఁ గారకురాలనైతివి. కాని, గంగారాముఁడు పాపాత్ముఁడు. మరల సాపకార్యమునకు సంకల్పించివచ్చినాఁడు. రమచచ్చిపోయిన దని యాతఁడెఱుంగఁడు కాబోలు ? మాఱువేషమున నామె నెట్టులైన వంచించి పట్టుకొనవలెనను బుద్ధితో నతఁడు మహమ్మదీయ సైన్యమునఁ జేరినాఁడు. రమ తనను గుఱుతుపట్టిన తన నామె వరింపబోదని యాతనియూహ. ఆడోలీలోనిది రమయని యెంచియుండు. తత్కారణమున రాజుసైన్య మాతఁడరికట్ట నెంచినాడు. అయినదేమియో అయినది. అనుపయోగమైన ఈయశ్రుధారల నపనయించుకొమ్ము. లేలెమ్ము. ప్రేతభూమికిఁ బోవుదము.

అని వారిరువురు గంగారాముని శవమును గొని దహనక్రియలఁ గావించిరి.

శ్రీయయంతు లింక సీతారాముని జాడ లెఱుంగ యత్నింపరైరి. ఆరాత్రియె వారిరువురును అంధకారమునందైకృతమునొందిరో యన్నట్లు లంత్రాసము నందిరి. ఎక్కడకుపోయిరో? యేమైరో? ఎవ్వరికిని తెలియదు. శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ.

ఉ ప న ం హా ర ము.

రామచందు శ్యామచందు అను మాపూర్వస్నేహితులరువురును పాఠకుల కిదివఱకే కృతపరిచయులు. చాలకాలము క్రిందటనే వాసులాయితలుయిరి. ప్రస్తుతమున వారిప్పుడు నలదంగయను గ్రామమున నివసించుచున్నారు. అచ్చట నెకయచలమున నిలువంబడి వారిరువురు ముచ్చటించుకొన సాగిరి.

రామ—అన్నా! మహమ్మదుపురసమాచారము నీకేమైనఁ దెలియునా? శ్యామ— తెలియకేమి? నాకిదివరకే విదితమైనది. ఆపురమునందలి కోటయును, తత్సమీపస్థలములును, మహమ్మదీయు లిదివఱకే వశము చేసికొనిరి. ఆపట్టణమంతయును కొల్లఁగొట్టిరి.

రామ—రాజదంపతుల సంగతి యేమయ్యెనో?

శ్యామ—వారిని కాలుసేతులుకట్టి మూర్ఖుడబాదాకు పంపించిరఁట. అచ్చట వారిం బ్రతికియుండఁగ నే యొడలెల్ల నొలిచివేసినారఁట.

రామ—నాకును అట్లేవినవచ్చినది. కానివారు విషము వుచ్చుకొని ప్రాణముల విడచిరనికూడ యొకకింపదంతి కలదు. వారిమృతక శేబరములఁ గొనిపోయిచర్మము లొలిచి కఱ్ఱలకు వ్రేలాడఁగట్టిరని చెప్పుకొనుచున్నారు.

శ్యామ—తల కొకతరహాగా చెప్పుచున్నారు. కొండఱీరాజదంపతులనలె పట్టువడలేదనుచున్నారు. వారిప్రత్యక్ష దేవతవచ్చి అంతరాళమునకుఁగొనిపోయినదఁట. మహమ్మదీయులెక్కడనోయిర్వారు మనుష్యులనుగొనివచ్చివీరె రాజదంపతులని చెప్పివారిచర్మము లొలిచిరఁట.

రామ—ఇవియన్నియు మనహిందువుల కల్పితములు. వుక్కిటికి ములకంతమెక్కడ ?

శ్యామ—ఇం దేది వుక్కిటివురాణమో ఏది కాదో తెలిసికొనజొచ్చె యెట్లు ? రెండవది మహమ్మదీయులకల్పన కావచ్చును. మనము రమును చిల్లరవర్తకులము, ఓడవర్త కవు కబురులు మన కెందుకు మనము బ్రతికి బయటఁబడినాము. అందుకు భగవంతుని కొనియాడవలెను. ఏది నీచిలుము. ఒక్కసారి యిటుతెమ్ము.

అని రామచందు శ్యామచందు లిరువురును చిలుము చెప్పి ఆనందించసాగిరి. అంతలో గ్రంథము పఠనమాప్తమయ్యెను.

264 పుట 24 పజ్జిలో “మాటాడు” అను దానికి విదప.

క్రిందిపజ్జులుండవలెను.

ఈనడుమ రాయలు ముందునకు దుమికి ఫిరంగివానిని జంఁగి త్రి దూసెను. అంత యయంతి “ఓశక్తిమంతుఁడా! తొందరపడకుము. దయచూపుము” అని కేకవేసెను. రాయలు శత్రువునిపై దయయా? యని బకులుచెప్పుచు యెత్తినఖడ్గ మెత్తినట్టుగ నె యాతని శిరస్సు కఱుక్కున దెగనఱకెను ఉత్తరక్షణముననే నిరుపమానంబగు తననేర్పంతయు నుపయోగించి యతిలాఘవంబున ఫిరంగి యెదిరిసైన్యముపై, మలపి తనసైన్యము ముందుదారి కడ్డులేకుండ చేసెను. అతని చేత ఫిరంగి లయకాలమునందు గర్జించు వలాహకసముదాయంబువలె భంభమ్మని మ్రోయఁదొడంగెను. ఇరుపగుండ్లు వరషము కురిసినట్లు గురియుచుండెను. మహమ్మదీయులు చెల్లాచెదరలైపఱచిరి. దారివడ్డమియు లేకుండఁబోయెను. రాయలసైన్యమునకుఁ దోవ సుగమంబయ్యెను.

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్,

192, ఎస్ ప్రెస్ నేడ్, చెన్నపురి, ఈ.

సంస్కృత గ్రంథములు.

	ప్రతి 1-కి రు.	అ.
బాలరామాయణము, సటీక	...	0 2
అధ్యాత్మరామాయణము, ఆంధ్రబీకాతాత్పర్యసహితము	...	8 0
డిటో మూలము, చిన్నసైజు	...	0 12
సుందరకాండము, మూలము, చిన్నసైజు	...	0 12
డిటో ఆంధ్రీతాత్పర్య సహితము	...	1 0
యజుర్వేద సంధ్యావందనము, పురుషనూక్తము, శ్రీనూక్తము, ఆంధ్రీ బీకాతాత్పర్యసహితము, చిన్నసైజు, మంచికాకితములు	...	0 4
మహాన్యాయము, చిన్నసైజు, శుద్ధప్రతి	...	0 5
రుద్రము, పురుషనూక్తమువలె రాల, చిన్నసైజు	...	0 2
ఆపస్తంబగృహ్యసూత్రములు	...	0 2
ఋగ్వేదాహ్నికము, సటీక	...	0 2
వ్రతరత్నాకరము.	...	0 6
మంత్రపుష్పము, సటీక	...	0 1
సూర్యసమస్కారము, చిన్నసైజు	...	0 1
సంధ్యావందనభాష్యము, చక్కనిప్రతి	...	0 6
దేవతార్చన, చిన్నసైజు	...	0 1
కాలామృతము, సటీక, చక్కనికూర్పు	...	0 12
ముహూర్తదర్శణము, సటీక, చక్కనికూర్పు	...	0 8
హరిమీడస్తోత్రము, సటీక, చక్కనికూర్పు	...	0 8
ఆత్మబోధము, ,,	...	0 4
సౌందర్యోహరి ,,	...	0 8
ఉత్తరగీతా, సటీక, చిన్నసైజు, మంచికాకితములు	...	0 6
భగవద్గీతలు, ఆంధ్రీబీకాతాత్పర్యసహితము, పట్టుబైండు	...	1 8
భగవద్గీతలు ఆంధ్రీతాత్పర్యసహితము, చక్కనికూర్పు	...	1 0
భగవద్గీతలు, ఆంధ్రీతాత్పర్యసహితము, చిన్నసైజు	...	0 6
రఘువంశము 10 సర్గలు సవ్యాఖ్యానము, శుద్ధప్రతి	...	0 8
మేఘసందేశము, సవ్యాఖ్యానము	...	0 4
పుష్పబాణవిలాసము, సవ్యాఖ్యానము	...	0 2
కమరసంభవము, సవ్యాఖ్యానము, చక్కనికూర్పు	...	0 10
ధర్మహాసనుభాషితము, ఆంధ్రీపద్యతాత్పర్యసహితము మేలుకాకితములు	...	0 12

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్, చెన్నపురి. ఈ.

ప్రతి 1-కి రు. ఆ.

శబ్దమంజరి, చక్కనికూర్పు, శుద్ధప్రతి	0	2
కృష్ణకర్ణామృతము, ఆంధ్రగ్రీకాతాత్పర్యసహితము కాలిణోబైండు	1	4
సప్తస్తోత్రము, సటీక, చిన్నపైజా	0	1
దేవీమాససికపూజ	0	1
పరమేశ్వరస్తోత్రకదంబము, శుద్ధప్రతి, చిన్నపైజా	0	6
దేవీస్తోత్రకదంబము, చిన్నపైజా	0	4
విష్ణుసహస్రనామము, నామావళీసహితము, చిన్నపైజా	0	6
లీతాసహస్రనామము, త్రిశతి, పంచదశిస్తోత్రము వన్ రాలు, నామావళీసహితము చిన్నపైజా	0	8
రామకర్ణామృతము, ఆంధ్రపద్యతాత్పర్యసహితము, శుద్ధప్రతి	1	4
రామసహస్రనామము, నామావళీసహా, చిన్నపైజా, శుద్ధప్రతి.	0	4
లక్ష్మీ	”	”	0	8
శివ	”	”	0	8
ఆంజనేయ	”	”	0	8
సుబ్రహ్మణ్య	”	”	0	8
నీతిశాస్త్రము, ఆంధ్రగ్రీకాతాత్పర్యసహితము	0	2
దేవీసప్తశతి, చక్కనికూర్పు	0	5
అమరము, మూలము, మూడుకాండలు, శుద్ధప్రతి, చిన్నపైజా.	0	6
అమరము, సటీక, చక్కనిప్రతి	0	14
డిటో మేలుప్రతి, కాలిణోబైండు	1	4
గురుబాలప్రబోధిక — చిన్నపైజాన రామాశ్రమీయాద్యనేక గ్రంథముల సహాయముతో చక్కగ పరిష్కరింపించి ఆకారాది అనుక్రమణి కతో ముద్రించెయున్నాము.	2	8
నానార్థతృమాల, చక్కనిప్రతి	0	12

ఆంధ్ర గ్రంథములు.

ఉత్తరరామాయణము, కంకంటి, పాపరాజప్రణీతము, చక్కని కూర్పు...	1	0
డిటో మేలుప్రతి, కాలిణోబైండు	1	8
భాస్కరరామాయణము, చక్కనికూర్పు	2	8
రంగనాథరామాయణము, ద్విపద, చక్కనిప్రతి	2	8
మొల్లరామాయణము, చిన్నపైజాన వెద్దతూరములతో చక్కగ ముద్రితము	0	8
అచ్చలెనుగురామాయణము, శుద్ధప్రతి	1	4
వసుచరిత్ర, సవ్యాఖ్యానము దశీసరికాకీతములు, చక్కనికూర్పు.	2	8
అముక్తమాల్యద, సటీక, అట్టబైండు	2	8
హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము, శంకరకవిప్రణీతము	0	8

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్, చెన్నపురి. ఈ.

ఆంధ్ర గ్రంథములు.

8

(ప్రతి 1-కి రూ. అ.)

<p>200 భాగవతము. పోతనామాత్య ప్రణీతము. ఈవరకు ముద్రితమైన ప్రతులకన్న అన్నినిధముల బాగుగనున్నది.</p>	}	8 0
డిటో మేలుప్రతి, చక్కనిబైండు	4 0
డిటో మేలుప్రతి, రెండువాల్యములు	4 12
డిటో అత్యుత్తమప్రతి, రెండువాల్యములు	5 8
<p>మనుచరిత్ర, సటీక, వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిగారి వ్యాఖ్యానముతో చిన్న సైజున మేలుకాగితములమీద స్ఫుటమైన అక్షరములతో చక్కగ ముద్రించియున్నాము. బైండు అద్భుతము. శ్రీకృష్ణదేవరాయలయొక్క యు, రామస్వామి శాస్త్రిగారియొక్కయు ప్రతిములు యిందుగలవు.</p>	}	1 8
ప్రభావతీప్రద్యమ్ము	0 8
కళాపూర్ణోదయము, దశసరికాగితములు	1 8
రాఘవపాండవీయము, సటీక చక్కనికూర్పు	1 8
శృంగారనైషధము	0 10
నరసభూపాలీయము, అట్టబైండు	0 8
విజయవిలాసము	0 4
రంగారాయచరిత్ర, దిట్టకవి. నారాయణకవిప్రణీతము....	...	0 8
రామాభ్యుదయము, అయ్యలరాజు, రామభద్రకవి.	1 4
నీలాసుందరీపరిణయము	0 4
రసికజనమనోభిరామము	0 8
రుక్మిణీపరిణయము, కూచిమంచి తిమ్మకవిది	0 6
అనిరుద్ధచరిత్ర, అబ్బయామాత్య ప్రణీతము	0 8
<p>ఆంధ్రీనామసంగ్రహము, ఆంధ్రీనామశేషము, సాంబ నిఘంటువు—టీకానుక్రమణి కాసహితము, కాలికోబైండు</p>	}	0 12
సులక్షణసారము, సటీక	0 8
వేమనపద్యములు, చక్కనికూర్పు, 1200 పద్యములు	0 4
మాతృశతకము	0 1
సుమతిశతకము, సటీక	0 2
కుచేలోపాఖ్యానము ,, (భాగవతములోనిది)	0 4
డిటో ,, గట్టుప్రభుకృతము...	0 6
కుమారీశతకము, ,,	0 2
దాశరథీశతకము, ,,	0 4
మానసబోధశతకము ,,	0 2
భాస్కరశతకము ,,	0 8
కలువాయిశతకము ,,	0 2
నృసింహశతకము	0 2

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్, చెన్నపురి. ఈ.

		ప్రతి 1-కి రు. ఆ.
చంద్రశేఖరశతకము	...	0 1
రామలింగశతకము, అడిదము నూరకవిది	...	0 2
కాళహస్తీశ్వరశతకము, ఘోరజ్జటికవిది	...	0 2
భోగినీదండకము, బమ్మెర. పోతరాజప్రణీతము	...	0 1
కుక్కుటేశ్వరశతకము, కూచిమంచి తిమ్మకవిది	...	0 2
గజేంద్రమోక్షము, సటీక, చక్కనికూర్పు, మంచికాకితములు.	...	0 6
రుక్మిణీకల్యాణము, సటీక చక్కనిప్రతి	...	0 6
సలోపాఖ్యానము, సటీక, చిన్నపైజా	...	0 6
శ్రీశంక రాచార్యచరిత్ర, ప్రతిమతో	...	0 2
రామకృష్ణపరమహంసచరిత్ర	...	0 2
బాలగంగాధరతిలకు గారిచరిత్ర	...	0 2
బాదాభాయిసారోజీచరిత్ర, ప్రతిమతో	...	0 1
ఆనిబిసెంటు చరిత్ర	...	0 1
వివేకానందస్వామి జీవితము	...	0 1
నూరతుకాకౌగ్రమ్మ ఉపన్యాసములు	...	0 2
ఆంధ్రకవులజీవితములు, శ్రీగుణ్ణాడ, శ్రీరామమూర్తి గారిది	(అచ్చగుమన్నది.)	
ఆనందమత, సవల	...	0 12
వివస్నో	...	0 6
మదాలస	...	0 10
సుజనరంజని	...	0 6
తారాభాయి, చక్కనిసవల	...	0 12
నీతిచంద్రిక	...	0 6
పంచతంత్రము, వచనము, సులభశైలి	...	0 6
రామదాసచరిత్ర, చక్కని కూర్పు, మంచికాకితములు, ఇందు రామదాసు గారి ప్రతిమకూడ గలదు	...	0 10
అధ్యాత్మరామాయణకీర్తనలు, చక్కనిప్రతి, చిన్నపైజా	...	0 6
ఆంధ్రకవిజ్ఞానచింతామణి, సటీక, శుభప్రతి	...	0 6
ఆంధ్రభాషాపాఠశాలము	...	0 2
బాలవ్యాకరణము, చిన్న యనూరి గారిది	...	0 1

V. RAMASWAMY SASTRULU & SONS

ADI SARASWATY NILAYA PRESS,

323, Trivattiyur High Road, Tondiarpet, Madras.

